



ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ &
ΑΚΟΥΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΠΟΛΥΜΕΣΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΜΑΥΡΙΚΑΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν. ΜΟΥΖΑΚΗΣ

Εισηγητής: Αντώνης Παπαλεξάκης
μηχανικός Η/Υ συστημάτων Τ.Ε.

Ρέθυμνο
Οκτώβριος 2007

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
Ανάπτυξη σε Πολυμεσική Εφαρμογή

Νικόλαος Χ. Μαυρίκας

A.M.: 93

Παναγιώτης Ν. Μουζάκης

A.M.:128

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

Παπαλεξάκης Αντώνης, Μηχανικός Η/Υ Συστημάτων Τ.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ- ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΜΕΣΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	11
1.1 Τι είναι τα πολυμέσα	11
1.1.1 Βασικές έννοιες και ορισμοί	11
1.1.2 Χαρακτηριστικά Των Συστημάτων Πολυμέσων	13
1.1.3 Εφαρμογές των πολυμέσων στην επαγγελματική κατάρτιση	15
1.1.4 Εφαρμογές των πολυμέσων στον τουρισμό	19
1.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΗΚΕ	23
1.2.1 Σύστημα πολυμέσων με θέμα: Οδοιπορικό Στο Νομό Ρεθύμνης	23
1.2.2 Ηχογράφηση στο Studio	24
1.2.3 Ηχογράφηση αφηγήσεων	25
1.2.4 Επεξεργασία Video	25
1.2.4.1 Η διαδικασία του video editing	25
1.2.4 Επεξεργασία Εικόνας (Φωτογραφίες)	26
1.2.5 Σύνθεση Τελικής Εφαρμογής	26
1.2.5.1 Βασική Διεπαφή	27
1.2.6 Συμπεράσματα- Παρατηρήσεις:	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	37
3.1 Εισαγωγικά ιστορικά στοιχεία	37
3.1.1 Νεότερη Παλαιολιθική εποχή (33000 - 8000 π.Χ.)	37
3.1.2 Μεσολιθική εποχή (8000.7000 π.Χ.)	37
3.1.3 Αρχαιότερη νεολιθική εποχή (7000 - 5000 π.Χ.)	37
3.1.4 Μέση Νεολιθική εποχή (5000 - 4000 π.Χ.)	38
3.1.5 Υστερη Νεολιθική εποχή (4000 - 3000 π.Χ.)	38
3.1.6 Προανακτορική περίοδος (3000.2000 π.Χ.)	39
3.1.7 Παλαιοανακτορική περίοδος (2000 - 1700 π.Χ.)	39
3.1.8 Νεοανακτορική περίοδος (1700 - 1450 π.Χ.)	40
3.1.9 Μετανακτορική περίοδος (1480 - 1100 π.Χ.)	41
3.1.10 Πρωτογεωμετρική εποχή (1100 - 900 π.Χ.)	41
3.1.11 Γεωμετρική εποχή (900 - 650 π.Χ.)	42
3.1.12 Αρχαϊκή εποχή (650 - 500 π.Χ.)	42
3.1.13 Κλασική εποχή (500 - 330 π.Χ.)	43
3.1.14 Ελληνιστική εποχή (330 . 67 π.Χ.)	43
3.1.15 Ρωμαϊκή εποχή (67 π.Χ. . 330 μ.Χ.)	45
3.1.16 Α' Βυζαντινή περίοδος (330 - 824)	46
3.1.17 Αραβική κατάκτηση (824 - 961)	47
3.1.18 Β' Βυζαντινή περίοδος (961 - 1204)	48
3.1.19 Βενετοκρατία (1204 - 1669)	49
3.1.20 Τουρκοκρατία (1669 - 1898)	53
3.1.21 Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία (1898 - 1913)	60

3.1.22 Ελληνική Επαρχία (1913,- έως σήμερα)	61
3.2 Η Κρήτη το ΄Β Παγκόσμιο πόλεμο	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	67
4.1 Από τις μινωικές τοιχογραφίες στα ρωμαϊκά ψηφιδωτά.	67
4.2 Από τις πρώτες εκκλησίες μέχρι τα κάστρα του Βυζαντίου	69
4.3 Πολιτιστική αναγέννηση επί Βενετοκρατίας	70
4.4 Από το οθωμανικό σκοτάδι, στο φως του Έβανς	74
4.5 Παραδοσιακή Χειροτεχνία	76
4.5.1 Κεντητική-Υφαντική	76
4.5.2 Αγγειοπλαστική	77
4.5.3 Μαχαιροποιία	78
4.5.4 Καλαθοποιία	78
4.5.5 Ξυλογλυπτική	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 –ΚΡΗΤΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	81
5.1 Η οικονομία του νησιού	81
5.2 Μικρή λαογραφία	84
5.3 Η Κρητική Ψυχή	85
5.4 Ενδυμασία-Η παραδοσιακή κρητική φορεσιά στο πέρασμα του χρόνου	89
5.4.1 Κρητική Τοπική Ανδρική Ενδυμασία	89
5.4.2 Κρητική Τοπική Γυναικεία Ενδυμασία	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - ΚΡΗΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ	97
6.1 Ιστορία Κρητικής Μουσικής	97
6.2 Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική	99
6.3 Μουσικά Όργανα	103
6.3.1 Λύρα	104
6.3.2 Κιθάρα	104
6.3.3 Μαντολίνο	104
6.3.4 Λαγούτο	105
6.3.5 Βιολί	105
6.3.6 Βιολολύρα	106
6.3.7 Μαντούρα	106
6.3.8 Ασκομαντούρα	106
6.3.9 Μπουλγάρι	107
6.3.10 Νταούλι	107
6.4 Δημοτική Κρητική Μουσική	107
6.5 Κρητικοί Χοροί	115
6.5.1 Σιγανός	116
6.5.2 Συρτός	117
6.5.3 Πεντοζάλης	119
6.5.4 Σούστα	121
6.5.5 Καστρινός Χορός (Μαλεβιζιώτης)	123
6.6 Μαντινάδες	125

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 - Ο ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	129
<u>7.1 Επαρχίες και Δήμοι του Νομού Ρεθύμνου</u>	130
<u>7.1.1 Επαρχία Ρεθύμνου</u>	130
<u>7.1.1.1 Δήμος Ρεθύμνου</u>	131
<u>7.1.1.2 Δήμος Νικηφόρου Φωκά</u>	132
<u>7.1.1.3 Δήμος Αρκαδίου</u>	133
<u>7.1.1.4 Δήμος Λατππαίων</u>	133
<u>7.1.2 Επαρχία Αγίου Βασιλείου</u>	134
<u>7.1.2.1 Δήμος Φοίνικα</u>	135
<u>7.1.2.2 Δήμος Λάμπης</u>	135
<u>7.1.3 Επαρχία Μυλοποτάμου</u>	136
<u>7.1.3.1 Δήμος Γεροποτάμου</u>	137
<u>7.1.3.2 Δήμος Κουλούκωνα</u>	138
<u>7.1.3.3 Δήμος Ανωγείων</u>	138
<u>7.1.3 Επαρχία Αμαρίου</u>	139
<u>7.1.3.1 Δήμος Συβρίτου</u>	140
<u>7.1.3.2 Δήμος Κουρητών</u>	140
<u>7.2 Φυσική Γεωγραφία & Κλίμα Νομού Ρεθύμνου</u>	141
<u>7.3 Οικονομία</u>	142
<u>7.4 Ιστορική Αναδρομή Νομού Ρεθύμνης</u>	142
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 - Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	147
<u>8.1 Ιστορία της πόλης</u>	147
<u>8.2 Περιήγηση-παλιά πόλη</u>	149
<u>8.3 Η Φορτέτζα στο Ρέθυμνο</u>	152
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 - ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ	163
<u>9.1 Ροδάκινο</u>	163
<u>9.2 Πλακιάς</u>	163
<u>9.3 Φαράγγι Κουρταλιώτη</u>	164
<u>9.4 Κοζαρέ</u>	164
<u>9.5 Μονή Πρέβελη</u>	164
<u>9.6 Παραλία Πρέβελη</u>	165
<u>9.7 Λίγκρες</u>	166
<u>9.8 Τριόπετρα</u>	166
<u>9.9 Αγ.Πάυλος</u>	166
<u>9.10 Αγ.Γαλήνη</u>	166
<u>9.11 Ελεύθερνα</u>	167
<u>9.12 Αρκάδι</u>	168
<u>9.13 Σπήλαιο Μελιδόνι</u>	168
<u>9.14 Αξός</u>	169
<u>9.15 Ζωνιανά</u>	170
<u>9.16 Σπήλαιο Σεντόνη (Σφεντόνι)</u>	170
<u>9.17 Ανώγεια</u>	171
<u>9.18 Ιδαίον Άντρον</u>	171

<u>9.19 Ρούστικα</u>	171
<u>9.20 Φαράγγι Αγ. Αντωνίου -Πατσός</u>	172
<u>9.21 Σπήλι</u>	173
<u>9.22 Υστερομινωικό Νεκροταφείο Αρμένων</u>	173
<u>9.23 Επισκοπή-Πετρές</u>	173
<u>9.24 Δαμνώνι-Αμμούδι</u>	174
<u>9.25 Μονή Αντιφωνήτριας Μυριοκεφάλων</u>	174
<u>9.26 Αργυρούπολη</u>	175
<u>9.27 Κορυφές Ψηλορείτη</u>	175
<u>9.28 Σίβρυτος (Σύβριτα)</u>	176
<u>9.29 Μονοπάρι</u>	176
<u>9.30 Μονή Βενίου</u>	177
<u>9.31 Μυριοκέφαλα</u>	177
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	179
<u>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</u>	181

ΠΡΟΛΟΓΟΣ- ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πόλη του Ρεθύμνου αλλά και ο ομώνυμος νομός έχει απίστευτες ομορφιές, όχι μόνο παραθαλάσσιες αλλά και ορεινές, αρκετές από τις οποίες μάλιστα δεν έχουν βρεθεί στο δρόμο ακόμα και ντόπιων κατοίκων του νομού. Η πτυχιακή αυτή εργασία έχει σκοπό μέσα από μία πολυμεσική εφαρμογή να προκαλέσει τον χειριστή της μέσω φωτογραφιών και βίντεο, που υπάρχουν στο εσωτερικό της εφαρμογής, να θυμηθεί ή ακόμα και να γνωρίσει μέρη του νομού Ρεθύμνου.

Μέσω προσεκτικής έρευνας και συλλογής πληροφοριών για την πολυμεσική εφαρμογή γίνεται προβολή του τόπου, με προγράμματα και μεθόδους που έχουν διδαχτεί στο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα. Χρησιμοποιώντας και συνδυάζοντας κατάλληλα διδακτική ύλη πάνω σε προγράμματα επεξεργασίας εικόνας, ήχου και βίντεο καθώς και ηχοληψίας, δημιουργήθηκε μία εφαρμογή περιήγησης στο νομό Ρεθύμνου εμπλουτισμένη με ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία του νομού αλλά και ολόκληρης της Κρήτης. Περιέχονται ακόμα ανέκδοτες φωτογραφίες του Β΄ παγκόσμιου πόλεμου καθώς επίσης και ηχητικά δείγματα από μουσικά όργανα της Κρήτης.

Η παρούσα πολυμεσική εφαρμογή επιδιώκει να παρουσιάσει μία σφαιρική αντίληψη της Κρητικής κουλτούρας και του τρόπου ζωής των ανθρώπων στο νησί.

Η πτυχιακή εργασία η οποία περιέχεται στο DVD καθώς και το παρών συνοδευτικό έγγραφο , αποτελούν μια προσεκτική διαλογή του σημαντικότερου και καταλληλότερου υλικού το οποίο συλλέχτη εξολοκλήρου από τους φοιτητές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΜΕΣΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1 Τι είναι τα πολυμέσα

1.1.1 Βασικές έννοιες και ορισμοί

Τα πολυμέσα είναι μία από τις πιο πολυσυζητημένες τεχνολογίες των αρχών της δεκαετίας του 90. Το ενδιαφέρον αυτό είναι απόλυτα δικαιολογημένο, αφού τα πολυμέσα αποτελούν το σημείο συνάντησης πέντε μεγάλων βιομηχανιών: της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών, ηλεκτρονικών εκδόσεων, της βιομηχανίας audio και video καθώς και της βιομηχανίας της τηλεόρασης και του κινηματογράφου. Μια ανάλογη αναστάτωση επέφερε και η εμφάνιση της επιστήμης των δικτύων υπολογιστών στη δεκαετία του 70, φέρνοντας πιο κοντά την πληροφορική με τις τηλεπικοινωνίες.

Αυτή η προσέγγιση οδήγησε σε προϊόντα που στόχευαν κυρίως στην αγορά των επιχειρήσεων. Τα ' πολυμέσα έκαναν κάτι περισσότερο, διεύρυναν την αγορά των προϊόντων των παραπάνω βιομηχανιών που πλέον στοχεύουν και στους καταναλωτές.

Η πληθώρα και οι ποικιλία των νέων προϊόντων καθώς και η προσπάθεια εκμετάλλευσης του ενδιαφέροντος που επέδειξε το αγοραστικό κοινό για την τεχνολογία των πολυμέσων συντέλεσαν στην σύγχυση που υπάρχει ακόμα και σήμερα όσον αφορά στο τι είναι και τι δεν είναι ένα σύστημα πολυμέσων.

Ο αγγλικός όρος, που εδώ έχει αποδοθεί ως *πολυμέσα*, είναι *mu/timedia*. Ο όρος αυτός αποτελείται από δύο μέρη: το πρόθεμα *mu/ti* και τη ρίζα *media*. *Mu/ti*: προέρχεται από τη λατινική λέξη *mu/tus* και σημαίνει "πολυάριθμος", "πολλαπλός". *Media*: είναι ο πληθυντικός αριθμός της επίσης λατινικής λέξης *medium* που σημαίνει "μέσο", "κέντρο". Πιο πρόσφατα η λέξη *medium* άρχισε να χρησιμοποιείται και ως "ενδιάμεσος", "μεσολαβητής". Κατά συνέπεια ο ορισμός που προκύπτει είναι: *Multimedia* σημαίνει "πολλαπλοί μεσολαβητές" ή "πολλαπλά μέσα" και χρησιμοποιείται είτε ως ουσιαστικό είτε ως επίθετο.

Η πρώτη προσέγγιση του ορισμού δεν μας λέει και πολλά πράγματα. Μπορούμε όμως να τον βελτιώσουμε αναλογιζόμενοι τον τρόπο χρήσης των όρων *multi*, και *media*. Ο αγγλικός όρος *media* χρησιμοποιείται σε πολλούς οικονομικούς, τεχνικούς και επιστημονικούς τομείς με διαφορετικές σημασίες. Το κοινό σημείο αυτών των χρήσεων είναι ότι σχετίζονται πάντοτε με κάποιο είδος χειρισμού πληροφορίας:

- Αποθήκευση και επεξεργασία στην πληροφορική
- Παραγωγή στον χώρο των εκδόσεων
- Διανομή στον χώρο των μαζικών μέσων επικοινωνίας
- Μετάδοση στις τηλεπικοινωνίες

- Αντίληψη κατά την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον του.
Κατά συνέπεια μπορούμε να βελτιώσουμε τον ορισμό ως εξής:

Πολυμέσα στον χώρο της τεχνολογίας πληροφορίας (information fie/d) σημαίνει "πολλαπλοί μεσολαβητές" μεταξύ της πηγής και του παραλήπτη της πληροφορίας ή "πολλαπλά μέσα" μέσω των οποίων η πληροφορία αποθηκεύεται, μεταδίδεται, παρουσιάζεται ή γίνεται αντιληπτή..

Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, ένα σύστημα που συνδυάζει, για παράδειγμα, τον έλεγχο βιντεοκασέτας και οπτικών μέσων αποθήκευσης μπορεί να χαρακτηριστεί ως σύστημα πολυμέσων. Επίσης συστήματα πολυμέσων θα είναι η εφημερίδα, που συνδυάζει κείμενο και εικόνα, και η τηλεόραση, που συνδυάζει ήχο και κινούμενη εικόνα. Εδώ δεν αναφερόμαστε σε τόσο ευρύ φάσμα συστημάτων. Περιοριζόμαστε σε αυτά στα οποία η πληροφορία είναι *ψηφιακή* (ή ψηφιοποιημένα - digitized) και *ελέγχεται από υπολογιστή*. Ενδιαφερόμαστε δηλαδή για *ψηφιακά πολυμέσα* τα οποία και ορίζουμε ως εξής:

Ψηφιακά πολυμέσα είναι ο τομέας που ασχολείται με την ελεγχόμενη από υπολογιστή ολοκλήρωση κειμένου, γραφικών, ακίνητης και κινούμενης εικόνας, animation, ήχου, και οποιουδήποτε άλλου μέσου ψηφιακής αναπαράστασης, αποθήκευσης, μετάδοσης και επεξεργασίας της πληροφορίας

Διαβάζοντας αυτόν τον ορισμό, δημιουργείται το ερώτημα: ποιους και πόσους τύπους πληροφορίας πρέπει να συνδυάζει ένα σύστημα, για να μπορεί δίκαια να χαρακτηρίζεται ως σύστημα πολυμέσων; Όπως είναι φανερό, η απάντηση σε αυτό το ερώτημα δεν μπορεί να είναι αυστηρή, γιατί δεν έχει γίνει κάποια συμφωνία πάνω στον ορισμό των πολυμέσων. Όμως στην πράξη έχουν δημιουργηθεί κάποιοι de facto κανόνες που καθορίζουν τι πρέπει να περιλαμβάνει ένα σύστημα πολυμέσων ανάλογα με το είδος της εφαρμογής. Σαν κατευθυντήρια γραμμή μπορούμε να δώσουμε τον παρακάτω ορισμό: Στην πράξη, ο όρος πολυμέσα υπονοεί την ολοκλήρωση ενός τουλάχιστον "διακριτού" τύπου πληροφορίας και ενός "συνεχούς".

Στον παραπάνω ορισμό έχει γίνει διαχωρισμός των τύπων πληροφορίας σε διακριτούς και συνεχείς. Ένας άλλος διαχωρισμός είναι σε captured και synthesized μέσα. Ας δούμε τι σημαίνουν αυτοί οι διαχωρισμοί:

Captured versus synthesized media

Αυτός ο διαχωρισμός αναφέρεται στον τρόπο ,μεταφοράς της πληροφορίας στη μορφή που υπαγορεύει ο κάθε' τύπος. Αν η πληροφορία συλλαμβάνεται απευθείας από τον πραγματικό "κόσμο μιλάμε για captured media ενώ αν δημιουργείται από τον άνθρωπο μέσω κάποιων εργαλείων έχουμε τα συνθετικά μέσα. Για παράδειγμα, μια ψηφιακή φωτογραφική μηχανή ή ένας scanner μεταφέρει αυτόματα την εικόνα ενός αντικειμένου σε ψηφιακή μορφή κατάλληλη για χρήση στον υπολογιστή. Δηλαδή οι εικόνες είναι captured media. Το κείμενο, όταν αυτό πληκτρολογείτε στον υπολογιστή είναι προφανώς συνθετικό μέσο. Αν

όμως λαμβάνεται μέσω scanner και προγράμματος OCR πρέπει να θεωρηθεί ως captured.

Discrete versus continuous media

Όταν ένας τύπος πληροφορίας έχει μόνο χωρική διάσταση ονομάζεται διακριτός. Αν υπάρχει και η συνιστώσα του χρόνου ονομάζεται συνεχές. Για παράδειγμα, οι εικόνες, το κείμενο και τα γραφικά είναι διακριτά, ενώ το βίντεο, ο ήχος και το animation είναι συνεχή.

Όλα αυτά τα μέσα που έχουν αναφερθεί ως τώρα απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά στην όραση και στην ακοή του ανθρώπου. Ένα σύστημα πολυμέσων δεν περιέχει απαραίτητα πληροφορίες για παραπάνω από μια αισθήσεις, παρόλο που κάτι τέτοιο είναι γενικά επιθυμητό.

1.1.2 Χαρακτηριστικά Των Συστημάτων Πολυμέσων

Τα συστήματα πολυμέσων απαιτούν την παρουσίαση της πληροφορίας μέσω υπολογιστή. Όπως είναι γνωστό, οι υπολογιστές χειρίζονται δεδομένα που βρίσκονται σε ψηφιακή μορφή, δηλαδή που αναπαρίστανται με ακολουθίες των ψηφίων 0 και 1. Επειδή κάθε είδος πληροφορίας μπορεί να παρασταθεί με μια τέτοια ακολουθία δυαδικών ψηφίων, ένα σύστημα πολυμέσων που ελέγχεται από υπολογιστή μπορεί θεωρητικά να συμπεριλάβει όλους τους τύπους πληροφορίας. Πρακτικά, τίθενται κάποιοι περιορισμοί γιατί όπως θα δούμε παρακάτω, η ψηφιακή αναπαράσταση ορισμένων ειδών πληροφορίας (π.χ. κινούμενη εικόνα) απαιτεί πολύ χώρο. Η πρόοδος στον τομέα της συμπίεσης και των αποθηκευτικών μέσων τείνουν να εξαλείψουν αυτούς τους περιορισμούς, οπότε μπορούμε με ασφάλεια να πούμε ότι στο μέλλον ένα σύστημα πολυμέσων ελεγχόμενο από υπολογιστή θα μπορεί εύκολα να χειριστεί οποιοδήποτε είδος πληροφορίας.

Συνήθως, ένα σύστημα πολυμέσων αποτελείται από έναν ή περισσότερους υπολογιστές για την παρουσίαση της πληροφορίας και την αλληλεπίδρασή με τον χρήστη. Η παρουσίαση γίνεται μέσω των περιφερειακών του υπολογιστή όπως είναι οι οθόνες και τα ηχεία. Οι υπολογιστές χρησιμοποιούνται επίσης συχνά και για την παραγωγή πολυμεσικής πληροφορίας, την παροχή μοιραζόμενου αποθηκευτικού χώρου για αυτήν και στη μετάδοσης.

Στο παρελθόν, τα συστήματα πολυμέσων απαιτούσαν εξειδικευμένο και κατά κανόνα ακριβό υλικό που ήταν σχεδιασμένο ειδικά για κάποια εφαρμογή. Σήμερα, ένας υπολογιστής γενικής χρήσης, όπως ένα PC, ή σε πιο απαιτητικές εφαρμογές ένας σταθμός εργασίας, μπορούν να εφοδιαστούν με περιφερειακά πολυμέσων και να αποτελέσουν την πλατφόρμα υλοποίησης ενός συστήματος πολυμέσων. Έτσι το κόστος είναι μικρότερο και το σύστημα αποκτά μεγαλύτερη ευελιξία.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό των συστημάτων πολυμέσων είναι ότι είναι κατά το δυνατό ολοκληρωμένα και όσον αφορά στην κατασκευή τους και το τρόπο λειτουργίας. Για να κατανοηθεί καλύτερα η έννοια της ολοκλήρωσης θα δούμε

ένα παράδειγμα. Έστω ένας υπολογιστής που περιλαμβάνει πληκτρολόγιο, οθόνη και ηχεία και ότι ζητείται η υποστήριξη μιας κάμερας και ενός μικροφώνου για τη σύλληψη της εικόνας και της φωνής του χειριστή. Τέλος, μικρά φιλμάκια βίντεο (πχ οδηγίες στα πλαίσια κάποιας εκπαιδευτικής εφαρμογής) πρέπει να παρουσιάζονται

στο χρήστη. Ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να υλοποιηθεί σε διαφόρους βαθμούς ολοκλήρωσης. Στη σύνθεση που μεγιστοποιεί το βαθμό ολοκλήρωσης το σύστημα μας θα έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

Όλες οι υπό-μονάδες που περιγράψαμε θα συνδέονται σε έναν μόνο υπολογιστή και θα ελέγχονται μόνο από αυτόν.

Ένας τύπος αποθηκευτικού μέσου, πχ μαγνητικό, θα χρησιμοποιείται για όλα τα είδη πληροφορίας.

Τα φιλμάκια βίντεο δεν θα παρουσιάζονται σε ξεχωριστή οθόνη αλλά κατευθείαν στην οθόνη του υπολογιστή. Στις περιπτώσεις όπου δεν είναι δυνατή η παρουσίαση κάποιου τύπου πληροφορίας με κάποια υπάρχουσα συσκευή, η ολοκλήρωση έγκειται στη ενσωμάτωση της νέας συσκευής στο υπολογιστή και στην ομοιόμορφη αντιμετώπιση του από το λειτουργικό σύστημα. Για παράδειγμα, ένα σύστημα με ενσωματωμένα τα ηχεία και την κάμερα πάνω στην οθόνη, θεωρείται πιο ολοκληρωμένο σε σχέση με κάποιο που έχει την τα ηχεία και την κάμερα ως ανεξάρτητες συσκευές. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι η ιδέα που πρεσβεύουν τα πολυμέσα σε σχέση με την ολοκλήρωση είναι η εξής

Τα συστήματα πολυμέσων στοχεύουν στη ελαχιστοποίηση των διαφορετικών υπολογιστών, οθονών και αποθηκευτικών μέσων. Αυτός είναι ένας ακόμη λόγος υ συνηγορεί υπέρ της ψηφιακής παρουσίασης, αποθήκευσης και επεξεργασίας της πληροφορίας.

Στην ειδική περίπτωση των δικτυωμένων πολυμέσων, η ολοκλήρωση αποκτά ιδιαίτερη έννοια και σημασία. Όχι μόνο τα συστήματα που ενώνονται διαμέσου των δικτύων πρέπει να είναι ολοκληρωμένα, αλλά και τα ίδια τα μέσα μεταφοράς. Δηλαδή, διαμέσου του ίδιου τηλεπικοινωνιακού διαύλου θα πρέπει να μπορούν να μεταδοθούν όλα τα είδη της πληροφορίας. Από τη στιγμή που όλα τα μέσα μπορούν να παρασταθούν σε ψηφιακή μορφή, κάποιος θα μπορούσε να παρατηρήσει ότι αν μπορούμε να μεταδώσουμε ένα είδος πληροφορίας μπορούμε να μεταδώσουμε τα πάντα. Αυτό είναι αλήθεια, με την προϋπόθεση όμως ότι δεν μας απασχολεί η ταχύτητα μετάδοσης. Όπως θα δούμε στο επόμενο μέρος, υπάρχουν μέσα, όπως η κινούμενη εικόνα, που καταλαμβάνουν εξαιρετικά μεγάλο όγκο. Έτσι, σε κατανεμημένες εφαρμογές πραγματικού χρόνου το είδος της πληροφορίας που μεταδίδεται έχει επίπτωση στις προδιαγραφές του δικτύου που πρέπει να χρησιμοποιηθεί. Δίκτυα που χειρίζονται εύκολα κείμενο και ήχο, είναι πιθανό να μην μπορούν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις που έχει η κινούμενη εικόνα. Για παράδειγμα, μια εφαρμογή τηλεδιάσκεψης απαιτεί τουλάχιστον 128Kbps για σχετικά χαμηλή ποιότητα εικόνας. Αντίθετα, σε εφαρμογές που μεταδίδεται απλό κείμενο και μερικές εικόνες μια τηλεφωνική σύνδεση με ένα modem ταχύτητας 14.400bps είναι συνήθως αρκετή. Αν και η πρόοδος στην τεχνολογία των δικτύων υπολογιστών υπόσχεται πολλά, σε πολλά υπάρχοντα εμπορικά συστήματα δεν υπάρχει αυτή η ολοκλήρωση. Σαν

παράδειγμα, μπορούμε να θεωρήσουμε μια εκδοτική εφαρμογή όπου πολλοί χρήστες δουλεύουν ταυτόχρονα και από διαφορετικά μέρη. Ζητούμενο είναι η ανταλλαγή κειμένων και η συνομιλία μεταξύ των χρηστών. Αν το διαθέσιμο τοπικό δίκτυο είναι ικανό να μεταδίδει τα κείμενα, αλλά δεν υπάρχει για ποιοτικό ήχο, θα πρέπει να επιστρατευτεί και μια τηλεφωνική σύνδεση μεταξύ των υπολογιστών για τον ήχο.

1.1.3 Εφαρμογές των πολυμέσων στην επαγγελματική κατάρτιση

Η δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων ήταν ο πρώτος τομέας στον οποίο χρησιμοποιήθηκαν εκτεταμένα τα πολυμέσα, αν εξαιρέσουμε ίσως τον τομέα της ανάπτυξης παιχνιδιών για υπολογιστές. Αυτό συνέβη γιατί τα διάφορα μέσα (ήχος, βίντεο κ.τ.λ.), όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, διευκολύνουν την απόκτηση γνώσεων από τον εκπαιδευόμενο, κεντρίζοντας του το ενδιαφέρον. Ειδικά για εκπαίδευση μικρών παιδιών τα πολυμέσα είναι ενδεδειγμένα, αφού το παιδί συνδυάζει τη μάθηση με το παιχνίδι, αποδίδει καλύτερα και δεν κουράζεται εύκολα. Επιπλέον, υπάρχουν εκπαιδευτικές εφαρμογές που απευθύνονται και σε μεγαλύτερες ηλικίες, ακόμα και για εκπαίδευση σε εξαιρετικά δύσκολα επαγγέλματα.

Σήμερα υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός εμπορικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που συνήθως κυκλοφορούν σε CD-ROM, για την εκπαίδευση σε διάφορους τομείς. Έτσι, για πολύ μικρά παιδιά υπάρχουν προγράμματα με τα οποία μαθαίνουν να ζωγραφίζουν και να αναγνωρίζουν αντικείμενα που παρουσιάζονται στην οθόνη τους, ενώ μια φωνή μπορεί να τα καθοδηγεί αν έχουν κάνει λάθος, και να τα επιβραβεύει όταν η απάντησή τους είναι σωστή. Για παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, υπάρχουν προγράμματα για τη διδασκαλία της γραφής, της ανάγνωσης ή για τη διδασκαλία ξένων γλωσσών. Ένα πρόβλημα που μέχρι πρότινος υπήρχε στην Ελλάδα με το εκπαιδευτικό λογισμικό, ειδικά για τις μικρότερες ηλικίες, ήταν ότι τα περισσότερα προγράμματα ήταν ξενόγλωσσα, συνήθως στην αγγλική γλώσσα, με αποτέλεσμα την περιορισμένη χρήση τους. Τα τελευταία χρόνια όμως αναπτύσσονται και στην Ελλάδα εκπαιδευτικά προγράμματα, ή γίνεται εξελληνισμός ξένων, και το πρόβλημα έχει αρχίσει να αμβλύνεται. Ακόμα και μεγάλες εκδοτικές εταιρείες, όπως οι εκδόσεις Λιβάνη και οι εκδόσεις Παττάκη, έχουν αρχίσει την παραγωγή εφαρμογών πολυμέσων.

Υπάρχουν επίσης και προγράμματα που αναφέρονται σε γενικότερα θέματα και σε διάφορες ηλικίες. Για παράδειγμα, υπάρχουν εγκυκλοπαίδειες που περιλαμβάνουν πραγματικά μεγάλο όγκο γνώσεων. Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι ότι οι γνώσεις αυτές μεταδίδονται με ευχάριστο τρόπο στο χρήστη. Αν, Π.χ., θέλουμε να βρούμε πληροφορίες για κάποιο μουσικό, εκτός από το εκείνο που περιγράφει γεγονότα από τη ζωή του, μπορούμε να ακούσουμε και σημαντικά-δμjlάτια από τη μουσική του. Επίσης, μπορούμε να ζητήσουμε πληροφορίες Π.χ. για "το αυτοκίνητο και την κίνησή του. Ένα σύστημα πολυμέσων θα μας εμφανίσει μια γραφική αναπαράσταση της όλης λειτουργίας της κίνησης, ενώ μια

φωνή θα την περιγράφει βήμα προς βήμα. Η ανάπτυξη εγκυκλοπαιδειών σε ηλεκτρονική μορφή ήταν τόσο επιτυχημένη, ώστε πλέον όλοι οι μεγάλοι εκδοτικοί οίκοι που εξέδιδαν εγκυκλοπαίδειες στο χαρτί, έχουν περάσει και στην ανάπτυξη ηλεκτρονικών εκδόσεων, ενώ μερικοί έχουν σταματήσει τελείως να βγάζουν τυπωμένες εκδόσεις.

Υπάρχουν και πολλά άλλα CD-ROM που καλύπτουν μια πραγματικά μεγάλη γκάμα θεμάτων. Υπάρχουν CD-ROM με θέμα την παρουσίαση κάποιου πολιτισμού, τη ζωή και το έργο μιας σημαντικής προσωπικότητας, θέματα ζωολογίας, φυτολογίας, κινηματογραφικά και καλλιτεχνικά και πολλά άλλα.

Μερικά παραδείγματα CD-ROM με εκπαιδευτικό περιεχόμενο που κυκλοφορούν στην αγορά, είναι:

Από εγκυκλοπαίδειες υπάρχουν Π.χ. η Encarta, η Britanica Κ.ά. Οι εγκυκλοπαίδειες αυτές, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω κάνουν συνήθως εκτεταμένη χρήση πολυμέσων. Σε μια άλλη κατηγορία ανήκει η Britanica, η οποία δεν έχει τόσο πολλές δυνατότητες πολυμέσων, αλλά περιέχει ένα τεράστιο αριθμό λημμάτων.

Από εκπαιδευτικό λογισμικό υπάρχουν Π.χ. "Ο Ξεφτέρης και η Γραμματική", ένα ελληνικό πρόγραμμα για εκμάθηση γραμματικής, το "Οπό", άλλο ένα ελληνικό πρόγραμμα που διδάσκει κυκλοφοριακή αγωγή κ. Τ.λ.

Άλλα προγράμματα γενικότερου ενδιαφέροντος είναι π.χ. "Πλανήτες και δορυφόροι" και "Τα αιλουροειδή" με προφανές περιεχόμενο. Το πρώτο είναι ελληνικό πρόγραμμα και το δεύτερο εξελληνισμένη έκδοση. Επίσης, ένα άλλο παράδειγμα είναι το CD-ROM "Προσκύνημα στο Άγιο Όρος", ένα ελληνικό προϊόν που περιγράφει το Άγιο Όρος.

Τα παραπάνω προγράμματα αναφέρονται σαν παραδείγματα για την ευρεία θεματολογία που υπάρχει διαθέσιμη. Υπάρχουν προφανώς και πολλά άλλα ανάλογα ή ίσως και καλύτερα προγράμματα.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα με πολυμέσα δεν χρησιμοποιούνται μόνο από μεμονωμένους αγοραστές για οικιακή χρήση, όπως συνήθως συμβαίνει με τα προϊόντα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Συνεχώς είναι οι προσπάθειες για εισαγωγή της διδασκαλίας με πολυμέσα στα ίδια τα σχολεία, με σκοπό τη διευκόλυνση του έργου του εκπαιδευτικού αλλά και τη βελτίωση της απορρόφησης γνώσεων από τους μαθητές, ακόμα και σε σχετικά μεγάλες ηλικίες, όπως στο γυμνάσιο και το λύκειο. Για τη δημιουργία τέτοιων προγραμμάτων γίνεται εντατική εργασία σε πολλά πανεπιστήμια και παιδαγωγικές σχολές ώστε να αναπτυχθούν συστήματα που θα παρουσιάζουν την επιλεχθείσα ύλη με τον καλύτερο τρόπο και να εκπαιδεύουν και οι ίδιοι οι καθηγητές στη σωστή χρήση τους. Σε κάποιες χώρες, η χρησιμοποίηση των πολυμέσων και γενικότερα των υπολογιστών στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει προχωρήσει αρκετά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ιαπωνία, όπου η χρήση των υπολογιστών είναι εκτεταμένη, τόσο στην εκπαίδευση, όσο και γενικότερα.

Και στην Ελλάδα όμως, παρά τη μάλλον κακή κατάσταση που επικρατεί στην εκπαίδευση, ειδικά στις πρώτες βαθμίδες της, γίνονται προσπάθειες για την ανάπτυξη και χρησιμοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με πολυμέσα στα σχολεία. Δύο παραδείγματα εκπαιδευτικού λογισμικού που έχει αναπτυχθεί από

ελληνικά πανεπιστήμια και χρησιμοποιείται, τουλάχιστον σε πειραματικό στάδιο, σε ορισμένα σχολεία είναι:

"ΟΙ ΚΟ": το πρόγραμμα αυτό προσομοιώνει με τη χρήση πολυμέσων την εξέλιξη του οικοσυστήματος μιας πόλης και δίνει γενικότερες πληροφορίες που αφορούν την οικολογία και το περιβάλλον.

"Εκπαιδευτικό πρόγραμμα Φυσικής": διδάσκει πειραματική φυσική πάλι μέσα από τη χρήση πολυμέσων.

Εκπαιδευτικά προγράμματα με υπολογιστή χρησιμοποιούνται και για την εκπαίδευση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Για παράδειγμα στο Πολυτεχνείο της Μαδρίτης έχει αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα (με το όνομα "Mehida"), το οποίο χρησιμοποιώντας πολυμέσα (κυρίως εικόνες και animation βοηθά παιδιά με προβλήματα ακοής να επικοινωνήσουν. Το πρόγραμμα χρησιμοποιείται για την εκμάθηση γραφής, ανάγνωσης, αλλά και ειδικών θεμάτων, όπως η γλώσσα των σημάτων και το διάβασμα των χειλιών.

Ένας άλλος τρόπος χρησιμοποίησης των πολυμέσων για εκπαιδευτικούς σκοπούς είναι οι παρουσιάσεις με πολυμέσα. Βέβαια, οι παρουσιάσεις αυτού του τύπου χρησιμοποιούνται περισσότερο για την προώθηση προϊόντων, στοχεύοντας στον εντυπωσιασμό του υποψήφιου πελάτη, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για εκπαιδευτικούς σκοπούς, π.χ. σε σεμινάρια, προς αντικατάσταση του πίνακα και των διαφανειών.

Η χρήση πολυμέσων για εκπαίδευση δεν περιορίζεται στις σχολικές ηλικίες. Πολλές εταιρείες έχουν δημιουργήσει (τουλάχιστον στο εξωτερικό) προγράμματα βασισμένα σε πολυμέσα για την πιο αποτελεσματική εκπαίδευση των υπαλλήλων τους. Με αυτόν τον τρόπο καταφέρνουν να μειώσουν τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν για την εκπαίδευση των υπαλλήλων τους, έχοντας τα ίδια ή και πιο ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Με την εξάπλωση του Internet έχουν αυξηθεί και οι δυνατότητες εφαρμογής νέων τεχνικών στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση (distance learning). Η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση δεν είναι διαδεδομένη στην Ελλάδα, αλλά στο εξωτερικό, και ειδικά σε χώρες με απομακρυσμένα ή δυσπρόσιτα μέρη (όπως η Νορβηγία), υπάρχει σημαντική παράδοση σε αυτόν τον τομέα. Ο κλασικός τρόπος με τον οποίο γίνεται η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση είναι δι' αλληλογραφίας. Ο εκπαιδευτής στέλνει το απαιτούμενο υλικό στον εκπαιδευόμενο, αυτός το διαβάζει, απαντά σε ερωτήσεις, τις στέλνει στον εκπαιδευτή Κ.Ο.Κ. Η ανάπτυξη όμως του Internet έδωσε τη δυνατότητα να καταργηθεί αυτή η διαδικασία. Πέρα από το γεγονός ότι το Internet είναι από μόνο του μια τεράστια πηγή πληροφοριών, πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα (όπως πανεπιστήμια, πολυτεχνεία, κολέγια αλλά και ιδιωτικές εταιρείες) έχουν πλέον δικές τους τοποθεσίες (site) στο WWW. Για παράδειγμα, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο βρίσκεται στη διεύθυνση <http://www.ntua.gr>. Στις σελίδες των εκπαιδευτικών οργανισμών ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει πολλές πληροφορίες. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις παρέχεται η δυνατότητα (συχνά με χρέωση) για την παρακολούθηση μαθημάτων (courses) εξ' αποστάσεως μέσω του Internet, για πληθώρα θεμάτων. Τα μαθήματα αυτά συνήθως περιλαμβάνουν, άλλα σε μικρότερο και άλλα σε μεγαλύτερο βαθμό, χρήση

πολυμέσων. Ο εκπαιδευόμενος μπορεί, εφόσον φυσικά έχει πρόσβαση στο Internet, να χρησιμοποιήσει εύκολα το υλικό των μαθημάτων, έχοντας ευελιξία όσον αφορά το πότε θα μελετήσει Επιπλέον, συχνά υπάρχει η δυνατότητα για δημιουργία εικονικών αιθουσών διδασκαλίας. Αυτό γίνεται με διάφορους τρόπους. Ένας εξ' αυτών είναι η χρήση mailing lists ή newsgroups. Δηλαδή, οι φοιτητές στέλνουν μηνύματα με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε μία συγκεκριμένη διεύθυνση. Έτσι, κάθε φοιτητής μπορεί να βλέπει τα μηνύματα που έχει στείλει ο ίδιος, καθώς και αυτά που έχουν στείλει άλλοι φοιτητές ή ο καθηγητής, δημιουργώντας μ' αυτόν τον τρόπο την αίσθηση της συνηθισμένης τάξης. Ένας πιο προχωρημένος τρόπος για τη δημιουργία εικονικής αίθουσας διδασκαλίας είναι η χρήση τηλεδιάσκεψης (teleconferencing). Εφόσον ο κάθε φοιτητής έχει στον υπολογιστή του τον κατάλληλο εξοπλισμό (μικρόφωνο, κάμερα, ηχεία) μπορεί να συνομιλεί με τους υπόλοιπους βλέποντας τους ταυτόχρονα στην οθόνη του.

Πολύ σημαντικές είναι και οι χρήσεις της εικονικής πραγματικότητας στην εκπαίδευση, και μάλιστα σε δύσκολες καταστάσεις. Εδώ και πολλά χρόνια οι ένοπλες δυνάμεις διαφόρων χωρών (μεταξύ τους και η Ελλάδα) χρησιμοποιούν εικονικά περιβάλλοντα για την ασφαλή και ανέξοδη εκπαίδευση των στρατιωτών, τουλάχιστον στα αρχικά στάδια εκπαίδευσης. Υπάρχουν λοιπόν ειδικοί εξομοιωτές (αρμάτων, αεροσκαφών κ.τ.λ.) οι οποίοι επιτρέπουν την εκπαίδευση των στρατιωτών σε ποικιλία εκπαιδευτικών σεναρίων, με ελάχιστο κόστος και απόλυτη ασφάλεια. Οι εξομοιωτές αυτοί είναι πιστά αντίγραφα του οχήματος που αναπαριστούν (π.χ. εσωτερικό άρματος), ενώ διαθέτουν οθόνες όπου προβάλλονται τρισδιάστατες απεικονίσεις του περιβάλλοντος στο οποίο υποτίθεται ότι κινείται το όχημα.

Επίσης, οι αστυνομικές δυνάμεις χρησιμοποιούν (εκτός Ελλάδος τουλάχιστον) εικονικά περιβάλλοντα για την εκπαίδευση σε επικίνδυνες αποστολές, π.χ. για επέμβαση σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν όμηροι, ή για τη διαδικασία εξουδετέρωσης βομβών.

Πολλές αεροπορικές εταιρείες χρησιμοποιούν εξομοιωτές για την εκπαίδευση των πιλότων τους. Ήδη καταβάλλονται προσπάθειες για την δημιουργία εξομοιωτών για την εκπαίδευση υποψηφίων οδηγών δίτροχων ή τετράτροχων. Οι εξομοιωτές αυτοί θα δίνουν τη δυνατότητα πλήρους και αποτελεσματικής εκπαίδευσης χωρίς ο οδηγός να εκτίθεται στον παραμικρό κίνδυνο. Μπορεί π.χ. να γίνει εκπαίδευση στον τρόπο αποφυγής μετωπικής σύγκρουσης, κάτι που προφανώς είναι εξαιρετικά δύσκολο στην πραγματικότητα.

Τρισδιάστατες απεικονίσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν για πάντως είδους εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Σε μία τάξη, π.χ. αντί να αναφέρεται με λόγια ο καθηγητής στην Ακρόπολη, ή στα δάση του Αμαζονίου ή σε οτιδήποτε άλλο, θα μπορεί να δείχνει στους μαθητές ένα τρισδιάστατο, λεπτομερές μοντέλο με δυνατότητες αλληλεπίδρασης, με πολύ καλύτερα εκπαιδευτικά αποτελέσματα.

Οι εκπαιδευτικές εφαρμογές των πολυμέσων στην Ιατρική θα αναφερθούν στην αντίστοιχη παράγραφο.

1.1.4 Εφαρμογές των πολυμέσων στον τουρισμό

Ο τομέας του τουρισμού είναι ένας από αυτούς που έχουν πολλά να κερδίσουν από τη χρήση των πολυμέσων. Ακόμα και σήμερα, στις περισσότερες περιπτώσεις η διαδικασία που ακολουθείται για τη διαφήμιση των θέρετρων, την προσέλκυση νέων πελατών και την πώληση των υπηρεσιών, είναι παραδοσιακή. Έτσι, τα κύρια μέσα που χρησιμοποιούνται είναι τα παραδοσιακά διαφημιστικά φυλλάδια, οι τυπωμένοι τουριστικοί οδηγοί κ.τ.λ., τα οποία μοιράζονται στους υποψήφιους πελάτες. Αν κάποιος ενδιαφερθεί, απευθύνεται σε ένα τουριστικό πράκτορα και προσπαθεί να κλείσει το πρόγραμμα που τον εξυπηρετεί. Μ' αυτόν τον τρόπο ο υποψήφιος πελάτης δεν έχει πάντα όλες τις πληροφορίες που τον ενδιαφέρουν με αποτέλεσμα πολλές φορές να μην επιλέγει το πρόγραμμα διακοπών που του ταιριάζει καλύτερα. Αυτό μπορεί να έχει σαν αποτέλεσμα ο τουρίστας να μη μείνει ικανοποιημένος από τη διαμονή του στην περιοχή που επέλεξε, με προφανείς αρνητικές επιπτώσεις. Ένα άλλο πρόβλημα, που αφορά τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό τομέα είναι ότι οι πληροφορίες που συλλέγονται για να παρουσιαστούν στον πελάτη αλλάζουν διαρκώς (π.χ. πληροφορίες που αφορούν ξενοδοχεία, δρομολόγια κ.τ.λ.), κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα να απαιτούνται σημαντικά έξοδα για την ανανέωση του διαφημιστικού ή ενημερωτικού υλικού, ενώ πολλές φορές ο ενδιαφερόμενος παίρνει παλιές πληροφορίες με περιορισμένη ή χωρίς καθόλου σημασία.

Η ανάπτυξη της πληροφορικής και των υπολογιστών δίνει νέες δυνατότητες για τη σωστή ενημέρωση και εξυπηρέτηση των πελατών, αλλά και για την αποδοτικότερη οργάνωση και λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων και υπηρεσιών. Η ανάπτυξη των πολυμέσων και του Internet συντελεί στην αυτοματοποίηση των υπηρεσιών και στην παροχή ενημέρωσης υψηλού επιπέδου στους υποψήφιους πελάτες. Έτσι είναι δυνατόν να υπάρχουν βάσεις δεδομένων οι οποίες θα περιέχουν όλα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα, τα οποία μπορούν να δίνονται στους ενδιαφερόμενους με διάφορους τρόπους, σε ηλεκτρονική ή μη μορφή. Οι βάσεις δεδομένων έχουν πλέον τη δυνατότητα να αποθηκεύουν multimedia πληροφορία (εικόνες, βίντεο, ήχος κ.τ.λ.) και έτσι γίνεται εύκολη η διαδικασία ανανέωσης των περιεχομένων, ενώ αυξάνεται κατά πολύ η ποιότητα, η πληρότητα και η αξία των παρερχομένων πληροφοριών. Τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μετάδοση της πληροφορίας αυξάνονται. Πέρα των κλασικών εντύπων, υπάρχουν πλέον τα CD-ROM, οι τοποθεσίες στο Internet (Web sites), και τα ηλεκτρονικά κιόσκια πληροφοριών. Θα αναφερθούν ορισμένα προϊόντα από κάθε περίπτωση.

Στον τομέα των CD-ROM υπάρχουν ήδη αρκετά παραδείγματα ηλεκτρονικών τουριστικών οδηγών που παρέχουν πληθώρα πληροφοριών, για τις οποίες παλαιότερα θα απαιτούνταν ολόκληροι τόμοι έντυπου υλικού. Ένα πολύ καλό

παράδειγμα τουριστικού CD-ROM, και μάλιστα ελληνικής παραγωγής είναι το "The complete multimedia CD-ROM of Crete". Παρά τον αγγλικό τίτλο, πρόκειται για μια καθαρά ελληνική δημιουργία με θέμα την Κρήτη. Η εταιρεία που το ανέπτυξε λέγεται "Multimedia Systems Center" (και εδώ, παρά το αγγλικό όνομα, πρόκειται για ελληνική εταιρεία). Ο χαρακτήρας του προγράμματος είναι προσανατολισμένος στην παροχή πληροφοριών στον επισκέπτη, χωρίς να παραβλέπεται και η ιστορική ή πολιτισμική εικόνα του νησιού. Πρόκειται για μια συλλογή κειμένων, φωτογραφιών, χαρτών και πληροφοριών τουριστικής φύσης, σωστά ταξινομημένων και δομημένων, φιλικό προς το χρήστη γραφικό περιβάλλον. Σημαντικό χαρακτηριστικό του προγράμματος είναι πως μπορεί να λειτουργήσει σε έξι διαφορετικές γλώσσες (ελληνικά, αγγλικά, γερμανικά κ. τ.λ.). Περιέχονται ιστορικά στοιχεία, στοιχεία για τοποθεσίες, ξενοδοχεία, λιμάνια, αγκυροβολία Κ.τ.λ. Πρόκειται για ένα καλό παράδειγμα του πόσο χρήσιμη μπορεί να γίνει η τεχνολογία των πολυμέσων και στον τουριστικό τομέα.

Ένα άλλο παράδειγμα CD-ROM που απευθύνεται στον τουριστικό τομέα (και όχι μόνο, αφού τέτοιου είδους προγράμματα μπορούν να έχουν και εκπαιδευτικές χρήσεις), αναφέρεται στην μακρινή Ινδία. Πρόκειται για το CD-ROM "Discover the Magic of India" της εταιρείας AnchalSOFT (μπορείτε να βρείτε πληροφορίες στη διεύθυνση: <http://anchalsott.com>). Είναι ένα CD-ROM που περιέχει πληθώρα πληροφοριών για την Ινδία, όπως γεωγραφικές και ιστορικές πληροφορίες, καθώς και πληροφορίες που αφορούν στον πολιτισμό της Ινδίας (θρησκείες, γλώσσες κ.τ.λ.) και τη ζωή των κατοίκων της (οικονομία, εκπαίδευση, κουζίνα κ.τ.λ.). Όλα αυτά μέσα από εκτεταμένη χρήση πολυμέσων, όπως εκατοντάδες εικόνες και γραφικά, αλλά και βίντεο με αφήγηση.

Δύο άλλα CD-ROM με τουριστικό, και όχι μόνο, ενδιαφέρον είναι δύο εκδόσεις για τα μουσεία του Λούβρου και του Ορσαί, στο Παρίσι. Είναι παραγωγές της εταιρείας "Montparnasse Multimedia" και της ένωσης των Εθνικών Μουσείων της Γαλλίας. Μπορεί κανείς να περιηγηθεί στις αίθουσες των μουσείων, να δει φωτογραφίες των έργων και να βρει στοιχεία για τους δημιουργούς τους Κ.ά.

Τα παραπάνω είναι μερικά μόνο παραδείγματα από τα πολλά CD-ROM με τουριστικό ενδιαφέρον που υπάρχουν. Η παραγωγή τέτοιων τίτλων αυξάνει διαρκώς, γιατί είναι ένας πολύ καλός τρόπος προώθησης του προϊόντος (στη συγκεκριμένη περίπτωση οι τουριστικές υπηρεσίες).

Ένα άλλο μέσο για την παρουσίαση πληροφοριών στον επισκέπτη, είναι όπως αναφέρθηκε τα ηλεκτρονικά περίπτερα (κιόσκια) πληροφοριών. Πρόκειται για υπολογιστές που τρέχουν ένα πρόγραμμα που παρουσιάζει στην οθόνη του υπολογιστή πληροφορίες, οι οποίες μπορεί να συνοδεύονται από ήχο (π.χ. μια φωνή που να δίνει οδηγίες για την χρήση του μηχανήματος). Για την αλληλεπίδραση με το χρήστη συνήθως χρησιμοποιούνται οθόνες αφής (touch screens). Οι οθόνες αφής είναι ειδικές οθόνες που ενεργοποιούνται με την πίεση που ασκείται στην επιφάνειά τους. Μπορεί, λοιπόν να παρουσιάζονται στην οθόνη πλήκτρα με κάποια περιγραφή. Πατώντας με το δάχτυλο ο επισκέπτης στην περιοχή του πλήκτρου εμφανίζονται στην οθόνη οι αντίστοιχες πληροφορίες. Οι οθόνες αφής είναι ένας πολύ καλός τρόπος για την επικοινωνία με το χρήστη, γιατί είναι απλές στη χρήση τους και ο χρήστης (που συχνά δε

γνωρίζει τίποτα για υπολογιστές) μαθαίνει με άνεση να τις χρησιμοποιήσει Γι' αυτό το λόγω τέτοιου είδους κιόσκια - πληροφοριών χρησιμοποιούνται από επιχειρήσεις σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς, όπως Π.χ. τράπεζες.

Στον τουριστικό τομέα, τα ηλεκτρονικά περίπτερα πληροφοριών χρησιμοποιούνται εδώ και αρκετό καιρό στα μουσεία για να δώσουν στους επισκέπτες πληροφορίες για τα διάφορα εκθέματα. Ένα παράδειγμα είναι το Μουσείο Τέχνης του Seattle (Η.Π.Α), όπου έχουν εγκατασταθεί τέτοια συστήματα που χρησιμοποιούν κείμενο, εικόνες, μουσική και αφήγηση για την ενημέρωση του επισκέπτη υπάρχει Π.χ. η δυνατότητα για ηλεκτρονική ξενάγηση, όπου παρουσιάζονται εικόνες, ενώ παράλληλα ακούγεται φωνή που επεξηγεί.

Τις μεγαλύτερες δυνατότητες όμως για ανάπτυξη νέων υπηρεσιών στον τουριστικό τομέα δίνει η ανάπτυξη των δικτύων και ιδιαίτερα του Internet και της υπηρεσίας του World Wide Web (WWW). Μέσω του Internet μπορεί ο καθένας από το σπίτι του να βρει σωρεία πληροφοριών για πρακτικά οποιοδήποτε θέμα και σε οποιαδήποτε μορφή. Οι νέες δυνατότητες που παρέχονται στον τομέα του τουρισμού είναι μεγάλες.

Σήμερα, μπορεί κανείς να βρει πληροφορίες που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τον τουρισμό και τα ταξίδια ακόμα και σε τοποθεσίες (sites) του Internet, που δεν έχουν άμεση σχέση με αυτό το θέμα. Αν Π.χ. θέλει κάποιος να ταξιδέψει σε κάποια χώρα, μπορεί να μπει στις σελίδες κάποιου ειδησεογραφικού οργανισμού (όπως Π.χ. το CNN στη διεύθυνση <http://www.cnn.com>) και να ενημερωθεί για τον καιρό που θα κάνει στη χώρα προορισμού του (τι θερμοκρασίες θα επικρατούν, αν θα έχει ηλιοφάνεια κ.τ.λ.), ώστε να μπορεί να προετοιμαστεί καλύτερα για το ταξίδι του. Μπορεί επίσης κανείς να βρει, σε άλλες τοποθεσίες του Internet, χάρτες της περιοχής που τον ενδιαφέρει και να ενημερωθεί για τις μετακινήσεις του. Υπάρχει Π.χ. το MapQuest (στη διεύθυνση <http://www.mapquest.com>). που περιέχει χάρτες από όλο τον κόσμο, ακόμα και σε επίπεδο δρόμων.

Εκτός όμως από τις γενικές πληροφορίες που μπορεί να βρει κανείς "σερφάροντας" στο Internet, υπάρχουν και ειδικές τοποθεσίες, που ασχολούνται αποκλειστικά με την παροχή τουριστικών υπηρεσιών. Σκοπός τους είναι να παρέχουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες στους επισκέπτες τους, ώστε να μπορούν να καλύψουν όλες τις ανάγκες για την προετοιμασία του ταξιδιού τους. Πολλές φορές, ο χρήστης μπορεί να βρει στις σελίδες αυτές όχι μόνο γενικές πληροφορίες για το μέρος που θέλει να ταξιδέψει (όπως χάρτες ή δελτίο καιρού), αλλά και πληροφορίες για ξενοδοχεία, εστιατόρια, ενοικιαζόμενα αυτοκίνητα Κ.τ.λ. Συνήθως, γίνεται εκτεταμένη χρήση πολυμέσων, με σκοπό την προσέλκυση επισκεπτών. Έτσι, υπάρχουν εικόνες και βίντεο από τους διάφορους προορισμούς Κ.τ.λ.

Μια πολύ σημαντική δυνατότητα που υπάρχει πλέον στο Internet είναι οι on-line κρατήσεις. Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί οι τεχνικές του ηλεκτρονικού εμπορίου που επιτρέπουν να γίνονται κρατήσεις, ακόμα και πληρωμές μέσω πιστωτικών καρτών από το δίκτυο. Η ανάγκη για οικονομικές συναλλαγές μέσω δικτύων οδήγησε στην ανάπτυξη ειδικών πρωτοκόλλων για

ασφαλή μεταφορά οικονομικών στοιχείων μέσω δικτύων και συγκεκριμένα μέσω του Internet. Ήδη, πολλές εταιρείες πωλούν προϊόντα από απόσταση, ενώ στον τουριστικό τομέα μπορούν πλέον να γίνονται κρατήσεις από τον πελάτη μέσω του Internet (π.χ. κρατήσεις αεροπορικών εισιτηρίων, δωματίων ξενοδοχείων κ.τ.λ.).

Ένα από τα πολλά Web sites που συγκεντρώνουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι το "Go Explore" (<http://go-explore.com>). στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εδώ ο επισκέπτης μπορεί να βρει πληροφορίες για τον προορισμό τόπου. τον ενδιαφέρει αλλά και να κάνει on-line κρατήσεις εισιτηρίων με συνεργαζόμενες επιχειρήσεις. Η συγκεκριμένη τοποθεσία (site) παρέχει και επιπλέον δυνατότητες γι' αυτήν παροχή ακριβέστερων πληροφοριών στον επισκέπτη. Υπάρχει Π.χ. η δυνατότητα ο χρήστης να βρίσκει πληροφορίες όπως το κοντινότερο εστιατόριο σε κάποιο ξενοδοχείο. Μ' αυτόν τον τρόπο παίρνει χρήσιμες πληροφορίες οι οποίες χωρίς το Internet θα του ήταν διαθέσιμες μόνο μετά την άφιξη του στον προορισμό του. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα ο χρήστης να συμπληρώνει ένα προσωπικό προφίλ με τις Προτιμήσεις του (π.χ. αεροπορική εταιρεία που προτιμά) και έτσι οι πληροφορίες που παίρνει προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητές του. Τέτοιου είδους υπηρεσίες προσφέρουν πραγματική ενημέρωση στον υποψήφιο ταξιδιώτη και στο μέλλον αναμένεται να επεκταθεί η χρήση τους. Άλλες τοποθεσίες στο Internet με θέμα τον τουρισμό και οι οποίες προσφέρουν άλλες περισσότερες κι άλλες λιγότερες υπηρεσίες, είναι το Travelocity (στη διεύθυνση <http://www.travelocity.com>). το Amtrak (στη διεύθυνση <http://www.amtrak.com>), το Leisureplan (στη διεύθυνση <http://www.leisureplan.com>) κ.ά.

Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι η χρήση του Internet και των πολυμέσων στον τουρισμό είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει ιδιαίτερα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει ο τουρισμός για την οικονομία των ευρωπαϊκών χωρών, ειδικά αυτών του νότου, οι οποίες έχουν και την ασθενέστερη οικονομική ανάπτυξη. Γι' αυτόν το λόγο υπάρχουν πολλά ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα που προωθούν τη χρήση των νέων τεχνολογιών στον τουρισμό. Ένα σύστημα που προέκυψε από τέτοιο ερευνητικό πρόγραμμα και αναπτύσσεται στην Ελλάδα είναι το "Aegean System". Στην ανάπτυξή του συμμετέχει, μεταξύ άλλων, το Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Το σύστημα αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη CD-ROM πολυμέσων με πληροφορίες για διάφορα νησιά του Αιγαίου, ανάλογοι με αυτά στα οποία έχουμε αναφερθεί, καθώς και την ανάπτυξη ενός δικτύου με συσκευές πολυμέσων σε τρία νησιά (Χίος, Σάμος, Λέσβος). Χρησιμοποιώντας τις συσκευές αυτές ο χρήστης θα μπορεί να βλέπει multimedia πληροφορίες για διάφορα νησιά του Αιγαίου, καθώς και να κάνει κρατήσεις σε συνεργαζόμενα ξενοδοχεία. Οι συσκευές του δικτύου παίρνουν τις πληροφορίες από μια κεντρική βάση δεδομένων, η οποία είναι εγκατεστημένη στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Τέλος, έχουν αρχίσει και κάνουν την εμφάνισή τους και οι πρώτες εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας στο χώρο του τουρισμού. Με την κατασκευή εικονικών κόσμων, μπορεί ο υποψήφιος ταξιδιώτης να περιηγηθεί στην περιοχή ή στο αξιοθέατο που τον ενδιαφέρει, πολύ πριν ταξιδέψει στο

συγκεκριμένο μέρος. Ένα παράδειγμα τέτοιας εφαρμογής είναι ο εικονικός κόσμος που παρουσιάζει το θρυλικό μνημείο Stonehenge στην Μ. Βρετανία. Τον εικονικό αυτό κόσμο μπορεί να τον δει κανείς στη διεύθυνση <http://www.suPerscaPe.com/intel/shenge.htm>. Πρόκειται για ένα κόσμο που έχει αναπτυχθεί από τις εταιρείες Superscape (αγγλική εταιρεία που ειδικεύεται στην εικονική πραγματικότητα) και Intel με τη συνεργασία της English Heritage η οποία είναι η Βρετανική Αρχαιολογική Εταιρεία.

1.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΗΚΕ

1.2.1 Σύστημα πολυμέσων με θέμα: Οδοιπορικό Στο Νομό Ρεθύμνης _

Κατά την εκπόνηση της πτυχιακής έγινε χρήση της τεχνολογίας του Video, Εικόνας και ήχου. Χρησιμοποιήθηκε η τεχνογνωσία και το θεωρητικό υπόβαθρο από τα μαθήματα της “Μουσικής Σύνθεσης Και Εικόνας” , “Εφαρμογές Πολυμέσων (Πολυμέσα & Μουσική)” και “Ηχοληψία” .

Η πτυχιακή εργασία χωρίστηκε σε 6 στάδια τα οποία είναι τα εξής :

Στο **1^ο στάδιο** έγινε η συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών και ιστορικών στοιχείων από βιβλία και Internet και έντυπα για τα μέρη που θα παρουσιαστούν στην εργασία.

Στο **2^ο στάδιο** έγινε η χάραξη της διαδρομής με γνώμονα τα σημαντικότερα σημεία του νομού Ρεθύμνου καθώς και η σχεδίαση της εφαρμογής (συστήματος πολυμέσων).

Στο **3^ο στάδιο** έγινε περισυλλογή του υλικού (Video- Εικόνας) από τα μέρη που είχαν επιλεγεί.

Στο **4^ο στάδιο** έγινε επεξεργασία του παραπάνω σταδίου (3^{ου}) με την βοήθεια προγραμμάτων επεξεργασίας Video- Εικόνας.

Στο **5^ο στάδιο** έγινε ηχογράφηση παραδοσιακής μουσικής στο Studio του τμήματος καθώς επίσης και ηχογράφηση φωνής για τις εκφωνήσεις που χρειάζονται στο σύστημα πολυμέσων.

Στο **6^ο στάδιο** θα δημιουργηθεί το σύστημα πολυμέσων με την χρήση του προγράμματος Author ware.

Τα προγράμματα επεξεργασίας που θα χρησιμοποιηθούν είναι τα εξής:

Επεξεργασία εικόνας:

Photoshop Cs 8.0

Επεξεργασία Video:

Premier Pro

Επεξεργασία Animation :

Swish max

Επεξεργασία Ήχου :

Steinberg Wave lab

Steinberg Nuendo

Δημιουργία Εφαρμογής:

Author ware 7.0

1.2.2 Ηχογράφηση στο Studio

Κατά την ηχογράφηση στο studio ηχογραφήθηκαν η λύρα και το λαούτο από τους συναδέλφους : Γιώργο Κωνσταντακάκη , Νίκο Κωνσταντακάκη και Χρήστο Βότση.

Η λύρα ανήκει στην κατηγορία των εγχόρδων που διεγείρονται με κάμψη του δοξαριού, ενώ το λαούτο ανήκει στην κατηγορία των νυκτών εγχόρδων, που το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι έχουν αχλαδοειδή μορφή. Έχει 6 χορδές εκ των οποίων οι πέντε διπλές και η μια μονή.

Λαούτο : Τα δύο μικρόφωνα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τα πυκνωτικά **AKG 414** ώστε να επιτευχθεί η ηχογράφηση του ήχου τόσο από τον καβαλάρη όσο και από το ηχείο του οργάνου. Συγκεκριμένα το ένα μικρόφωνο τοποθετήθηκε σε απόσταση περίπου 15 cm από τον καβαλάρη και το δεύτερο σε απόσταση 20 cm από το ηχείο του οργάνου. Τα πολικά διαγράμματα των μικροφώνων που επιλέχτηκαν ήταν καρδιοειδή, γιατί ο αναπαραγόμενος ήχος του οργάνου δεν

δημιουργούσε αντήχηση στον χώρο (σε αντίθεση με το πιάνο) γι' αυτό και δεν επιλέχτηκε οππὶ πολικό διάγραμμα.

Λύρα : Χρησιμοποιήθηκε ένα **AKG 414** με καρδιοειδές πολικό διάγραμμα με προ-ενισχυτή Avalon όπου πήραμε ένα πιο “ζεστό ήχο”. Το μικρόφωνο τοποθετήθηκε κοντά στις οπές σε απόσταση περίπου 20 cm.

Συμπίεση (compression) δεν πραγματοποιήθηκε γιατί δεν κρίθηκε απαραίτητη αφού και τα δύο όργανα είναι ακουστικά.

Αυτό όμως που κρίθηκε απαραίτητο ήταν να χρησιμοποιηθούν EQ για να τονιστούν οι πρίμες περιοχές του λαούτο (10KHz +2.0dB) για να “λαμπρύνει” ο ήχος και στην λύρα οι μεσαίες (6KHz +1,5 dB).

Η μίξη της ηχογράφησης έγινε στο σπίτι με το πρόγραμμα Nuendo ώστε να γίνει μια ισοροπία της έντασης των οργάνων και η δημιουργία fade ins-outs.

Παρατηρήσεις:

Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι η ηχογράφηση έγινε σε πολύ σωστά πλαίσια καθότι όλα τα όργανα γραφτήκανε καθαρά και χωρίς λάθη (φαλτσαρίσματα ή ατονικά σημεία).

1.2.3 Ηχογράφηση αφηγήσεων

Η ηχογράφηση των αφηγήσεων έγινε στο σπίτι με τη χρήση του μικροφώνου **Shure sm 58**.

Οι φωνές αφού περάστηκαν από το DAT στον Η/Υ επεξεργάστηκαν με την χρήση του Wave Lab και έγιναν διάφορες παρεμβάσεις όπως φιλτράρισμα θορύβου, αποκοπή και επικόλληση στα σωστά σημεία, change, gain και Normalize. Στη συνέχεια τα επεξεργασμένα αρχεία WAV που ηχογραφήθηκαν μετατράπηκαν σε mp3 (44100 Hz – 128 kbps) για να είναι πιο εύχρηστα κατά την εκτέλεσή τους από το author ware.

Οι φωνές που ακούγονται είναι των : Μουζάκη Παναγιώτη, Μαυρίκα Νικου και Κούρτη Κων/νας.

1.2.4 Επεξεργασία Video

Τα video τραβήχτηκαν με την κάμερα Ήχος Canon XL1s του εργαστηρίου Εικόνα και Ήχος. Το Video capture , όπως επίσης και η επεξεργασία των video (editing, δημιουργία transition) έγινε με το πρόγραμμα Adobe Premiere Pro.

1.2.4.1 Η διαδικασία του video editing

Στην διαδικασία του Video editing επιλέχτηκαν οι καλύτερες λήψεις και έγιναν το κατάλληλο μοντάζ ώστε να συνδυαστούν μεταξύ τους. Χρησιμοποιήθηκε επίσης video transition (Additive Dissolve Dither Dissolve) για των συνδυασμό και τη μετάβαση από το ένα video στο άλλο.

Στη συνέχεια έγινε η τοποθέτηση του αρχείου ήχου της αφήγησης κατάλληλα , ώστε να συμβαδίζει η αφήγηση με το video όσο το δυνατόν περισσότερο. Σε ορισμένες περιπτώσεις ,όπου κρίθηκε απαραίτητο, έγινε και κάποια διόρθωση στην ένταση του αρχείου ήχου.

Τέλος προστέθηκε το αρχείο ήχου της μουσικής στο οποίο έγινε αυξομείωση της έντασης του ήχου ανάμεσα στις παύσεις και κατά την διάρκεια της ομιλίας του αφηγητή. Το auto gate που διέθετε το πρόγραμμα δεν κρίθηκε κατάλληλο αφού το πρόγραμμα δεν διαθέτει αξιόλογο side chain όπως για παράδειγμα τα pro tools ή ένας hardware compressor.

Κατά την διαδικασία του export, το format των αρχείων Video που επιλέχτηκε είναι το **Microsoft Avi** και ο codec που χρησιμοποιήθηκε είναι ο **Divx 6.6.1**. Επιλέχτηκε αυτός ο codec διότι λόγω του μεγάλου όγκου των βίντεο δεν υπήρχε η δυνατότητα να χωρέσουν όλα (28) στο πολυμεσικό dvd. Εφόσον το μέγεθος και των 28 video ξεπερνούσε τα 20 GB, επιστρατεύθηκε ο codec Divx 6.6.1. ο οποίος “σεταρίστηκε” ώστε να έχουμε όσο το δυνατόν καλύτερη ποιότητα video με όσο πιο μικρό μέγεθος αρχείου (MB) γίνεται. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη διατήρηση μιας ισορροπίας μεταξύ μεγέθους και ποιότητας. Η διάρκεια των video που περιλαμβάνονται στην πολυμεσική εφαρμογή ξεπερνά τα 60 λεπτά και η διάρκεια των αμοντάριστων πλάνων ξεπερνά τα 135 λεπτά.

1.2.4 Επεξεργασία Εικόνας (Φωτογραφίες)

Οι φωτογραφίες τραβήχτηκαν με την ψηφιακή φωτογραφική **canon ixus 75** και η επεξεργασία τους (editing, περιστροφή, ρετουσάρισμα), όπου χρειάστηκε, έγινε με το Photoshop 8.0 cs. Το ίδιο πρόγραμμα χρησιμοποιήθηκε και για τη δημιουργία όλων των backgrounds που περιλαμβάνονται στην εφαρμογή.

Επειδή η ανάλυση των φωτογραφιών ήταν 3072x2304, κρίθηκε απαραίτητο να μειωθεί στα 800x600 διότι η εφαρμογή καθυστερούσε στη φόρτωση των αρχείων

αυτών. Το σύνολο του φωτογραφικού υλικού που περιέχεται μέσα στην εφαρμογή υπερβαίνει σε αριθμό τις 250 εικόνες.

1.2.5 Σύνθεση Τελικής Εφαρμογής

Για τη σύνθεση και τη δημιουργία της τελικής εφαρμογής χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα **Author ware 7.0**. Μέσα στη πολυμεσική εφαρμογή που προέκυψε υπάρχουν όλες οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν, κατανεμημένες στα ανάλογα μενού. Υπάρχουν 6 βασικά μενού και περίπου άλλα 80 υπό-μενού και διακλαδώσεις τους, τα οποία περιέχουν πληροφορίες για τις πιο γνωστές τοποθεσίες του Νομού Ρεθύμνου και της πρωτεύουσάς του. Επιπλέον υπάρχει μια πληθώρα ιστορικών στοιχείων, καθώς και πληροφορίες για μουσικά όργανα, και πολιτιστικά στοιχεία .

1.2.5.1 Βασική Διεπαφή

Πιο αναλυτικά, τα 6 βασικά μενού που δημιουργήθηκαν είναι τα εξής:

1. Η πόλη του Ρεθύμνου, με δύο υπό-μενού τα οποία περιέχουν ένα βίντεο για την παλιά πόλη του Ρεθύμνου και άλλο ένα βίντεο με τη περιήγησή μας στη Fortezza.

2. Δημογραφικά στοιχεία του νομού. Εδώ υπάρχουν οι τέσσερις Επαρχίες του νομού Ρεθύμνου και ο χρήστης μπορεί να επιλέξει οποιαδήποτε από αυτές και να μάθει να βασικά τους στοιχεία, όπως από ποιους δήμους απαρτίζονται, τον πληθυσμό τους και άλλα.

3. Κρητικός πολιτισμός. Στο μενού αυτό δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να ενημερωθεί για την εξέλιξη του πολιτισμού της Κρήτης από τα μινωικά χρόνια μέχρι και τα χρόνια του Καζαντζάκη καθώς και για τις διάφορες παραδοσιακές χειροτεχνίες της Κρήτης που συναντώνται μέχρι στις μέρες μας.

4. Ο νομός Ρεθύμνου. Αυτό είναι ίσως και το μεγαλύτερο από τα 6 βασικά μενού. Εδώ εμφανίζεται ένας δυναμικός χάρτης του νομού με 24 περιοχές οι οποίες αποτελούν τα κυριότερα αξιοθέατα του Νομού. Κάθε μία από τις περιοχές αυτές μπορεί να επιλεγεί και να οδηγήσει στην ανάλογη οθόνη στην οποία μπορεί κανείς να διαβάσει επιπλέον πληροφορίες καθώς και να παρακολουθήσει τα σχετικά video της εκάστοτε επιλεγμένης περιοχής.

5. Κρητική μουσική , με ένα υπό-μενού το οποίο δίνει τη δυνατότητα επιλογής εμφάνισης ενός κειμένου με τη μουσική ιστορία της Κρήτης, τη παρουσίαση των κυριότερων παραδοσιακών Κρητικών χορών, τις πιο γνωστές τοπικές μαντινάδες καθώς και μια περιγραφή των Κρητικών μουσικών οργάνων με τα αντίστοιχα ηχητικά παραδείγματα.

6. Η Κρήτη γενικά. Εδώ υπάρχει ένα υπό-μενού με τέσσερις επιλογές για την Κρητική ενδυμασία, την Κρητική ιστορία που ξεκινάει από την αρχαιότητα, την μάχη της Κρήτης, με ανέκδοτες φωτογραφίες από το συλλέκτη Δ. Σκαρτσιλάκη, καθώς και ένα άρθρο του ιδίου για τη μάχη της Κρήτης, το οποίο έχει γίνει βίντεο με αφήγηση και slide show. Το δεύτερο υπό-μενού εμφανίζει πλούσιο φωτογραφικό υλικό από πολλά μέρη του νομού , στοιχισμένα αριστερά-δεξιά σε είκοσι τοποθεσίες.

Δίνεται ακόμα στον χρήστη η δυνατότητα εξόδου από την εφαρμογή με ερώτηση που ο ίδιος μπορεί να απαντήσει καταφατικά και να βγει, ή αρνητικά και να επανέλθει στο αρχικό μενού.

Μέσα από την εκτελέσιμη εφαρμογή του Author ware 7.0 ο χρήστης μπορεί να περιηγηθεί εύκολα μέσα σε όλα τα μενού και υπό-μενού με ηχογραφημένα Κρητικά ακούσματα που έχουν γίνει αποκλειστικά για τη χρήση της εφαρμογής στο studio του ΑΤΕΙ.

Κρίνεται απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι όλα τα backgrounds που χρησιμοποιούνται κατασκευάστηκαν και μορφοποιήθηκαν από τα άτομα που εκπόνησαν την παρούσα πτυχιακή εργασία με τη χρήση του Photo Shop CS.

Τέλος πρέπει να τονιστεί ότι εξαντλήθηκαν σχεδόν όλες οι δυνατότητες που μπορεί να παρέχει το πρόγραμμα, που στο εσωτερικό του είναι αρκετά περίπλοκο και χρειάστηκαν αρκετοί μήνες για να πάρει η εφαρμογή την τελική της μορφή.

1.2.6 Συμπεράσματα- Παρατηρήσεις:

Λόγω του μεγάλου όγκου των δεδομένων κρίθηκε απαραίτητο να γίνει σχεδόν σε όλα τα αρχεία συμπίεση γιατί το τελικό μέγεθος της εκτελέσιμης εφαρμογής δεν έπρεπε να ξεπερνά 4,7 GB, όσο δηλαδή είναι και η χωρητικότητα ενός δίσκου DVD. Έτσι τα βίντεο, ως επί το πλείστον, δεν έχουν άριστη μορφή καθώς λόγω της συμπίεσης έχει μειωθεί αναγκαστικά και η ανάλυσή τους.

Ακόμα έπρεπε να γίνει κάποια μικρή επεξεργασία στον ήχο έτσι ώστε να ακούγεται ομοιόμορφα σε όλα τα μενού και υπό-μενού.

Το πρόγραμμα, όπως ήταν ήδη γνωστό από το μάθημα του Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, παρέχει πολλές δυνατότητες στους χρήστες του και μέσα σε αυτό μπορούν να συνυπάρχουν αρμονικά βίντεο, φωτογραφίες και ήχος, που με την κατάλληλη επεξεργασία, κάνουν την εφαρμογή να εκτελείται κανονικά χωρίς να “κολλάει”, ακόμα και σε μεγάλες εφαρμογές, όπως το παρών οδοιπορικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Η μυθολογία, ως απόπειρα ερμηνείας του κόσμου, κινείται στην ίδια περιοχή με τη θρησκεία, γι' αυτό και είναι διαμορφωμένη γύρω από τον πυρήνα των θρησκευτικών δοξασιών ενός λαού. Ο θρησκευτικός πυρήνας της Κρητικής μυθολογίας είναι η λατρεία του Ήλιου και της Σελήνης και των άστρων που έφεραν μαζί τους από την Ανατολή οι πρώτοι αποικιστές της Κρήτης. Αυτό άλλωστε μαρτυρούν και τα ονόματα πολλών μυθικών ηρώων της Κρήτης, όπως ο βασιλιάς της Κρήτης Αστερίωνας, που πήρε ως σύζυγό του την Ευρώπη (αυτή που έχει μεγάλο πρόσωπο), η μητέρα της Ευρώπης, η Τηλέφασσα (αυτή που φέγγει από μακριά), η γυναίκα του Μίνωα η Πασιφάη (αυτή που φέγγει σε όλους), οι κόρες του Μίνωα και της Πασιφαής Φαίδρα και Αριάδνη (οι αστραφτερές, οι λαμπερές).

Από την άλλη μεριά, η μυθολογία ως έκφραση του ανθρώπινου πόθου για κυριαρχία έχει πάντα έναν ιστορικό πυρήνα ηρωικών γεγονότων. Η περηφάνια του λαού που τα κατόρθωσε και ο εντυπωσιασμός των γειτονικών λαών που τα παρατηρούσαν ήταν οι αιτίες για να περιβληθούν αυτά τα γεγονότα με την αίγλη του μύθου. Με την πάροδο των αιώνων ο μυθικός κισσός απέκτησε πλούσια παρακλάδια και ουσιαστικά εξαφάνισε τον ιστορικό κορμό γύρω από τον οποίο πλέχτηκε. Ο ιστορικός πυρήνας της Κρητικής μυθολογίας είναι η ισχύς που απέκτησε η Κρήτη την εποχή των μινωικών βασιλιάδων, η θαλασσοκρατορία της και η εξάπλωσή της (με αποικίες και εμπορικούς σταθμούς) σε όλη τη Μεσόγειο. Κορυφαίος μυθικός ήρωας ήταν ο βασιλιάς Μίνωας, απόγονοι ή συγγενείς του οποίου ήταν όλοι οι άλλοι Κρήτες ήρωες.

Βέβαια η μυθολογία δεν είναι καλλιτεχνική δημιουργία, ώστε να έχει μια αισθητική διάσταση. Όμως η ελληνική μυθολογία (στην οποία ανήκει και η Κρητική μυθολογία) συμβαίνει να έχει μια μοναδική ομορφιά, έναν αισθητικό πλούτο, που την έκανε αγαπητή σε όλο τον κόσμο. Κάποιο θεό είχαν για τους κεραυνούς και οι αρχαίοι Βαβυλώνιοι ή οι ινδιάνοι του Αμαζονίου, αλλά μόνο ο Δίας των αρχαίων Ελλήνων είναι ευρύτατα γνωστός. Κάποιο παλικάρι που σκότωνε με άνεση

άγρια θηρία και τέρατα θα είχαν και οι αρχαίοι Μογγόλοι ή οι Κέλτες, αλλά όλος ο κόσμος ξέρει μόνο τον ανίκητο Ηρακλή των αρχαίων Ελλήνων. Η ελληνική μυθολογία δεν είναι μόνο αντικείμενο μελέτης των ειδικών, αλλά ένας συναρπαστικός κόσμος που γοητεύει όλους τους ανθρώπους.

Η Κρητική μυθολογία είναι μέρος του τοπίου που τώρα ετοιμάζεστε να εξερευνήσετε. Είναι οι βαθύτερες ρίζες των αρχαιολογικών θησαυρών που θα έχετε την ευκαιρία να θαυμάσετε σε πολλά μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους σε κάθε γωνιά του νησιού. Γι' αυτό προτιμήσαμε να σας παρουσιάσουμε την Κρητική μυθολογία τμηματικά, στην περιγραφή των περιοχών με τις οποίες συνδέεται, και εδώ απλώς να σας δώσουμε μια συνοπτική αναφορά για τους κύριους ήρωες της, καθώς και έναν πίνακα που δείχνει τη μεταξύ τους σχέση.

- **Αμάλθεια**

Η Νύμφη του Ιδαίου Άντρου που ανέθρεψε το Δία. Τον ταιΐζε με το γάλα μιας κατσίκας που την έλεγαν Αιξ (=κατσίκα) και με άγριο μέλι. Κάποτε, παίζοντας με αυτή την κατσίκα, ο Δίας της έσπασε το ένα της κέρατο, το οποίο χάρισε στην Αμάλθεια λέγοντας της ότι από αυτό θα ανάβλυζαν όλοι οι καρποί που θα επιθυμούσε (το περίφημο Κέρας της Αμαλθείας).

- **Ανδρόγεως**

Ένας από τους γιους του Μίνωα και της Πασιφάης, πολυνίκης αθλητής σε όλα τα αθλήματα. Κάποτε πήγε στην Αθήνα και πήρε μέρος σε κάποιους τοπικούς αγώνες, όπου σάρωσε πάλι όλα τα βραβεία. Οι Αθηναίοι συναθλητές του, τυφλωμένοι από το φθόνο, του έστησαν καρτέρι λίγο έξω από την πόλη και τον σκότωσαν. Όταν το έμαθε ο πατέρας του, εκστράτευσε εναντίον της Αθήνας, την κυρίεψε, και επέβαλε για τιμωρία στους Αθηναίους να του στέλνουν κάθε χρόνο εφτά νέους και εφτά νέες που ρίχνονταν στο Λαβύρινθο ως τροφή για το Μινώταυρο.

- **Αριάδνη**

Κόρη του Μίνωα και της Πασιφάης. Ερωτεύτηκε τον Αθηναίο ήρωα Θησέα, όταν αυτός είχε έρθει στην Κνωσό για να σκοτώσει το Μινώταυρο. Παρόλο που τον βοήθησε σημαντικά να φέρει την αποστολή του σε πέρας, με τον περίφημο μίτο που του έδωσε, ο αχάριστος Θησέας την παράτησε στη Νάξο, όπου έπιασε το καράβι του κατά το ταξίδι της επιστροφής στην Αθήνα. Εκεί τη βρήκε ο θεός Διόνυσος, την παντρεύτηκε και την ανέβασε πάνω στον Όλυμπο. Το γαμήλιο δώρο του Διονύσου προς την Αριάδνη ήταν το περίφημο στεφάνι με το όνομά της, το οποίο οι θεοί έκαναν καδένα από αστέρια στον ουρανό.

- **Βριτόμαρτις**

Η γλυκιά (βριτύ) παρθένα (μάρτις) της Κρητικής μυθολογίας, με λατρευτικά χαρακτηριστικά ίδια με της θεάς Άρτεμης. Κόρη του Δία και της Κάρμης, εγγονής της Δήμητρας, η Βριτόμαρτις γεννήθηκε στα άγρια φαράγγια των Σφακίων και ήταν ευκίνητη σαν αγρίμι. Οι Κρήτες τη λάτρευαν και με το όνομα **Δίκτυννα**, και να γιατί: Ο μεγάλος και τρανός βασιλιάς Μίνωας - φημισμένος γυναικάς, ως γνήσιο τέκνο του Δία - είδε κάποτε τη Βριτόμαρτι και πολύ του άρεσε. Εκείνη όμως ήθελε να παραμείνει και γλυκιά και παρθένα, οπότε άρχισε να τρέχει μέσα στα πυκνά δάση της Κρήτης για να ξεφύγει. Εννιά ολόκληρους μήνες την κυνηγούσε ο βασιλιάς, ώσπου κατάφερε να τη στριμώξει σ' ένα ακρωτήριο της δυτικής Κρήτης. Το πέπλο της Βριτομάρτιδος μπλέχτηκε στους θάμνους, ο ξαναμμένος Μίνωας πλησίαζε, οπότε μπροστά στο δίλημμα "παρθεनिया ή θάνατος", η Βριτόμαρτις επέλεξε το δεύτερο. Το πέπλο σκίστηκε, η θεά έπεσε στο πέλαγος, αλλά σώθηκε τελικά χάρη στα δίχτυα των ψαράδων. Από τότε πήρε το όνομα Δίκτυννα, και το ακρωτήριο τού παρ' ολίγον βιασμού, Δικτύνναιον.

- **Δαίδαλος**

Αθηναίος πολυτεχνίτης, ο μεγαλύτερος εφευρέτης της αρχαιότητας. Κάποτε καταδικάστηκε σε εξορία για ένα έγκλημα που διέπραξε στην Αθήνα. Έτσι βρέθηκε στην αυλή του βασιλιά Μίνωα, ο οποίος τον προσέλαβε ως αρχιτέκτονα και γλύπτη στο παλάτι του στην Κνωσό. Ο βασιλιάς ήταν ενθουσιασμένος με τα ποικίλα έργα του Δαίδαλου, και κυρίως με το Λαβύρινθο, όπου κλείστηκε ο Μινώταυρος. Αλλά όταν έμαθε ότι αυτός κατασκεύασε την ξύλινη αγελάδα με την οποία ενώθηκε η γυναίκα του η Πασιφάη με τον ταύρο και ότι αυτός συμβούλεψε την κόρη του Αριάδνη να δώσει το μίτο στο Θησέα, έγινε έξαλλος μαζί του και έδωσε διαταγή να τον σκοτώσουν. Όμως ο Δαίδαλος πρόλαβε και δραπέτευσε αεροπορικώς, κατασκευάζοντας φτερά για τον εαυτό του και για το γιο του τον Ίκαρο. Ο μεν Ίκαρος σκοτώθηκε κατά την πτήση, ο δε Δαίδαλος προσγειώθηκε και βρήκε καταφύγιο στην πόλη Καμικό της Σικελίας. Εκεί τον ανακάλυψε ύστερα από μακρόχρονη καταδίωξη ο Μίνωας, αλλά ο εφευρετικός Δαίδαλος πρόφτασε να σκοτώσει το διώκτη του με τέχνασμα.

- **Δίας**

Γιος του Κρόνου και της Ρέας, ανήκει στη δεύτερη γενιά των θεών, δηλαδή στους Ολύμπιους θεούς. Ο Κρόνος είχε ειδοποιηθεί από κάποιο χρησμό ότι ένα από τα παιδιά του θα του έπαιρνε την εξουσία, γι' αυτό και δεν άφηνε κανένα να ζήσει, αλλά τα κατάπινε τη στιγμή που γεννιόντουσαν. Η Ρέα κάποια στιγμή αγανάκτησε, κι όταν ήρθε η ώρα να γεννήσει το Δία, έδωσε στον Κρόνο να φάει ένα βράχο τυλιγμένο με φασκίες και πήγε και γέννησε το Δία στο Δικταίο Άντρο, μια ερημική σπηλιά πάνω στο όρος Δίκη της Κρήτης. Σύντομα ο μικρός Δίας μετακόμισε για λόγους ασφαλείας σε ένα άλλο Κρητικό σπήλαιο, το Ιδαίον Άντρο, στο όρος Ίδη, όπου ανέλαβε να τον μεγαλώσει μια Νύμφη των σπηλαίων, η Αμάλθεια (που σύμφωνα με μια παραλλαγή του μύθου ήταν κατσίκα που μεγάλωσε το Δία με το γάλα της). Όταν ο Δίας μεγάλωσε, κατάφερε μετά από φοβερό αγώνα να εκτοπίσει τον πατέρα του, κι έτσι έγινε αυτός βασιλιάς των θεών. Οι υπόλοιποι θεοί του Ολύμπου είναι είτε αδέρφια του είτε παιδιά του. Γυναίκα του ήταν η Ήρα, αλλά είχε αμέτρητες ερωτικές σχέσεις με άλλες θεές, και

κυρίως με θνητές γυναίκες. Μία από αυτές ήταν η Ευρώπη, που την απήγαγε από την Τυρό της Συρίας και την έφερε στην Κρήτη, για να χαρεί τον έρωτά της.

- **Ευρώπη**

Κόρη του βασιλιά της Τυρού Αγήνορα και της Τηλέφασσας. Μια μέρα την είδε ο Δίας να παίζει με τις φίλες της στην ακρογιαλιά και την ερωτεύτηκε. Εμφανίστηκε μπροστά της με τη μορφή ενός συμπαθέστατου ταύρου, η απονήρευτη μικρή έκατσε στη ράχη του, και τότε ο Δίας-ταύρος όρμηξε στο νερό κουβαλώντας στην πλάτη του την αγαπημένη του και πήγε στην Κρήτη. Ερωτικό τους καταφύγιο έγινε ένα ειδυλλιακό παραποτάμιο τοπίο στη θέση όπου αργότερα χτίστηκε η Γόρτυνα. Όταν χόρτασε τον έρωτα μαζί της, την έδωσε στο βασιλιά της Κρήτης Αστερίωνα, ο οποίος την παντρεύτηκε και υιοθέτησε και τα τρία παιδιά που έκανε με το Δία (το Μίνωα, το Σαρπηδόνα και το Ραδάμανθυ). Όταν πέθανε, οι Κρήτες την τίμησαν με θεϊκές τιμές και έδωσαν το όνομά της σε μια από τις ηπείρους της γης.

- **Θησέας**

Γιος του βασιλιά της Αθήνας Αιγέα, ο μεγαλύτερος μυθικός ήρωας της Αθήνας, με αναρίθμητες ηρωικές καλές πράξεις. Κάποτε συμμετείχε εθελοντικά στην ομάδα των δεκατεσσάρων νέων που στάλθηκαν για τροφή στο Μινώταυρο. Ο Θησέας κατάφερε και σκότωσε το Μινώταυρο και μετά βγήκε από το Λαβύρινθο χρησιμοποιώντας ένα κουβάρι νήμα (τον περίφημο μίτο) που του έδωσε η Αριάδνη. Φεύγοντας για την Αθήνα πήρε μαζί του την Αριάδνη, όπως της είχε υποσχεθεί, αλλά μετά από λίγες μέρες την παράτησε στη Νάξο και επέστρεψε στην Αθήνα μόνος του. Ξέχασε όμως να αλλάξει τα μαύρα πανιά του πλοίου του με άσπρα, που ήταν το συμφωνημένο σημάδι για τον πατέρα του ότι η αποστολή είχε πετύχει, κι έτσι ο πατέρας του, ο βασιλιάς της Αθήνας Αιγέας, έπεσε και πνίγηκε στη θάλασσα, που από τότε ονομάστηκε Αιγαίο πέλαγος.

- ***Κουρήτες***

Εφτά γιγαντόσωμες θεότητες με καλό χαρακτήρα, που κατάγονταν από την Εύβοια. Περιπλανήθηκαν ανά τον ελληνικό κόσμο, προσφέροντας τις καλές υπηρεσίες τους όπου υπήρχε ανάγκη. Όταν γεννήθηκε ο Δίας έτυχε να βρίσκονται στην Κρήτη. Η μητέρα του Δία, η Ρέα, τους παρακάλεσε να εγκατασταθούν έξω από το Ιδαίο Άντρο και να χορεύουν χτυπώντας δυνατά τις χάλκινες ασπίδες τους για να μην ακούσει ο πατέρας του Δία, ο Κρόνος, το κλάμα του γιου του. Έτσι κατάφερε να ανδρωθεί ο Δίας και μετά να γίνει ο βασιλιάς των θεών. Μετά από πολλά χρόνια, η γυναίκα του Δία, η Ήρα, τους ζήτησε να εξαφανίσουν τον Έπαφο, ένα παιδί που είχε κάνει ο Δίας με μια θνητή. Οι Κουρήτες εκτέλεσαν την επιθυμία της θεάς, αλλά ο Δίας οργίστηκε πολύ μαζί τους, ξέχασε την προστασία που κάποτε του είχαν προσφέρει και τους σκότωσε με έναν κεραυνό.

- ***Μίνωας***

Ο πιο ισχυρός και διάσημος βασιλιάς της Κρήτης. Γιος του Δία και της Ευρώπης, διάδοχος του θετού πατέρα του Αστερίωνα στο θρόνο της Κνωσού. Είχε την εύνοια και την προστασία του Δία σε όλη τη διάρκεια της βασιλείας του, Κάθε εννιά χρόνια ανέβαινε στο Ιδαίο Άντρο και παραλάμβανε απευθείας από το Δία τους νόμους με τους οποίους κυβερνούσε τους Κρήτες. Κάτω από την εξουσία του η Κρήτη γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή της και άπλωσε την εξουσία της σ' όλο το Αιγαίο, Γυναίκα του ήταν η Πασιφάη, με την οποία απέκτησε τέσσερις κόρες και τέσσερις γιους, αλλά είχε και πολλά παιδιά από τις αμέτρητες ερωμένες του. Σκοτώθηκε στην πόλη Καμικό της Σικελίας, σε μια εκστρατεία που έκανε κυνηγώντας το Δαίδαλο, Μετά το θάνατό του έγινε κριτής των ψυχών στον Κάτω Κόσμο, μαζί με τον αδερφό του το Ραδάμανθυ και έναν άλλο γιο του Δία, τον Αιακό.

- ***Μινώταυρος***

Τέρας με σώμα ανθρώπου και κεφάλι ταύρου, που γεννήθηκε από την ένωση της Πασιφάης με τον ιερό ταύρο του Ποσειδώνα. Ο Μίνωας τον έκλεισε στο Λαβύρινθο, ένα σκοτεινό υπόγειο συγκρότημα διαδρόμων που σχεδίασε και κατασκεύασε κάτω από το παλάτι της Κνωσού ο Αθηναίος τεχνίτης Δαίδαλος ειδικά για την περίπτωση. Τρεφόταν με ανθρώπινο κρέας, και συγκεκριμένα με εφτά νέους και εφτά νέες που υποχρεώθηκαν να στέλνουν κάθε χρόνο οι Αθηναίοι ύστερα από την ήττα τους στον πόλεμο με το Μίνωα. Στο τέλος όμως τον σκότωσε ο Θησέας.

- **Πασιφάη**

Αρχοντοπούλα από κακόφημη γενιά, Αδερφή της ήταν η μάγισσα Κίρκη, που μεταμόρφωσε τους συντρόφους του Οδυσσέα σε γουρούνια, και αδερφός της ήταν ο αιμοβόρος βασιλιάς της Κολχίδας Αιήτης, πατέρας της μάγισσας Μήδειας, που σκότωσε τα παιδιά της. Η Πασιφάη ήταν η σύζυγος του Μίνωα και μητέρα των οχτώ νόμιμων παιδιών του. Είχε και η ίδια μαγικές ιδιότητες τις οποίες χρησιμοποίησε, για να αποτρέψει το σύζυγό της από τις απιστίες, χωρίς ικανοποιητικό αποτέλεσμα. Όμως την Πασιφάη την ταλαιπώρησαν όχι μόνο οι απιστίες του Μίνωα, αλλά και η επιορκία του προς τον Ποσειδώνα. Εκνευρισμένος ο Ποσειδώνας, για να εκδικηθεί το Μίνωα, που δεν του θυσίασε τον ταύρο που του υποσχέθηκε, ενέπνευσε στην Πασιφάη ασυγκρότητο ερωτικό πόθο για το ζώο. Με τη βοήθεια του Δαίδαλου, η Πασιφάη ενώθηκε με τον ταύρο και έτσι γεννήθηκε ο Μινώταυρος.

- **Ραδάμανθους**

Γιος του Δία και της Ευρώπης, μικρότερος αδερφός του Μίνωα. Είχε τόσο δίκαιη κρίση, που απέκτησε τη φήμη του πιο δίκαιου ανθρώπου της γης. Όταν ο Μίνωας διαδέχτηκε τον Αστερίωνα στο θρόνο της Κρήτης, εξόρισε τον αδερφό του, φοβούμενος ότι θα τον επισκίαζε. Ο Ραδάμανθους περιπλανήθηκε στα νησιά του Αιγαίου και στα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου όλοι οι λαοί σέβονταν τη δίκαιη κρίση του και του ανέθεταν την επίλυση των διαφορών τους. Όταν πέθανε

ο Δίας, τον όρισε κριτή των ανθρώπινων ψυχών στον Κάτω Κόσμο, μαζί με τον αδερφό του το Μίνωα.

- **Σαρπηδόνας**

Γιος του Δία και της Ευρώπης, αδερφός του Μίνωα. Πήρε κι αυτός (μαζί με τον αδερφό του το Ραδάμανθυ) το δρόμο της εξορίας, όταν ο Μίνωας ανέβηκε στο θρόνο της Κρήτης. Κατέληξε στη Λυκία της Μικράς Ασίας, όπου έγινε βασιλιάς και συμμετείχε στον Τρωικό πόλεμο στο πλευρό των Τρώων. Ο Σαρπηδόνας ήταν το μόνο παιδί θεού που συμμετείχε ενεργά σ' αυτό τον πόλεμο. Σκοτώθηκε από τον Πάτροκλο και ο πατέρας του ο Δίας τον πένθησε με ξεχωριστό τρόπο: έριξε βροχή από αίμα και ένα βαρύ πέπλο σκοταδιού πάνω από τη γη.

- **Τάλως**

Το πρώτο ρομπότ που γέννησε η ανθρώπινη φαντασία! Ο Τάλως ήταν ένας χάλκινος γίγαντας, έργο του Ήφαιστου και δώρο των θεών στο Μίνωα. Δουλειά του ήταν να τριγουρίζει σ' όλη την Κρήτη (μπορούσε να κάνει το γύρο του νησιού τρεις φορές την ημέρα) και να την προστατεύει από τους εισβολείς. Τα αγαπημένα του όπλα ήταν οι τεράστιοι βράχοι, τους οποίους εκσφενδόνιζε πάνω στα εχθρικά καράβια που πλησίαζαν στην ακτή. Αν παρ' ελπίδα κάποιοι κατάφερναν να αποβιβαστούν, τους επιφύλασσε μια θερμή υποδοχή: πηδούσε στη φωτιά, πυρακτωνόταν καλά καλά, και μετά έπιανε και έσφιγγε στην αγκαλιά του τους, δύστυχους εισβολείς, μετατρέποντας τους σε ψητές μπριζόλες. Είχε όμως κι αυτός την "αχίλλειο πτέρνα" του: ήταν μια μικρή φλέβα στο πίσω μέρος της κνήμης, που έφραζε με μια μεταλλική τάπα. Όταν πέρασαν οι Αργοναύτες από την Κρήτη, η μάγισσα Μήδεια κατάφερε και του έβγαλε την τάπα, και ο χάλκινος γίγαντας σωριάστηκε διαλυμένος.

- **Φαίδρα**

Κόρη του Μίνωα και της Πασιφάης, αδερφή της Αριάδνης. Η Φαίδρα παντρεύτηκε το Θησέα, όταν έγινε βασιλιάς της Αθήνας, παρά την αισχρή συμπεριφορά του

μερικά χρόνια πριν προς την αδερφή της (την παράτησε σύζυγη στη Νάξο την ώρα που κοιμόταν) και έκανε μαζί του δύο παιδιά, το Δημοφώντα και τον Ακάμαντα. Η Φαίδρα δεν ήταν μόνο πιο τολμηρή, αλλά ήταν και πιο ζωντανή από την αδερφή της. Κάποτε βαρέθηκε το Θησέα και ερωτεύτηκε τον Ιππόλυτο, γιο του Θησέα από μια προηγούμενη γυναίκα του (την αμαζόνα Αντιόπη): ο Ιππόλυτος όμως δεν ανταποκρίθηκε στα αισθήματα της μητριάς του και τότε η Φαίδρα, φοβούμενη μήπως αποκαλυφθεί, συκοφάντησε τον Ιππόλυτο στο Θησέα ότι δήθεν επιχείρησε να τη βιάσει. Ο Θησέας την πίστεψε και μετά από λίγο ο Ιππόλυτος ήταν νεκρός. Μετά απ' αυτό η Φαίδρα έπεσε σε βαθιά απελπισία και από τις τύψεις της κρεμάστηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

3.1 Εισαγωγικά ιστορικά στοιχεία

3.1.1 Νεότερη Παλαιολιθική εποχή (33000 - 8000 π.Χ.)

Στην τελευταία περίοδο των παγετώνων, όταν η στάθμη της θάλασσας ήταν 100-200μ. χαμηλότερη από τη σημερινή και η Κρήτη ήταν ενωμένη με την Πελοπόννησο, κάποιοι παλαιολιθικοί άνθρωποι πέρασαν στην Κρήτη κυνηγώντας θηλαστικά. Στην περιοχή του Ρεθύμνου βρέθηκαν κόκαλα ελαφιού με εμφανή ίχνη επεξεργασίας από ανθρώπινο χέρι, που χρονολογούνται γύρω στο 10000 π.Χ.

3.1.2 Μεσολιθική εποχή (8000-7000 π.Χ.)

Αν και δεν έχει βρεθεί μέχρι σήμερα κανένα σίγουρο στοιχείο, κάποιες ομάδες παλαιολιθικών ανθρώπων θα πρέπει να ζουν διάσπαρτες στα σπήλαια του νησιού. Στο χωριό Αφράτα Χανίων βρέθηκε κρανίο ανθρώπου από το οποίο προκύπτει ότι η Κρήτη κατοικήθηκε κατά τη Μεσολιθική εποχή.

3.1.3 Αρχαιότερη νεολιθική εποχή (7000 - 5000 π.Χ.)

Ομάδες νεολιθικών ανθρώπων που ήρθαν από τη μικρασιατική ακτή εγκαθίστανται σε σπήλαια, σε κάθε γωνιά της Κρήτης. Κάποιες από αυτές όμως τολμούν να ξεφυτίσουν από τα σκοτεινά σπήλαια και να χτίσουν τους οικισμούς τους έξω, στο φως του ήλιου. Ο μεγαλύτερος απ' αυτούς τους οικισμούς - και ένας από τους μεγαλύτερους σ' όλη την ανατολική Μεσόγειο - βρέθηκε στην Κνωσό, στο ίδιο ακριβώς σημείο όπου αργότερα χτίστηκε το λαμπρό μινωικό ανάκτορο. Τα σπίτια τους είναι χτισμένα με πασσάλους. Τα περισσότερα αγγεία τους είναι άκομψα, με χοντρά τοιχώματα, διακοσμημένα με λευκές κουκκίδες και γραμμικά σχήματα. Τα όπλα και τα εργαλεία τους είναι απλά αλλά καλοφτιαγμένα, από κόκαλο και πέτρα. Καλλιεργούν μικρά χωράφια, εκτρέφουν μικρά κοπάδια, και γνωρίζουν να υφαίνουν.

3.1.4 Μέση Νεολιθική εποχή (5000 - 4000 π.Χ.)

Με το πέρασμα των χρόνων όλο και περισσότερες ομάδες νεολιθικών ανθρώπων εγκαθίστανται έξω από τα σπήλαια. Τα σπίτια τους δεν είναι πια σφιχταγκαλιασμένα αλλά έχουν μικρές αυλές και πολλά μικρά παράθυρα. Τα αγγεία τους είναι πολύ ωραιότερα, με λεπτά τοιχώματα, διακοσμημένα με νέα κομψά σχήματα. Έχουν καστανόμαυρο χρώμα, στιλβωμένη επιφάνεια και γραμμωτή διακόσμηση. Τα εργαλεία και τα όπλα τους συνεχίζουν να κατασκευάζονται από κόκαλο ή πέτρα.

3.1.5 Υστερη Νεολιθική εποχή (4000 - 3000 π.Χ.)

Στην Κνωσό, στη Φαιστό και στο Ηράκλειο, οι νεολιθικοί οικισμοί είναι ιδιαίτερα εκτεταμένοι. Στην Κνωσό βρέθηκαν τα θεμέλια ενός σπιτιού που μπορεί να θεωρηθεί ο πρόδρομος της μινωικής αρχιτεκτονικής, με μια κεντρική ευρύχωρη αίθουσα με εστία, και πολλά μικρά δωμάτια γύρω της. Στη Φαιστό βρέθηκαν τα

λείψανα μιας μικρής κυκλικής καλύβας, που μοιάζει να είναι ο πρόγονος των μινωικών θολωτών τάφων, Οι αγγειοπλάστες αυτής της περιόδου δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση στα χρώματα και πειραματίζονται με πολλά νέα σχήματα. Πάνω στην καστανή, μαύρη ή κόκκινη στιλβωμένη επιφάνεια του αγγείου χαράζουν διακοσμητικά μοτίβα με γραμμές ή κουκκίδες, ή ζωγραφίζουν κορδέλες με ζωηρό κόκκινο ή λευκό χρώμα. Τα όπλα και τα εργαλεία είναι πάντα λίθινα και κοκάλινα, αλλά εμφανίζονται και τα πρώτα χάλκινα όπλα, που είναι μάλλον εισαγόμενα και δεν κατασκευάζονται στην Κρήτη.

3.1.6 Προανακτορική περίοδος (3000.2000 π.Χ.)

Ένας νέος λαός προερχόμενος από την Ανατολή πέρασε από τη μικρασιατική ακτή μέσω των νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην Κρήτη. Αναμίχθηκε με τον ντόπιο πληθυσμό και του μετέδωσε νέες τεχνικές γνώσεις, όπως την επεξεργασία του χαλκού. Δημιουργήθηκε έτσι μια νέα πολιτιστική ώθηση, προ-στάδιο του εκπληκτικού μινωικού πολιτισμού που θα ανθήσει σε λίγο. Αναπτύσσεται η ναυτιλία και το εμπόριο και διαμορφώνονται οι κοινωνικές τάξεις, όπου κυριαρχούν οι πλούσιοι έμποροι που αποκτούν πολιτική εξουσία, Τα αγγεία είναι πολύ κομψότερα και πολλά από αυτά κατασκευάζονται σε πρωτόγονο κεραμικό τροχό. Ταλαντούχοι τεχνίτες κατασκευάζουν θαυμάσια χρυσά κοσμήματα, σφραγίδες, πέτρινα τελετουργικά αγγεία και έργα τέχνης από ελεφαντόδοντο

3.1.7 Παλαιοανακτορική περίοδος (2000 - 1700 π.Χ.)

Χτίζονται τα πρώτα ανάκτορα στην Κνωσό, στη Φαιστό, στα Μάλια και στη Ζάκρο, Πρόκειται για πολυτελέστατα και πολυώροφα ανάκτορα, με ευρύχωρα φωτεινά δωμάτια και πολλούς διαδρόμους, χτισμένα γύρω από μία μεγάλη

κεντρική αυλή, με πολλές αποθήκες, εργαστήρια και χώρους λατρείας, Γύρω από τα ανάκτορα χτίζονται πόλεις χωρίς καμία οχύρωση, γεγονός που υποδηλώνει ότι δεν υπήρχαν εσωτερικές συγκρούσεις στην Κρήτη. Η βιοτεχνική παραγωγή (κεραμική, σφραγιδογλυφία, μικροπλαστική) συγκεντρώνεται στα ανακτορικά κέντρα και βρίσκεται υπό τον άμεσο έλεγχο των αρχόντων. Τα βιοτεχνικά και τα αγροτικά προϊόντα εξάγονται στις κυριότερες αγορές της Μεσογείου (Αίγυπτος, Κύπρος, Μέση Ανατολή, ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα), απ' όπου οι Μινωίτες εισάγουν πρώτες ύλες και εμπορεύματα (χαλκό από την Κύπρο, αγγεία και σφραγίδες από την Αίγυπτο, κλπ.). Για την παρακολούθηση της παραγωγικής και εμπορικής τους κίνησης, οι Μινωίτες χρησιμοποιούν μια ιερογλυφική γραφή, η οποία δεν έχει ακόμη διαβαστεί.

3.1.8 Νεοανακτορική περίοδος (1700 - 1450 π.Χ.)

1700 Π.Χ. Ένας ισχυρός σεισμός πλήπει την Κρήτη και γκρεμίζει τα ανάκτορα. Οι Μινωίτες βρίσκουν το κουράγιο και ξαναχτίζουν από την αρχή τις πόλεις και τα παλάτια τους, μεγαλύτερα και λαμπρότερα από τα προηγούμενα, διακοσμημένα με εξαιρετικές τοιχογραφίες. Το παλάτι της Κνωσού καλύπτει μια έκταση 22.000 τ.μ., της Φαιστού και των Μαλίων 9.000 τ.μ., και της Ζάκρου 8.000 τ.μ.

1600 Π.Χ. Καθιερώνεται η γραμμική Α' γραφή. Πάνω σε πήλινες πινακίδες, οι γραμματείς των ανακτόρων κρατούν σημειώσεις που ακόμα δεν έχει καταφέρει κανείς να αποκρυπτογραφήσει.

1600 Π.Χ. Ένας ισχυρός σεισμός, ο οποίος πρέπει να έχει σχέση με τη μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης που έγινε εκείνη την εποχή, προκαλεί μεγάλες καταστροφές στα ανακτορικά κέντρα και σε όλη την Κρητική ύπαιθρο.

1600 - 1500 Π.Χ. Ο χρυσός αιώνας του μινωικού πολιτισμού. Η υφαντική, η κεραμική, η λιθοτεχνία, η χρυσοχοΐα, η σφραγιδογλυφία, η μικροπλαστική φτάνουν στο αποκορύφωμά τους. Τα προϊόντα των κρητικών εργαστηρίων και τα αγροτικά προϊόντα φορτώνονται στα καλοτάξιδα και ευρύχωρα καράβια των Μινωιτών εμπόρων και ταξιδεύουν σ' ολόκληρη τη Μεσόγειο. Ο πλούτος που

συσσωρεύετε δίνει ώθηση σ' όλες τις τέχνες και ανεβάζει σημαντικά το βιοτικό επίπεδο. Οι μινωικές πόλεις (στα Γουρνιά, τα Μάλια, τη Ζάκρο και αλλού) είναι εξαιρετικά καλοχτισμένες βάσει ρυμοτομικών σχεδίων, με πλακοστρωμένους δρόμους και πλατείες. Εκτός από τα ανάκτορα, σε πολλές περιοχές της Κρήτης χτίζονται πολυτελείς επαύλεις όπου κατοικούν τοπικοί άρχοντες ή πλούσιοι γαιοκτήμονες, καθώς και μεμονωμένες αγροικίες με πολλά δωμάτια (αποθήκες και εργαΟ1ήρια). Η παρουσία των Μινωιτών είναι κυρίαρχη σε ολόκληρη τη Μεσόγειο. Δημιουργούν εμπορικούς σταθμούς και αποικίες στα νησιά και στην ηπειρωτική Ελλάδα και ασκούν ισχυρή επίδραση στα ελληνικά φύλα-που αργότερα δημιουργήσαν το μυκηναϊκό πολιτισμό.

3.1.9 Μετανακτορική περίοδος (1480 - 1100 π.Χ.)

1450 Π.Χ. Καταστροφή των δεύτερων ανακτόρων από κάποια αδιευκρίνιστη αιτία (μεγάλης έντασης φυσική καταΟ1ροφή ή επίθεση εισβολέων). Ο μινωικός πολιτισμός δέχεται ένα ισχυρό χτύπημα, από το οποίο δεν πρόκειται ποτέ να συνέλθει.

1400 Π.Χ. Αχαιοί άποικοι από την Πελοπόννησο κυριαρχούν σε όλη την Κρήτη. Ξαναχτίζεται το ανάκτορο της Κνωσού και το ανάκτορο των Αρχανών, όπου εγκαθίστανται Αχαιοί (Μυκηναίοι) άρχοντες. Μυκηναϊκού τύπου μέγαρα χτίζονται σε πολλές περιοχές της Κρήτης.

1400 π.Χ. Η γραμμική Α' γραφή αντικαθίσταται από ένα πιο εξελιγμένο γλωσσικό σύστημα, τη γραμμική Β' γραφή, η οποία είναι μία αρχαϊκή μορφή της μεταγενέστερης ελληνικής γραφής. Η γραφή αυτή αποκρυπτογραφήθηκε το 1952, αλλά υπάρχουν ακόμα αρκετά σκοτεινά ή ασαφή σύμβολα.

1380 Π.Χ. Τελική καταστροφή του ανακτόρου της Κνωσού από ισχυρό σεισμό ή από επίθεση ενός δεύτερου κύματος εισβολέων. Σβήνει Οριστικά ο θαυμάσιος μινωικός πολιτισμός.

1200 Π.Χ. Όπως αναφέρει ο Όμηρος, οι Κρήτες πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο στο πλευρό των άλλων Ελλήνων, με 80 καράβια και επικεφαλής το βασιλιά Ιδομενέα. Αυτό είναι μια ένδειξη ότι η Κρήτη, παρά την κατάρρευση του μινωικού πολιτισμού, διατήρησε τη ναυτική ισχύ της και είχε μια έντονη παρουσία στα νερά της Μεσογείου.

3.1.10 Πρωτογεωμετρική εποχή (1100 - 900 π.Χ.)

1100 Π.Χ. Φτάνουν Ο1ην Κρήτη οι πρώτοι Δωριείς άποικοι. Είναι οπλισμένοι με ξίφη και ακόντια φτιαγμένα από ένα καινούριο υλικό πολύ σκληρότερο από το χαλκό, το σίδηρο. Οι ασθενημένοι ντόπιοι αντιστέκονται όσο μπορούν, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Οι Δωριείς γίνονται κύριοι του νησιού και εγκαθίστανται στις πόλεις των προηγούμενων κατοίκων, τους οποίους υποδούλωσαν και υποχρέωσαν να εργάζονται για λογαριασμό τους. Κάποιες μικρές ομάδες ντόπιων (οι λεγόμενοι Ετεοκρήτες = γνήσιοι Κρήτες) καταφεύγουν σε δυσπρόσιτες ορεινές περιοχές στην ανατολική Κρήτη, όπου συνεχίζουν να ζουν σύμφωνα με τις παραδόσεις των Μινωιτών προγόνων τους.

970 Π.Χ. Εμφανίζεται ο πρωτογεωμετρικός Α' ρυθμός στην κεραμική. Οι διακοσμητές των αγγείων αρχίζουν να χρησιμοποιούν διαβήτη, για να ζωγραφίζουν πιο ίσιες γραμμές.

3.1.11 Γεωμετρική εποχή (900 - 650 π.Χ.)

900 - 800 Π.Χ. Ιδρύονται πολλές δωρικές πόλεις-κράτη, όπως η Αξός, η Λατώ, η Δρήρος, η Ριζηνία και η Λύττος Υπολογίζεται ότι συνολικά οι πόλεις της Κρήτης αυτή την περίοδο ξεπερνούσαν τις 100, αλλά μέχρι σήμερα έχουν εντοπιστεί μόνο οι μισές. Οι Δωριείς οργανώνουν την κοινωνική ζωή τους σύμφωνα με τα αυστηρά δωρικά πρότυπα.

840 - 810 Π.Χ. Εμφανίζεται ο πρωτογεωμετρικός Β' ρυθμός στην κεραμική, που αναπτύσσεται στα εργαστήρια της Κνωσού, με εμφανείς επιδράσεις από την

Ανατολή. Τα αγγεία διακοσμούνται με τολμηρούς συνδυασμούς καμπυλόγραμμων και ευθύγραμμων θεμάτων, ζωγραφισμένων ελεύθερα με το χέρι.

3.1.12 Αρχαϊκή εποχή (650 - 500 π.Χ.)

650 - 600 Π.Χ. Ο δαιδαλικός ρυθμός, που τα πρώτα του ίχνη εμφανίζονται στο τέλος της γεωμετρικής εποχής, φτάνει τώρα στο απόγειό του. Τα ανάγλυφα διακοσμητικά έργα και τα αγάλματα αποκτούν κίνηση και ζωντάνια. Εποχή πολιτιστικής άνθησης και ευημερίας για τη δωρική Κρήτη.

600 - 500 Π.Χ. Εισβολείς από την Ελλάδα και την Ασία προκαλούν μια φοβερή αναστάτωση στην Κρήτη. Αιματηρές συγκρούσεις και λεηλασίες φθείρουν τον ντόπιο πληθυσμό, οι τέχνες και το εμπόριο παραμελούνται και οι καλύτεροι τεχνίτες (όπως οι γλύπτες Δίποινος και Σκύλλης και οι αρχιτέκτονες Χερσίφρων και Μεταγένης) φεύγουν από την Κρήτη για να αναζητήσουν αλλού την τύχη τους. Ολόκληρος ο 6ος αιώνας είναι εφιαλτικός για την Κρήτη.

3.1.13 Κλασική εποχή (500 - 330 π.Χ.)

490 - 480 Π.Χ. Την εποχή που οι υπόλοιποι Έλληνες πολεμούσαν με λύσσα εναντίον των Περσών εισβολέων, οι Κρήτες έμεναν αμέτοχοι. Ως επίσημη δικαιολογία για τη μη συμμετοχή τους πρόβαλαν το χρησμό που τους έδωσε η Πυθία στο μαντείο των Δελφών. Όταν τη ρώτησαν αν θα έπρεπε να συμμετάσχουν στον πόλεμο, η ιέρεια του Απόλλωνα (που είχε περάσει από την πρώτη στιγμή στο ολόχρυσο περσικό στρατόπεδο) τους απάντησε καθαρά και ξάστερα, χωρίς τα γνωστά της διφορούμενα: μην είστε χαζοί (*νήπιοι*)!

431 - 404 Π.Χ. Την εποχή που οι υπόλοιποι Έλληνες πολεμούσαν με ακόμα μεγαλύτερη λύσσα μεταξύ τους (ο γνωστός Πελοποννησιακός πόλεμος), η Κρήτη και πάλι απείχε, διότι εκείνη την περίοδο ήταν απασχολημένη με το δικό της εμφύλιο πόλεμο: Κνωσός εναντίον Λύττου, Φαιστός εναντίον Γόρτυνας, Ίτανος

εναντίον Ιεράπυτνας, Κυδωνία εναντίον Απολλωνίας, ένας μύλος! Τελικά επικράτησε η Κνωσός και η Γόρτυνα, γύρω από τις οποίες συσπειρώθηκαν οι υπόλοιπες πόλεις, σχηματίζοντας δύο στρατόπεδα.

3.1.14 Ελληνιστική εποχή (330 . 67 π.Χ.)

περ. 300 Π.Χ. Οι Κρητικές πολιτείες συσπειρώνονται γύρω) από τέσσερις ισχυρές ενώσεις: την Ένωση της Κνωσού(όπου μετείχαν η Τύλισσος, η Ραύκος, η Μίλατος, η Πρίανσος, η Απολλωνία, η Ίτανος, η Δρήρος, η Λατώ, η Ολούς και άλλες 10 πόλεις), η Ένωση της Γόρτυνας (όπου μετείχαν η Λύκτος, η Αρκαδία και η Αριαία), το Κοινό των Ορείων (όπου μετείχαν οι πόλεις Έλυρος, Λισός, Υρτακίνα, Τάρρα, Ποικιλασός και Συία) και η Ένωση της Φαιστού (όπου μετείχαν τα Μάταλα και η Πολυρρηνία). Οι δύο μεγάλες πόλεις που κυριαρχούν στο σκηνικό και συναγωνίζονται για την πρώτη θέση είναι η Κνωσός και η Γόρτυνα.

250 Π.Χ. Με πρωτοβουλία της Γόρτυνας ιδρύεται το Κοινό των Κρηταιέων, στο οποίο συνασπίστηκαν οι πόλεις: Γόρτυνα, Κνωσός, Φαιστός, Λύπος, Ραύκος, Ιεράπετρα, Ελεύθερνα, Άπτερα, Πολυρρήνια, Σύβριτος, Λάππα, Αξός, Πριανσός, Αλλαρία, Αρκάδες, Κεραία, Πραισός, Λατώ, Βιάννος, Μάλλα , Έρωνος, Χερσόνησος, Απολλωνία, Υρτακίνα, Έλυρος, Ελτυναία, Αραδήν, Ανώπολις, Ιστρών και Τάρρα. Επρόκειτο για μια χαλαρότατη ομοσπονδία που δεν δημιουργούσε κανενός είδους υποχρεώσεις και δεσμεύσεις στα μέλη της, ενώ οι γενικές συνελεύσεις της περιορίζονταν στο να διατυπώνουν ευχές!

220 Π.Χ. Μόνο με ευχές ειρήνη δε γίνεται. Οι παλιές έριδες δεν σταμάτησαν ποτέ και έτσι η Κνωσός επιτίθεται αιφνιδιαστικά στη Λύττο και την καταστρέφει, με τη βοήθεια 1000 Φωκαίων μισθοφόρων.

216 - 217 π .Χ. Οι Κρητικές πόλεις εκλέγουν το βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Ε' προστάτη του νησιού. Όμως η Μακεδονία ήταν πολύ μακριά και η προστασία της, ως φαίνεται, δεν έφτασε ποτέ. Οι εμφύλιες συγκρούσεις συνεχίζονται αμείωτες.

201 Π.Χ. Πόλεμος μεταξύ Κνωσού και Γόρτυνας.

172 Π.Χ. Πόλεμος μεταξύ Γόρτυνας και Κυδωνίας

174 Π.Χ. Είκοσι εννιά Κρητικές πόλεις συμμαχούν με το βασιλιά της Περγάμου Ευμένη Β'.

155 Π.Χ. Πόλεμος μεταξύ Κρητών και Ροδίων.

74 Π.Χ. Οι Κρήτες επιτέλους κατάλαβαν το νόημα της φράσης "η ισχύς εν τη ενώσει", Για πρώτη φορά στην ιστορία τους ενώθηκαν όλοι μαζί για να αντιμετωπίσουν μια εξωτερική απειλή και κατόρθωσαν κάτι το απίστευτο: νίκησαν σε ναυμαχία κοντά στο νησάκι Ντια (απέναντι από το Ηράκλειο) τον πανίσχυρο ρωμαϊκό στόλο του Μάρκου Αντώνιου. Όσους αιχμαλώτους έπιασαν, τους απαγχόνισαν χωρίς δεύτερη σκέψη...

69 - 67 Π.Χ. Αν ήξεραν οι Κρήτες τι θα επακολουθούσε, δεν θα τους απαγχόνιζαν τους δύστυχους εκείνους αιχμαλώτους, Οι Ρωμαίοι εξαγριώθηκαν και έστειλαν ισχυρές δυνάμεις εναντίον της Κρήτης, με αρχηγό το Ρωμαίο ύπατο Κουίντο Καικίλιο Μέτελλο. Μετά από έναν εξουθενωτικό πόλεμο τριών ετών, κυρίεψαν όλη την Κρήτη και κατέστρεψαν όσες κρητικές πόλεις πρόβαλαν αντίσταση. Ευτυχώς ηρέμησαν γρήγορα και όχι μόνο σταμάτησαν τις καταστροφές, αλλά ξαναχτίσανε πολλές πόλεις ωραιότερες απ' ότι ήταν προηγουμένως.

3.1.15 Ρωμαϊκή εποχή (67 π.Χ. - 330 μ.Χ.)

67 Π.Χ. Η Κρήτη γίνεται ανεξάρτητη ρωμαϊκή επαρχία με πρωτεύουσα τη Γόρτυνα, όπου εγκαταστάθηκε Ρωμαίος διοικητής με τον τίτλο του ανθύπατου. Η Γόρτυνα στολίζεται με λαμπρά δημόσια οικοδομήματα και αρχίζει μια μακροχρόνια περίοδος ακμής.

27 Π.Χ. Η Κρήτη παύει να είναι ανεξάρτητη ρωμαϊκή επαρχία και ενώνεται διοικητικά με την Κυρηναϊκή (ρωμαϊκή επαρχία της Βόρειας Αφρικής, στην περιοχή της σημερινής Λιβύης).

58 μ.Χ. Ο ίδιος ο Απόστολος Παύλος χειροτονεί το μαθητή του Τίτο πρώτο επίσκοπο Κρήτης, με έδρα της επισκοπής τη Γόρτυνα.

249 - 251 μ.Χ. Επί αυτοκρατορίας Δεκίου, γίνονται οι πρώτοι μεγάλοι διωγμοί

κατά των χριστιανών στην Κρήτη. Στη Γόρτυνα πεθαίνουν με μαρτυρικό θάνατο δέκα νέοι χριστιανοί, οι επονομαζόμενοι Άγιοι Δέκα.

περ. 295 μ.Χ. Ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός αναδιοργανώνει διοικητικά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Η επαρχία της Κρήτης αποσπάται από την Κυρηναϊκή και εντάσσεται στη διοίκηση της Μυσίας (ρωμαϊκή επαρχία της Βαλκανικής).

300 - 330 μ.Χ. Οι χαρτογράφοι της εποχής εκείνης θα πρέπει να είχαν τρελαθεί στο γράψε σβήσε, αφού τα σύνορα των επικρατειών της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας άλλαζαν σχεδόν κάθε μήνα, εξαιτίας των συνεχών συγκρούσεων μεταξύ των διεκδικητών της εξουσίας (μάλιστα κάποια χρονιά υπήρξαν ταυτόχρονα εφτά αυτοκράτορες, ο καθένας από τους οποίους διεκδικούσε το ζωτικό του χώρο!). Μέσα από αυτό το αλαλούμ, τελικός θριαμβευτής αναδείχτηκε ο αυτοκράτορας Μέγας Κωνσταντίνος, ο οποίος εγκατέλειψε τη Ρώμη και έχτισε τη νέα πρωτεύουσα του κράτους του, τη λαμπρότατη Κωνσταντινούπολη, στη θέση μιας παλιάς μεγαρικής αποικίας, του Βυζαντίου (απ' όπου -κακώς - πήρε το όνομά της η Βυζαντινή Αυτοκρατορία), Όσο για την Κρήτη, παρακολουθούσε αμέτοχη τις εξελίξεις.

3.1.16 Α' Βυζαντινή περίοδος (330 - 824)

337 Μετά το θάνατο του Μεγάλου Κωνσταντίνου, οι τρεις γιοι του χώρισαν στα τρία τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Την Κρήτη, μαζί με όλη τη διοίκηση Ιλλυρικού (που περιλάμβανε και όλη την ηπειρωτική Ελλάδα), την Ιταλία και τη Βόρεια Αφρική, τις πήρε ο νεότερος από τα τρία αδέρφια, ο ανήλικος τότε Κώνσταντας, Ο μεγαλύτερος αδερφός, ο Κωνσταντίνος Β', πήρε τη Δύση (δηλαδή τις διοικήσεις Ισπανίας, Γαλλίας και Βρετανίας), Ο μεσαίος αδερφός, ο Κωνσταντίνος Β', πήρε την Ανατολή (δηλαδή τη Θράκη, την Ασία, τον Πόντο και την Αίγυπτο),

340 Ο μεγαλύτερος αδερφός Κωνσταντίνος Β' σκέφτηκε ότι δεν θα ήταν δύσκολη δουλειά να εκτοπίσει το μικρό του αδερφάκι, τον Κώνσταντα, και να του φάει το κράτος του. Όμως ο μικρός τού την έφερε, τον σκότωσε, και του έφαγε εκείνος το δικό του κράτος (αυτό που λέμε: πήγε για μαλλί και βγήκε

κουρεμένος!), Έτσι, στο χάρτη της εποχής μένουν η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (στην οποία ανήκει και η Κρήτη),

395 Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Α' προσαρτά το ανατολικό Ιλλυρικό στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος, κι έτσι η Κρήτη συνδέει τις τύχες της με τη μετέπειτα Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

περ. 670 Ο Άραβας πειρατής Μπαβίας κατέλαβε και λεηλάτησε πολλές πόλεις της Κρήτης, δίνοντας μια πρόγευση της αγριότητας αυτής της φυλής που επέπρωτο σύντομα να ρημάξει το νησί.

823 Οι Άραβες που είχαν κατακτήσει την Ισπανία, στριμώχνονται όλο και περισσότερο από τους Ισπανούς και αντιλαμβάνονται ότι πρέπει σύντομα να αναζητήσουν νέα γη για να απομυζήσουν. Ύστερα από μια εκτεταμένη έρευνα, μια αραβική περίπολος με 20 πλοία και αρχηγό της τον αιμοσταγή Αμπού Χαφ Ομάρ, έκανε μια χαψιά την παραμελημένη και εξασθενημένη Κρήτη.

3.1.17 Αραβική κατάκτηση (824 - 961)

824 Ένα χρόνο μετά την πρώτη απόβαση, καταφθάνουν και οι υπόλοιποι Άραβες με 40 πλοία. Κάνουν μια σαρωτική επέλαση στο εσωτερικό του νησιού, αφήνοντας πίσω τους χιλιάδες νεκρούς Κρητικούς, ερείπια και καμένη γη. Η γη όπου κάποτε είχε ανθήσει ο μινωικός πολιτισμός βυθίστηκε στο πιο βαθύ σκοτάδι της ιστορίας της, κατακτημένη από τους κυριολεκτικά αιμοχαρείς Άραβες, Πρωτεύουσά τους κάνουν το Χάνδακα (το σημερινό Ηράκλειο), έναν άσημο οικισμό στο κέντρο της βόρειας ακτής, που ήταν κάποτε το λιμάνι της Κνωσού και που τώρα γίνεται το μεγαλύτερο πειρατικό ορμητήριο και κέντρο δουλεμπορίου ολόκληρης της Μεσογείου.

825 Θορυβημένη η Κωνσταντινούπολη κάνει αμέσως την πρώτη προσπάθεια να απελευθερώσει την Κρήτη, με εντολή του αυτοκράτορα Μιχαήλ Β' και στρατηγούς το Δαμιανό και το Φωτεινό, που καταλήγει σε μαύρη αποτυχία.

826 Οι Βυζαντινοί επιχειρούν για δεύτερη φορά να απελευθερώσουν το νησί, στέλνοντας 70 πλοία και 23.000 άντρες, και καταφέρνουν να καταλάβουν το Χάνδακα. Οι Άραβες αποτραβιούνται στο εσωτερικό του νησιού και ανασυντάσσονται, ενώ οι αφελείς Βυζαντινοί στρατιώτες πανηγυρίζουν με ολονύκτια γλέντια και μεθύσια, Ένα βράδυ οι Άραβες επιτίθενται αιφνιδιαστικά στην αφύλακτη πόλη και σφάζουν όσους Βυζαντινούς δεν πρόλαβαν να την κοπανήσουν. Η Κωνσταντινούπολη θα κάνει πολλές δεκαετίες να συνέλθει από αυτό το σοκ...

902 Ο αυτοκράτορας Λέων ΣΤ' ο Σοφός σοφά έκρινε ότι ήρθε η ώρα να απαλλάξει τη Μεσόγειο από τους Άραβες πειρατές. Οργάνωσε ένα εκστρατευτικό σώμα από 180 πλοία και ανέθεσε την αρχηγία στο ναύαρχο Ιμέριο, ο οποίος όμως αποδείχτηκε βαθιά νυχτωμένος σε θέματα στρατηγικής: οι Άραβες τον προϋπάντησαν στη Λήμνο, βούλιαξαν το στόλο του και σκότωσαν τους περισσότερους στρατιώτες του...

949 Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' επιχειρεί για τέταρτη φορά την απελευθέρωση της Κρήτης, αλλά ο στρατηγός του Κωνσταντίνος Γογγύλιος αποτυγχάνει παταγωδώς,

960 - 961 Ο αυτοκράτορας Ρωμανός Β' ανάγει σε ζήτημα πρώτης προτεραιότητας την απελευθέρωση της Κρήτης και αναθέτει την οργάνωση και την αρχηγία της νέας εκστρατείας στον καλύτερο στρατηγό του, το Νικηφόρο Φωκά. Ο Φωκάς προετοιμάζεται με προσοχή, αποφασισμένος να συντρίψει τους Άραβες: εξοπλίζει 3.300 πλοία, 2.000 από τα οποία διαθέτουν ειδικούς εκτοξευτήρες για το νέο υπερόπλο της εποχής, το υγρό πυρ (εφεύρεση των Βυζαντινών). Αποβιβάζεται έξω από το Χάνδακα και δίνει την πρώτη αποφασιστική μάχη με τους Άραβες που έχουν παραταχθεί έξω από τα τείχη της πόλης. Όταν κόπασε ο κουρνιαχτός της μάχης, το έδαφος ήταν στρωμένο με 40.000 νεκρούς Άραβες, ενώ όσοι πρόλαβαν κατέφυγαν μέσα στα τείχη. Αμέσως

οι Βυζαντινοί άρχισαν την πολιορκία, τιμωρώντας τις παλιές βαρβαρότητες των Αράβων με μια εξίσου βάρβαρη εκδίκηση: έκοψαν τα κεφάλια των νεκρών και των αιχμαλώτων της μάχης και τα έστησαν σε πασσάλους γύρω από τα τείχη. Όσα περίσσεψαν, τα εκτόξευαν με τους καταπέλτες τους μέσα στα τείχη. Μετά από μερικές χιλιάδες εκτοξευθέντα κεφάλια, το ηθικό των πολιορκημένων κάμφθηκε και οι Βυζαντινοί μπήκαν στο Χάνδακα. Στο σωρό των κομμένων αραβικών κεφαλιών προστέθηκαν άλλα 160.000, και από τότε οι Άραβες κυριολεκτικά δεν ξανασήκωσαν κεφάλι...

3.1.18 Β' Βυζαντινή περίοδος (961 - 1204)

962 - 968 Ο Νικηφόρος Φωκάς επιχείρησε να μεταφέρει την πρωτεύουσα της Κρήτης σε πιο ασφαλές σημείο, στην ενδοχώρα, και ξεκίνησε να χτίζει ένα φρούριο που το ονόμασε Τέμενος. Μετά από την ανάκλησή του όμως στην Κωνσταντινούπολη, οι κάτοικοι επέστρεψαν στο ρημαγμένο Χάνδακα και τον ανοικοδόμησαν.

1082 Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Β' ο Κομνηνός "μπόλιασε" την Κρήτη με 12 βυζαντινές αρχοντικές οικογένειες, ανάμεσα στις οποίες ήταν και ο γιος του Ισαάκιος. Αυτός ήταν ο σπόρος για να αναπτυχθεί η τοπική κρητική αριστοκρατία, η οποία γρήγορα συγκέντρωσε μεγάλες εκτάσεις εύφορης γης, απέκτησε μεγάλη οικονομική και πολιτική ισχύ και πρωτοστάτησε στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Κρήτης, ακόμα και κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας.

1203 Ο Βυζαντινός πρίγκιπας Αλέξιος, στην προσπάθειά του να αποκαταστήσει στο θρόνο τον έκπτωτο πατέρα του Ισαάκιο Β' Άγγελο, χάρισε την Κρήτη στο Βενετό αρχηγό των Σταυροφόρων Βονιφάτιο Μομφερατικό, προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξή του.

3.1.19 Βενετοκρατία (1204 - 1669)

1204 Ο Βονιφάτιος δεν είχε τι να την κάνει την Κρήτη, και την πούλησε στο δόγη

της Βενετίας Ερρίκο Δάνδολο για 5.000 χρυσά δούκατα, δηλαδή κοψοχρονιά.

1206 Προτού προλάβουν να εγκατασταθούν στην Κρήτη οι Βενετοί, οι άσπονδοι εχθροί τους οι Γενουάτες, με αρχηγό τον αρχιπειρατή Ερρίκο Πεσκατόρε, καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος του νησιού και προλαβαίνουν και χτίζουν 14 φρούρια για να εξασφαλίσουν τα κατειλημμένα εδάφη. Άδικα όμως ίδρωσαν τόσο πολύ.

1206 - 1217 Βενετο-γενουατικός πόλεμος σε ξένο αχερώνα (στην Κρήτη). Οι Βενετοί νικούν και διώχνουν τους Γενουάτες από το νησί. Ιδρύεται το Βασίλειο της Κρήτης (Regno di Candia) με πρωτεύουσα το Χάνδακα, όπου εγκαθίσταται ο διοικητής του νησιού που φέρει τον τίτλο του δούκα. Το νησί χωρίζεται σε έξι σεξτέρια (sestieri) που παραχωρήθηκαν για εκμετάλλευση σε Βενετούς φεουδάρχες. Παράλληλα με τη βενετική αριστοκρατία αναπτύχθηκε και η προϋπάρχουσα Κρητική αριστοκρατία.

1211 Επανάσταση των Αγιοστεφανιτών, η πρώτη επανάσταση των Κρητικών αρχόντων (συγκεκριμένα της οικογένειας των Αγιοστεφανιτών, με την υποστήριξη φυσικά του λαού) εναντίον των Βενετών. Ο δούκας της Κρήτης Ιάκωβος Τιέπολο δεν μπόρεσε να την καταστείλει και ζήτησε τη βοήθεια του συναδέλφου του Μάρκου Σανούδου, δούκα της Νάξου, υποσχόμενος μια διόλου ευκαταφρόνητη αμοιβή. Ο Σανούδος μετά από πολλά βάσανα και θυσίες κατάφερε να πατάξει την επανάσταση, αλλά ο Τιέπολο αρνήθηκε να του δώσει τη συμφωνημένη αμοιβή. Ο Σανούδος τότε "πήρε ανάποδες", συμμάχησε με τους Κρητικούς και κατέλαβε το Χάνδακα. Ο Τιέπολο πρόλαβε να την κοπανήσει μεταμφιεσμένος σε γυναίκα. Μετά επενέβη η μαμά Βενετία, τους συμφιλίωσε, και ο Σανούδος γύρισε στη Νάξο. Είναι άγνωστο εάν ο Τιέπολο συνέχισε να φοράει γυναικεία ρούχα.

1212 Πρώτος **μεγάλος βενετικός αποικισμός** της Κρήτης. Βενετοί ευγενείς εγκαθίστανται στο νησί με τις οικογένειές τους. Διαλέγουν τα ευφορότερα εδάφη και τα μοιράζονται μεταξύ τους. Οι ακτήμονες πλέον ντόπιοι δουλεύουν αμισθί και ως σκλάβοι στα πρώην κτήματά τους, για λογαριασμό των Βενετών αρχόντων.

1217 - 1219 Επανάσταση των Σκορδίληδων και των Μελισσηνών. Οι Κρητικοί αυτοί άρχοντες είχαν μεγάλη λαϊκή υποστήριξη και κατάφεραν να κυριαρχήσουν

σε όλη τη δυτική Κρήτη. Ο δούκας της Κρήτης Domenico Delfitto αναγκάζεται να τους παραχωρήσει εκτάσεις και προνόμια.

1222 Δεύτερη φουρνιά Βενετών αποίκων φτάνει στην Κρήτη και αρπάζει ακόμα περισσότερα κτήματα. Η αρχοντική οικογένεια των Μελισσηνών θεωρεί ότι ζημιώθηκε και επαναστατεί για δεύτερη φορά (με την υποστήριξη του λαού εννοείται, όχι μόνη της!). Ο δούκας της Κρήτης Paolo Corino συνθηκολογεί μαζί τους και τους παραχωρεί νέα προνόμια.

1228 -1236 Τρώγοντας έρχεται η όρεξη, και οι αχόρταγοι Μελισσηνοί ξεσήκωσαν ξανά τους Σκορδίληδες και δύο ακόμα αρχοντικές οικογένειες της Κρήτης (τους Δρακοντόπουλους και τους Αρκολέους) σε νέα επανάσταση. Ο Βενετός δούκας για άλλη μια φορά αδυνατεί να τους αντιμετωπίσει και χωρίς πολλές καθυστερήσεις παραχωρεί νέα προνόμια και φέουδα στους Κρητικούς άρχοντες, προκειμένου να γλιτώσει την ολοκληρωτική απώλεια. Έτσι οι Σκορδίληδες και οι Μελισσηνοί (που δεν έδιναν δεκάρα για την απελευθέρωση της Κρήτης και το μόνο που τους ένοιαζε ήταν η τσέπη τους) "πούλησαν" τον αγώνα, ενώ οι Δρακοντόπουλοι, που το πήραν πατριωτικά, συνέχισαν μόνοι τους αλλά γρήγορα αποδεκατίστηκαν και εγκατέλειψαν το νησί.

1252 Υπάρχει χώρος και για άλλους. Τρίτη φουρνιά Βενετών αποίκων έρχεται στην Κρήτη και αρπάζει ό,τι έχει απομείνει. Περισσότεροι από 10.000 Βενετοί άποικοι εγκατέλειψαν συνολικά (από την κατάκτηση του νησιού μέχρι τότε) τα στενόχωρα και υγρά σπίτια της Βενετίας για να εγκατασταθούν στην ηλιόλουστη και απλόχωρη Κρήτη, ανακατεμένοι με 150.000 περίπου Κρητικούς.

1261 Μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης, ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' προσπάθησε να ξαναενώσει τα κομματιασμένα τμήματα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ξεκινώντας από την Κρήτη. Ξεσήκωσε σε επανάσταση τους Κρητικούς άρχοντες Χορτάσηδες, Ψαρομίληγκους και Μελισσηνούς, αλλά αυτοί έμπλεξαν τα εθνικά με τα προσωπικά τους συμφέροντα και τα έκαναν μαντάρα. Οι Βενετοί εκμεταλλεύτηκαν τις διχογνωμίες τους, ικανοποίησαν αμέσως τα προσωπικά τους αιτήματα (με παραχωρήσεις εδαφών και προνομίων) και το πράγμα έληξε εκεί.

1272 -1278 Επανάσταση των Χορτάσηδων, με γνήσιο εθνικό χαρακτήρα αυτή τη φορά. Οι επαναστάτες κατατρόπωσαν τους Βενετούς και τους στρίμωξαν σε πολιορκία μέσα στο Χάνδακα. Αυτός που έσωσε τους Βενετούς από βέβαιη ήττα ήταν ένας άθλιος προδότης, ο Κρητικός άρχοντας Αλέξιος Καλλέργης, καθαρά για λόγους προσωπικής αντιδικίας με τους άλλους Κρητικούς άρχοντες. Μόλις συνήλθαν από το σοκ οι Βενετοί, ξέσπασαν σε φρικιαστικές εκδικητικές πράξεις για παραδειγματισμό.

1282 - 1299 Επανάσταση του Καλλέργη. Φαίνεται πως τα ανταλλάγματα που έδωσαν οι Βενετοί στον Αλέξιο Καλλέργη για τις υπηρεσίες του δεν τον ικανοποίησαν, οπότε κι αυτός έκανε μια επανάσταση άνευ προηγουμένου! Έληξε βεβαίως με ήττα των Βενετών και με την υπογραφή της "Συνθήκης του Καλλέργη", που παραχωρούσε στον πανίσχυρο Κρητικό άρχοντα τεράστιες εκτάσεις και τον τίτλο του Βενετού ευγενούς!

1319 Επανάσταση στα Σφακιά, που καταπνίγηκε από τους Βενετούς, με τη βοήθεια του φίλου τους Αλέξιου Καλλέργη.

1330 Επανάσταση των Μαγαριτών, που επίσης καταπνίγηκε από τους Βενετούς, με τη βοήθεια του Γεωργίου Καλλέργη, γιου του Αλέξιου.

1341 - 1347 Επανάσταση του Λέοντα Καλλέργη (του μόνου ίσως Καλλέργη που δεν συμπαρατάχθηκε με τους Βενετούς), ο οποίος ξεσήκωσε και άλλες αρχοντικές οικογένειες, όπως τους Ψαρομήλιγκους, τους Σκορδίληδες, τους Σεβαστούς και τους Μελισσηνούς. Οι Βενετοί κατέπνιξαν και αυτή την επανάσταση και εκδικήθηκαν όλους τους πρωταίτιους και τους ύποπτους με τα πιο φρικτά βασανιστήρια και τις πιο βάρβαρες εκτελέσεις, Σημαντικός βοηθός και σύμμαχός τους ήταν ο Αλέξιος Καλλέργης, εγγονός του προηγούμενου Αλέξιου Καλλέργη.

1363 - 1366 Επανάσταση του Αγίου Τίτου. Για πρώτη - και τελευταία...- φορά, Βενετοί και Κρητικοί άρχοντες ένωσαν τις δυνάμεις τους και επαναστάτησαν εναντίον της μητρόπολης Βενετίας, με στόχο να κάνουν την Κρήτη αυτόνομη δημοκρατία και να τσεπώνουν οι ίδιοι τα τεράστια ποσά από τη φορολογία αντί να τα στέλνουν στη Βενετία. Υποκινητές της επανάστασης, που πέτυχε

πρόσκαιρα το στόχο της, ήταν οι Βενετοί ευγενείς Γράδενίγοι (Gradenigo) και Βενιέρηδες (Venieri), και οι Κρητικοί άρχοντες Καλλέργηδες. Αυτό παραήταν σοβαρό και εξόργισε τη Βενετία. Έστειλε αμέσως τεράστιες δυνάμεις, κατέπνιξε την επανάσταση και αποκεφάλισε τους πρωταίτιους.

1508 Φοβερός σεισμός καταστρέφει σχεδόν ολοκληρωτικά το Χάνδακα και σκοτώνει χιλιάδες κατοίκους του.

1527 Επανάσταση του Γιώργου Καντανολέου ή Λυσσογιώργη, που δεν δυσκόλεψε ιδιαίτερα τους Βενετούς να την καταπνίξουν. Οι πρωταίτιοι αποκεφαλίστηκαν, ενώ ολόκληρη η αρχοντική οικογένεια των Κόντων (κάπου 1100 άτομα), που θεωρήθηκε φιλικά προσκείμενη στους Καντανολέους, εξορίστηκε.

1538 Ο Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα, ο τρομερότερος πειρατής που έδρασε ποτέ στα νερά της Μεσογείου και αρχιναύαρχος του τουρκικού στόλου, επιτίθεται στην Κρήτη. Αδυνατεί όμως να καταλάβει τα Χανιά, το Ρέθυμνο και το Χάνδακα και λεηλατεί την απομακρυσμένη Σητεία και το Λασιθί.

1570 Οι Τούρκοι, η νέα δύναμη που αρχίζει να κυριαρχεί στο Αιγαίο, κατακτά την Κύπρο (όπως βλέπετε, οι Κύπριοι έχουν παλιούς λογαριασμούς με τους Τούρκους). Επόμενος στόχος τους είναι η Κρήτη, την οποία οι Βενετοί δεν είναι πια σε θέση να προστατεύσουν αποτελεσματικά.

1644 Ένα τουρκικό πλοίο με προσκυνητές για τη Μέκκα συλλαμβάνεται ανοιχτά από τα Κρητικά παράλια και οι Τούρκοι βρίσκουν την τυπική αφορμή που αναζητούσαν για να εισβάλουν στην Κρήτη. Οι Τούρκοι κατηγορούν τους Βενετούς ότι υποθάλπουν τους Κρήτες πειρατές και ετοιμάζονται για μια από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές επιχειρήσεις της ιστορίας τους,

1645 Οι Τούρκοι επιτίθενται κατά της Κρήτης με 400 πλοία και 50.000 στρατιώτες. Στις 24 Ιουνίου αρχίζει η πολιορκία του νησιού Θοδωρού, στον κόλπο των Χανίων, το οποίο υποκύπτει στις λυσσασμένες επιθέσεις. Οι Τούρκοι αποβιβάζονται κοντά στο Καστέλι Κισσάμου και πολιορκούν τα Χανιά. Μετά από δύο μήνες πολιορκία, καταλαμβάνουν την πόλη. Αρχηγός των Τούρκων

ήταν ο Γιουσούφ Πασάς και υπερασπιστής των Χανίων ο Βενετός στρατηγός Κορνάρο.

1646 Μετά από 45 μέρες πολιορκίας, πέφτει και το Ρέθυμνο στα χέρια των Τούρκων.

1648 Ολόκληρη η Κρήτη έχει κατακτηθεί από τους Τούρκους, εκτός από τον καλά οχυρωμένο Χάνδακα. Οι Τούρκοι συγκεντρώνουν όλες τους τις δυνάμεις και ξεκινούν την πολιορκία της πρωτεύουσας. Οι Βενετοί μαζί με τους Έλληνες αποδεικνύονται σκληρά καρύδια και αμύνονται αποτελεσματικά για 21 χρόνια. Αυτή ήταν η πιο μακροχρόνια και σκληρή πολιορκία κάστρου στην ιστορία.

1669 Ο Χάνδακας πέφτει στα χέρια των Τούρκων, οι οποίοι πλήρωσαν βαρύ τίμημα για την κατάκτησή του, με 108.000 νεκρούς και 700.000 χρυσά νομίσματα για τους προδότες που παρέδωσαν το Χάνδακα. Αλλά και οι πολιορκούμενοι θρήνησαν περίπου 30.000 θύματα. Όσοι απέμειναν, είχαν 12 μέρες διορία να εγκαταλείψουν το Χάνδακα, σύμφωνα με τους όρους της παράδοσης. Στρατιωτικός διοικητής των Τούρκων τα τελευταία χρόνια της πολιορκίας ήταν ο βεζίρης Αχμέτ Κιοπρουλή και των υπερασπιστών του Χάνδακα ο Βενετός Φραγκίσκος Μοροζίνι.

3.1.20 Τουρκοκρατία (1669 - 1898)

1671 Οι Τούρκοι κάνουν απογραφή του πληθυσμού για να επιβάλουν τα γνωστά χαράτσια και τους φόρους τους. Αυτή την εποχή κατοικούν στην Κρήτη περίπου 60.000 χριστιανοί και 30.000 μωαμεθανοί.

1691 Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν το φρούριο της Γραμβούσας, που είχαν μέχρι τότε στην κατοχή τους οι Βενετοί.

1692 Οι Βενετοί στέλνουν το ναύαρχό τους Δομένικο Μοτσενίγο στην Κρήτη, ξεσηκώνουν τους Κρητικούς και επιτίθενται εναντίον των Τούρκων στα Χανιά. Οι Τούρκοι αμύνονται αποτελεσματικά και κατόπιν ξεσπούν σε παραδειγ-

ματικά αντίποινα, εις βάρος των ντόπιων φυσικά, και όχι των Βενετών, που μπήκαν στα καράβια τους και έφυγαν.

1714 Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν το βενετοκρατούμενο φρούριο της Σούδας.

1715 Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν το φρούριο της Σπιναλόγκας, τελευταίο προπύργιο των Βενετών στην Κρήτη και είναι πλέον οι απόλυτοι κυρίαρχοι της Κρήτης.

1770 - 1771 Επανάσταση του Δασκαλογιάννη. Οι Ρώσοι, που ήταν σε διαμάχη με τους Τούρκους, πείθουν τους Σφακιανούς να επαναστατήσουν εναντίον των Τούρκων, υποσχόμενοι ότι θα τους βοηθήσουν. Η βοήθεια όμως ποτέ δεν έφτασε και οι 2.000 επαναστατημένοι Σφακιανοί, με αρχηγό το θρυλικό Γιάννη Βλάχο ή Δασκαλογιάννη, βρέθηκαν αντιμέτωποι με 15.000 καλύτερα εξοπλισμένους Τούρκους. Ύστερα από μερικές πρόσκαιρες επιτυχίες των Σφακιανών, οι Τούρκοι αντεπιτέθηκαν και τους στρίμωξαν στα Σφακιά. Πυρπόλησαν τα χωριά και τις περιουσίες των επαναστατημένων, σκότωσαν και αιχμαλώτισαν πολλούς στις μάχες, ώσπου στο τέλος ο Δασκαλογιάννης παραδόθηκε. Οι Τούρκοι απέδειξαν για μια ακόμα φορά το πολιτιστικό επίπεδο της φυλής τους: έγδαραν ζωντανό το Δασκαλογιάννη στην κεντρική πλατεία του Ηρακλείου, μπροστά στα μάτια του αδερφού του Νικολού Σγουρομάλλη, ο οποίος έχασε τα λογικά του βλέποντας το αποτρόπαιο θέαμα...

1821 Η μεγάλη ελληνική επανάσταση που ξέσπασε στην ηπειρωτική Ελλάδα εξαπλώθηκε και στην Κρήτη, με πυρήνα και πάλι τα δυσπρόσιτα Σφακιά. Οι Τούρκοι αντέδρασαν με λεηλασίες και μαζικές σφαγές (όπως η σφαγή 800 χριστιανών στο Ηράκλειο), αλλά οι επαναστατημένοι Κρητικοί κατάφεραν ισχυρά πλήγματα κατά του κατακτητή σε κάθε γωνιά του νησιού: στη μάχη του Θέρισου, στη μάχη των Λάκκων, στη μάχη του Ρεθύμνου και αλλού, ο τουρκικός στρατός έπαθε μεγάλη πανωλεθρία. Όμως οι Κρητικοί οπλαρχηγοί δεν καταφέρνουν να αποφύγουν τις εσωτερικές έριδες, κι έτσι καλούν από την ηπειρωτική Ελλάδα κάποιον να αναλάβει τη γενική αρχηγία. Ο αρχηγός της ελληνικής επανάστασης Δημήτριος Υψηλάντης στέλνει στην Κρήτη το Μιχαήλ Αφεντούλιεφ, ο οποίος κάνει ό,τι μπορεί για να συντονίσει και να οργανώσει την επανάσταση στην

Κρήτη, Όμως οι Κρητικοί είναι αγύριστα κεφάλια και δεν εγκαταλείπουν τον εγωισμό τους. Λίγο μεγαλύτερη ομοψυχία να επιδείκνυαν, θα είχαν πετάξει τους Τούρκους πολύ νωρίτερα στη θάλασσα.

1822 Ο σουλτάνος είδε ότι δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα μόνος του και κάλεσε σε βοήθεια το Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Αυτός αποβιβάστηκε στην Κρήτη με πολύ μεγάλο αιγυπτιακό στρατό και η πλάστιγγα έγειρε πλέον προς το μέρος των μωαμεθανών, οι οποίοι μετά από κάθε νίκη τους λεηλατούν, καίνε και καταστρέφουν ό,τι βρίσκουν μπροστά τους. Σιγά σιγά κάμπτεται και το ηθικό των Κρητικών, που βλέπουν να γίνεται στάχτη κι ερείπια η πατρίδα τους.

1823 Ο Αφεντούλιεψ καθαιρείται και αρχηγός αναλαμβάνει ο Εμμανουήλ Τομπάζης, Σε μια αποφασιστική μάχη στην πεδιάδα της Μεσαράς, οι Τουρκοαιγύπτιοι νικούν τους Κρητικούς, Λίγους μήνες μετά ο Τομπάζης εγκαταλείπει την Κρήτη και η επανάσταση ουσιαστικά τελειώνει.

1825 Μια ομάδα επαναστατημένων Κρητικών έρχεται από την Πελοπόννησο και καταλαμβάνει το φρούριο της Γραμβούσας. Η επανάσταση αναζωπυρώνεται.

1825 -1828 Επανάσταση της Γραμβούσας. Με κέντρο επιχειρήσεων το φρούριο της Γραμβούσας και υπό την καθοδήγηση του "κρητικού συμβουλίου", με πρόεδρο τον αγωνιστή Βασίλειο Χάλη, η επανάσταση εξαπλώνεται στη δυτική Κρήτη.

1828 Μάχη του, Φραγκοκδοστελου. Ο γενναίος Ηπειρώτης αγωνιστής Χατζημιχάλης Νταλιάνης προσπαθεί αλλά δεν μπορεί να νικήσει τον πολυπληθέστερο στρατό του Μουσταφά Πασά. Ο ίδιος σκοτώνεται στη μάχη, μαζί με το μεγαλύτερο μέρος του στρατού του. Αλλά και ο Μουσταφά Πασάς δέχτηκε αιφνιδιαστική επίθεση από Σφακιανούς επαναστάτες κατά την επιστροφή του στο Ηράκλειο και υπέστη μεγάλη πανωλεθρία.

1828 Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας συνειδητοποιεί ότι η Κρήτη είναι χαμένη υπόθεση και διατάσσει τους Κρητικούς να σταματήσουν τον αγώνα. Οι Κρητικοί αισθάνονται προδομένοι, αλλά δεν εγκαταλείπουν την προσπάθεια να απελευθερωθούν από τους Τούρκους και να συμπεριληφθούν στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

1830 Παρά το σκληρό αγώνα που έδωσαν οι Κρητικοί όλα αυτά τα χρόνια και τους ποταμούς αίματος που έχυσαν, το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, που ήταν η πρώτη επίσημη διεθνής αναγνώριση του ελληνικού κράτους, άφηne έξω από τα ελληνικά σύνορα την Κρήτη...

1830 - 1840 Αιγυπτιοκρατία στην Κρήτη. Ο σουλτάνος Μαχμούτ Δ' παραχωρεί όλη την Κρήτη στο Αιγύπτιο αντιβασιλέα Μωχάμετ Άλι, ως ανταμοιβή για τη βοήθεια της Αιγύπτου στην πάταξη της κρητικής επανάστασης. Οι Αιγύπτιοι στην αρχή αποδεικνύονται καλύτεροι αφέντες από τους Τούρκους παραχωρούν γενική αμνηστία, καλούν το λαό να επιστρέψει στις εργασίες του, ανοίγουν τα σχολεία και κατασκευάζουν πολλά έργα υποδομής (δρόμους, γέφυρες, λιμάνια κλπ.), φυσικά με έξοδα του λαού.

1833 Επανάσταση των Μουρνιών. Περίπου 7.000 άοπλοι Κρητικοί συγκεντρώνονται στο χωριό Μουρνιές, για να διαμαρτυρηθούν για τη βαρύτατη φορολογία, και παράλληλα στέλνουν έγγραφη διαμαρτυρία προς τις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία). Οι Αιγύπτιοι δείχνουν το αληθινό τους πρόσωπο: συλλαμβάνουν τους πρωταίτιους και τους κρεμάνε στα δέντρα του χωριού, ενώ τρομοκρατούν τους κατοίκους με ανάλογες ενέργειες σε όλη την Κρήτη.

1840 Ο Αιγύπτιος διοικητής της Κρήτης Μωχάμετ Άλι τα κάνει θάλασσα στις πολεμικές επιχειρήσεις του στη Συρία. Παρεμβαίνουν οι Μεγάλες Δυνάμεις και με τη Συνθήκη του Λονδίνου αφαιρείται η Κρήτη από τους Αιγύπτιους και παραχωρείται ξανά στο σουλτάνο.

1841 Επανάσταση του Χαιρέτη και του Βασιλογιώργη, που πήρε το όνομά της από τους δύο οπλαρχηγούς της. Ο Μουσταφά Πασάς την κατέπνιξε γρήγορα και νέο κύμα βιαιοτήτων ξέσπασε σε βάρος των χριστιανών.

1856 Ο σουλτάνος συνειδητοποιεί ότι δεν μπορεί να συνεχίσει να είναι τόσο καταπιεστικός με τους υπηκόους του και εκδίδει ένα φερμάνι, το περίφημο Χάτι Χουμαγιούν, με το οποίο τους παραχωρεί σημαντικά προνόμια, όπως η ανεξιθρησκία, η προσωπική ελευθερία, η προστασία της ιδιοκτησίας κλπ.

1858 Το φερμάνι αυτό όμως δεν έφτασε ποτέ στην Κρήτη, οπότε εκδηλώθηκε το κίνημα του Μαυρογένη. Περίπου 5.000 άοπλοι Κρητικοί συγκεντρώθηκαν στα Χανιά για να διαμαρτυρηθούν και να στείλουν έγγραφη αναφορά στο σουλτάνο και στις Μεγάλες Δυνάμεις. Οι Τούρκοι κράτησαν διαλλακτική στάση, προφανώς φοβούμενοι τη διεθνή κατακραυγή, και υποσχέθηκαν ότι θα παραχωρήσουν τα προνόμια του σουλτανικού φερμανιού στους Κρητικούς.

1866 - 1869 Η μεγάλη Κρητική Επανάσταση. Οι Τούρκοι συνέχισαν, όπως ήταν αναμενόμενο, να καταπατούν τα θεσμοθετημένα δικαιώματα των χριστιανών, επιβάλλοντας νέους φόρους. Οι Κρητικοί ξεσηκώθηκαν, με αρχηγούς το Γιάννη Ζυμβρακάκη στη δυτική Κρήτη, τον Παναγιώτη Κορωναίο στην κεντρική, και το Μιχάλη Κόρακα στην ανατολική Κρήτη. Κεντρικό σύνθημα της επανάστασης ήταν το "Ένωση ή Θάνατος". Ο σουλτάνος, μπροστά σ' αυτό το δίλημμα, διάλεξε σαφώς το δεύτερο: θάνατος στους Κρητικούς. Επί τούτου, έστειλε στην Κρήτη τον καλύτερο - δηλαδή θηριωδέστερο - στρατηγό του, το Μουσταφά Γκιριπλή Πασά, ο οποίος οργάνωσε ένα στρατό 55.000 φανατισμένων Τούρκων. Τρομακτικές μάχες ξέσπασαν σε ολόκληρη την Κρήτη με μεγάλες απώλειες και από τις δύο πλευρές. Οι Κρητικοί δεν είχαν καμία βοήθεια από τις Μεγάλες Δυνάμεις, που εκείνη την περίοδο είχαν μια καθαρά φιλοτουρκική στάση. Οι μόνοι που ενίσχυσαν όσο μπορούσαν τον αγώνα τους ήταν οι αδερφοί Έλληνες από την απελευθερωμένη Ελλάδα.

1866 Κορυφαία στιγμή της επανάστασης ήταν το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου, το Νοέμβριο του 1866, όπου οι 900 χριστιανοί υπερασπιστές του μοναστηριού, όταν είδαν ότι δεν είχαν καμία ελπίδα να γλιτώσουν, ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη του συμπαρασύροντας στο θάνατο πάνω από 1.500 Τούρκους. Το συγκλονιστικό αυτό γεγονός πυροδότησε σημαντικές εκδηλώσεις φιλελληνισμού σ' όλη την Ευρώπη, αλλά οι κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων έμειναν ασυγκίνητες και επιπλέον υποχρέωσαν την Ελλάδα να διακόψει την παροχή βοήθειας προς την Κρήτη.

1869 Με τη Συνθήκη των Παρισίων, η επανάσταση έσβησε και οι Τούρκοι εδραίωσαν την κυριαρχία τους στο νησί, αν και υποχρεώθηκαν να

παραχωρήσουν σημαντικά προνόμια στους Κρητικούς με το λεγόμενο οργανικό Νόμο.

1878 Με την ευκαιρία του Ρώσο-τουρκικού πολέμου, μια νέα επανάσταση ξέσπασε στην Κρήτη, με το αίτημα να ανακηρυχθεί η Κρήτη σε αυτόνομη πολιτεία, φόρου υποτελής στο σουλτάνο, με χριστιανό κυβερνήτη. Φυσικά οι Τούρκοι απέρριψαν το αίτημα και η επανάσταση πήρε τεράστιες διαστάσεις, με θεαματικές επιτυχίες των Κρητικών. Η επανάσταση έληξε με τη Σύμβαση της Χαλέπας, που παραχωρούσε σημαντικά πολιτικά και οικονομικά προνόμια στους χριστιανούς. Μεταξύ άλλων, καθιερώθηκε η ελληνική ως επίσημη γλώσσα της Κρήτης, επιτράπηκε η έκδοση εφημερίδων, και η Κρήτη απέκτησε Γενική Συνέλευση, στην οποία εκλέγονταν 49 χριστιανοί και 31 μωαμεθανοί βουλευτές. Η τουρκική καταπίεση σταδιακά έχανε έδαφος και η ώρα της ολοκληρωτικής αποτίναξής της πλησίαζε.

1889 Δεν φτάνει που ήταν κακομοιριασμένοι και ξυπόλυτοι απέναντι σε έναν ισχυρό κατακτητή, οι Κρητικοί τρωγόντουσαν και μεταξύ τους! Μια τέτοια εμφύλια πολιτική σύγκρουση ανάμεσα στους Κρητικούς βουλευτές οδήγησε σε μια ακόμα επανάσταση κατά των Τούρκων, την οποία οι κατακτητές κατέπνιξαν αμέσως και φυσικά τη χρησιμοποίησαν ως αφορμή για να καταργήσουν τη Σύμβαση της Χαλέπας και να αιματοκυλίσουν με απερίγραπτες πράξεις θηριωδίας όλη την Κρήτη. Η Ευρώπη παρακολουθεί ασυγκίνητη.

1895 Νέα επανάσταση των ακατάβλητων Κρητικών, που επίσης καταπνίγουν οι εφτάψυχοι Τούρκοι. Νέες απίστευτες βιαιότητες των μωαμεθανών συγκινούν επιτέλους τις Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες παρεμβαίνουν και υποχρεώνουν το σουλτάνο να εξασφαλίσει τα πολιτικά δικαιώματα των χριστιανών με ένα υποτυπώδες σύνταγμα, το λεγόμενο Υπόμνημα.

1897 Οι Τούρκοι όχι μόνο δεν εφάρμοσαν ποτέ το Υπόμνημα που τους υπαγόρευσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις, αλλά άρχισαν τις προσφιλείς τους απροκάλυπτες ωμότητες εις βάρος των χριστιανών. Ένας ασυγκράτητος τουρκικός όχλος στο Ηράκλειο άρχισε να σκοτώνει χριστιανούς και να καίει εκκλησίες, όπως τον παλιό καλό καιρό. Μόνο που αυτός ο καιρός είχε παρέλθει

οριστικά. Η ελληνική κυβέρνηση παρεμβαίνει δυναμικά, αδιαφορώντας για τη φιλοτουρκική στάση των Μεγάλων Δυνάμεων. Στέλνει στην Κρήτη πολεμικά πλοία και 1.500 στρατιώτες για να ενισχύσουν τη νέα επανάσταση που εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Κρήτη. Οι Μεγάλες Δυνάμεις έστειλαν τους δικούς τους στόλους, που απέκλεισαν τα Κρητικά παράλια για να εμποδίσουν την αποστολή ελληνικών ενισχύσεων, όρισαν μια ζώνη 6 χιλιομέτρων γύρω από τα Χανιά στην οποία απαγόρευσαν στις ελληνικές δυνάμεις να πλησιάσουν και πρότειναν την ανακήρυξη της Κρήτης σε αυτόνομη πολιτεία. Οι επαναστάτες απέρριψαν την πρόταση και συνέχισαν τον αγώνα απαιτώντας την ένωση με την Ελλάδα.

1898 Οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν να επιβάλουν τη δική τους επιλογή και καταλαμβάνουν την Κρήτη: οι Άγγλοι καταλαμβάνουν το Ηράκλειο, οι Ρώσοι το Ρέθυμνο, οι Ιταλοί τα Χανιά, οι Γερμανοί τη Σούδα, οι Γάλλοι τη Σητεία και οι Αυστριακοί το Καστέλι Κισσάμου! Η Ελλάδα υποχρεώνεται τότε να αποσύρει τις δυνάμεις της. Οι Κρητικοί επαναστάτες υποχρεώνονται να δεχτούν το σχέδιο των Ευρωπαίων, οι οποίοι ορίζουν κυβερνήτη της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας τον πρίγκιπα της Ελλάδας Γεώργιο και τη θέτουν υπό την προστασία τους.

1898 Ενώ οι Άγγλοι εγκαθιστούν τη νέα διοίκηση στο Ηράκλειο, ένας εξαγριωμένος τουρκικός όχλος ξεχύνεται στην πόλη, σφάζει εκατοντάδες χριστιανούς, πυρπολεί σπίτια και εκκλησίες και προβαίνει σε κάθε είδους βαρβαρότητες, περίπου σαν τους σημερινούς ισλαμιστές Αλγερινούς. Ενώ ο ποταμός κρητικού αίματος που χυνόταν τόσα χρόνια άφηνε ασυγκίνητους τους Ευρωπαίους, το αίμα των 17 Άγγλων στρατιωτών που σκοτώθηκαν σ' αυτό το τελευταίο ξέσπασμα βαρβαρότητας των Τούρκων ήταν αυτό που έκανε το ποτήρι να ξεχειλίζει. Εκείνη τη στιγμή συνειδητοποίησαν οι Ευρωπαίοι τι σημαίνει τουρκική φυλή και αντέδρασαν δυναμικά. Συνέλαβαν και απαγχόνισαν τους Τούρκους πρωταίτιους και διέταξαν τον τουρκικό στρατό να εγκαταλείψει αμέσως την Κρήτη. Στις 2 Νοεμβρίου, ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης εγκαταλείπει την Κρήτη. Έτσι, μετά από 230 χρόνια, τελειώνει οριστικά η περίοδος της Τουρκοκρατίας, μια από τις πιο εφιαλτικές περιόδους της κρητικής ιστορίας.

3.1.21 Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία (1898 - 1913)

1899 Ο πρίγκιπας Γεώργιος, ύπατος αρμοστής (κάτι σαν βασιλιάς δηλαδή) της Κρήτης, ορίζει δεκαεξαμελή επιτροπή που καταρτίζει ένα προσχέδιο συντάγματος και προκηρύσσει εκλογές που γίνονται με απόλυτη τάξη και αναδεικνύουν την πρώτη κρητική κυβέρνηση, όπου ξεχωρίζει μια ισχυρή πολιτική προσωπικότητα:

ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

1901 Ο πρίγκιπας Γεώργιος πίστευε ότι η Κρήτη θα συνέχιζε τη ζωή της ως αυτόνομη πολιτεία, ενώ σύσσωμος ο κρητικός λαός, με κύριο εκφραστή του τον Βενιζέλο, επιδίωκε την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Όπως ήταν αναμενόμενο, επήλθε σύγκρουση. Ο πρίγκιπας Γεώργιος απέλυσε το Βενιζέλο από την κυβέρνηση (όπως είχε το δικαίωμα σύμφωνα με το κρητικό σύνταγμα να κάνει) και το καζάνι άρχισε πάλι να βράζει. Δύσκολοι καιροί για πρίγκιπες...

1905 Επανάσταση του Θέρισου. Με ηγέτη το Βενιζέλο, γύρω από τον οποίο συνασπίστηκαν οι πιο άξιοι πολιτικοί της Κρήτης και όλος ο κρητικός λαός, συγκροτήθηκε στο χωριό Θέρισο η Προσωρινή Κυβέρνησις Κρήτης.

1906 Ο πρίγκιπας Γεώργιος υποχρεώνεται να παραιτηθεί και αναλαμβάνει στη θέση του ο Αλέξανδρος Ζαΐμης, άνθρωπος της εμπιστοσύνης της Ελλάδας, του Βενιζέλου, αλλά και των Μεγάλων Δυνάμεων.

1907 Οργανώνεται η κρητική πολιτοφυλακή, η οποία αναλαμβάνει την τήρηση της τάξης και την προστασία του πολιτεύματος. Τα στρατεύματα των Μεγάλων Δυνάμεων αποσύρονται από την Κρήτη.

1908 - 1909 Αφού η Αυστρία καταφέρνει να προσαρτήσει (που είναι ο διπλωματικός όρος για τη φράση: να αρπάξει) τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και η Βουλγαρία την Ανατολική Ρωμυλία, χωρίς να υπάρξει διεθνής αντίδραση, γιατί να μην προσαρτήσει και η Ελλάδα την Κρήτη, με την οποία στο κάτω κάτω έχει πρώτου βαθμού εθνική και θρησκευτική συγγένεια; Οι Κρητικοί βουλευτές με επικεφαλής το Βενιζέλο διακηρύσσουν την ένωση με την Ελλάδα και εισάγουν το ελληνικό σύνταγμα στην Κρήτη. Ο ύπατος αρμοστής Ζαΐμης, που εκείνη την

περίοδο λείπει εκτός Κρήτης, παίρνει εντολή να μην επιστρέψει στο νησί, όπου σχηματίζεται προσωρινή διακομματική κυβέρνηση. Η Ελλάδα, για να μην προκαλέσει διεθνείς αντιδράσεις, δεν αποδέχεται επίσημα την ένωση. Πράγματι, οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν επεμβαίνουν, παρά τις έντονες διαμαρτυρίες της Τουρκίας. Όταν όμως υψώνεται η ελληνική σημαία στο φρούριο Φιρκά των Χανίων, ένα άγημα από τον ευρωπαϊκό στόλο αποβιβάζεται και την κατεβάζει.

1910 Ο Βενιζέλος εκλέγεται πρωθυπουργός της Ελλάδας. Ευφυέστατος πολιτικός και διπλωμάτης, εργάζεται προσεκτικά προς την κατεύθυνση της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα, αλλά και της ανάκτησης των ελληνικών εδαφών στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, στη Θράκη και στα Δωδεκάνησα. Ενισχύει σιωπηρά και πολύ αποτελεσματικά τη στρατιωτική ισχύ της Ελλάδας. Όταν πλέον αισθάνεται έτοιμος, κηρύσσει τον πόλεμο στην Τουρκία.

1912- 1913 Πρώτος Βαλκανικός πόλεμος. Η Ελλάδα συμμαχεί με τη Βουλγαρία και τη Σερβία. Οι σύμμαχοι επιτίθενται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, διαλύουν κάθε αντίσταση και απελευθερώνουν σημαντικά εδάφη τους. Με τη Συνθήκη του Λονδίνου, που επικύρωνε τα νέα σύνορα αυτών των χωρών, η Κρήτη επιτέλους ενώθηκε με την Ελλάδα. Την 1η Δεκεμβρίου 1913, υψώθηκε επίσημα η ελληνική σημαία στο φρούριο Φιρκά των Χανίων.

3.1.22 Ελληνική Επαρχία (1913,- έως σήμερα)

1923 Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (τη γενναία αλλά αποτυχημένη προσπάθεια της Ελλάδας να απελευθερώσει από την τουρκική κατοχή τα πανάρχαια ελληνικά εδάφη στη Μικρά Ασία), ένα μεγάλο κύμα Ελλήνων προσφύγων ήρθε και εγκαταστάθηκε στη φιλόξενη γη της Κρήτης. Με τη Συνθήκη της Λοζάνης, που ρύθμιζε το ζήτημα της ανταλλαγής πληθυσμών, η τουρκική μειονότητα της Κρήτης - κάπου 32.000 άνθρωποι – υποχρεώθηκε να

εγκαταλείπει το νησί. Στη θέση των μουσουλμάνων ήρθαν και εγκαταστάθηκαν 34.000 πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία.

1941 Η Μάχη της Κρήτης. Το γερμανικό επιτελείο, και συγκεκριμένα οι επιτελείς Γκέρινγκ (αρχηγός αεροπορίας) και Στούντεντ (υπαρχηγός αεροπορίας), Καταστρώνουν το σχέδιο Mercur (Ερμής) για την κατάληψη της Κρήτης. Όλη την ημέρα της 20ής Μαΐου ένα σύννεφο από 1.100 αεροπλάνα βρέχει Γερμανούς αλεξιπτωτιστές της επίλεκτης 7ης μεραρχίας. Στο έδαφος τους υποδέχονται περίπου 32.000 σύμμαχοι (Άγγλοι, Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί) μαζί με 10.000 Έλληνες (πολύ άσχημα οπλισμένους) στρατιώτες και σύσσωμος ο κρητικός λαός, που βλέπει ξένο εισβολέα και παθαίνει αμόκ! Παρά τις τρομακτικές τους απώλειες (4.000 νεκροί αλεξιπτωτιστές και 170 καταρριφθέντα αεροπλάνα), καταλαμβάνουν την Κρήτη μέσα σε δέκα μέρες.

1941 -1945 Γερμανική κατοχή της Κρήτης. Η κρητική αντίσταση καταφέρνει σημαντικά πλήγματα στον κατακτητή, με αποκορύφωμα την απαγωγή του Γερμανού στρατηγού Κράιπε και την παράδοσή του στους Συμμάχους. Τα γερμανικά αντίποινα είναι σκληρά: εκτελούν ομαδικά και αδιάκριτα άντρες, γυναίκες και παιδιά, καίνε χωριά, ή τα ισοπεδώνουν, όπως την Κάντανο, το Σκινέ, τη Βιάννο, τα Ανώγεια και άλλα.

1998 Με επίσημη δήλωση του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών, η Τουρκία αμφισβητεί την ελληνικότητα της Γαύδου! Με ψυχραιμία και ωριμότητα, οι Κρήτες και οι υπόλοιποι Έλληνες δεν δίνουν καμιά συνέχεια σ' αυτό το τουρκικό κοκτέιλ βλακείας και προκλητικότητας.

1999 Οι ρωσικοί αντιαεροπορικοί πύραυλοι 8-300 που είχε παραγγείλει η Κύπρος για την αεράμυνά της, ύστερα από τη σφοδρή αντίδραση των Τούρκων και τις πιέσεις της διεθνούς κοινότητας αποφασίζετε τελικώς να εγκατασταθούν στην Κρήτη.

3.2 Η Κρήτη το Β' Παγκόσμιο πόλεμο

(άρθρο του Δ.Σκαρτσιλάκη)

Η Κρήτη ήταν ανέκαθεν ένα νησί με τεράστια στρατηγική σημασία λόγω της θέσης της στη Μεσόγειο, και πολύτιμο λάφυρο για κάθε επίδοξο εισβολέα. Έτσι με το ξέσπασμα του Β' Παγκόσμιου πολέμου, η Κρήτη για άλλη μια φορά θα γινόταν κέντρο επιχειρήσεων αλλά και πρωτοπόρων μέσων διεξαγωγής πολέμου (αλεξιπτώτα, ανεμόπλانا).

Η στρατηγική σημασία της Κρήτης, είχε επισημανθεί τόσο από Ελληνικής όσο και από Αγγλικής και Ιταλικής πλευράς. Έτσι με το ξέσπασμα του Ελληνοϊταλικού πολέμου οι Βρετανοί έστειλαν προστασία και οχύρωση του νησιού (Νοέμβριος 1940) από μια πιθανή Ιταλική εισβολή.

Στις 6 Απριλίου 1941 εκδηλώθηκε η Γερμανική εισβολή στην Ελλάδα, μετά από μερικές μέρες το μέτωπο κατέρρευσε και τα Βρετανικά στρατεύματα υποχώρησαν προς Νότο και κατόπιν στη Κρήτη. Όπως ήταν φυσικό το νησί δεν διέφυγε της προσοχής των Γερμανών οι οποίοι στις 28 Απριλίου εξέδωσαν τη διαταγή υπ' αριθμών 28 η οποία αφορούσε τη κατάληψη της Κρήτης. Εμπνευστής της επιχείρησης MERKUR (Ερμής), όπως ονομάστηκε, ήταν ο διοικητής του σώματος αλεξιπτωτιστών Kurt Student ο οποίος υπολόγιζε στην αποκλειστικά από αέρος κάλυψη της Κρήτης.

Μετά την εκκένωση της Ελλάδας, στη Κρήτη βρίσκονταν περί τους 48000 άνδρες Βρετανοί, Αυστραλοί, Νεοζηλανδοί και Έλληνες. Τα συμμαχικά στρατεύματα ήξεραν για την επικείμενη γερμανική εισβολή και κάθε μέρα δέχονταν σφοδρές αεροπορικές επιθέσεις.

Οι Γερμανικές δυνάμεις αποτελούνταν από τρία συντάγματα αλεξιπτωτιστών, το σύνταγμα εφόδου, και τη Πέμπτη ορεινή μεραρχία, στο σύνολό τους 22000 άνδρες. Αντικειμενικός σκοπός των Γερμανών ήταν η κατάληψη των

αεροδρομίων της Κρήτης, Μάλεμε, Ρέθυμνο, Ηράκλειο και η κατάληψη των αντίστοιχων πόλεων.

Στο Ρέθυμνο την επίθεση ανέλαβε το Β' σύνταγμα αλεξιπτωτιστών υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Alfred Sturm, με 1380 άντρες. Αντικειμενικός σκοπός ήταν η εξασφάλιση του αεροδιάδρομου στην Πηγή και η κατάληψη της πόλης. Την άμυνα της πόλης του Ρεθύμνου είχε αναλάβει ο Αυστραλός συνταγματάρχης Ian Campbell με δύο τάγματα και δύο διμοιρίες που απαρτιζόνταν από 1300 άνδρες, καθώς και δύο άρματα μάχης και πυροβόλα.

Οι Ελληνικές δυνάμεις στη περιοχή αποτελούνταν από 2300 άνδρες άσχημα εξοπλισμένους υπό τη διοίκηση του ταγματάρχη Τζιφάκη και 800 χωροφύλακες. Το ένα Αυστραλιανό τάγμα είχε αναπτυχθεί γύρω από το αεροδρόμιο, ενώ το άλλο στη περιοχή του Πλατανιά. Οι κυρίως Ελληνικές δυνάμεις βρίσκονταν στο χωριό Πηγή και στη πόλη του Ρεθύμνου.

Τη Τρίτη 20 Μαΐου 1941 ξεκίνησε η εισβολή και το πρώτο κύμα επίθεσης έπεσε στα Χανιά στις 07:15. Η επίθεση στο Ρέθυμνο έγινε λίγο αργότερα, το μεσημέρι στις 16:00. Οι ζώνες ρίψης των αλεξιπτωτιστών ξεκίνησαν από τα Περιβόλια, Πλατανιά, Μισίρια, Σταυρωμένο. Οι αλεξιπτωτιστές γρήγορα κατάλαβαν ότι τα πράγματα ήταν δύσκολα για αυτούς. Μέχρι το τέλος της ημέρας κανένας αντικειμενικός σκοπός δεν είχε επιτευχθεί, ενώ οι απώλειες ήταν μεγάλες. Οι κύριες συγκρούσεις είχαν περιοριστεί στα Περιβόλια, στον Σταυρωμένο και τον αεροδιάδρομο, όπου είχαν δημιουργήσει αμυντικούς θύλακες.

Μαζί με τα τακτικά στρατεύματα πολέμησαν και πολλοί πολίτες οι οποίοι έκαναν μεγάλη ζημιά στους Γερμανούς και περιόρισαν πολύ τη δράση των μεμονωμένων ομάδων. Στις μέρες που ακολούθησαν οι Γερμανοί δεν μπόρεσαν να πάρουν επιθετική πρωτοβουλία στο Ρέθυμνο, ενώ ο Σταυρωμένος κατελήφθη και πολλοί πιάστηκαν αιχμάλωτοι.

Η κατάσταση για τους Γερμανούς δεν θα ήταν καλύτερη αν δεν καταλάμβαναν το αεροδρόμιο του Μάλεμε. Έτσι μπόρεσαν να φέρουν ενισχύσεις (5^η ορεινή μεραρχία). Έτσι η πλάστιγγα έγερνε προς το μέρος των Γερμανών και τα

συμμαχικά στρατεύματα ξεκίνησαν την υποχώρηση από τα Χανιά στις 23 Μαΐου για τη Νότια Κρήτη που θα τους μάζεψε το Βασιλικό Ναυτικό.

Στο Ρέθυμνο και το Ηράκλειο όμως τα πράγματα είχαν πάρει δραματική τροπή για τους Γερμανούς. Στις 29 Μαΐου οι Γερμανοί αλπινιστές εισέρχονται στο Ρέθυμνο και μετά από μικρές αψιμαχίες καταλαμβάνουν τη πόλη και ελευθερώνουν τους αιχμαλώτους.

Από τις συμμαχικές δυνάμεις πολλοί πήραν το δρόμο της αιχμαλωσίας και πολλοί διέφυγαν Νότια. Πάντως οι Γερμανοί μετά τη πανωλεθρία που υπέστησαν στο Ρέθυμνο, ξεκίνησαν τα αντίποινα προς τον άμαχο πληθυσμό των περιοχών που διεξήχθησαν οι κυριότερες μάχες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

4.1 Από τις μινωικές τοιχογραφίες στα ρωμαϊκά ψηφιδωτά.

Περίπου τρεις χιλιάδες χρόνια πριν γεννηθεί ο Χριστός, αρχίζει να αναπτύσσεται στην Κρήτη ο πιο ένδοξος πολιτισμός στην ιστορία της και ο πιο λαμπρός απ' όλους τους πολιτισμούς της Χαλκοκρατίας: ο μινωικός πολιτισμός. Η μινωική τέχνη είναι ένας ύμνος στη ζωή και στη θεοποιημένη φύση. Η αρχιτεκτονική φτάνει σε θαυμαστά επίπεδα, από τα μεγάλα ανακτορικά συγκροτήματα των πόλεων (Κνωσός, Φαιστός, Μάλια, Ζάκρος) ως τα μικρά ανάκτορα (Αρχάνες, Αγία Τριάδα, Άνω Ζάκρος) και τις επαύλεις που γεμίζουν το νησί. Παράλληλα ακμάζει και η ζωγραφική, είτε ως τοιχογραφία είτε ως αγγειογραφία. Η μεγάλη δόξα όμως της μινωικής αρχιτεκτονικής είναι οι θαυμάσιες τοιχογραφίες. Άνθη, πουλιά, ψάρια, άνθρωποι, ζώα, τελετές, τα πάντα αποθεώνουν την κίνηση, από τα πέταλα που τα παίρνει ο άνεμος ως τη "βουτιά" του ταυροκαθάπτη, ενώ τα χρώματα της γης και της θάλασσας αποδίδονται με μια εκπληκτική ζωντάνια και εκφράζουν μια πηγαία αγάπη για τη ζωή και τον άνθρωπο.

Ανάλογα δείγματα αυτής της διάθεσης του Μινωίτη καλλιτέχνη βλέπουμε στις νέες μορφές της κεραμικής, στο ρυθμό της "χλωρίδας" και στο θαλάσσιο ρυθμό. Η λιθογραφία και η μικρογλυπτική φτάνουν στο απόγειό τους, ιδιαίτερα η σφραγιδογλυφία. Πολύχρωμα πετρώματα (μάρμαρο, βασάλτης, οψιανός, αλόβαστρο) γίνονται στα χέρια του Μινωίτη καλλιτέχνη αριστουργήματα, ενώ στη μινωική πλαστική η φαγεντιανή, το χρυσάφι, το ελεφαντόδοντο και ο χαλκός αποτελούν την πρώτη ύλη για κοσμήματα και άλλα αντικείμενα, σχεδιασμένα με έξοχη ζωντάνια.

Όπως όλα τα ωραία πράγματα σ' αυτή τη ζωή, έτσι κι ο μινωικός πολιτισμός κάποτε έφτασε στο τέλος του, Την ταφόπλακά του την έβαλαν οι Δωριείς, λαός πολεμοχαρής, βαρύς και σκληρός, σαν το σίδερο που κουβαλούσαν μαζί τους. Το αυστηρό και κλειστό πολίτευμα που επικράτησε τότε στη δωρική Κρήτη

κράτησε τους πολίτες μακριά από τις πνευματικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες των άλλων Ελλήνων. Αυτή την εποχή έζησε ο Θαλής ο Γορτύνιος, μελωδός και ποιητής, ο Μύσων ο Χηνεύς από τη Σητεία, ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, ο Διογένης ο Απολωνιάτης, προσωκρατικός φιλόσοφος, και ο επικός ποιητής Ριανός από τη Βήνη της Γόρτυνας. Πολύ γνωστός εκείνη την εποχή ήταν και ο ποιητής Σωτάδης από τη Μαρώνια, ο οποίος έγραφε σάτιρα με ακατάσχετη βωμολοχία και τόσο άσεμνες εκφράσεις, ώστε να θεωρείται αρχηγός των αρχαίων κιναιδογράφων!

Κατά την αρχαϊκή, κλασική και ελληνιστική περίοδο, οι Κρήτες καλλιτέχνες διακρίνονται για το έργο τους, αλλά μακριά από την Κρήτη. Πολύ δημοφιλείς ήταν ο Αριστοκλής από την Κυδωνία, ο Χειρίσοφος, ο Κρησίλας, ο Χερσίφων ο Κνωσιος και ο Μεταγένης, οι οποίοι ήταν γλύπτες και αρχιτέκτονες, καθώς και οι "Δαιδαλίδες" Δίπποιος και Σκύλις. Γενικά, κατά την περίοδο αυτή αναπτύσσεται η λεγόμενη δαιδαλική τέχνη (πρώιμη μορφή αρχαϊκής γλυπτικής) και η ανατολίζουσα τεχνική (διακόσμηση αγγείων με τολμηρούς συνδυασμούς καμπυλόγραμμων και ευθύγραμμων θεμάτων), κάτι που δείχνει ότι η Κρήτη εξακολουθεί να είναι δέκτης πρώιμων καλλιτεχνικών ρευμάτων. Αυτή την περίοδο 8^{ος} και 7^{ος} αιώνας πΧ - παρατηρείται στην Κρήτη μια εφήμερη πολιτιστική άνθηση, χωρίς συνέχεια, δυστυχώς, στην κλασική εποχή.

Τα χρόνια περνούν, ώσπου κάποτε φτάνουν οι Ρωμαίοι στην Κρήτη, περνώντας από το φαρδύ δρόμο που έστρωσε ο κατακτητής Μέτελλος. Η πνευματική ζωή εκείνη την περίοδο είναι πενιχρότατη και αναφέρεται μόνο ένας αξιόλογος ποιητής, ο Μεσομήδης. Στην αρχιτεκτονική όμως, τα πράγματα ήταν σαφώς καλύτερα. Οικοδομήθηκαν εντυπωσιακά κτίρια, ιδιαίτερα στη Γόρτυνα, η οποία ήταν πρωτεύουσα του νησιού. Το Ωδείο, το Πύθειο, δύο θέατρα, ο ναός των Αιγύπτιων θεών, τα δύο νυμφαία, τα λουτρά και τα αμφιθέατρα δίνουν το στίγμα του πολυτελούς ρωμαϊκού βίου στην Κρήτη. Σ' αυτούς τους χώρους, οι Ρωμαίοι έκαναν πράξη το "panem et circences" (άρτος και θεάματα), με τη γνωστή τους "υψηλή αισθητική": θηριομαχίες, μονομαχίες, σφαγές, ναυμαχίες και τέτοια. Μαζί με τη ρωμαϊκή αρχιτεκτονική, ακμάζει και η γλυπτική (αντιγράφοντας

κυρίως έργα της κλασικής εποχής), καθώς και η διακόσμηση μωσαϊκών δαπέδων (ρωμαϊκή Κνωσός, Σούγια, Λισός, Κίσσαμος).

4.2 Από τις πρώτες εκκλησίες μέχρι τα κάστρα του Βυζαντίου

Την εποχή που ο χριστιανισμός αρχίζει να επικρατεί στη Μεσόγειο, η Κρήτη δεν είναι πια επαρχία της άλλοτε πανίσχυρης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Πρωτεύουσα τώρα είναι η Κωνσταντινούπολη, και η Κρήτη συνδέει το μέλλον της με το Βυζάντιο. Ο χριστιανισμός εξαπλώνεται στο νησί και ο πολιτισμός πορεύεται πια μέσα από τους δρόμους της νέας θρησκείας.

Χτίζονται οι πρώτοι μεγάλοι ναοί (τρίκλιτη βασιλική Πανόρμου Μυλοποτάμου, Άγιος Τίτος Γόρτυνας, βασιλική Σούγιας). Κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, χτίζονται πάνω από 40 βασιλικές, γεγονός που αποδεικνύει την ύπαρξη πολλών πρωτοχριστιανικών κοινοτήτων. Ο ρυθμός της περιόδου αυτής είναι η ελληνιστική βασιλική, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά την ορθογώνια κάτοψη, την ξύλινη στέγη και το υπερυψωμένο μεσαίο κλίτος. Στην αρχιτεκτονική των πρωτοχριστιανικών χρόνων ανήκουν τα τρίκογχα και περίκεντρα κτίρια, όπως το τρίκογχο της Μητρόπολης της Μεσσαράς, το οποίο λέγεται ότι χτίστηκε πάνω από τον τάφο των Αγίων Δέκα.

Η βυζαντινή περίοδος της Κρήτης σταματάει απότομα, όταν εισβάλλουν στο νησί οι Άραβες κατακτητές. Ένα βαθύ σκοτάδι δουλείας απλώνεται στο νησί και το αποκόπτει από την πορεία της υπόλοιπης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Κανένα μνημείο πολιτισμού δεν δημιουργήθηκε την εποχή της αραβικής κατάκτησης, κανένα φιλολογικό έργο δεν γράφτηκε και κανένας λόγιος δεν αναφέρεται στην Κρήτη της αραβοκρατίας. Στα 140 χρόνια που έμειναν οι Άραβες στο νησί, δεν κατάφεραν να ασκήσουν καμία επιρροή στη γλώσσα, στη θρησκεία, στα ήθη και στις παραδόσεις των Κρητικών.

Ο Νικηφόρος Φωκάς και ο νικηφόρος του πόλεμος διώχνουν τους Άραβες από την Κρήτη και ξαναφέρνουν το φως του Βυζαντίου στο νησί. Μετά όμως από τόσα χρόνια δουλείας, οι Κρητικοί ήταν γεμάτοι δεισιδαιμονίες και πλάνες

άκουγαν Σαρακηνούς και έβλεπαν... δαίμονες! Η Εκκλησία και οι λαμπροί εκπρόσωποί της, όπως ο Νίκων ο Μετανοείτε και ο Όσιος Γιάννης ο Ξένος, κάνουν ένα φλογερό αγώνα για να επανεδραιώσουν την πίστη των Κρητικών στα ορθόδοξα πρότυπα. Αυτή την περίοδο χτίζονται και πολλά φρούρια, από το φόβο νέων επιδρομών.

Όσο όμως και να οχύρωναν την Κρήτη οι Βυζαντινοί, το νησί περνάει στα χέρια των Βενετών για 450 χρόνια, την πιο μακρά περίοδο υποδούλωσης στην ιστορία του.

4.3 Πολιτιστική αναγέννηση επί Βενετοκρατίας

Το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου μπήγει για τα καλά τα νύχια του στην κρητική γη, παρ' όλες τις προσπάθειες αντίστασης των ντόπιων. Ο πολιτισμός ωστόσο που αναπτύσσεται στο νησί (ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια της Βενετοκρατίας), αποτελεί μια από τις λαμπρότερες περιόδους στη νεότερη πνευματική ζωή της Κρήτης και ολόκληρου του ελληνικού έθνους.

Στα μεγάλα αστικά κέντρα τα παιδιά μαθαίνουν δύο γλώσσες - "ρωμέικα και φράγκικα" - και έτσι οι Κρητικοί επηρεάζονται άμεσα από τα πολιτιστικά ρεύματα της Δυτικής Ευρώπης. Στο νησί λειτουργούν βιβλιοθήκες, ενώ καταφτάνουν ήδη πολλοί Βυζαντινοί λόγιοι, ζητώντας καταφύγιο (αφού προβλέπουν το δυσοίωνα μέλλον της Βασιλεύουσας), οι οποίοι ιδρύουν σχολεία και διδασκαλεία. Από την άλλη, πολλοί Κρητικοί καταφεύγουν για ανώτερες σπουδές στα ιταλικά πανεπιστήμια (κυρίως της Πάδοβας), όπου διαπρέπουν στις τέχνες, στα γράμματα αλλά και στο εμπόριο. Έτσι, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα αρχίζει να πέφτει το μαύρο φως της Τουρκοκρατίας (με την άλωση της Πόλης), η Κρήτη κρατάει όσο μπορεί την πνευματική παράδοση του έθνους εντός και εκτός των τειχών. Από τη μία άκρη της Μεσογείου ως την άλλη, Κρητικοί καλλιτέχνες ζωγραφίζουν πίνακες, αγιογραφούν εκκλησίες, είναι δάσκαλοι και σύμβουλοι πνευματικοί, ιδρύουν τυπογραφεία και τυπώνουν τους αρχαίους Έλληνες

συγγραφείς. Οι πιο γνωστοί λόγιοι της περιόδου αυτής είναι ο Μάρκος Μουσούρος, ο Ιωάννης Γρηγορόπουλος και ο Δημήτριος Δούκας.

Η ακμή της πνευματικής αναγέννησης της Κρήτης εμφανίζεται κατά τους δύο τελευταίους αιώνες της Βενετοκρατίας. Η ζωή στο νησί είναι καλύτερη, η οικονομία ανθηρότερη, οι Βενετοί λίγο πιο εξελληνισμένοι και σαφώς ηπιότεροι

Η κρητική κοινωνία έχει πια υψηλές πνευματικές και καλλιτεχνικές απαιτήσεις, και στα τρία μεγάλα αστικά κέντρα του νησιού ιδρύονται Ακαδημίες, δηλαδή φιλολογικοί σύλλογοι με βάση τα ιταλικά πρότυπα. Πρώτα ιδρύεται η Ακαδημία των Vini - των ζωντανών - το 1561 στο Ρέθυμνο από το Fr. Barrozi, ακολουθεί η Ακαδημία των Stravaganti - των αλλόκοτων - το 1591 στο Χάνδακα, την οποία ιδρύει ο λόγιος Ανδρέας Κορνάρος (αδερφός του Βιτσέντζου Κορνάρου), ενώ λίγα χρόνια αργότερα ιδρύεται στα Χανιά η Ακαδημία των Sterill - των στείρων. Μέσα απ' αυτές τις Ακαδημίες, η ευρωπαϊκή κουλτούρα μεταγγίστηκε εύκολα στην Κρήτη.

Αξίζει όμως να σταθούμε ιδιαίτερα στην κρητική λογοτεχνία της περιόδου της Βενετοκρατίας. Κατά την πρώιμη περίοδό της (ως τα τέλη του 16ου αιώνα), έχουμε κυριαρχία των δημοτικών και ακριτικών τραγουδιών (έπη του Διγενή), σε ομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο. Στη συνέχεια ξεχωρίζουν αξιόλογοι ποιητές και συγγραφείς, όπως ο Λ Ντελλαπόρτας, ο Μάρκος Φαλιέρος, ο Μ. Σκλάβος, ο Μπεργαδής και ο Ιωάννης Πικατόρος, οι οποίοι και ασχολήθηκαν με θέματα ιστορικά, ηθικά, θρησκευτικά και ερωτικά. Ο πιο παλιός όμως ποιητής αυτής της εποχής είναι ο Στέφανος Σαχλίκης, ο οποίος επιβεβαίωσε και το ρητό ότι... "ο παλιός είναι αλλιώς!" Ο Σαχλίκης, ένας άσωτος νέος από εύπορη οικογένεια του Χάνδακα, ήταν όντως "αλλιώς" σε σχέση με τους λεπτούς και ευγενείς συναδέλφους του των γραμμάτων. Αφού κατασπατάλησε την πατρική περιουσία, κλείστηκε στη φυλακή για βιασμό και όταν αποφυλακίστηκε, άρχισε να γράφει ποταμούς σατιρικών και αθυρόστομων ποιημάτων, όπου ξετυλίγει έναν ανελέητο σαρκασμό για τα στραβά της κρητικής κοινωνίας, καθώς και όλο το αντιφεμινιστικό του μένος, συντάσσοντας ποιήματα για τις "Αρχιμαυλίστρες" (τις

“κυρίες” που εκπορνεύουν άλλες γυναίκες) και για τη "Βουλή με τις πόρνες" Η λογοτεχνία της βενετοκρατούμενης Κρήτης είχε το δικό της Βοκάκιο...

Τα τελευταία χρόνια της Βενετοκρατίας είναι και τα πιο σπουδαία για την κρητική λογοτεχνία, η οποία φτάνει στο απόγειο της ακμής της. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι αυτή είναι μία από τις λαμπρότερες περιόδους της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Χαρακτηριστικά της είναι, αφ' ενός η έμπνευση και η εξάρτηση από την ιταλική λογοτεχνία, αφ' ετέρου η ροή της γλώσσας σύμφωνα με το κρητικό ιδίωμα. Η πιο σπουδαία πτυχή της ώριμης κρητικής λογοτεχνίας είναι το κρητικό θέατρο, το οποίο εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα από την ύστερη αρχαιότητα. Ο πρώτος διδάξας και μεγάλος δημιουργός είναι ο Ρεθύμιος Γεώργιος Χορτάτσης, πνευματικός πατέρας της τραγωδίας *Ερωφίλη*, του ποιμενικού δράματος *Πανώρια* και της κωμωδίας *Κατζούρμπος*. Από τη λαμπρή θεατρική παραγωγή της εποχής αξίζει να αναφέρουμε τις κωμωδίες *Στάθης* (ανωνύμου ποιητή) και *Φορτουνάτος* του Μάρκου Αντώνιου Φώσκολου καθώς και τις τραγωδίες *Ζήνων* (αγνώστου ποιητή) και *Βασιλεύς Ροδολίνος του Ρεθύμιου* ποιητή Ιωάννη Ανδρέα Τρωίλου. Αν βρεθείτε καλοκαίρι στο Αναγεννησιακό Φεστιβάλ του Ρεθύμνου, αξίζει πραγματικά να παρακολουθήσετε κάποια από αυτές τις παραστάσεις.

Στη λογοτεχνία της περιόδου αυτής βρίσκουμε και το αριστούργημα των κρητικών γραμμάτων και μεγάλη δόξα του νεοελληνικού λόγου, τον *Ερωτόκριτο*, έργο του ποιητή Βιτσέντζου Κορνάρου από τη Σητεία. Σε περισσότερους από 10.000 ομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ο Κορνάρος πλέκει μια μοναδική ωδή στη δύναμη της αγάπης, όπως αυτή περνάει μέσα από τα πάθη του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας. Το ποίημα του Κορνάρου, ένα αριστούργημα με πλοκή παραμυθιού, γεμάτο αισθήματα, εικόνες ζωής και ανθρώπινη πείρα, με γλώσσα όλο εκφραστικότητα και μουσική, διαβάζεται με την ίδια ένταση και τώρα, και πάντα.

Για τις υπόλοιπες τέχνες αυτής της περιόδου παρατηρούμε ότι διαποτίζονται από ένα έντονο αναγεννησιακό ύφος. Η "Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας", εκτός από την οχύρωση και διασφάλιση του νησιού από τους κατακτητές,

προχωρεί στην ανέγερση μεγαλόπρεπων και πολυτελών κτιρίων, μεταφέροντας την αίγλη και το γόητρό της στην κατακτημένη Μεγαλόνησο. Λαμπρά οικοδομήματα κοσμούν την Κρήτη και διαμορφώνουν την καλαισθησία του τόπου, ο οποίος γεμίζει λιμάνια, κάστρα, κρήνες, νεώρια, λότζιες, ρολόγια, πλατείες, πύργους, δημόσια κτίρια με μνημειώδεις προσόψεις και εντυπωσιακό διάκοσμο. Ένα νέο ύφος διαμορφώνεται στις γενιές των τεχνιτών, το οποίο επηρεάζει και την αρχιτεκτονική των ναών και των μοναστηριών της περιόδου (Αρκάδι, Αγία Τριάδα Τζαγκαρόλων).

Η ζωγραφική και η αγιογραφία την περίοδο της Βενετοκρατίας είναι επίσης στις δόξες τους. Στις τοιχογραφίες των ναών ήταν αρχικά έντονη η επιρροή της Παλαιολόγιας ζωγραφικής, κάτι που το βλέπουμε στα έργα του Ιωάννη Παγωμένου στη δυτική Κρήτη. Οι επιδράσεις από την Κωνσταντινούπολη, τη Νίκαια και το Μιστρά, αλλά και οι αναγεννησιακές επιδράσεις που δέχεται σε μεγάλο βαθμό η Κρήτη από τη Δύση, ήδη από τις αρχές του 15ου αιώνα, διαμορφώνουν τη φημισμένη Κρητική Σχολή στην αγιογραφία, με βασικά χαρακτηριστικά την ακαδημαϊκή τελειότητα, τη λεπτή τέχνη και το χρωματικό πλούτο. Κορυφαίοι εκπρόσωποι της Κρητικής Σχολής είναι ο Θεοφάνης Στερλίτζας ή Μπαθάς, ο οποίος επέβαλε την τεχνοτροπία της Σχολής στις τοιχογραφίες (Μονή Αναπαυσά Μετεώρων, Μονές Μεγίστης Λαύρας και Σταυρονικήτα Αγίου Όρους) και ο Μιχαήλ Δαμασκηνός, ο οποίος ζωγραφίζει κυρίως φορητές εικόνες (Αγία Αικατερίνη Σιναΐτών, Μονή Βροντησίου). Άλλοι ονομαστοί ζωγράφοι της Κρητικής Σχολής είναι ο Γ. Κλώντζας, ο Θ. Πουλάκης, ο Βίκτωρ και ο Εμμ. Τζάνε Μπουνιαλής.

Μέσα σ' αυτή την εικαστική κοσμογονία του βενετοκρατούμενου Χάνδακα γεννήθηκε και μαθήτευσε ο μεγάλος Κρητικός και δόξα της ελληνικής ζωγραφικής, ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, για να ανοίξει τα εικοσιοχτάχρονα φτερά του προς τη Βενετία και το Τολέδο, και να απλώσει ως El Greco μία θεϊκή ζωγραφική σε εκκλησιές και μοναστήρια.

Μέσα σε όλα αυτά τα ενδιαφέροντα για τις τέχνες και τα γράμματα της βενετοκρατούμενης Κρήτης, αξίζει να πούμε δυο λόγια και για τη μουσική. Εκείνη

την περίοδο διαμορφώθηκε στην Κρήτη ένα νέο είδος βυζαντινής μουσικής, το οποίο με το όνομα κρητική μουσική πέρασε στη Ζάκυνθο, όταν η Κρήτη έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Στην κοσμική μουσική της Βενετοκρατίας εμφανίζεται ο Φραγκίσκος Λεονταρίτης από το Χάνδακα, ο οποίος είναι ο μοναδικός Έλληνας συνθέτης της Αναγέννησης και ο πρώτος επώνυμος Έλληνας μουσικός των νεότερων χρόνων, τρεις αιώνες πριν εμφανιστεί ο επόμενος!

4.4 Από το οθωμανικό σκοτάδι, στο φως του Έβανς

Ο βενετικός ζυγός στην Κρήτη δεν ήταν, όπως είδαμε, τόσο βαρύς για τις τέχνες και τα γράμματα. Οι καιροί αλλάζουν όμως. Κι έτσι, μετά την αναγεννησιακή άνοιξη της πνευματικής ζωής στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, ήρθε γρήγορα ο πολικός πολιτιστικός χειμώνας της Τουρκοκρατίας. Η Κρήτη ακολουθεί την κοινή μοίρα του έθνους στο σκοτάδι και οι πολιτείες της παύουν πια να είναι ηγετικά καλλιτεχνικά κέντρα, ενώ ο Χάνδακας, τριάντα μόλις χρόνια μετά την κατάκτησή του από τους Τούρκους, μοιάζει με "λείψανο πόλεως" (Tournefort). Οι καλλιτέχνες καταφεύγουν σε περισσότερο ασφαλείς περιοχές, κυρίως στα Επτάνησα και λιγότερο στην Πελοπόννησο, στην Ήπειρο και στις Κυκλάδες.

Όσο για το φτωχό λαό, που δεν μπορεί και δεν θέλει να εγκαταλείψει τη γη όπου γεννήθηκε, θα βρει καταφύγιο στη χριστιανική θρησκεία. Οι εκκλησίες και τα μοναστήρια γίνονται οι θεματοφύλακες της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, όπου βρίσκει παρηγοριά και ανακούφιση ο υπόδουλος κρητικός λαός. Βέβαια, πολλές βιβλιοθήκες καταστράφηκαν μαζί με τα μοναστήρια και αρκετές εκκλησίες πέρασαν από φωτιά και τσεκούρι, ενώ οι ιερωμένοι τους κατεσφάγησαν, στην προσπάθεια των Τούρκων να οδηγήσουν το νησί στην πλήρη αποβαρβάρωση. Ευτυχώς όμως πολλά μοναστήρια κατάφεραν να παραμείνουν θύλακες πολιτισμού, και εκεί είναι όπου λειτούργησε αρχικά μια υποτυπώδης παιδεία, για να εξελιχθεί σε μια οργανωμένη εκπαίδευση πολύ αργότερα.

Κατά την πρώιμη Τουρκοκρατία έζησαν και εργάστηκαν στο νησί οι ζωγράφοι Μακάριος Σκορδίλης και Γεώργιος Στάης, ενώ ο πιο σημαντικός ζωγράφος της

περιόδου είναι ο Γεώργιος Καστροφύλακας. Άλλες δύο σημαντικές μορφές στη ζωγραφική της περιόδου είναι ο Ιωάννης Κορνάρος και ο Πολυχρόνης, οι οποίοι εργάστηκαν περισσότερο εκτός Κρήτης. Γενικά, τα μεγάλα ονόματα της Κρητικής Σχολής πέρασαν στα Επτάνησα, όπου εργάστηκαν και συνέχισαν την παράδοση.

Μετά το 1750, τα μοναστήρια ξαναγίνονται σιγά σιγά κέντρα στοιχειώδους παιδείας και τέχνης, αν και από τον πλούτο των βιβλιοθηκών και των χειρογράφων ελάχιστα σώζονται. Η φωτιά των επαναστάσεων και των πολέμων κατέτρωγε τα πάντα. Ενώ όμως στην πνευματική ζωή της Κρήτης "όλα τα 'σκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά", αυτή την περίοδο γίνονται οι πρώτες προσπάθειες για την αποκάλυψη του ιστορικού παρελθόντος του νησιού. Προσπάθειες που γίνονται φυσικά από ξένους περιηγητές, όπως ο Άγγλος Robert Pashley, ο οποίος το 1834 ταξιδεύει για επτά μήνες στο νησί και καταφέρνει να εντοπίσει τις περισσότερες θέσεις αρχαίων κρητικών πόλεων από οποιονδήποτε άλλο. Το 1865 ο Άγγλος ναύαρχος T.A.B.Spratt χαρτογραφεί τις ακτές του νησιού, αλλά κάνει και ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για την ενδοχώρα. Ο Γερμανός αρχαιολόγος Ερρίκος Σλίμαν: αφού ανακάλυψε την αρχαία Τροία, σκέφτηκε να ψάξει και για την Κνωσό, αλλά δεν κατάφερε να αγοράσει μια μεγάλη έκταση γης που ήθελε στην περιοχή του ανακτόρου, γιατί ο ιδιοκτήτης της ζητούσε πολλά!

Όσπου στα 1894 έρχεται στην Κρήτη ο Άγγλος αρχαιολόγος Άρθουρ Έβανς, ο οποίος διαπιστώνει ότι πρόκειται για έναν ανεξερεύνητο αρχαιολογικό παράδεισο! Ο Έβανς αρχίζει τις ανασκαφές την άνοιξη του 1900 και μέσα σε 31 χρόνια ανασκαφών φέρνει στο φως το ανάκτορο της Κνωσού, και μαζί του και όλο το μεγαλείο του μινωικού πολιτισμού. Τόσο στις ανασκαφές της Κνωσού, όσο και στα άλλα μινωικά κέντρα, δύο λαμπροί Κρητικοί επιστήμονες είχαν την εποπτεία των ξένων αρχαιολόγων: ο γιατρός Ιωσήφ Χατζηδάκης και ο αρχαιολόγος Στέφανος Ξανθουδίδης, τους οποίους ο Κλεμανσό είχε ονομάσει "λυσσασμένη αρχαιολογία"!

Όταν επιτέλους οι Τούρκοι διώχτηκαν οριστικά από την Κρήτη, άρχισε σιγά σιγά να θεμελιώνεται μια συγκροτημένη εκπαίδευση. Ανοίγουν πολλά σχολεία και από το 1914 και μετά εφαρμόζεται και στην Κρήτη η εκπαιδευτική νομοθεσία του ελληνικού κράτους. Δημιουργούνται φιλολογικοί σύλλογοι και μεγάλες βιβλιοθήκες, όπως η "Αθηνά" στα Χανιά και η "Βικελαία" στο Ηράκλειο, ενώ ξεκινούν σημαντικές εκδοτικές προσπάθειες, όπως η κριτική έκδοση του *Ερωτόκριτου* από τους Ξανθουδίδη - Αλεξίου, και οι εκδόσεις της *Ερωφίλης* και του *Φουρτουνάτου*. Αρχίζουν να κυκλοφορούν τα πρώτα λαογραφικό και λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ οι πιο σημαντικές παρουσίες στα κρητικά γράμματα των αρχών του 20^{ου} αιώνα είναι ο Ιωάννης Κονδυλάκης, ηθογράφος και χρονογράφος, συγγραφέας του περίφημου *Πατούχα*, και ο Παντελής Πρεβελάκης (*Χρονικό μιας πολιτείας, Παντέρμη Κρήτη, Κρητικός*). Την εποχή αυτή γεννιέται και μεγαλώνει στην Κρήτη μία από τις συγκλονιστικότερες μορφές των ελληνικών γραμμάτων, καμάρι και δόξα της Μεγαλονήσου, ο Νίκος Καζαντζάκης, η πνευματική δημιουργία του οποίου θα επηρεάσει καθοριστικά την πολιτιστική ταυτότητα της Κρήτης και όλης της Ελλάδας στα νεότερα χρόνια.

4.5 Παραδοσιακή Χειροτεχνία

Η Κρήτη και ειδικά το Ρέθυμνο ανέπτυξε διάφορες μορφές τεχνών στο παρελθόν, και οι περισσότερες από αυτές διατηρούνται και εφαρμόζονται μέχρι και σήμερα. Οι κάτοικοι του Ρεθύμνου είναι απλοί και διατηρούν τα ήθη και έθιμα τους πιστά και με περηφάνια. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν παρά πολύ άνθρωποι στο Νομό Ρεθύμνου που ασχολούνται επαγγελματικά με διάφορα είδη χειροτεχνίας, και ζουν από αυτό, προβάλλοντας ταυτοχρόνως την παράδοση και κληρονομιά της Κρήτης. Υπάρχουν όμως και πολλοί κάτοικοι, ιδιαίτερα σε χωριά, οι οποίοι ασχολούνται με τη χειροτεχνία για χόμπι, ή χρησιμοποιούν τα δημιουργήματά τους για δική τους χρήση. Τέτοια έργα λαϊκής τέχνης έχουν αξιοσημείωτη απήχηση σε τουρίστες που επισκέπτονται το νησί, που πάντα έχουν καλά λόγια να πουν για την καλαισθησία, το μεράκι, το χάρισμα και τη δεξιότητα των

Κρητικών καλλιτεχνών. Τα είδη χειροτεχνίας όπου πραγματικά υπάρχουν λαμπρά εκθέματα είναι:

4.5.1 Κεντητική-Υφαντική

Ο αργαλειός είναι εργαλείο που οι Κρήτικοι χρησιμοποιούσαν στα παλιότερα χρόνια για να υφαίνουν. Τα υφαντά που παρήγαγαν παλαιότερα οι Κρητικοί, προορίζονταν κυρίως για τις προσωπικές τους ανάγκες, αλλά και για δώρα σε αγαπημένα πρόσωπα. Κάθε σπίτι είχε έναν αργαλειό ο οποίος ήταν μέρος της ζωής των γυναικών που έκαναν διάφορα είδη, κυρίως από μαλλί, λινάρι και μετάξι. Το πλέξιμο στον αργαλειό είναι χαρακτηριστικό αφού είναι σφιχτό και η αντοχή του υφαντού είναι αξιοσημείωτη. Στο παρελθόν δεν υπήρχε χρώμα για νήματα, οι γυναίκες τα έβαφαν με διάφορους αυτοσχέδιους τρόπους, όπως με λουλούδια, φυτικές βαφές, φρούτα κλπ. Τα υφαντά που έφτιαχναν οι Κρητικοί είχαν διάφορα σχέδια πάνω τους, συνήθως εμπνευσμένα από την καθημερινή τους ζωή. Τα είδη που φτιάχνονταν και συνεχίζουν να φτιάχνονται μέχρι και σήμερα είναι πατανίες (κουβέρτες), σεμεδάκια (μικρά διακοσμητικά πλεκτά), κουρτίνες, χαλιά, τραπεζομάντιλα, κάπες κλπ. Τα χωριά Ανώγεια, Ζωνιανά και Λιβάδια, που βρίσκονται στη επαρχία Μυλοποτάμου, έχουν λαμπρή παράδοση στην παραγωγή υφαντών και ακόμα και σήμερα υπάρχουν πολλά αξιόλογα παραδοσιακά μαγαζάκια τα οποία πουλάνε τέτοια χειροποίητα έργα τέχνης.

4.5.2 Αγγειοπλαστική

Η αγγειοπλαστική ήταν από τις ασχολίες των Κρητικών από τα χρόνια της αρχαιότητας. Στα εκπληκτικά αρχαιολογικά ευρήματα που έχουν ανασκαφεί σε περιοχές της Κρήτης (Κνωσός, Φαιστός) αλλά και του Ρεθύμνου (Αρχαία Ελεύθερνα), υπάρχουν πολλά χειροποίητα πιθάρια, τα οποία χρησιμοποιούνταν από τους κατοίκους των αρχαίων αυτών πόλεων, για αποθήκευση λαδιού και

άλλων τροφίμων. Τα πιθάρια έχουν μια χωρητικότητα περίπου 100-500 κιλά, και το χαρακτηριστικό τους είναι η ανάμιξη τριών αργιλικών χρωμάτων (μαύρο, κόκκινο, άσπρο) τα οποία τα κάνουν πολύ ανθεκτικά στις υψηλές θερμοκρασίες των καμινιών όπου παράγονται. Οι αγγειοπλάστες στην αρχαία Κρήτη έφτιαχναν ακόμα και μικρότερα είδη από πηλό, τα οποία διακοσμούσαν το εσωτερικό των σπιτιών τους και τις αυλές τους. Οι Μαργαρίτες που βρίσκονται στο Μυλοπόταμο, είναι από τα πιο γνωστά κέντρα αγγειοπλαστικής και ακόμα και σήμερα, είναι από τις πιο βασικές ασχολίες. Τα έργα λαϊκής τέχνης που κατασκευάζονται στις Μαργαρίτες πωλούνται σε επισκέπτες και σε περαστικούς όλη τη διάρκεια του χρόνου.

4.5.3 Μαχαιροποιία

Το κρητικό μαχαίρι είναι ένα από τα σύμβολα λεβεντιάς της Κρήτης και το χρησιμοποιούσαν οι Κρητικοί στο παρελθόν για την ασφάλεια τους και για διάφορες καθημερινές χρήσεις. Τα μαχαίρια είναι ένα χαρακτηριστικό των Κρητικών που κρατάει από τα Μινωικά χρόνια και συντηρείται μέχρι σήμερα από λίγα εργαστήρια που τα κατασκευάζουν. Σήμερα τα κρητικά μαχαίρια χρησιμοποιούνται κυρίως για διακοσμητικά αντικείμενα και διαφέρουν ανάλογα με τα διακόσμηση που του έχει δώσει ο κατασκευαστής. Τα μαχαίρια είναι ατσάλινα και έχουν μονοκόμματα λεπίδα, και η λαβή τους είναι φτιαγμένη από κέρατο ζώου. Η θήκη τους είναι φτιαγμένη είτε από ξύλο είτε από ασήμι και πάνω της κρέμονται ασημένια νομίσματα. Στη λεπίδα του κρητικού μαχαιριού υπάρχει χαραγμένη πάντα μια μαντινάδα. Παραδοσιακά κρητικά μαχαίρια μπορεί κάποιος να βρει σε λίγα εργαστήρια που τα κατασκευάζουν, κυρίως στα Χανιά και στο Ηράκλειο, και σε καταστήματα αναμνηστικών ειδών όπου υπάρχουν σε όλες τις τουριστικές περιοχές του νησιού.

4.5.4 Καλαθοποιία

Στην Κρήτη η καλαθοπλεκτική αποτελεί μέρος της παραδοσιακής λαϊκής τέχνης.

Η ενασχόληση με τη γεωργία ανάγκασε από νωρίς τους κρητικούς να αναπτύξουν την τέχνη της καλαθοπλεκτικής για να διευκολύνουν τις αγροτικές και οικιακές εργασίες τους. Τα μυστικά της κατασκευής των καλαθιών και των υπόλοιπων ειδών καλαθοποιίας, μεταφέρεται από γενιά σε γενιά, από τους γηραιότερους τεχνίτες στους νεότερους. Χρησιμοποιώντας υλικά παρμένα από την κρητική χλωρίδα, καλάμι, σκίνα ή λυγαριά, πλέκουν τις διάφορες λουρίδες και με ιδιαίτερη δεξιοτεχνία σχηματίζουν όμορφα και πρωτότυπα σχέδια, που μπορεί κανείς να θαυμάσει σε όλη τη Κρήτη.

4.5.5 Ξυλογλυπτική

Στην Κρήτη η ξυλογλυπτική συνδέεται με την εκκλησιαστική τέχνη. Οι κρητικοί ξυλόγλυπτες, οι "ταγιαδόροι" όπως λέγονταν, σκάλιζαν προσκυνητάρια, τέμπλα εκκλησιών, κηροπήγια και άλλα αντικείμενα που διακοσμούσαν τις εκκλησίες. Στον κλάδο της ξυλογλυπτικής ανήκει και η κατασκευή λαϊκών οργάνων. Σήμερα οι τεχνίτες αυτοί είναι λίγοι και τους βρίσκουμε κυρίως στα χωριά της Κρήτης να φτιάχνουν μικροαντικείμενα όπως κουτάλια, λύρες πιρούνι και διάφορα άλλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 –ΚΡΗΤΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

5.1 Η οικονομία του νησιού

Με έκταση 8,331 τ.χλμ, η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας, το πέμπτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου (μετά τη Σικελία, τη Σαρδηνία την Κύπρο και την Κορσική). Διοικητικά διαιρείται σε τέσσερις νομούς και σύμφωνα με την τελευταία απογραφή πληθυσμού (1991) έχει 540.000 κατοίκους. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημογραφικά στοιχεία, οι 200,000 Κρητικοί ζουν στα πέντε μεγάλα αστικά κέντρα του νησιού (Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Άγιος Νικόλαος, Ιεράπετρα) και οι υπόλοιποι ζουν στους 2,090 δήμους, κοινότητες και οικισμούς που είναι διασκορπισμένοι σε κάθε γωνιά του νησιού.

Κάθε καλοκαίρι προστίθενται στους μόνιμους κατοίκους του νησιού άλλοι 2.500.000 επισκέπτες από όλα τα μέρη της γης, πενταπλασιάζοντας το πληθυσμό του νησιού. Οι ντόπιοι λένε χαρακτηριστικά ότι κάθε καλοκαίρι το νησί "βουλιάζει" από τους πολλούς επισκέπτες! Για την εξυπηρέτηση όλων αυτών των τουριστών, το 40% του επαγγελματικά ενεργού πληθυσμού της Κρήτης απασχολείται άμεσα ή έμμεσα στον τουριστικό τομέα, έναν τομέα που έχει ετήσιο τζίρο 1,5 δισ. δολάρια! Η μέση ετήσια αύξηση της τουριστικής κίνησης υπολογίζεται σε 6%, πράγμα που σημαίνει ότι γύρω στο έτος 2005 η Κρήτη θα φτάσει στα όρια κορεσμού, που είναι τα πέντε εκατομμύρια τουρίστες, και σε ανάλογη αύξηση του τζίρου.

Αυτή η χρυσοφόρα προοπτική άλλαξε τελείως το οικονομικό σκηνικό του νησιού ωθώντας όλο και περισσότερους κτηνοτρόφους και γαιοκτήμονες να εκμεταλλευθούν τις προοπτικές τουριστικών επιχειρήσεων που ανοίγονταν μπροστά τους. Χωρίς τις απαραίτητες όμως προδιαγραφές και τον υποτυπώδη έλεγχο άνοιξε η οικονομική αυθαιρεσία και τραυματίστηκε ανεπανόρθωτα η αρχιτεκτονική παράδοση και το φυσικό τοπίο σε πολλές περιοχές της Κρήτης, και ιδιαίτερα στη βόρεια ακτή.

Η γεωργία, αν και έχει χάσει αρκετό έδαφος, διατηρεί τα πρωτεία στην Κρητική οικονομία. Περίπου 3.500.000 στρέμματα είναι γεωργικές εκτάσεις, όπου καλλιεργούνται πατάτες (70.000 στρ.), σιτάρι (48.000 στρ.), κριθάρι (46.000 στρ.), βρόμη (39.000 στρ.), ντομάτες (25.000 στρ.), καρπούζια (15.000 στρ.), κουκιά (13.000 στρ.), κρεμμύδια (7.000 στρ.), πεπόνια (5.500 στρ.) και πολλά άλλα δημητριακά, κηπευτικά και λαχανικά που πουλάνε καλά στην Ελλάδα και σ' όλη την Ευρώπη, γιατί είναι υψηλής ποιότητας. Οι υψηλές θερμοκρασίες που επικρατούν όλο το χρόνο στην Κρήτη ευνοούν και καλλιέργειες εξωτικών φρούτων, όπως οι μπανάνες και τα αβοκάντο, αλλά υστερούν εμφανώς σε ποιότητα από τα φρούτα που παράγονται στις τροπικές χώρες.

Οι δεντροκαλλιέργειες είναι οι απόλυτοι κυρίαρχοι στην Κρητική γεωργία. Υπάρχουν περίπου 25.000.000 ελαιόδεντρα, που έχουν κυριολεκτικά σκεπάσει όλο το νησί απ' άκρη σ' άκρη, από τα οποία παράγεται το περίφημο Κρητικό ελαιόλαδο, ένα από τα καλύτερα της Ευρώπης. Η ολοένα αυξανόμενη τιμή του ελαιόλαδου, η αυξημένη ζήτηση λόγω των πλεονεκτημάτων της υγιεινής μεσογειακής διαίτας και οι κοινοτικές επιδοτήσεις έχουν ανεβάσει αρκετά ψηλά το αγροτικό εισόδημα των Κρητικών. Υπάρχουν επίσης περίπου 2.600.000 πορτοκαλιές, 1.600.000 αμυγδαλιές, 1.000.000 αχλαδιές, και πολλές συκιές, μανταρινιές, λεμονιές, μηλιές, βερικοκιές, ροδακινιές και κερασιές.

Σημαντική θέση στην Κρητική αγροτική οικονομία κατέχει και η αμπελοκαλλιέργεια (160.000 στρ.), που δίνει εξαιρετικά επιτραπέζια σταφύλια και σταφύλια για την παραγωγή κρασιού, ενώ παγκόσμιας φήμης είναι η Κρητική σουλτανίνα, που παράγεται από ειδική ποικιλία αμπελιών (280.000 στρ.). Στην Κρήτη έχουν καθοριστεί τέσσερις αμπελουργικές ζώνες όπου παράγεται κρασί Ονομασίας Προελεύσεως Ανωτέρας Ποιότητας. Στις Αρχάνες, στα Πεζά και στις Δάφνες (και οι τρεις στην κεντρική Κρήτη, νότια από το Ηράκλειο) καλλιεργούνται οι ποικιλίες Μαντηλαριά και Κοτσιφάλι, που δίνουν ένα εξαιρετικό κόκκινο ξηρό κρασί. Στη Σητεία (στην ανατολική άκρη της Κρήτης) καλλιεργείται η ποικιλία Λιάτικο, που δίνει ένα ανοιχτόχρωμο κόκκινο ξηρό κρασί. Στα Πεζά καλλιεργείται επίσης και η ποικιλία Βιλάνα, που δίνει ένα αρωματικό λευκό ξηρό κρασί.

Οι περισσότεροι Κρητικοί έχουν ένα κύριο επάγγελμα και ταυτόχρονα έχουν και ένα διόλου ευκαταφρόνητο εισόδημα από τις ελιές, τα αμπέλια και τις άλλες καλλιέργειες. Οι περιουσίες αυτές συντηρούνται παράλληλα, αφού δεν απαιτούν ιδιαίτερα σκληρή δουλειά. Οι υπάλληλοι στην Κρήτη πάντα φυλάνε μερικές μέρες άδειας για τους χειμωνιάτικους μήνες, για να προλάβουν το μάζεμα της ελιάς.

Η κτηνοτροφία δεν είναι τόσο ανεπτυγμένη όσο η γεωργία και εξακολουθεί να γίνεται με τις παραδοσιακές μεθόδους. Υπάρχουν περίπου 900.000 πρόβατα και 400.000 κατσίκες, τα οποία βόσκουν σε μεγάλα ή μικρά κοπάδια στα ημιορεινά ή ορεινά βοσκοτόπια. Αγελάδες υπάρχουν ελάχιστες (γύρω στις 20.000), αλλά εκτρέφονται γύρω στο 1.000.000 κουνέλια (σχεδόν τα μισά από όσα εκτρέφονται σ' όλη την Ελλάδα!), γιατί αποτελούν παραδοσιακό Κρητικό φαγητό στο οποίο δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση ντόπιοι και ξένοι. Υπάρχουν επίσης γύρω στα 130.000 γουρούνια, πολλά από τα οποία είναι οικόσιτα και πάρα πολλές κότες από τις οποίες οι περισσότερες είναι ελευθέρως βοσκήσιμες.

Η αλιεία ανήκει κι αυτή στα παραδοσιακά επαγγέλματα των Κρητικών (αφού είναι βεβαιωμένο ότι εξασκείται ήδη από τα μινωικά χρόνια), αλλά ποτέ δεν γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη, παρ' όλο που τα νερά της Κρήτης είναι πολύ πλούσια σε ψάρια. Δυστυχώς πολλοί Κρητικοί επιμένουν να ψαρεύουν με την καταστροφική και παράνομη μέθοδο του δυναμίτη.

Η βιομηχανία δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη (όπως άλλωστε και σ' όλη την Ελλάδα), αλλά τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει ανοδική πορεία. Υπάρχουν γύρω στις 8.000 βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες που ασχολούνται με την επεξεργασία και μεταποίηση γεωργικών προϊόντων, κυρίως ελαιουργίες, οινοποιεία, αλευροβιομηχανίες, μονάδες παραγωγής φρουτοχυμών και εμφιάλωσης μεταλλικών νερών κλπ.

Τέλος, πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της οικονομίας του νησιού παίζει το Πανεπιστήμιο Κρήτης, και ιδιαίτερα το Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Έρευνας (Ι.Τ.Ε.), με παρεμβάσεις στο χώρο των επιχειρήσεων, προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, πανεπιστημιακές εκδόσεις, εφαρμοσμένη έρευνα, κλπ. Στην Κρήτη επίσης αξιόλογη δράση εμφανίζουν το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, το

Πολυτεχνείο Κρήτης, το Ινστιτούτο Θαλάσσιας βιολογίας, το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο. Μόνο το Ι.Τ.Ε. ενισχύει την οικονομία του νησιού με 6,5 δισεκατομμύρια δρχ, ετησίως, από τα οποία τα 2 δισεκατομμύρια είναι σε συνάλλαγμα.

5.2 Μικρή λαογραφία

Η Κρήτη βρίσκεται στο νότιο σταυροδρόμι του ελληνισμού, καταμεσής του πελάγους, σ' ένα σημείο που πνέουν δημιουργικοί άνεμοι απ' όλα τα σημεία του ορίζοντα. Όπως ήταν φυσικό, δέχτηκε σημαντικές επιρροές σ' όλη τη διάρκεια της μακράς ιστορίας της, τις οποίες όμως αφομοίωνε, για να σχηματίσει το δικό της ιδιαίτερο πολιτιστικό χαρακτήρα.

Τα Κρητικά χωριάτικα σπίτια, στην πιο απλή μορφή τους, ήταν μονώροφα και μονόχωρα. Το χαρακτηριστικό τους στοιχείο είναι το δώμα, δηλαδή το κεντρικό δωμάτιο με την επίπεδη χωματοσκεπαστή στέγη, η οποία στηρίζεται σε ένα ημικυκλικό τόξο, σχηματίζοντας έτσι το - διαδεδομένο σε όλο το νησί - Κρητικό καμαρόσπιτο. Με τα χρόνια δημιουργήθηκαν και οι αστικές κατοικίες στις μεγάλες πόλεις, κυρίως πετρόχτιστες, δίπλα στα υπόλοιπα ιστορικά κτίρια του νησιού.

Το παραδοσιακό αντρικό ένδυμα στην Κρήτη (όπως και σε άλλα νησιά) ήταν η βράκα, το μεϊντανογέλεκο και το κροσσωτό μαντίλι, ενώ η γυναικεία ενδυμασία παρουσίαζε ποικιλία από εποχή σε εποχή και από τόπο σε τόπο. Ένας σταθερός τύπος ήταν το σακοφούστανο με την μπροστοποδιά. Χαρακτηριστικό στοιχείο, κυρίως της αντρικής ενδυμασίας, ήταν και τα φημισμένα κρητικά στιβάνια, δηλαδή οι ψηλές και ανθεκτικές μπότες.

Ακόμη και σήμερα, σε αρκετά χωριά της Κρήτης η γεωργία γίνεται με παραδοσιακά μέσα, όπως το ξύλινο αλέτρι, ο βολόσυρος για το αλώνισμα, ο χερόμυλος, τα κατσούνια για τις ελιές, και άλλα, ενώ σε ακόμη μεγαλύτερη έκταση διατηρείται η παραδοσιακή κτηνοτροφία, γι' αυτό τα κρητικά κρέατα αλλά και το γάλα, το βούτυρο και το τυρί είναι πεντανόστιμα,

Παντού στην Κρήτη (από τους αρχαιολογικούς χώρους ως τις αυλές των ξενοδοχείων και των εστιατορίων) υπάρχουν μεγάλα πιθάρια, προϊόντα της μεγάλης παράδοσης του νησιού στην αγγειοπλαστική. Τα αγγεία φτιάχνονται στον παραδοσιακό τροχό και έχουν ποικίλες χρήσεις: αποθήκευση αγαθών και υφαντών, φούρνοι, καμινάδες, διακοσμητικά στοιχεία. Πολλά χωριά, όπως το Θραψανό, οι Μαργαρίτες, το Κεντρί και άλλα, παραμένουν ακόμη σημαντικά κέντρα αγγειοπλαστικής,

Η μαχαιροποιία ήταν ακμάζουσα βιοτεχνία, όταν το μαχαίρι ήταν απαραίτητο στοιχείο της κρητικής ενδυμασίας αλλά και απαραίτητο εργαλείο για το γεωργό και το βοσκό, Η παραδοσιακή υφαντική έχει δώσει σπουδαία δείγματα λαϊκής τέχνης. Από τις πιο όμορφες δημιουργίες του κρητικού οικιακού αργαλειού ξεχωρίζουν οι πατανίες, τα χιράμια, οι καρπέτες (όλα είναι κλινοσκεπάσματα), οι βούργιες (πολύχρωμα σακίδια των βοσκών) και τα προσώμια για τα σταμνιά. Οι υφαντικές ύλες (βαμβάκι, λινάρι, μαλλί, μετάξι) βάφονταν ανεξίτηλα με φυτικές βαφές από τις ίδιες τις Κρητικές,

Χαρακτηριστικά Κρητικό έθιμο αποτελούσε και ο στολισμός του ψωμιού, του γάμου κυρίως. Η επιφάνειά τους είναι στολισμένη με πουλιά, φίδια, άνθη και άλλα θέματα με ποικίλους συμβολισμούς. Τα σκευάσματα αυτά ήταν απόρροια ορισμένων συνηθειών και θρησκευτικών αντιλήψεων.

Η Κρήτη είναι γεμάτη θρύλους και παραδόσεις, Η λαϊκή ψυχή γέμισε το νησί με μικρούς ή μεγάλους μύθους και ιστορίες, Από αυτές αξίζει να αναφέρουμε τους γίγαντες Σαραντάπηχους που εξαφανίστηκαν με τον κατακλυσμό, το Διγενή (έζησε δύο γενιές), τον πιο δυνατό από τους Σαραντάπηχους, τους Τριομάτηδες, παραλλαγή των ομηρικών Κυκλώπων, και τους Σαρακηνούς δαίμονες, οι οποίοι έχουν σχέση με τα πραγματικά δεινά που υπέστη το νησί από τους Άραβες και τους πειρατές, Όλες αυτές οι παραδόσεις σώζονται πια μόνο σε απόμερα και μακρινά χωριά, και αν κανείς είναι αρκετά τυχερός μπορεί να γνωρίσει από κοντά τη γοητεία τους.

5.3 Η Κρητική Ψυχή

*«Αν μ' αρνηθείς να μου το πεις, πρωτύτερα δυο μέρες,
να κάμω τα κουμάντα μου, να πα' γυρεύω σφαίρες...»*

Ξακουστή είναι και η ιδιαιτερότητα της συμπεριφοράς των Κρητικών, η απείθεια, η "κουζουλάδα" που χαρακτηρίζει τις αποφάσεις τους, ο ευθύς τους χαρακτήρας, και κυρίως οι αμέτρητες ιστορίες για βιαιοπραγίες, όπλα, σκοτωμούς και βεντέτες. Δεν είναι όλα βέβαια αλήθεια, όμως όπου υπάρχει καπνός υπάρχει και φωτιά, και ένα τόσο ξεχωριστό, όμορφο και παράξενο νησί, δεν μπορεί παρά να γεννά ξεχωριστούς ανθρώπους.

Στην ψυχή του Κρητικού συγκατοικούν το φιλότιμο, η ανδρεία, η λεβεντιά, η παράλογη και υπεράνθρωπη ορμή, το αστείρευτο κουράγιο. Ο Κρητικός είναι η χαρακτηριστική μορφή του Έλληνα που "δε φοβάται χάρο". Δεν είναι τυχαίο ότι οι Κρητικοί λάτρεψαν με τα τραγούδια τους τα υπεράνθρωπα κατορθώματα του Διγενή. Όλη αυτή η αστείρευτη φυσική και παλικάριά του Κρητικού έχει για μοναδική ηθική πυξίδα το φιλότιμο, και είναι αυτό που καθορίζει και τη σχέση του με τους άλλους (την οικογένεια, τους φίλους, το χωριό, τους δικούς του). Το φιλότιμο στον Κρητικό είναι μία συλλογική επιταγή, ένας σεβασμός σε αξίες αιώνων, που πρέπει να διαφυλαχθεί πάση θυσία. Αλίμονο σε όποιον προσβάλλει αυτή την τάξη στην ψυχή του Κρητικού, αυτό που λένε τιμή. Χρόνια τώρα η προσβεβλημένη τιμή ξεπλένεται μόνο με αίμα. Δεν υπάρχει νόμος που να μπορεί να εμποδίσει τον απείθαρχο και φλογερό Κρητικό να κάνει αυτό που πρέπει, όπως αυτός το καταλαβαίνει.

Στο δρόμο της εκδίκησης και της αντεκδίκησης, ο Κρητικός έχει μοναδική του συντροφιά τα όπλα του. Αιώνες ολόκληρους πολέμησε μ' αυτά κάθε λογής κατακτητές. Ρίζωσε λοιπόν η αγάπη των όπλων βαθιά μέσα στην κρητική ψυχή. Οι περισσότεροι Κρητικοί από δεκατεσσάρων χρονών και πάνω, όχι μόνο έχουν το δικό τους όπλο, αλλά το κουβαλάνε μαζί τους όπου κι αν πάνε, περασμένο στη ζώνη του παντελονιού τους, κάτω από το πουκάμισο. Οι περισσότεροι έχουν δύο, τρία ή τέσσερα όπλα, συνήθως αυτόματα πιστόλια ή περίστροφα τελευταίου τύπου, ενώ υπάρχουν και μερικοί που διατηρούν ολόκληρο οπλοστάσιο, που περιλαμβάνει πολεμικά τουφέκια, χειροβομβίδες κ.λπ.! Για την απόκτησή τους

αλλά και για την προμήθεια πυρομαχικών ξοδεύουν περιουσίες ολόκληρες, αφού όλα πούλιούνται παράνομα στη μαύρη αγορά. Το όπλο αποτελεί πλέον μέλος του σώματος του Κρητικού και κανένας νόμος δεν μπορεί να του το αφαιρέσει, παρά τις σποραδικές απόπειρες που έγιναν.

Τα όπλα αυτά τα χρησιμοποιούν για να ρίχνουν τις περίφημες μπαλωθιές, δηλαδή πυροβολισμούς στον αέρα σε κάθε γιορτή και πανηγύρι. Οι προμηθευτές πολεμοφοδίων - οι λεγόμενοι "σφαιράδες" - γυρίζουν τις τελευταίες μέρες πριν από το γάμο στα χωριά πουλάνε με άνεση τηνπραμάτεια τους, ώστε κανένας καλεσμένος να μην πάει "στεγνός από πυρομαχικά στο γάμο!

Πολύ συχνά, όταν οι Κρητικοί είναι μόνοι τους στα βουνά, εξασκούνται σημάδι ή διοργανώνουν πρόχειρους αγώνες σκοποβολής πυροβολώντας βρουν μπροστά τους, συνήθως πινακίδες (με ιδιαίτερη προτίμηση στις πινακίδες που γράφουν "απαγορεύεται το κυνήγι").

Πολύ σπανιότερα, οι Κρητικοί χρησιμοποιούν τα όπλα τους για να λύσουν τις διαφορές τους. Βέβαια δεν τα χρησιμοποιούν για ψύλλου πήδημα, ούτε καν σε σοβαρές αντιδικίες και συγκρούσεις. Τα χρησιμοποιούν όμως χωρίς δεύτερη σκέψη για να τιμωρήσουν αυτούς που θα τολμήσουν να τους κάνουν την ύψιστη ζημιά που είναι , η προσβολή της οικογενειακής τους τιμής, που είναι κυρίως το φονικό συγγενών ή φίλων και ο βιασμός γυναικών της οικογένειας ή έστω προσβλητικοί υπαινιγμοί γι' αυτές. Το πρώτο θύμα συνήθως προκαλεί την αρχή μιας αλυσιδωτής σειράς σκοτωμών, τη λεγόμενη βεντέτα. Οι πιο κοντινοί συγγενείς του σκοτωμένου δεν ησυχάζουν μέχρι να σκοτώσουν το φονιά. Μετά, οι πιο κοντινοί συγγενείς του σκοτωμένου φονιά δεν ησυχάζουν μέχρι να σκοτώσουν τον ή τους φονιάδες του φονιά. Οι εναπομείναντες συγγενείς των σκοτωμένων φονιάδων του φονιά του συγγενή τους δεν ησυχάζουν μέχρι να σκοτώσουν τους φονιάδες των φονιάδων... και πάει λέγοντας μέχρι τελικής εξοντώσεως ή μέχρι να καταφέρει να επέμβει αποτελεσματικά η αστυνομία και να φυλακίσει τους αντιμαχόμενους. Ακόμα κι έτσι όμως η διαφορά δεν λύνεται, απλώς κουκουλώνεται. Όταν αποφυλακιστεί ο φονιάς, έστω και μετά από πολλά

χρόνια, οι αντίπαλοι συγγενείς караδοκούν με το δάχτυλο στη σκανδάλη και το πανηγύρι ξαναρχίζει.

Υπάρχουν και άλλα ποινικά αδικήματα όμως, για τα οποία όχι απλώς δεν ντρέπονται αλλά τα θεωρούν και τιμή τους. Η ζωοκλοπή, για παράδειγμα, έχει πολύ μεγάλη παράδοση στην Κρήτη και αποτελεί πλέον θεσμό και απαραίτητο στάδιο στη διαδικασία ενηλικίωσης των Κρητικών βοσκών. Αυτό το έθιμο έχει τις ρίζες του στην εποχή της Βενετοκρατίας, αν όχι πιο πίσω, τότε που ο κόσμος της υπαίθρου πεινούσε και έπρεπε να κλέψει από τους πλούσιους για να ζήσει. Σήμερα οι Κρητικοί βοσκοί δεν κλέβουν ούτε για να ζήσουν ούτε για να μεγαλώσουν τα κοπάδια τους. Κλέβουν για την *καπετανιά*, όπως λένε, για το αντρίλίκι. Η αστυνομία είναι ιδιαίτερα αναποτελεσματική στην αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου.

Αυτές οι "συμβολικές" κλοπές των πέντε-έξι προβάτων, όταν υπάρχουν πολλοί ζωοκλέφτες στην περιοχή, είναι ικανές να αφανίσουν πολύ γρήγορα ακόμα κι ένα μεγάλο κοπάδι. Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος για να προστατέψει ένας βοσκός το κοπάδι του από τους ζωοκλέφτες, είναι το αρνοκλήσι και οι κουμπαριές. Το αρνοκλήσι (ή αρνόκληση) είναι η έκκληση του παθόντα προς τους άλλους ποιμένες να του προσφέρει από ένα ζώο ο καθένας, ώστε να ξαναποκτήσει κοπάδι. Στην κουμπαριά, φροντίζει να κάνει νονούς στα βαφτίσια των παιδιών του όσους περισσότερους βοσκούς της περιοχής μπορεί. Κι αν οι βοσκοί της περιοχής είναι περισσότεροι από τα - συνήθως πολλά - παιδιά του, τότε βάζει δύο και τρεις και καμιά φορά περισσότερους νονούς σε κάθε παιδί!

Έτσι, οι περισσότεροι Κρητικοί έχουν γίνει συγγενείς μεταξύ τους, δηλαδή κουμπάροι ή σύντεκνοι, όπως αυτοαποκαλούνται, και βέβαια αποφεύγουν να κλέβονται μεταξύ τους.

Στην ιεραρχία των ηθικών αξιών του Κρητικού, περίοπτη θέση κατέχει και η φιλία, στην πιο αγνή και έντιμη μορφή της. Μια φιλία που παλιότερα σφραγιζόταν με δεσμό αίματος και ιερές κουβέντες. Λεγόταν αδελφοσύνη ή αδελφωσά, και οι φίλοι, αδερφοχτοί.

Το παρελθόν και η ιστορία του τόπου τους είναι κάτι για το οποίο οι Κρητικοί επίσης δεν σηκώνουν πολλές κουβέντες. Οι αγώνες για την ελευθερία, οι παράτολμοι ηρωισμοί και οι θυσίες, έντυσαν με δόξα και καμάρι την κρητική ψυχή. Παρ' όλα αυτά, οι σχέσεις των ντόπιων με τους κατ' εξοχήν υπεύθυνους για τη διάσωση της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, τους αρχαιολόγους, δεν είναι πάντα οι καλύτερες. Από την άλλη, η ανελέητη σύληση αρχαιολογικών θησαυρών από ντόπιους και ξένους αρχαιοκάπηλους δείχνει ότι το να πουλάς την ιστορία σε τεμάχια είναι πολύ πιο επικερδές από τα θερμοκήπια ή τα εποχιακά ρέσταραν. Τέλος, η εγκατάλειψη πολλών χώρων ύψιστου ιστορικού ενδιαφέροντος στο έλεος της κρατικής αδιαφορίας (ισχυρότατο άλλοθι για τους τοπικούς φορείς) είναι ενδεικτική για το πώς ο σύγχρονος Κρητικός εκτιμά το δοξασμένο του παρελθόν.

Η κρητική ψυχή φτάνει συχνά στην υπερβολή: υπερβολή της ανδρείας, υπερβολή της ορμής για ελευθερία, υπερβολή στο κουράγιο και στη δύναμη. Η ίδια υπερβολή χαρακτηρίζει και την αγάπη του Κρητικού για την πατρίδα του. Μια αγάπη που συχνά αγγίζει τα όρια ενός ιδιότυπου σοβινισμού, ο οποίος, σε συνδυασμό με την ακόρεστη επιθυμία του Κρητικού για προβολή, οδηγεί πολλές φορές σε γραφικές θέσεις και αντιλήψεις. Οι αληθινοί Κρητικοί είναι άνθρωποι γλεντζέδες, μερακλήδες, αρέσκονται στα πειράγματα, είναι χωρατατζήδες και στα αστεία τους έχουν μια λεπτή ειρωνεία που τσακίζει!

Τέλος, αυτό που εντυπωσιάζει στις συναναστροφές με τους Κρητικούς είναι η φλογερή τους φαντασία. Κάτι που φαίνεται πολύ έντονα στην ιδιαίτερη γλώσσα τους, η οποία είναι γεμάτη εικόνες. Εικόνες που ακούγονται! Την κρητική διάλεκτο τη συναντά κανείς λίγο πολύ παντού. Στα μακρινά χωριά όμως παραμένει ανόθευτη και δροσερή, με την ιδιάζουσα προφορά κάποιων συμφώνων (το "λ" γίνεται "ρ"), την αφαίρεση φωνηέντων κάπου ή η πρόσθεση φωνηέντων κάπου αλλού.

5.4 Ενδυμασία-Η παραδοσιακή κρητική φορεσιά στο πέρασμα του χρόνου

5.4.1 Κρητική Τοπική Ανδρική Ενδυμασία

Την ταυτότητα του κάθε λαού αλλά και κάθε τόπου τη συνθέτουν διάφορα ιδιαίτερα στοιχεία, τα οποία τον κάνουν να ξεχωρίζει από τους άλλους. Τα στοιχεία αυτά μεταδίδονται από γενιά σε γενιά μέσα από την καθημερινότητα και τις πρακτικές της ζωής και που οι αρχές τους χάνονται στα βάθη του χρόνου. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για κάθε τόπο είναι η τοπολαλιά, τα ήθη και έθιμα, οι παραδόσεις και οι θρύλοι, οι τυχόν ιδιαίτερες ασχολίες των κατοίκων και βέβαια η ενδυμασία του, η φορεσιά του. Η τελευταία αυτή αποτελεί ένα ενδιαφέρον στοιχείο, καθώς διαμορφώνεται ανάλογα με τις κλιματολογικές συνθήκες του τόπου, την εδαφική μορφολογία του, τις εθνικές του περιπτώσεις και τις επιδράσεις που δέχτηκε στην ιστορική του πορεία. Η κρητική φορεσιά στην οποία θα αναφερθώ σήμερα είναι ιδιαίτερη, κυρίως η ανδρική, και δεν είναι τυχαίο που η βράκα, μαζί με τη φουστανέλα καλύπτουν ενδυματολογικά ολόκληρο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο.

Οι Κρητικοί μετά την κατάκτηση του νησιού από τους Βενετούς, και για δυο περίπου αιώνες, συνεχίζουν να φορούν το βυζαντινό ένδυμα, όπως αυτό μας παρουσιάζεται από εκθέσεις Βενετών Προβλεπτών, κρητικά κείμενα και, κυρίως, από τοιχογραφημένες βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες. Το βυζαντινό «στιχάριο» (μακρύ ριχτό ρούχο μέχρι τους αστράγαλους σχεδόν) κυριαρχεί, ενώ οι νεότεροι στην ηλικία φορούν ρούχο πάνω από το γόνατο με ζώνη στη μέση και τη χαρακτηριστική κάλτσα από κάτω. Τα ρούχα της περιόδου αυτής χαρακτηρίζονται από έντονα και ποικίλα χρώματα. Με την πάροδο του χρόνου οι Κρήτες, ακολουθώντας το νέο ρεύμα ή και κατόπιν διαταγών, ντύνονται σύμφωνα με τη βενετσιάνικη μόδα ανάλογα με την τάξη που ανήκουν και το επάγγελμα που εξασκούν. Αυτά, βέβαια, όσον αφορά στους εύπορους και τους αξιωματούχους, γιατί οι αγρότες και γενικά οι κάτοικοι της υπαίθρου που έπασχαν οικονομικά από την αφαίμαξη των Βενετών είχαν καταντήσει κουρελήδες και ο καθένας ντυνόταν με ό,τι έβρισκε ίσα για να καλύψει τη γύμνια του.

Αυτή ήταν η κρητική ενδυμασία μέχρι το μισό περίπου του 16 ου αιώνα. Τότε

κάνει την εμφάνισή της η βράκα, που έμελλε να διατηρηθεί μέχρι τις μέρες μας σχεδόν και με κάποιες διαφοροποιήσεις, να αποτελέσει το επίσημο ένδυμα του Κρητικού για τους επόμενους αιώνες. Από πού όμως ήρθε η βράκα; Το 16 ο αιώνα, οι Μπαρμπαρέζοι πειρατές που λυμαίνονταν τη Μεσόγειο φορούσαν ένα είδος βράκας που συνοδευόταν από γιλέκο, φέσι με ή χωρίς σαρίκι, φαρδιά ζώνη και χαμηλές μπότες. Οι Κρήτες ναυτικοί, σαν ιδιώτες ή σαν αγκαρευόμενοι στα βενετσιάνικα πλοία αναγκάζονταν πολλές φορές να φορούν ρούχα όμοια με των πειρατών ώστε αυτοί να τους μπερδεύουν και ωστόσο να γίνει αντιληπτό το τέχνασμα οι ναυτικοί να έχουν απομακρυνθεί από τους πειρατές. Είναι λογικό σε εποχές μεγάλης οικονομικής δυστυχίας για τους φτωχούς χωρικούς της Κρήτης, αυτοί να συνεχίζουν να φοράνε το ναυτικό αυτό ένδυμα και μετά την αποστράτευσή τους από τα καράβια, μην έχοντας άλλα ρούχα και με τη σιωπηρή ανοχή των Βενετών. Έτσι καθιερώθηκε η βράκα σαν επίσημο ένδυμα των Κρητικών. Το ένδυμα αυτό συνεχίστηκε να φοριέται από όλους τους Κρήτες μέχρι τις αρχές του 20 ου αιώνα. Τότε, με το μεταναστευτικό ρεύμα προς τις Ηνωμένες Πολιτείες (για να πάει κανείς εκεί έπρεπε να αποβάλλει τη βράκα) και τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, οι Κρητικοί άρχισαν σιγά σιγά να αντικαθιστούν τη βράκα με την κιλότα, της οποίας η επίδραση προέρχεται από τους ιππείς των ευρωπαϊκών στρατευμάτων. Μπαίνει μέσα στα στιβάνια και συνδυάζεται με πουκάμισο, γελέκο και μείντάνι, πλατιά υφαντή ζώνη και μαύρο μαντήλι στο κεφάλι. Αυτόν τον τύπο φορεσιάς έβαλε και ο Ελ. Βενιζέλος κατά το κίνημα του Θερίσου το 1905. Απλοποίηση του τύπου αυτού αποτελεί ο συνδυασμός κιλότα, πουκάμισο, μαύρο μαντήλι και στιβάνια, ενδυμασία που φορέθηκε πολύ την περίοδο της εθνικής αντίστασης και που σώζεται ακόμα σε μερικά, ορεινά κυρίως, χωριά της Κρήτης . Ακόμα, την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας, το Σώμα της Χωροφυλακής καθώς και οι Καβάσηδες, η προσωπική δηλαδή φρουρά του πρίγκιπα Γεωργίου, ήταν ντυμένοι με την παραδοσιακή φορεσιά.

Σήμερα, η κρητική παραδοσιακή φορεσιά λόγω κόστους, αλλά κυρίως λόγω μόδας τείνει να γίνει μουσειακό είδος. Οι μόνοι που τη φορούν ακόμη είναι οι χορευτές των παραδοσιακών συγκροτημάτων στους χορούς και στις παρελάσεις.

Πρέπει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι μετά το 1913 που έγινε η επίσημη ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα η παραδοσιακή κρητική φορεσιά της κρητικής Χωροφυλακής καθιερώθηκε ως η δεύτερη επίσημη ενδυμασία της ανακτορικής φρουράς. Έτσι, μέχρι σήμερα η μισή προεδρική φρουρά φοράει τη φουστανέλα και η άλλη μισή τη βράκα, το εσωτερικό δε του προεδρικού μεγάρου φρουρούν βρακοφόροι.

Η ανδρική φορεσιά αποτελείται από διάφορα τμήματα, τα οποία φορεμένα μας δίνουν την εικόνα του κρητικού που όλοι γνωρίζουμε. Αυτά ράβονται από ειδικούς τεχνίτες τους επονομαζόμενους «τερζήδες». Πρώτα ο Κρητικός φοράει το πουκάμισο . Το λευκό φοριόταν στους γάμους στις χαρές και στα πανηγύρια, ενώ το μαύρο ήταν δείγμα πένθους. Οι Κρήτες, μετά το θάνατο του Ελευθερίου Βενιζέλου το 1936 φόρεσαν μόνιμα μαύρο πουκάμισο σε ένδειξη διαχρονικού πένθους και το βγάζουν μόνο στις χαρές. Στη συνέχεια, πάνω από το πουκάμισο φοριέται το γελέκι . Είναι αχειρίδωτο (χωρίς μανίκια) και φτιάχνεται από τσόχα καλής ποιότητας χρώματος βαθύ μπλε. Διακρίνεται σε ίσιο ή ανοιχτό που αφήνει να φαίνεται το πουκάμισο και σε σταυρωτό που σταυρώνει με τα δυο πέτα του στο στήθος και κλείνει τελείως εμπρός και κουμπώνει στα πλάγια, με θελιές και κουμπάκια. Στα πέτα του γίνεται διακόσμηση με πολλαπλές σειρές από μεταξωτά σειρήτια χρώματος μαύρου ή βαθύ μπλε που ονομάζονται χάρτζα. Κατόπιν ο κρητικός φοράει τη βράκα , που όπως είπαμε έχει τις ρίζες της στους πειρατές της Μπαρμπαριάς. Φτιάχνεται κι αυτή από τσόχινο ύφασμα χρώματος βαθύ κυανού και κεντιέται με μαύρο γαϊτάνι στις ραφές και στις ποδάρες. Τη βράκα συμπληρώνουν οι κάλτσες, που παλιότερα αποτελούσαν ξεχωριστό τμήμα της φορεσιάς, ενώ αργότερα άρχισαν να ράβονται πάνω στη βράκα, στα δύο μπατζάκια της. Στη συνέχεια φοριούνται τα υποδήματα ή στιβάνια , χρώματος άσπρου ή μαύρου ανάλογα με την περίπτωση και μετά αρχίζει να τυλίγει τη ζώνη του μοιρασμένη πάνω από τη βράκα και το γελέκι. Η ζώνη , που είναι υφαντή από λεπτό μαλλί ή καθαρό μετάξι, έχει χρώμα μπλε ή κόκκινο, το μήκος της είναι περίπου 8 μ. και το πλάτος της 50εκ. Ταυτόχρονα περνάει σε αυτή και το μαχαίρι με μαύρη λαβή (μαυρομάνικο) ή ανοιχτόχρωμη, που η μορφή της σε σχήμα V

είναι μοναδική σε όλο τον κόσμο. Η θήκη του, από ακριβό, συνήθως μέταλλο (ασήμι), είναι διακοσμημένη με πλούσια ανάγλυφα σχέδια. Στη συνέχεια κρεμιέται από το λαιμό ή καδένα, το μοναδικό κόσμημα της φορεσιάς, που στο τελείωμα της συνδέεται το ρολόι το οποίο μπαίνει στο τσεπάκι του γελέκου. Στο κεφάλι βάζει ο Κρητικός το τσακιστό φέσι που αργότερα αντικαταστάθηκε από μαύρο μαντήλι με πυκνά κρόσσια που μοιάζουν με δάκρυα και συμβολίζουν τη θλίψη των Κρητικών για τους συμπατριώτες τους που ολοκαυτώθηκαν στο Αρκάδι. Η ένδυση ολοκληρώνεται με το μεϊπάνι που μπαίνει πάνω από το γελέκι. Είναι ρούχο με μανίκια, μεσάτο και τελείως ανοιχτό μπροστά. Είναι φτιαγμένο από ύφασμα ίδια ποιότητας και χρώματος με το γελέκι και τη βράκα και κοσμείται με χάρτζα μαύρου χρώματος σε διάφορα σημεία του. Τις κρύες μέρες ο Κρητικός φοράει αναρριχτό (όχι από τα μανίκια) το καπτότο. Αυτό είναι μια κοντή κάπα με κουκούλα φτιαγμένη από το ίδιο τσόχινο ύφασμα όπως και τα υπόλοιπα ρούχα. Έχει και αυτό πλούσια κεντήματα στους ώμους, τους αγκώνες στην πλάτη και στα δυο πτέτα, ενώ εσωτερικά είναι επενδυμένο με κόκκινη τσόχα που και σε αυτή την πλευρά υπάρχουν εντυπωσιακά κεντήματα. Αυτά σχετικά με την ανδρική φορεσιά.

5.4.2 Κρητική Τοπική Γυναικεία Ενδυμασία

Όσον αφορά στη γυναικεία φορεσιά, η γυναίκα της Κρήτης συνεχίζει να φορά το βυζαντινό ένδυμα και μετά την κατάληψη του νησιού από τους Βενετούς και μέχρι περίπου την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Αυτό αποτελείται από δύο ιμάτια με μανδύα και τυμπάνιον στο κεφάλι. Οι απλές γυναίκες της υπαίθρου φορούσαν τα ίδια ρούχα, κατώτερης όμως ποιότητας και στη μέση μια ποδιά, το προσέργιον. Σύνηθες ήταν ακόμα και το σακοφίστανο (ζακέτα και φούστα), που μαζί με την ποδιά, φοριέται ακόμα και σήμερα από τις υπερήλικες γυναίκες στα χωριά μας. Από το τέλος του 15 ου αιώνα το ρεύμα σπρώχνει προς την ιταλική μόδα και η εύπορη χωρική της Κρήτης ακολουθεί τη μόδα της Κρητικής αστής που ντύνεται σύμφωνα με τη μόδα της Βενετίας.

Η είσοδος της ανδρικής βράκας στην Κρήτη, επηρέασε και τη γυναικεία φορεσιά. Οι νέες κοπέλες δανείστηκαν από τους άνδρες το «μεϊτάνι» και το ονόμασαν ζιπόνι το οποίο κέντησαν με χρυσές κλωστές και ονομάστηκε και χρυσοζίπνο. Αξίζει εδώ να σημειωθεί η καταπληκτική ομοιότητα του ζιπονιού, που αφήνει το στήθος ανοικτό, με το περικόρμιο των γυναικών της Κνωσού. Το ζιπόνι στην αρχή ήταν κοντό και φορέθηκε πάνω από το φόρεμα. Αργότερα, το 17 ο αιώνα, το φόρεμα χωρίστηκε σε επανωκόρμι και φούστα. Το επανωκόρμι σιγά σιγά αποσύρεται και αντικαθίσταται από κεντημένο πουκάμισο. Αργότερα η φορεσιά συμπληρώνεται με τη διακοσμητική μπροσποδιά, κατάλοιπο της βυζαντινής εποχής. Σήμερα, σώζονται τρεις χαρακτηριστικές γυναικείες κρητικές φορεσιές, που η καθεμία πρωτοφορέθηκε σε διαφορετικό σημείο του νησιού, αλλά με την πάροδο του χρόνου εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη την Κρήτη. Η σφακιανή φορεσιά, η ανωγειανή ή «σάρτζα» και η φορεσιά της Κριτσάς ή «κούδα». Η σφακιανή είναι η γιορτινή ή νυφική φορεσιά της περιοχής των Σφακίων και φορέθηκε σε ολόκληρη τη δυτική Κρήτη. Είναι η φορεσιά με τα παλιότερα στοιχεία απ' όλους τους τύπους ενδυμασιών που παραλάβαμε στις αρχές του 20 ου αιώνα. Αποτελείται από πολύπτυχη φούστα σε χρώμα βυσσινί ή καφέ συνήθως. Στο κάτω μέρος έχει φάσα από δυο φαρδιά χρυσαφένια σιρίτια. Το πουκάμισο της φορεσιάς είναι λευκό υφαντό, μεταξωτό ή βαμβακερό και στις άκρες των μανικιών μπορεί να έχει πλούσια κεντήματα ή προσραπτόμενη δαντέλα.

Πάνω απ' το πουκάμισο μπαίνει το μεσάτο ζιπόνι, του οποίου τα μανίκια μπορεί να είναι αποσπώμενα. Το ζιπόνι είναι χρώματος μαύρου, καφέ ή βυσσινί, φτιαγμένο από τσόχα ή βελούδινο ύφασμα καλής ποιότητας. Είναι χρυσοκέντητο και μπροστά έχει άνοιγμα σε σχήμα V και κλείνει στο κάτω μέρος του σε ένα σημείο. Το μαντήλι μπορεί να έχει χρώμα κόκκινο ή βυσσινί και να δένεται στο κεφάλι ή άσπρο ριχτό. Στη στολή μπορεί να προστεθεί και υφαντή λευκή ποδιά, διακοσμημένη με πλούσια κεντήματα. Η σάρτζα ή ανωγειανή φορεσιά πήρε το όνομά της από ένα βασικό κομμάτι της στολής που έχει σχήμα ποδιάς και λέγεται σάρτζα. Φορέθηκε σε ολόκληρη την Κρήτη αλλά ιδιαίτερα στα Ανώγεια απ' όπου και πήρε το όνομά της. Η στολή αποτελείται από μια φαρδιά παντελόνα

φουφουλωτή στα κάτω άκρα. Από πάνω μπαίνει μια μακριά πουκαμίσια χρώματος κρεμ, που έχει το ρόλο του φορέματος αφού είναι τόσο μακριά όσο να φαίνεται το κάτω μέρος από τις μπατζάκες του παντελονιού. Η ποδιά της φορεσιάς είναι η κλασική κρητική ποδιά με τα πλούσια κεντήματα. Η σάρτζα, που έχει κόκκινο χρώμα, είναι μια ποδιά που δένεται πίσω και οι δυο της άκρες πιασμένες μπαίνουν στην αριστερή πλευρά της ζώνης, η οποία είναι και αυτή κόκκινη υφαντή. Το ζιπόνι φτιάχνεται από τσόχα σε διάφορα χρώματα, με επικρατέστερο το μαύρο, κι είναι πλούσια χρυσοκεντημένο. Αφήνει μπροστά ένα μεγάλο ημικυκλικό άνοιγμα με συνέπεια να μην καλύπτει το στήθος. Το κεφαλομάντηλο είναι κόκκινο ή βυσσινί με χρυσό ή κίτρινο κρόσσι. Η Κούδα ή φορεσιά της Κριτσάς πήρε το όνομά της από ένα εξάρτημα σε σχήμα φούστας, χρώματος κόκκινου που ονομάζεται κούδα (στα ιταλικά σημαίνει ουρά). Από τον τρόπο που φοριέται και πιάνεται στο πίσω μέρος σχηματίζει μια ιδιότυπη διακόσμηση σε σχήμα ουράς. Η φορεσιά αυτή έχει πολλές ομοιότητες με τη την Ανωγειανή φορεσιά, αφού και αυτή περιλαμβάνει παντελόνι, και μακριά πουκαμίσια. Η διαφορά είναι ότι η παντελόνι έχει φαρδύ κέντημα στα μπατζάκια ίδιο με αυτό της ποδιάς. Το ζιπόνι της φορεσιάς έχει ίδιο χρώμα με την κούδα, και είναι πιο μακρύ καλύπτοντας τους γοφούς. Ιδιαίτερο είναι το κεφαλομάντηλο της φορεσιάς. Είναι λευκό, πολύ μακρύ και έχει ιδιαίτερο δέσιμο. Ξεχωριστή θέση στη γυναικεία ενδυματολογία κατέχουν τα κοσμήματα της κεφαλής, που η παρουσία τους, εκτός από διακοσμητική ήταν και φυλακτική. Τα κοσμήματα του στήθους, του λαιμού, της μέσης, μαρτυρούν την οικονομική και κοινωνική θέση της Κρητικιάς. Ξεχωριστή θέση σε αυτά καταλαμβάνει το σύμβολο-κόσμημα, ο σταυρός. Επίσης, η γυναίκα της Κρήτης φοράει βραχιόλια, δαχτυλίδια και νομίσματα, ραμμένα πάνω στο μαντήλι, στο στήθος και στη μέση. Τέλος, τη γυναικεία φορεσιά συμπληρώνει το αργυρομπουνιαλάκι, το γυναικείο μαχαίρι, που είναι ίδιο με το ανδρικό αλλά μικρότερων διαστάσεων και περνιέται στη ζώνη της Κρητικοπούλας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - ΚΡΗΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

6.1 Ιστορία Κρητικής Μουσικής

Η Κρητική μουσική είναι αμάλγαμα πολλών παραδόσεων. Το νησί της Κρήτης, σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης, επέτρεψε στη μουσική του ν' αγκαλιάσει διάφορα ποικίλα μουσικά ιδιώματα αλλά και να είναι, συνάμα, μοναδική. Δημιουργήθηκε στα προϊστορικά χρόνια κι όπως διατηρήθηκε ή εξελίχθηκε ως τα σήμερα είναι η αρχαιοπρεπέστερη και γνησιότερη ελληνική και ευρωπαϊκή μουσική. Για αυτή μιλούν ο Πλάτωνας στους "Νόμους" και στον "Μίνωα", ο "Ευριπίδης" στους "Κρήτες", ο "Σοφοκλής" στον "Δαίδαλο", ο Ηρόδοτος στην "Ιστορία" του, ο Αριστοτέλης, ο Ισοκράτης, ο Θουκυδίδης, ο Πλούταρχος, ο Διόδωρος Σικελιώτης, ο Στράβων και άλλοι, που όλοι τους θαυμάζουν τον προελληνικό Μινωικό πολιτισμό. Αποδείξεις μπορεί να βρει κανείς στα μουσικό-χορευτικά στοιχεία που διασώθηκαν απ' ευθείας ή πλάγια ανάμεσα στους αιώνες και στις περιπέτειες του νησιού και στη σύγχρονη ασματική και χορευτική πραγματικότητα.

Ο γεωγράφος Στράβων στις γεωγραφικές του διηγήσεις μιλάει για μεγάλη μουσική και "ορχηστρική" ακμή στην πανάρχαια Κρήτη που αντικατοπτρίζεται στους περίφημους Κρητικούς νόμους της μουσικής, της ποίησης και της όρχησης. Σχεδόν όλοι οι ιστοριολόγοι συμφωνούν λίγο έως πολύ πως ο Πυρρίχιος, ο Ταύρος, ο Ορσίτης, ο Επικρήδιος, ο Γέρανος κι όλοι οι πανάρχαιοι ιεροί και κοσμικοί χοροί είναι κρητικοί ή κρητικής καταγωγής. Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός που κληρονόμησε κι ακολούθησε τον εκλεκτό Μεσογειακό πολιτισμό της Μινωικής Κρήτης και γίνηκε η βάση του κατοπινού μεγαλείου της κλασικής αρχαιότητας, εκτός όλων των άλλων, χρησιμοποίησε και τα μουσικά της στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά μεταφέρθηκαν όπου διαδόθηκε ο Ελληνισμός, τροποποιήθηκαν και έγιναν με τον καιρό τοπική μουσική σε θρησκευτικούς και κοσμικούς ύμνους και σε μουσικούς και χορευτικούς νόμους (που τους έλεγαν μάλιστα τιμητικά κρητικούς). Έτσι, με κρητικές επιρροές δημιουργήθηκαν σιγά σιγά όλα τα

ποικιλώνυμα μουσικά μοτίβα.

Οι μουσικοί τρόποι (λύδιος, μιξολύδιος, φρύγιος, δώριος κ.λ.π.) που λάμπρυναν την κλασική και βυζαντινή υμνολογία και οι σημερινές ευρωπαϊκές νότες με το πεντάγραμμο είναι αναμφισβήτητα εξέλιξη των επτά αλφαριθμητικών φθογγόσημων της αρχαιοελληνικής μουσικής όπως παρελήφθησαν από τους Λατίνους μεταφραστές, δηλαδή Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, και όπως από τον 10 αιώνα μ.Χ. τροποποιήθηκαν από τους Ευρωπαίους μουσουργούς Ουβάλντο και ντ' Αρέστο. Έτσι, η κρητική μουσική, όπως διατηρείται σήμερα στην Κρήτη αλλά κι όπως εξελίχθηκε δια μέσω των χρόνων και τόπων, είναι η αρχαιότερη μουσική, που αφού γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στο παρελθόν γίνθηκε κατόπιν εξελιγμένη και τελειοποιημένη Κρητική, Ελληνική, Ρωμαϊκή, Βυζαντινή και τέλος Ευρωπαϊκή μουσική. Μια σχετικά εκτεταμένη επιστημονική έρευνα, αναμφισβήτητα θα φέρει σε φως κι όλα τα άλλα υπάρχοντα στοιχεία και θα βοηθήσει να ερμηνευτούν και να αρθούν πολλές πλάνες σχετικά με την Κρητική μουσική. Η μουσική στην Κρήτη αποτελεί ακόμη σήμερα σημαντικό μέρος της ζωής των ανθρώπων που την καλλιεργούν, την ακούν, τη χορεύουν και την τραγουδούν. Μουσική, χορός και τραγούδι στην Κρήτη αποτελούν ενότητα αρμονικά δεμένη με καλό φαΐ, πιστό, κουβέντες, όλα συνδυασμένα με κέφι σε γλέντια όπου οι Κρητικοί συναντιούνται για να γιορτάσουν (π.χ. σε γάμους, βαφτίσεις, ονομαστικές γιορτές Αγίων, γιορτές κρασιού, επετείου ιστορικών και άλλων γεγονότων, κ.λ.π.) και για να μοιραστούν "καλές" στιγμές με μέλη της κοινότητάς τους. Αυτά τα δημόσια και κοινωνικά γλέντια δίνουν αφορμή στους Κρητικούς να εκφράσουν τα κοινωνικά τους πιστεύω αλλά και να επιδείξουν την Κρητική τους ταυτότητα. Όταν οι Κρητικοί γλεντούν δείχνουν ποιοι είναι, εκφράζονται, επικοινωνούν και δηλώνουν δημόσια τι σημαίνει να είσαι Κρητικός. Το νησί της Κρήτης είναι γνωστό για την ανεξαρτησία του πνεύματος των κατοίκων του. Οι Κρητικοί, που έδρασαν ενεργά σ' επαναστάσεις, αντιστάθηκαν και ακόμη αντιστέκονται σε δεσμούς, ονομάζονται παλικάρια, ανθρώπινοι ήρωες, έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να πεθάνουν για την ελευθερία τους. Γενναίοι και δυνατοί, αποκαλούνται επίσης λεβέντες και μερακλήδες. Αυτούς τους Κρητικούς συναντάμε στα Κρητικά γλέντια. Εκεί, μέσα

στην κοινότητα, με το χορό και το τραγούδι τους εκφράζεται η προσωπικότητά τους. Έρχονται σε κέφι αλλά και φέρνουν κέφι, είναι μερακλήδες, λεβέντες, παλικάρια.

Στις μέρες μας οι φυσικές ιστορικές και ευρύτερα κοινωνικοοικονομικές συνθήκες έχουν αλλάξει. Ο κόσμος αλλάζει μα ο άνθρωπος όπου γης εξακολουθεί να έχει τα ίδια προβλήματα επιθυμίες, χαρές, λύπες και αγωνίες. Τις χαρές τον πόνο τον έρωτα τραγουδά η Κρήτη με την παράδοση της, βαθιά ανθρώπινη σε ένα κόσμο που ψάχνει να βρει τον άνθρωπο. Τα νέα παιδιά εξακολουθούν και σήμερα να χορεύουν τους χορούς της Κρήτης, να τραγουδούν τις μαντινάδες της να δημιουργούν να μαθαίνουν τα μουσικά όργανα γεγονός που οφείλεται κυρίως στη δύναμη της ψυχής το μεράκι και την ιδιοσυγκρασία των Κρητικών όπου κι αν βρίσκονται.

6.2 Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική

Η Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική άρχισε να καλλιεργείται συστηματικά στην Κρήτη ήδη από τα χρόνια της βενετοκρατίας με τη βοήθεια και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο, στην προσπάθεια του για την ανόρθωση του φρονήματος του ορθόδοξου κρητικού λαού, στέλνει στην Κρήτη, μεταξύ των άλλων, και εκπρόσωπους της εκκλησιαστικής μουσικής. Ως χαρακτηριστική περίπτωση αναφέρουμε την παρουσία στην Κρήτη, το 1411, του δοκιμότατου μελοποιού, μουσικοδιδάσκαλου και ψάλτη Ιωάννη Λάσκαρη του Σηρπαγάνου ή Πηνωνίτη (β' ήμισυ 14ου και αρχές 15ου αιώνα), ο οποίος ίδρυσε στον Χάνδακα σχολή της ψαλτικής τέχνης. Αρκετές συνθέσεις του Ιωάννη Λάσκαρη έχουν επισημανθεί σε κώδικες της Μονής Λειμώνος της Λέσβου, της βιβλιοθήκης Merlier και της βιβλιοθήκης του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Την ίδια αυτή εποχή ζει στην Κρήτη και ένας άλλος αξιόλογος μελοποιός, ο Ιωάννης Φωκάς, που μελοποιεί δεκαπεντασύλλαβους στίχους του πρωτοψάλτη Χάνδακος Μανουήλ Σαβίου.

Μετά την πτώση του Βυζαντίου, σε όλες τις τουρκοκρατούμενες περιοχές, ακόμη και σε αυτή την ίδια την Κωνσταντινούπολη, η ανοδική πορεία της εκκλησιαστικής μουσικής κάμπτεται και οι μουσικές δραστηριότητες μεταφέρονται σε άλλες, ελεύθερες ακόμη, περιοχές, όπως τη Μολδαβία, τη Σερβία, την Κύπρο και την Κρήτη, όπου βρίσκουν καταφύγιο πολλοί βυζαντινοί λόγιοι και μουσικοί. Ένας από τους σημαντικότερους μελοποιούς της εποχής που έρχεται τότε στην Κρήτη είναι ο λαμπαδάριος του «ευαγούς βασιλικού κλήρου» Μανουήλ Δούκας ο Χρυσάφης (ακμή περ.1440-1465). Σχετική μαρτυρία έχουμε από τον κώδικα 31 της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Ιεροσολύμων, του 16ου αιώνα, όπου σε πρόσθετο φύλλο με συνθέσεις του Χρυσάφη αναφέρεται: «εποίησε ταύτα εν τη Κρήτη». Πόσο έμεινε στην Κρήτη ο Μανουήλ Χρυσάφης δεν γνωρίζουμε. Σίγουρα όμως μπορούμε να υποθέσουμε ότι η παραμονή, έστω και σύντομη, ενός τόσο μεγάλου και φημισμένου μελοποιού στην Κρήτη, επέδρασε ευεργετικά στην παραπέρα εξέλιξη της εκκλησιαστικής μουσικής. Ένας άλλος σπουδαίος μελοποιός και θεωρητικός της μουσικής που ζει στην Κρήτη την ίδια περίπου εποχή με τον Χρυσάφη είναι ο Ιωάννης Πλουσιαδηνός (1429-1500), ο μετέπειτα μητροπολίτης Μεθώνης Ιωσήφ, του οποίου πολλές συνθέσεις έχουν διασωθεί σε χειρόγραφα. Ένα θεωρητικό σύγγραμμα του (αυτόγραφος κώδικας 570 της Μονής Διονυσίου του Αγίου Όρους) αποτελεί σύνοψη των παλαιότερων θεωρητικών μεθόδων της ψαλτικής τέχνης, και θεωρείται για τον λόγο αυτόν ως ιδιαίτερα πολύτιμο. Λίγο μεταγενέστερος του Πλουσιαδηνού είναι ο Ακάκιος Χαλκιόπουλος (ακμή περ. 1490-1530), του οποίου το θεωρητικό και συνθετικό έργο, με πολλά στοιχεία από την τοπική μουσική παράδοση της Κρήτης, θεωρείται εξαιρετικά πολύτιμο για την ερευνά του ιδιότυπου κρητικού μουσικού ύφους της εποχής. Πολύτιμο για το θέμα αυτό θεωρείται το χειρόγραφο της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος αριθ. 917, που περιέχει αυτόγραφο Αναστασιματάριο και Θεωρητικό του Ακακίου Χαλκιόπουλου.

Από τα μέσα του 16ου αιώνα ως τα μέσα του 17ου αιώνα εμφανίζεται στην Κρήτη μια πλειάδα νέων μουσικών οι οποίοι με το έργο τους συμβάλλουν όχι μόνο στη συνέχιση αλλά και στην ανανέωση της εκκλησιαστικής μουσικής. Από

τους πιο γνωστούς είναι ο πρωτοψάλτης Κυδωνίας Αντώνιος Επισκοπόπουλος (από τα μέσα του 16ου αιώνα και έπειτα), ο ιερέας γιος του, πρωτοπαπάς Ρεθύμνης, Βενέδικτος Επισκοπόπουλος (ακμή: τέλος 16ου - αρχές του 17ου αιώνα) και ο λίγο μεταγενέστερος, πιθανώς συγγενής τους, Λέων Επισκοπόπουλος. Την ίδια εποχή ακμάζουν και άλλοι μουσικοί και θεωρητικοί, όπως ο Κοσμάς Βαράνης, ο μοναχός Ιγνάτιος Φριέλος, ο ιερέας Αλοΐσιος Βικιμάνος, ο Εμμανουήλ Δέκαρχος και ο μετέπειτα μητροπολίτης Φιλαδέλφειας (στη Βενετία) Γεράσιμος Βλάχος. Επώνυμες εκκλησιαστικές συνθέσεις τους έχουν επισημανθεί σε πολλά χειρόγραφα διαφόρων βιβλιοθηκών. Ο αξιολογότερος όμως Κρητικός μουσικός της εποχής φαίνεται να είναι ο αναφερόμενος στα χειρόγραφα ως «πρωτοψάλτης Κρήτης» ή «πρωτοψάλτης Χανδάκου Κρήτης» Δημήτριος Νταμίας (ακμή περ. 1620-1660). Από τα σωζόμενα αυτόγραφα ή τα πιστά αντίγραφα των έργων του συμπεραίνουμε ότι υπήρξε μεγάλη φυσιογνωμία της εποχής με πλούσιο και αξιολογότατο έργο.

Όλοι οι παραπάνω Κρήτες μελοποιοί διακρίνονται τόσο για τις πρωτότυπες προσωπικές τους συνθέσεις όσο και για τους καλλωπισμούς μελωδιών παλαιότερων σύνθετων. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε πολλές συνθέσεις τους προτάσσονται επικεφαλίδες, όπως «ιδιόμελα...καθώς γράφονται και ψάλλονται και γράφονται παρά του κυρ Ιωάννου του Φριέλου» ή «καθώς ψάλλονται παρά των Κρηταίων». Οι επικεφαλίδες αυτές και πολλές άλλες, που κατ' εξαίρεση προτάσσονται μόνο σε συνθέσεις Κρητικών μελοποιών, υποδηλώνουν - χωρίς αμφιβολία - ότι στα τέλη του 16ου αιώνα και στο πρώτο ήμισυ του 17ου αιώνα έχει διαμορφωθεί στην Κρήτη ένα ιδιότυπο εκκλησιαστικό μουσικό ύφος με στοιχεία από την Ορθόδοξη Ανατολή, τη ντόπια παράδοση και τη Ρωμαιοκαθολική Δύση. Μετά την κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους, το 1669, πολλοί Κρήτες κατέφυγαν στα Επτάνησα όπου μετέφεραν και την ιδιότυπη μουσική τους παράδοση, γνωστή έκτοτε ως κρητική ή κρητοεπτανησιακή μουσική. Για τον χαρακτήρα της ιδιότυπης αυτής μουσικής, αν δηλαδή ήταν καθαρά μονοφωνική ή αν περιείχε και στοιχεία της δυτικής πολυφωνίας, και ειδικότερα πριν από τη μεταφύτευση της στα Επτάνησα, δεν μπορούμε,

τουλάχιστον προς το παρόν, να μιλήσουμε με απόλυτη βεβαιότητα αν και τα στοιχεία που προσάγονται καθιστούν πιθανότατη τη δεύτερη εκδοχή. Από νεότερες έρευνες έχουν πρόκυψη σοβαρές ενδείξεις για την ύπαρξη πολυφωνικών στοιχείων στην κρητοεπτανησιακή μουσική. Όμως για την αντιμετώπιση του δύσκολου αυτού προβλήματος απαιτείται ειδικότερη και συστηματικότερη ερευνά τόσο του γραπτού όσο και του προφορικού μουσικού υλικού που διέσωσε η κρητοεπτανησιακή παράδοση, αφού στην Κρήτη το είδος αυτό της ψαλμωδίας έχει εκλείψει εντελώς.

Μετά την κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους, το 1669, η μουσική πρόοδος που είχε σημειωθεί στους προηγούμενους αιώνες αναστέλλεται. Στους χειρόγραφους κώδικες δεν αναφέρονται έκτοτε ονόματα μελοποιών από την Κρήτη, αν εξαιρέσουμε τον επίσκοπο Κυδωνίας Αρσένιο (ακμή περ. 1680-1705), του οποίου έχουν επισημανθεί μέχρι στιγμής τρία χρονολογημένα μουσικά αυτόγραφα των ετών 1682-1700, τον Σιναΐτη ιερομόναχο Γεράσιμο τον Κρήτα, με αρκετά χειρόγραφα των ετών 1655-1670 και τον ιερομόναχο Ναθαναήλ τον Κρήτα (17ος αιώνας), μετέπειτα μητροπολίτη Νικαίας. Στη Μονή του Σινά ακμάζουν επίσης λίγο αργότερα δυο σπουδαίοι Κρήτες μελοποιοί, ο Μελέτιος Σιναΐτης ο νέος (τέλος του 18ου αιώνα). Ο τελευταίος υπήρξε δάσκαλος ενός από τους πλέον σημαντικούς μελοποιούς και θεωρητικούς των όψιμων χρόνων, του Γεωργίου Κρητός (ακμή περ. 1790-1815), που έδρασε στην Κωνσταντινούπολη, στη Χίο και στις Κυδωνίες. Μαθητής επίσης του Ιακηβου πρωτοψάλτη, του οποίου το Δοξαστάριο κατέγραψε «δ' υπαγορεύσεως αυτού», ο Γεώργιος Κρης, υπήρξε δάσκαλος του Γρήγορου πρωτοψάλτη και του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακα, καθώς επίσης και πολλών άλλων διακεκριμένων αργότερα μουσικών, όπως του Αντωνίου Λαμπαδαρίου, του Αποστόλου Κώνστα, του Πέτρου Εφεσίου, του Κωνσταντίνου πρωτοψάλτη, του Θεόδωρου Φωκαέα και άλλων. Ο Γεώργιος διακρίθηκε ιδιαίτερα στον τομέα των εξηγήσεων, στην προσπάθεια δηλαδή για την περαιτέρω απλούστευση του παλαιού, με στενογραφικό χαρακτήρα, γραφικού συστήματος. Από την άποψη αυτή θεωρείται ο συνεχιστής του Πέτρου Βυζαντίου και πρόδρομος της μεταρρύθμισης των

Τριών Δασκάλων, του 1814. Λέγεται μάλιστα ότι ο Γεώργιος προσκλήθηκε από τους Τρεις Δασκάλους να συνεργαστεί μαζί τους, αλλά όπως φαίνεται, η κακή κατάσταση της υγείας του και τελικά ο θάνατος του, το 1815, τον εμπόδισαν. Αν η μεταρρύθμιση γινόταν λίγα χρόνια νωρίτερα, θα μιλούσαμε σήμερα, πιθανώς, για τη μεταρρύθμιση των Τεσσάρων και όχι των Τριών Δασκάλων. Οι πρωτότυπες και πολύ αξιόλογες συνθέσεις του είχαν μεγάλη διάδοση στην εποχή τους. Αρκετές από αυτές ψάλλοντα ακόμη και σήμερα. Όπως γράφει ο Χατζηγιακουμής ο Γεώργιος Κρης είναι ο σπουδαιότερος μουσικός και η τελευταία ουσιαστικά βαθμίδα, στην εξέλιξη της μουσικής σημειογραφίας πριν από τους τρεις».

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η προσφορά της Κρήτης στην καλλιέργεια της εκκλησιαστικής μουσικής υπήρξε σημαντική. Και αυτό θα φανεί ακόμη περισσότερο, όταν, με την πρόοδο της ερευνάς, μπορέσουμε επιτέλους να διαβάσουμε τις καταγραμμένες με την παλαιά μέθοδο συνθέσεις των Κρητών μελοποιών που προαναφέρθηκαν.

6.3 Μουσικά Όργανα

Το βασικό όργανο της κριτικής μουσικής, η κρητική λύρα, αρχίζει να κάνει έντονη την παρουσία της γύρω στον 17ο αι. μ.Χ. και από τον 18ο αι. και μετά καθιερώνεται πλήρως. Φυσικά η αρχική μορφή της λύρας ήταν αρκετά διαφορετική από τη σημερινή που πρωτοκατασκευάστηκε το 1940 από τον Ρεθυμνιώτη Μανόλη Σταγάκη. Τόσο ο ήχος και το αχλαδοειδές σχήμα της κρητικής λύρας όσο και τα παραδοσιακά ακούσματα της κρητικής μουσικής διαμορφώνονται μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και σ' αυτό κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισαν λυράρηδες από το Ρέθυμνο. Χωρίς αμφιβολία την περίοδο αυτή οι Ρεθεμνιώτες Κώστας Μουντάκης και Θανάσης Σκορδαλός ήταν εκείνοι που χάραξαν το δρόμο και οδήγησαν προς την καθιέρωση και την παγκόσμια αναγνώριση της κρητικής παραδοσιακής μουσικής στις επόμενες δεκαετίες. Παράλληλα μ' εκείνους αλλά

και ακόμα παλαιότερα μεγάλοι και άξιοι καλλιτέχνες από το Ρέθυμνο όπως ο Μανόλης Λαγός, ο Ανδρέας Ροδινός και ο Στέλιος Φουσταλιέρης που επιδόθηκε κυρίως στο μπουλγαρί, έθεταν τα θεμέλια της κρητικής, παραδοσιακής μουσικής. Άλλα όργανα σε Κρητικά μουσικά σύνολα είναι το λαούτο ή λαγούτο (έγχορδο κι αυτό), το βιολί, το μαντολίνο, σπανιότερα το μπουλγαρί (έγχορδο όργανο), η ασκομαντούρα, άσκαυλος ή ασκομπαντούρα (πνευστό όργανο), το σφυροχάμπιο ή θιαμπόλι (ξύλινο πνευστό), το νταούλι (κρουστό), αλλά και -ειδικά στη σημερινή εποχή- η κιθάρα και το τουμπελέκι (κρουστό).

6.3.1 Λύρα

Η Λύρα έχει αχλαδόσχημο (επιπεδόκυρτο) ηχείο και κοντό χέρι, χωρίς μπερντέδες, που συνεχίζει το ηχείο, κλειδιά από πίσω προς τα εμπρός, καβαλάρη, τρεις μονές χορδές στερεωμένες στο άκρο του ηχείου ή στο χτένι και παίζεται με δοξάρι. Παλιότερα στο δοξάρι κρεμούσαν μια σειρά από μικρά σφαιρικά κουδουνάκια, τα γερακοκούδουνα, τα οποία, με τις κινήσεις του δοξαριού προσέφεραν ένα είδος χαρακτηριστικής αρμονικής και ρυθμικής συνοδείας της λύρας.

Η αχλαδόσχημη λύρα παιζόταν παλιότερα μόνη της. Στα νεότερα όμως χρόνια, από την εποχή του μεσοπολέμου κυρίως και έπειτα, παίζεται μαζί με το λαγούτο, που περιορίζεται σε μια απλή «αρμονική» και ρυθμική συνοδεία. Στην κεντρική και δυτική Κρήτη το λαγούτο παίζει συχνά την ίδια με τη λύρα μελωδία, συνοδεύοντας την συγχρόνως και με μια υποτυπώδη αρμονία, ενώ στην ανατολική Κρήτη, η λύρα παίζεται με συνοδεία μικρού, σχετικά νταουλίου ή με συνοδεία κιθάρας.

Κατασκευάζεται από μονοκόμματο ξύλο, συνήθως μουριά, κισσό, πικροδάφνη, αγριαχλαδιά, καρυδιά, καστανιά, σφεντάμι, οξιά, δαμασκηλιά, κυπαρίσσι κ.α.

6.3.2 Κιθάρα

Η κιθάρα γνωστή παγκοσμίως συναντάτε στην ανατολική Κρήτη σαν συνοδευτικό όργανο του βιολιού. Παλιότερα, ειδικά στη Σητεία ήταν πολύ συνηθισμένο το παίξιμο της, σχεδόν ένας στους δύο κατοίκους ήξερε να παίζει κιθάρα. Σήμερα η κιθάρα έχει συμπεριληφθεί και αυτή σε πολλές ενορχηστρώσεις καθώς είναι απαραίτητη για τα σημερινά μοτίβα της μουσικής.

6.3.3 Μαντολίνο

Ένα ακόμη συνοδευτικό όργανο της λύρας ή σαν σολιστικό είναι και το μαντολίνο που το συναντάμε κυρίως στην κεντρική Κρήτη. Παρόλο που το παίξιμό του παρουσίασε μια καμπή, λόγω της εξάπλωσης της λύρας σαν κύριο μουσικό όργανο της Κρήτης, σήμερα βλέπουμε ότι αρκετές ηχογραφήσεις ενορχηστρώνονται και με το μαντολίνο.

Έχει τέσσερα ζεύγη μεταλλικών χορδών και παίζεται με πένα.

Κατασκευάζεται συνήθως από τα ίδια υλικά που κατασκευάζεται και το λαγούτο μια και οι διαφορές στα δύο όργανα είναι μόνο στο μέγεθος. Η χρήση εβένου και πεύκου τα τελευταία χρόνια είναι αρκετά συνηθισμένη στα οργανοποιεία.

6.3.4 Λαγούτο

Πρόκειται για το γνωστό σε όλη την Ελλάδα μουσικό όργανο, λίγο μεγαλύτερο σε μέγεθος, με τέσσερα ζεύγη χορδές, παλαιότερα εντέρινες, σήμερα μεταλλικές, που κουρδίζονται κατά πέμπτες. Συνοδεύει ρυθμικά και αρμονικά τη λύρα ή το βιολί, άλλοτε παίζοντας τους βασικούς φθόγγους της μελωδίας, άλλοτε προσφέροντας ένα απλό ή διπλό ισοκράτημα και άλλοτε παίρνοντας, για σύντομο διάστημα, τη μελωδία προκειμένου να ξεκουραστεί ο λυράρης ή ο βιολιστής. Πολλές φορές το λαούτο χρησιμοποιείται και ως σολιστικό όργανο.

Κατασκευάζεται από έβενο, παλίσανδρη, σφεντάμι, μαόνι, καρυδιά, φλαμούρι ή άλλο μαλακό ξύλο για το σκελετό του χεριού, και για το καπάκι, λευκή ξυλεία, συνήθως πεύκο.

6.3.5 Βιολί

Πρόκειται για το γνωστό δυτικό βιολί, του οποίου η χρήση ως λαϊκού οργάνου στον ευρύτερο ελληνικό χώρο είναι γνωστή από πολύ παλιά. Στη Κρήτη παίζεται, παράλληλα με τη λύρα, κυρίως στις δυτικές και τις ανατολικές επαρχίες. Ειδικότερα στην Ανατολική Κρήτη, σημαντικό ρόλο στη διάδοση και χρησιμοποίησή του φαίνεται ότι έπαιξε ο Ευστράτιος Καλογερίδης.

6.3.6 Βιολολύρα

Η βιολολύρα είναι ένας άλλος τύπος λύρας, που δημιουργείται γύρω στο 1925, με εμφανείς επιδράσεις από το βιολί. Προσπαθώντας οι οργανοποιοί να φτάσουν τις μουσικές δυνατότητες του βιολιού, προσθέσανε μία ακόμη χορδή και άλλαξαν ριζικά το ηχείο του οργάνου σε οκτάσχημο όπως αυτό του βιολιού. Παίζεται όπως και η λύρα με δοξάρι και κουρδίζεται το ίδιο (Mi-La-Re-Sol) έχοντας όμως μια πρίμα ακόμα χορδή.

Σήμερα κατασκευάζεται από ελάχιστους οργανοποιούς κοντά στη Σητεία και την Ιεράπετρα.

6.3.7 Μαντούρα

Η μαντούρα ή μπαντούρα είναι ένα είδος κλαρινέτου με μονό επικρουστικό γλωσσίδι στο πάνω άκρο της που είναι κλειστό από τον κόμπο του καλαμιού. Έχει 4-6 τρύπες και φτιάχνεται σε διάφορα μεγέθη. Παραλλαγή της μαντούρας είναι η διπλομαντούρα ή τζομπραγιά μανούρα, που στη πραγματικότητα είναι δύο μανούρες ίδιας οξύτητας δεμένες και παιζόμενες.

6.3.8 Ασκομαντούρα

Η ασκομαντούρα ή ασκομπαντούρα, είναι ο γνωστός από πολύ παλιά άσκαυλος. Αποτελείται από δερμάτινο ασκί που χρησιμεύει ως αποθήκη αέρος, το ξύλινο ή καλαμένιο ή κοκαλένιο επιστόμιο με βαλβίδα, μέσα από το οποίο φυσά ο οργανοπαίκτης τον αέρα, και τη συσκευή παραγωγής του ήχου, η οποία περιλαμβάνει μια αυλακωτή σκάφη που καταλήγει σε χοάνη και δύο αυλούς, τύπου κλαρινέτου με μονό επικρουστικό γλωσσίδι και 5 συνήθως τρύπες. Η ασκομαντούρα παίζεται συνήθως σε ανοιχτό χώρο, άλλοτε μόνη της και άλλοτε με συνοδεία λαούτου ή μικρού νταουλίου (νταουλάκι), ή ακόμη και άλλων αυτοσχέδιων ρυθμικών οργάνων. Το όργανο αυτό, πολύ διαδεδομένο παλιότερα στη Κρήτη, τείνει δυστυχώς σήμερα να εκλείψει.

6.3.9 Μπουλγάρι

Ανήκει στην οικογένεια των ταμπουράδων. Η χρήση του σήμερα είναι πολύ περιορισμένη στη Κρήτη. Παλιότερα όμως ήταν πολύ διαδεδομένο ως όργανο μελωδίας ή ακόμη και συνοδείας της λύρας

6.3.10 Νταούλι

Πρόκειται για ένα μικρό νταούλι που παίζεται με δυο ραβδάκια, τα νταουλόξυλα, και συνοδεύει ρυθμικά τη λύρα ή το βιολί. Παλιότερα ήταν ευρύτατα γνωστό, ιδίως στην ανατολική Κρήτη, ενώ σήμερα έχει σχεδόν εξαφανιστεί.

6.4 Δημοτική Κρητική Μουσική

Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της Κρήτης αποτελεί και η παραδοσιακή δημοτική μουσική της, η οποία ακόμη και μέχρι σήμερα, συντηρείται και εξελίσσεται αρκετά ικανοποιητικά.

Ο φυσικός διαμελισμός του νησιού σε επιμέρους διαμερίσματα, οι ιδιαίτερες

ασχολίες των κατοίκων και οι ειδικές οικονομικό-κοινωνικές συνθήκες ζωής σε κάθε περιοχή, συντέλεσαν στη δημιουργία μιας μεγάλης ποικιλίας οργανικών μελωδιών και τραγουδιών, που καλύπτουν όλες τις ανάγκες των ανθρώπων που τα έπλασαν στον υλικό, στον κοινωνικό και στον πνευματικό τους βίο. Από τα τραγούδια αυτά άλλα έχουν τοπική μόνο και άλλα παγκρήτια διάδοση.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα λεγόμενα "ριζίτικα" τραγούδια της Δυτικής Κρήτης. Ονομάστηκαν έτσι γιατί, όπως πιστεύεται, ο αρχικός τόπος δημιουργίας τους εντοπίζεται στα χωριά που είναι κτισμένα στις "ρίζες", δηλαδή στις υπώρειες των Λευκών Όρεων. Από την έρευνα των δημοσιευμένων μέχρι σήμερα ριζίτικων τραγουδιών έχει διαπιστωθεί ότι αποτελούν μία ξεχωριστή ομάδα ελληνικών δημοτικών τραγουδιών που περιλαμβάνει, σύμφωνα με τις ειδικότερες ταξινομήσεις του Νικολάου Πολίτη, του Στίλπωνος Κυριακίδη και του Δημητρίου Λουκάτου, όλα τα είδη και τις κατηγορίες των δημοτικών τραγουδιών των άλλων ελληνικών περιοχών, πλην του κύκλου των "κλέφτικων" τραγουδιών. Όσον αφορά τον χρόνο και τον τόπο της αρχικής δημιουργίας ή προέλευσής τους δεν είναι εύκολο να δοθεί ακριβής απάντηση. Βάσιμες ενδείξεις υπάρχουν μόνο για την κατηγορία των ιστορικών τραγουδιών. Για τα υπόλοιπα τραγούδια, που είναι και τα περισσότερα, κάθε προσπάθεια προσδιορισμού των παραπάνω στοιχείων είναι εξαιρετικά δύσκολη αν όχι μάταιη. Με βάση τα στοιχεία από την μέχρι τώρα έρευνα των ποιητικών τους κειμένων θα μπορούσαμε να πούμε ότι αρκετά απ' αυτά, με εμφανές το ακριτικό στοιχείο, προέρχονται από τους βυζαντινούς χρόνους, ενώ άλλα, με στοιχεία περισσότερο πραγματιστικά, από τους χρόνους της βενετοκρατίας. Εκτός από αυτά μπορεί να διακρίνει κανείς ένα τρίτο στρώμα από την εποχή της τουρκοκρατίας και ένα τέταρτο με νεότερα τραγούδια που αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα του 20ου αιώνα (Μάχη της Κρήτης-Κατοχή και Αντίσταση, Εμφύλιος Πόλεμος, Κυπριακός Αγώνας κλπ.).

Οι ίδιοι οι Κρήτες διακρίνουν τα ριζίτικα τραγούδια σε δύο μεγάλες κατηγορίες: της τάβλας και της στράτας. Τα πρώτα τραγουδιούνται πάντοτε και μόνο στην τάβλα, δηλαδή στο τραπέζι του συμποσίου με αφορμή κάποιο ευτυχές γεγονός (βάφτιση, αρραβώνας, γάμος, ονομαστική γιορτή, άφιξη ξενιτεμένου κλπ.).

Εκτελούνται χωρίς συνοδεία μουσικών οργάνων χορωδιακά και αντιφωνικά από δύο ανδρικούς χορούς τραγουδιστών, που συγκροτούνται αυτομάτως με το κάθισμα των συνδαιτυμόνων στο τραπέζι. Όσοι δηλαδή κάθονται από τη μία μεριά της τάβλας αποτελούν τον ένα χορό και όσοι από την άλλη τον δεύτερο. Ειδικότερα, η εκτέλεση γίνεται ως εξής: Ένας καλλίφωνος τραγουδιστής του πρώτου χορού ξεκινά με την πρώτη μουσική στροφή του τραγουδιού της αρεσκείας του, που καλύπτει ενάμισι δεκαπεντασύλλαβο ιαμβικό στίχο, ενώ οι υπόλοιποι τραγουδιστές του ίδιου χορού τον συνοδεύουν με χαμηλότερη φωνή. Η ίδια αυτή μουσική στροφή και με τον ίδιο ακριβώς τρόπο επαναλαμβάνεται έπειτα από τον δεύτερο χορό. Αυτό συνεχίζεται μέχρι να τελειώσει το τραγούδι, οπότε ο επικεφαλής του πρώτου χορού, υψώνοντας το ποτήρι του, λέει "όλο γεια μας." Μόνο μετά την ευχή αυτή, που σημαίνει το τέλος του τραγουδιού, έχει το δικαίωμα άλλος τραγουδιστής να ξεκινήσει δικό του τραγούδι. Κατά κανόνα αρχίζουν μ' ένα τραγούδι που περιέχει φιλοφρονήσεις από τους προσκαλεσμένους προς τους οικοδεσπότες και αντίστροφα. Ακολουθεί έπειτα ένα άλλο με παινέματα για την τάβλα και την πλούσια φιλοξενία και ακόμη ένα άλλο ή και περισσότερα σχετικά με το γεγονός του εορτασμού (βάφτιση, γάμος κλπ.). Στη συνέχεια τραγουδούν διάφορα ριζίτικα τραγούδια κατά βούληση. Στην αρχή κάθε τραγουδιού, ως προοίμιο, ή στο τέλος, εκτελούν συνήθως, χωρίς αυτό να είναι υποχρεωτικό, τρεις μόνο στροφές από κάθε τραγούδι. Αυτό πιθανότατα, εξηγεί το λόγο για τον οποίο σε πολλές συλλογές δημοσιεύονται ελάχιστοι μόνο στίχοι από την αρχή γνωστών πολύστιχων τραγουδιών. Τα τραγούδια της "στράτας", όπως ήδη αναφέρθηκε τραγουδιούνται πάντοτε σε πορείες με τη συνοδεία μουσικών οργάνων. Κατά κανόνα εκτελούνται όλοι οι στίχοι των πολύστιχων αυτών τραγουδιών, και μάλιστα με επανάληψη, δύο και τρεις φορές, κάθε μουσικής στροφής, που εδώ καλύπτει ένα ημιστίχιο του δεκαπεντασύλλαβου ιαμβικού στίχου. Έτσι ένα τραγούδι μπορεί να διαρκέσει μέχρι και μια ώρα ή ακόμη και περισσότερο. Ο ιδιότυπος αυτός τρόπος εκτέλεσης των τραγουδιών της στράτας καθιερώθηκε, χωρίς αμφιβολία, σε παλιότερες εποχές, κατά τις οποίες δεν υπήρχαν τα σύγχρονα μεταφορικά μέσα και οι

οδοιπορίες, για το λόγο αυτόν, διαρκούσαν πολλές ώρες.

Όσον αφορά στη μουσική τους, τα ριζίτικα τραγούδια είναι μονοφωνικά και τροπικά. Από τους χρησιμοποιούμενους τρόπους ο επικρατέστερος είναι ο διατονικός τρόπος του Re ή του La, ενώ σε πού λίγες περιπτώσεις εμφανίζεται ο διατονικός τρόπος του Mi και ο χρωματικός του Re. Οι καταλήξεις γίνονται, κατά κανόνα, στην τονική, στην υποτονική και στην τέταρτη βαθμίδα και μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις σε άλλες βαθμίδες. Επειδή τα ριζίτικα τραγούδια δεν προορίζονται για χορό, ο ρυθμός τους δεν είναι αυστηρά περιοδικός, αλλά ούτε και εντελώς ελεύθερος. Συνήθως τα δίσσημα μέτρα (2/4) εναλλάσσονται με τρίσημα (3/4) και τα εξάσημα (6/8) με εννεάσημα (9/8). Τα μελωδικά στολίσια (μελίσματα), που δεν λείπουν από τα ριζίτικα τραγούδια, εμφανίζονται κυρίως κατά τις μονωδιακές εκτελέσεις, ενώ στις χορωδιακές είναι πολύ περιορισμένα. Γενικά θα λέγαμε ότι χρησιμοποιούνται με πολύ φειδώ και μάλιστα κατά τέτοιο τρόπο που να μην υπερφορτώνονται και αλλοιώνονται οι παραδοσιακές μελωδικές γραμμές. Μερικές αξιοσημείωτες παρατηρήσεις πάνω στη μουσική των ριζιτικών τραγουδιών είναι οι εξής:

- Η ταξινόμηση τους κατά ομάδες σύμφωνα με το μελωδικό πρότυπο πάνω στο οποίο τραγουδιούνται. Από τη μέχρι τώρα έρευνα έχουν διαπιστωθεί καμιά σαρανταριά περίπου πρότυπες μελωδίες, πάνω στις οποίες εκτελούνται κατά ομάδες όλα τα άλλα ριζίτικα τραγούδια. Πάνω στη μελωδία λ.χ. του τραγουδιού "Ο Διγενής ψυχομαχεί" τραγουδιούνται 45 άλλα ριζίτικα τραγούδια.
- Η εμφάνιση σε μεγάλη συχνότητα μελωδικών πηδημάτων από τη 4η ή την 5η βαθμίδα στην 1η βαθμίδα.
- Η διαπίστωση στερεότυπων μελωδικών φράσεων (φόρμουλες), οι οποίες επαναλαμβάνονται αυτούσιες ή ελαφρά παραλλαγμένες σε πολλές μελωδίες. Το πόσο χαρακτηριστικές είναι οι φόρμουλες αυτές φαίνεται από ένα ηπειρωτικό τραγούδι που πέρασε στο ριζιτικό ρεπερτόριο και το οποίο, μολοντί διατήρησε την ηπειρώτικη μελωδία

και το ποιητικό του κείμενο, άλλαξε τόσο μορφολογικά, ώστε να φαίνεται γνήσιο ριζίτικο τραγούδι.

- Η διαπίστωση τροπικών κλιμάκων που σχηματίζονται με το "πεντάχορδο" σύστημα της "προσομοιακής" εκτέλεσης, που προαναφέρθηκε, γίνεται φανερό ότι οι ιδιοτυπίες αυτές αποκτούν αξία ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων, καθοριστικών της φυσιογνωμίας του ριζίτικου τραγουδιού.

Στην κατηγορία των τραγουδιών με παγκρήτια διάδοση ανήκουν οι λεγόμενες "ρίμες", πολύστιχα σε ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους ομοιοκατάληκτα ποιήματα, με μορφή αφηγηματική και περιεχόμενο συνήθως ιστορικό, αλλά επίσης και κοινωνικό, θρησκευτικό, ερωτικό κ.ο.κ. Οι φορείς τους είναι λαϊκοί συνήθως ποιητές, "ριμαδόροι", οι οποίοι, έχοντας στοιχειώδη συνείδηση της προσωπικής δημιουργίας, σε αντίθεση με τους ποιητές του γνήσιου δημοτικού τραγουδιού, αποκαλύπτουν στις ρίμες τους το όνομα ή ακόμη και άλλα στοιχεία της ταυτότητάς τους. "Τους λαϊκούς στιχουργούς της Κρήτης", γράφει ο Δ. Πετρόπουλος, "μπορούμε να χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες: τους γνήσιους τραγουδιστές και τους επαγγελματίες. Οι πρώτοι έχουν πηγαίο στιχουργικό τάλαντο, είναι συνήθως αγράμματοι άνθρωποι, που, ακολουθώντας παλιά παράδοση του τόπου τους, αφηγούνται σε στίχους καθημερινά επεισόδια της απλοϊκής ζωής του χωριού, τραγικά συμβάντα, θαύματα αγίων, σύγχρονα ή γνωστά από διηγήσεις, ηρωισμούς διαφόρων προσώπων και προπαντός γεγονότα με γενικότερο ενδιαφέρον, πόλεμο, ειρήνη, πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές και αναστατώσεις κ.τ.ο. Στην απαγγελία τους διακρίνεις την απλότητα και το ανεπιτήδευτο του γνήσιου δημιουργού....Οι επαγγελματίες, δεν έχουν την απλότητα ούτε τη γνήσια ποιητική συγκίνηση των πρώτων. Η ποίηση γι' αυτούς είναι περισσότερο βιοποριστική ενασχόληση παρά αυθόρμητη έκφραση του εσωτερικού κόσμου. Δημοσιεύουν τους στίχους τους σε φυλλάδια και γυρίζουν από χωριό σε χωριό για να τους απαγγείλουν σε εορταστικές συγκεντρώσεις και να πουλήσουν στο τέλος της απαγγελίας τα φυλλάδιά τους..." Η μουσική τους

είναι απλή και συλλαβική, όπως σε όλα τα αφηγηματικά τραγούδια. Η μουσική στροφή είναι συνήθως μονόστιχη, με ασήμαντες διαφορές στην αρχή και την κατάληξη των δύο στίχων.

Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και τα δίστιχα, σε ομοιοκατάληκτους ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους, κοινώς "μαντινάδες". Το ποιητικό αυτό είδος, γνωστό και σε άλλες ελληνικές περιοχές και ιδίως του νησιώτικου χώρου, στην Κρήτη παρουσιάζει ακόμη και σήμερα ιδιαίτερη άνθηση. Αποτελεί, θα λέγαμε, ένα από τα σημαντικότερα μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης του κρητικού λαού. Βασικοί φορείς του είναι οι λαϊκοί λυράρηδες, οι ριμαδόροι, αλλά και απλοί άνθρωποι, οι οποίοι συνηθίζουν να τραγουδούν με θαυμαστή ευχέρεια στα γλέντια τους διάφορα δίστιχα, άλλοτε παραδοσιακά και άλλοτε αυτοσχέδια, ανάλογα με την περίπτωση.

Οι μαντινάδες τραγουδιούνται πάνω σε διάφορους μελωδικούς σκοπούς, από τους οποίους άλλοι είναι χορευτικοί και άλλοι εξυπηρετούν καθαρά και μόνο το τραγούδι. Οι σκοποί αυτοί είναι πρότυπες, μικρές σε έκταση, απλές και ευκολομνημόνευτες μελωδίες, πάνω στις οποίες μπορούν να προσαρμοστούν διάφορα, ανάλογα με τη διάθεση και την περίπτωση, ποιητικά κείμενα. Η διάκριση επομένως των τραγουδιών κατά κατηγορίες δεν γίνεται με βάση το ποιητικό κείμενο, το οποίο, εκτός εξαιρέσεων, κάθε φορά μπορεί να είναι διαφορετικό, αλλά με βάση το μέλος, το οποίο, αν και επιδέχεται καλλωπισμούς με τη μέθοδο του περιορισμένου αυτοσχεδιασμού, ωστόσο παραμένει αμετάβλητος ως προς τον βασικό μελωδικό πυρήνα του. Ένα γαμήλιο λ.χ. τραγούδι είναι γαμήλιο, γιατί το μέλος του είναι γαμήλιο και ακόμη γιατί το περιεχόμενό του ποιητικού κειμένου αναφέρεται στο γεγονός του γάμου. Όμως αυτό καθαυτό το ποιητικό κείμενο κάθε φορά μπορεί να είναι διαφορετικό, δηλαδή να αποτελείται από άλλα δίστιχα γαμήλιου περιεχομένου. Το ίδιο ισχύει και για άλλες κατηγορίες τραγουδιών (ερωτικά, σατιρικά, νανουρίσματα, ταχταρίσματα, μοιρολόγια, κ.ο.κ.). Πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι δεν λείπουν και τα τραγούδια με σταθερό ποιητικό κείμενο και μέλος. Ακόμη πρέπει να προστεθεί ότι αρκετά στιχουργήματα λόγιας προέλευσης, όπως λ.χ. ο "Ερωτόκριτος", η "Θυσία του Αβραάμ", η

"Βοσκοπούλα" και διάφορα "Κάλαντα", έχουν περάσει στο ρεπερτόριο της παραδοσιακής μουσικής και τραγουδιούνται ως δημοτικά τραγούδια.

Από τους κρητικούς χορούς οι περισσότεροι διαδεδομένοι είναι ο συρτός, γνωστός και ως χανιώτικος συρτός, ο καστρινός πηδηκτός, η σούστα και ο πεντοζάλης (σιγανός και γρήγορος), ενώ υπάρχουν και κάποιοι άλλοι με καθαρά τοπικό χαρακτήρα και πολύ περιορισμένη διάδοση, όπως λ.χ. ο ζερβόδεξος, ο αγκαλιαστός, ο μικρός - μικράκι κ.α. Οι μελωδίες των χορών αυτών, που παίζονται στη λύρα ή το βιολί με τη συνοδεία λαγούτου ή κιθάρας, δεν έχουν αυστηρά καθορισμένη μορφολογική δομή. Αποτελούνται από μικρές, αυτόνομες και απλές ως προς τον πυρήνα τους μελωδικές φράσεις, τις κοντυλιές, που επιδέχονται καλλωπισμούς με τη μέθοδο του περιορισμένου αυτοσχεδιασμού και μπορούν να συνδυαστούν κατά ποικίλους τρόπους. Η μελωδία λ.χ. του συρτού χορού, την οποία κάποιος λυράρης παίζει σε μία δεδομένη περίπτωση, αναπτύσσεται ως εξής: Ξεκινά ο λυράρης με μια οποιαδήποτε κοντυλιά του συρτού χορού, την οποία επαναλαμβάνει πολλές φορές. Σε κάθε επανάληψη, ανάλογα με την ψυχική διάθεση και τις δεξιότητες του ικανότητες, την καλλωπίζει κατά τρόπο διαφορετικό. Προσθέτει δηλαδή διάφορα μελωδικά ποικίλματα ή παραλλάσσει τη μελωδική φράση, χωρίς όμως να αλλοιώνει τον βασικό μελωδικό πυρήνα της. Έτσι πετυχαίνει να συντηρεί τον παραδοσιακό χαρακτήρα της κοντυλιάς και παράλληλα να προσφέρει διάφορα ακούσματα της, που προξενούν εντύπωση και διεγείρουν το ενδιαφέρον των ακροατών. Από τις αποθησαυρισμένες στη μνήμη του πατροπαράδοτες κοντυλιές διαλέγει έπειτα μία δεύτερη πάνω στην οποία αυτοσχεδιάζει με τον ίδιο τρόπο, έπειτα μία Τρίτη κ.ο.κ. Η επιλογή, ο αριθμός και η σειρά με την οποία τοποθετούνται οι κοντυλιές δεν είναι πάντοτε προκαθορισμένα: εξαρτώνται από την περίπτωση και τις ανάγκες της στιγμής, όπως λ.χ. την ψυχική διάθεση του λυράρη, τα φωνητικά προσόντα του τραγουδιστή, τις απαιτήσεις των ακροατών κλπ. Το πέρασμα από τη μία κοντυλιά στην άλλη δεν είναι πάντοτε εύκολη υπόθεση. Αν βέβαια οι δύο κοντυλιές παρουσιάζουν τονική και τροπική συγγένεια, τότε ο λυράρης είναι υποχρεωμένος να παρεμβάλει μία συνδετική μελωδική γέφυρα, που θα επιτρέψει

την ομαλή μετάβαση και θα αποτρέψει τον αιφνιδιασμό των ακροατών από την απότομη μεταβολή της κλίμακας και της τονικής βάσης. Η ενέργεια αυτή απαιτεί αστραπιαία αντίδραση και ευρηματικό μυαλό, γι' αυτό και συνιστά ένα βασικό κριτήριο αξιολόγησης του ταλαντούχου λυράρη.

Αλλά και ο λαουτιέρης δεν περιορίζεται σε μία απλή και μηχανική συνοδεία. Κατά κανόνα βέβαια παίζει και ο λυράρης, τονίζοντας, με τον χαρακτηριστικό ήχο που παράγεται από το πλήκτρο στις χορδές του λαούτου, το ρυθμό της μελωδίας. Όμως ο ταλαντούχος λαουτιέρης δεν περιορίζεται μόνο σε αυτό. Πολλές φορές απομακρύνεται από το λυράρη, αυτοσχεδιάζοντας και αυτός με τον δικό του τρόπο πάνω στη δεδομένη κοντυλιά και προσέχοντας να συμπέσει με τον λυράρη στο τέλος του ρυθμικού κύκλου της μουσικής φράσης.

Η μελωδία επομένως του συρτού χορού δεν είναι κάτι το απόλυτα συγκεκριμένο, κάτι που μπορούμε να γνωρίζουμε εκ των προτέρων. Είναι μια ιδέα μουσικού σκοπού, προς τον οποίο οφείλει να προσαρμοστεί η εκτέλεση: είναι ένα ιδεατό πρότυπο που λειτουργεί ως οδηγός και δείχνει στον καλλιτέχνη τι πρέπει να πράξει: είναι μία νοητή πηγή από την οποία αναβλύζουν οι άπειρες μελωδίες του συρτού χορού, οι οποίες, εφόσον είναι σωστές, έχουν όλες τα ίδια χαρακτηριστικά του υλικού της πηγής από την οποία αναβλύζουν. Με την έννοια αυτή η μελωδία του συρτού χορού, αλλά και κάθε χορού που εκτελείται με την ίδια μέθοδο, δεν είναι μία και μοναδική, αλλά μία από τις πολλές, μία από τις άπειρες μορφές που μπορεί να λάβει. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, αλλιώς παίζεται από νομό σε νομό, από επαρχία σε επαρχία, από χωριό σε χωριό, από λυράρη σε λυράρη, και τέλος, ακόμη και από τον ίδιο τον λυράρη σε κάθε νέα εκτέλεση. Με την ίδια μέθοδο, λίγο ως πολύ, παίζονται και οι άλλοι κρητικοί χοροί, με εξαίρεση τη σούστα, της οποίας οι κοντυλιές είναι πολύ μικρές μουσικές φράσεις, που θα ταίριαζε να τις ονομάσουμε περισσότερο μοτίβα παρά κοντυλιές.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι στην Ανατολική Κρήτη η ίδια αυτή μουσική έχει εξελιχθεί κατά τρόπο διαφορετικό όσον αφορά το ύφος της, που είναι πιο λυρικό και πιο περίτεχνο. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται από το ένα μέρος στη χρησιμοποίηση ως κυρίου λαϊκού μουσικού οργάνου του βιολιού, που παρέχει

στους οργανοπαίκτες απεριόριστες δυνατότητες αυτοσχεδιασμού, και από το άλλο στην προσωπικότητα του βιολιστή και μουσικού Ευστράτιου Καλογερίδη (1883-1960), ο οποίος με τις συνθέσεις και παίξιμό του επηρέασε τους λαϊκούς μουσικούς της Ανατολικής Κρήτης. Από τη μελέτη των έργων του, ένα μέρος των οποίων δημοσιεύθηκε πρόσφατα από τον Δήμο Ηρακλείου, φαίνεται καθαρά ότι ο Καλογερίδης βασίζει τις συνθέσεις του στην τεχνική αυτοσχεδιασμού των λαϊκών λυράρηδων που περιγράψαμε πιο πάνω, με μόνη τη διαφορά ότι εκείνος, ως μουσικός, καταγράφει τους αυτοσχεδιασμούς του στο πεντάγραμμο και δίδει στις συνθέσεις του συγκεκριμένη και μόνιμη μορφή. Από το άλλο μέρος, επειδή η επιλογή και ο καλλωπισμός των μοτίβων, η σειρά με την οποία τοποθετούνται και οι μελωδικές γέφυρες που τα συνδέουν δεν βασίζονται στην αυθόρμητη μόνο έμπνευση της στιγμής, αλλά και στη λογική σκέψη, οι συνθέσεις του έχουν τεχνικότερο χαρακτήρα. Έτσι ο Καλογερίδης πέτυχε κάτι το πολύ σημαντικό. Ξεκινώντας δηλαδή από τη λαϊκή παράδοση και χωρίς να απομακρυνθεί από αυτήν, έφτιαξε περίτεχνες συνθέσεις, "έντεχνες λαϊκές συνθέσεις", οι οποίες ξαναγύρισαν πίσω στον λαό, ξαναπέρασαν στο κανάλι της προφορικής παράδοσης και παίζονται από τους λαϊκούς οργανοπαίκτες ακόμη και σήμερα ως "κοντυλιές του Καλογερίδη." Θα πρέπει όμως να τονιστεί ότι οι κοντυλιές του Καλογερίδη που ακούμε από τους λαϊκούς καλλιτέχνες δεν είναι εκείνες ακριβώς της παρτιτούρας. Αυτό σημαίνει ότι μαθαίνουν τις κοντυλιές με την προφορική παράδοση και τις παίζουν σύμφωνα με τους νόμους που διέπουν την κρητική δημοτική μουσική.

Εκτός από τη μουσική, αυτοσχεδιασμός γίνεται και στα ποιητικά κείμενα. Σε αντίθεση δηλαδή με άλλες ελληνικές περιοχές, όπου κάθε μελωδία συνδέεται, κατά κανόνα, με ένα σταθερό ποιητικό κείμενο, στην Κρήτη, όπως ήδη αναφέρθηκε, όλες οι μελωδίες, και ιδίως οι χορευτικές, δεν έχουν σταθερά ποιητικά κείμενα, αλλά δέχονται διάφορα και ανάλογα με την περίπτωση δίστιχα, τα οποία οι τραγουδιστές άλλοτε προπαρασκευάζουν και άλλοτε, το συνηθέστερο, αυτοσχεδιάζουν. Λέγοντας ότι αυτοσχεδιάζουν εννοούμε:

- ότι συνθέτουν δίστιχα που τα εμπνέονται εκείνη τη στιγμή, δηλαδή

δίστιχα πρωτότυπα που ουδέποτε άλλοτε έχουν ακουστεί. Αυτό συμβαίνει κατεξοχήν σε αυτοσχέδιους αγώνες, που ήταν συνηθέστεροι σε παλιότερα χρόνια, αλλά και σήμερα ακόμη δεν έχουν εντελώς εκλείψει, και

- ότι κάνουν συνδυασμούς από τα ήδη γνωστά δίστιχα προς εξυπηρέτηση κάποιας ανάγκης περιστασιακής. Δημιουργούν έτσι αυτοσχέδιες σειρές διστίχων, που, λόγω της νοηματικής ομοιομορφίας του περιεχομένου τους, δίδουν την εντύπωση αυτοτελών τραγουδιών.

Αυτοσχεδιασμός γίνεται επίσης και στο χορό, όπου οι χορευτές, και ιδίως οι πρωτοχορευτές, ακολουθώντας πιστά τους τυπικούς βηματισμούς κάθε χορού, προσθέτουν δικές τους φιγούρες και εκφραστικές κινήσεις, δηλωτικές του ταλέντου, της καλαισθησίας και όλων γενικά των σωματικών και πνευματικών δεξιοτήτων τους.

6.5 Κρητικοί Χοροί

Οι χοροί της Κρήτης αυτοί καθαυτοί σαν απόδειξη της αξεπέραστης παράδοσης είναι και θα είναι η ταυτότητα των Κρητικών μαζί με ένα σύνολο άλλων στοιχείων. Ίσως η Κρήτη είναι το μοναδικό γεωγραφικό διαμέρισμα της Ελλάδας που εξακολουθεί να διευρύνει την παραδοσιακή του ταυτότητα σε όλους τους τομείς. Οι Κρήτες από αρχαιότατων χρόνων έχουν καταφέρει να αφήσουν το δικό τους στίγμα στην Ελλάδα και από την πλευράς της Αρχιτεκτονικής και από τη μεριά της μόρφωσης.

Πολλές αναφορές στην αρχαιότητα μας κατευθύνουν στις λατρευτικές τελετουργίες που γίνονταν στην Κρήτη κυρίως από γυναίκες μια και η Θεότητα ήταν γυναίκα γύρω από βωμούς, δέντρα και αγάλματα οι γυναίκες με τα χέρια σε έκταση και τις λαβές προς τα πάνω χόρευαν γύρω από το βωμό σε κύκλο κάτι που θυμίζει πολύ τους χορούς που χορεύουμε σήμερα. Έτσι λοιπόν εύκολα μπορούμε να καταλάβουμε ότι οι απλοί κυκλικοί χοροί ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένοι.

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν μάλιστα ότι οι Κρήτες είχαν βρει ένα ιδιαίτερο τρόπο να επικοινωνούν με τους Θεούς. Η αλήθεια όμως είναι ότι οι Κρήτες δεν έκαναν διαχωρισμό στους χορούς που γίνονταν για τελετουργικό σκοπό ή για διασκέδαση. Ένα αγαλματίδιο του 15ου αιώνα που βρέθηκε στο Παλαίκαστρο Σητείας και αναπαριστά τρεις γυναίκες σε κύκλο να χορεύουν περιστοιχίζοντας μια άλλη που παίζει λύρα. Μας δίνει ακόμα μια καλύτερη εικόνα για τους απλούς κυκλικούς χορούς.

Γενικότερα ξεφυλλίζοντας τη μυθολογία βρίσκουμε ακόμα περισσότερες αναφορές για την Κρητική μουσική, γνωστός είναι ο μύθος ότι ο Θησέας φεύγοντας από την Κρήτη και φτάνοντας στη Δήλο χόρεψε μαζί με τους συντρόφους του ένα χορό με ένα ιδιαίτερο ρυθμό που αντέγραψε με τα χορευτικά του βήματα τις ελικοειδής στροφές του Λαβύρινθου.

Ακόμα και η περίφημη ασπίδα του Αχιλλέα σύμφωνα με το Όμηρο ήταν διακοσμημένη με γλέντι από το παλάτι της Κνωσού.

Στη πάροδο τόπι χρόνο η μουσική αυτή θα υποστεί μεγάλες αλλαγές όπου οι κυριότερες θα γίνουν στα βυζαντινά χρόνια, όπου οι θρησκοκεντρικοί ως επί το πλείστον ήχοι θα επηρεάσουν έμμεσα και άμεσα την Κρητική μουσική.

6.5.1 Σιγανός

Ο Σιγανός είναι αργός περπατητός χορός ο οποίος χορεύεται με τα χέρια πιασμένα από τους ωμούς, ολοκληρώνεται με έξι ή οκτώ βήματα, με οκτώ βήματα χορεύεται στο Μυλοπόταμο, ενώ με έξι χορεύεται στο Ηράκλειο. Όταν χορεύεται με έξι βήματα δεν ολοκληρώνει τη μελωδία γιατί τα βασικά του μέτρα είναι οκτώ, είναι όμως πιο εύκολος και γενικά χαρακτηρίζεται Τουριστικός χορός. Επειδή στο Σιγανό ο κύκλος των χορευτών όταν είναι πολλοί κουλουριάζει με τη μορφή ελικοειδούς πολλοί λένε ότι αναπαριστά την έξοδο του Θησέα από το Λαβύρινθο.

Ο Σιγανός λέγεται ότι είναι ο χορός της νύφη, γιατί χορεύεται στους γάμους με το γαμπρό μπροστά και τη νύφη δίπλα.

Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για την ακριβή προέλευση του, λέγεται όμως ότι κατά την Τουρκοκρατία, οι αγάδες συνήθιζαν να καλούν τους Κρητικούς στους οντάδες του και ρίχνοντας στο πάτωμα ρόδι για να γλιστρούν έβαζαν τις γυναίκες και τις κόρες τους να χορεύουν για να πέφτουν κάτω να σηκώνονται τα φουστάνια του και να κάνουν χάζι. Έτσι οι Κρητικοί μην μπορώντας να κάνουν άλλο τίποτα παρακάλεσαν τους οργανοπαίχτες που ήταν συνήθως Χριστιανοί να φτιάξουν μια μελωδία για ένα χορό απερπάτητο με γερό κράτημα ώστε να μην χάνουν εύκολα οι γυναίκες την ισορροπία τους και να μην πέφτουν. Έτσι έγινε η σύνθεση του Σιγανού.

Άλλη εκδοχή θέλει τους Τούρκους στην Τουρκοκρατούμενη Κρήτη να έχουν απαγορέψει στους Κρητικούς να χορεύουν επαναστατικούς χορούς. Έτσι οι Κρήτες εφηύραν το Σιγανό που μοιάζει πολύ στα βήματα με το πεντοζάλη για να μην ξεχάσουν το σπουδαίο αυτό χορό. Σήμερα ο σκοπός του Σιγανού συνοδεύεται πολύ συχνά από σειρά μαντινάδων περιπαιχτικές, ερωτικές, καημού και πόνου.

6.5.2 Συρτός

Ο συρτός ή σερτός είναι ένας αργός χορός που χορεύεται σε ρυθμός που βασίζεται σε μέτρο 2/4 (4 γυρίσματα από 2 φορές) και συνοδεύεται από λύρα ή βιολί, λαούτο, μαντολίνο ή ασκομαντούρα στα ορεινά.

Υπάρχει μεγάλη ποικιλία σκοπών που συνοδεύουν το συρτό, ο πρώτος, ο δεύτερος, ο Κισσαμίτικος, κ.α.

Ονομάζεται συρτός ή σερτός γιατί τα πόδια του χορευτή σέρνονται στο έδαφος χωρίς να χάνουν την επαφή τους με τη γη την οποία οι Κρήτες λάτρεψαν ως θεά. Ολοκληρώνεται με έντεκα βήματα ή δώδεκα βήματα, όταν χορεύεται με έντεκα βήματα κρατάμε ένα χρόνο, και η φορά του είναι κυκλική, με τα χέρια σε απόσταση με τις λαβές προς τα πάνω. Κατά την εξέλιξη του οι χορευτές σχηματίζουν ένα κύκλο ο οποίος κλείνει και ανοίγει προς τα μέσα. Ο κύκλος οδηγείται από τον πρώτο (το χορευτή που κρατάει μπροστά) ο οποίος έχει τη

δυνατότητα να αυτοσχεδιάζει κάνοντας μικρές παραλλαγές στους βηματισμούς σχηματίζοντας τις φιγούρες ή ταλίμια, μικρούς πολύπλοκους νευρώδεις και ενίοτε πηδηχτούς βηματισμούς χωρίς όμως ενθουσιασμό και μεγάλα άλματα, έχοντας τη δυνατότητα να αποσπάται από τον κύκλο καταφέρει στροφές και πάσα που απογειώνουν το σύνολο του χορού. Αφού τελειώσει πιάνει τελευταίος και ο δεύτερος γίνεται πρώτος κάνοντας και αυτός τις δικά του αυτοσχέδια ταλίμια ή πάσα.

Όταν ο χορός εκτελείται μόνο από άνδρες ακολουθείται αυστηρά ο ακόλουθος σχηματισμός. Ο πρώτος με ένα μαντήλι σέρνει το δεύτερο και χορεύουν ενώ οι υπόλοιποι ακολουθούν περπατώντας με τα χέρια ενωμένα και προς τα κάτω. Ο πρώτος παίρνει την πρώτη στροφή ακολουθώντας πιστά τους βηματισμούς του συρτού, στη δεύτερη στροφή κάνει εναλλαγές στο βηματισμό με σύνεση και στωικότητα εκτελώντας μικρές αυτοσχέδιες φιγούρες, στην τρίτη στροφή με περισσότερο ενθουσιασμό εκτελεί πιο έντονα πάσα και αποσπώμενος του κύκλου με αλματώδης κινήσεις πιάνει τελευταίος. Έτσι ο δεύτερος γίνεται πρώτος και εκτελεί τις δικές του παραλλαγές μαζί με τον δεύτερο. Αυτό γίνεται μέχρι να χορέψουν όλοι μπροστά. Αυτό έχει ιδιαίτερα αλληγορική σημασία γιατί αναπαριστά τον Αρχηγό με τον υπαρχηγό που μαζί σέρνουν τους άντρες στον πόλεμο και όταν ο αρχηγός σκοτωθεί παίρνει τη θέση του ο υπαρχηγός.

Ιστορικά στοιχεία μας λένε ότι λίγες μέρες πριν το κοσμοϊστορικό γεγονός της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, ξεκίνησαν περίπου χίλιοι Κρήτες εθελοντές να πολεμήσουν στην Πόλη.(Η μόνη ναυτική εκστρατεία που ολοκληρώθηκε) Όταν η Πόλη έπεσε οι εκατόν πενήντα περίπου Κρήτες που είχαν απομείνει συνέχισαν να πολεμούν στους τρεις πύργους που είχαν αναλάβει. Έτσι ο πασάς θέλοντας να παραδειγματίσει τους Τούρκους στρατιώτες αποφάσισε να τους αφήσει να φύγουν με ένα από τα πλοία τους ένοπλοι και με τα λάβαρα τους, τιμώντας την αυτοθυσία τους. Κατά την παράδοση οι Κρήτες κατά τις λίγες στιγμές ανάπαυλας από τον πόλεμο συνήθιζαν να τραγουδούν τραγούδια που προέτρεπαν σε ηρωισμό και αυτοθυσία συνδυάζοντας την αρχαία πυρίχη με την βυζαντινή μουσική φτιάχνοντας δυο δικές τους μελωδίες να συνοδεύουν τα τραγούδια τους.

Μετά από χρόνια σε ένα γάμο καπεταναίων οι οπλαρχηγοί διέταξαν τον οργανοπαίχτη του γάμου να παίξει αυτούς τους τιμημένους σκοπούς και υπό τη συναισθηματική φόρτιση των αναμνήσεων τους χόρεψαν τον τελετουργικό αρχαίο χορό με παραλλαγές. Έτσι προέκυψε ο σημερινός συρτός με τα έντεκα βήματα. Κατά τους οργανοπαίχτες και τους χορευτές της εποχής εκείνης ο χορός άρχισε να διαδίδεται σε όλη την Κρήτη κατά τη δεκαετία του 20 περίπου, με μερικές παραλλαγές όσον αφορά τους βηματισμούς και τη μελωδία. Η έκφραση του από επαναστατική στα δυτικά γίνεται πιο λυρική όσο προχωράμε στα ανατολικά. Έτσι αλλιώς χορεύεται ο συρτός στη Κίσσαμο, αλλιώς στο Μυλοπόταμο αλλιώς στο Ηράκλειο και αλλιώς στη Σητεία.

Η γυναίκα στην Κρήτη πιάνει πολλές φορές μπροστά στο συρτό, εκείνη σε αντίθεση με τον άντρα δίνει μεγάλη σημασία στη χορευτική έκφραση παρά στη δεξιότητά, δεν εκτελεί άλματα και πηδήματα αλλά μικρούς σεμνούς βηματισμούς με αρμονία στην κίνηση του σώματος και των ποδιών. Κάνει στροφές και πάσα που μας παραπέμπουν πολύ συχνά στις τοιχογραφίες της Κνωσού που αναπαριστά τις γαλάζιες κυρίες με τις φουντωτές φούστες σε όλη τους την έξαρση.

6.5.3 Πεντοζάλης

Το Πεντοζάλη είναι και αυτό ένα ιδιαίτερα ενθουσιώδης και αλματώδης χορός τα βασικά του βήματα είναι πέντε όπως το μαρτυράει αλώςτε και το όνομα του και βασίζεται σε ρυθμό με οκτώ μουσικά μέτρα . Χορεύεται από άνδρες και γυναίκες με τα χέρια πιασμένα από τους ώμους σε κύκλο. Η συνοδευτική μουσική παίζεται από βιολί ή λύρα με λαούτο, μαντολίνο και ασκομαντούρα στα ορεινά.

Το πεντοζάλη είναι ίσως ο πιο γνωστός αλλά και ιστορικός χορός της Κρήτης. Λέγεται ότι κατά τη διάρκεια του Τουρκικού ζυγού η Κρήτη και γενικότερα η Ελλάδα υπό την ανάγκη σύμμαχων συνεργαζόταν με τη Ρωσία. Τότε στο θρόνο της Ρωσίας είχε ανέβει η αυτοκράτειρα Αικατερίνη η οποία με πραξικόπημα είχε κατεβάσει από το θρόνο την αυτοκράτειρα Ελισάβετ της Ρωσίας. Στο

πραξικόπημα συμμετείχε και ένας Έλληνας Λοχαγός της ανακτορικής φρουράς ο Παπαζώλης. Μετά λοιπόν την ενθρόνιση της Αικατερίνης Β' ο Παπαζώλης σε συνεννόηση με φίλους του Ρώσους αυλικούς ζήτησε από την αυτοκράτειρα να βοηθήσει το Ελληνικό γένος να απαλλαγεί από τον Τουρκικό ζυγό. Ύστερα λοιπόν από συνεννοήσεις η Αικατερίνη αποφάσισε να στείλει στρατό στην Ελλάδα ώστε να βοηθήσει στο ξεσηκωμό, αφού η απελευθέρωση της Ελλάδος και ο καταποντισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξυπηρετούσε και τα δικά της σχέδια για εξάπλωση της αυτοκρατορίας της. Αυτό έγινε γρήγορα γνωστό στην Ελλάδα μέσω του Παπαζώλη που σε ένα του ταξίδι ξεσήκωσε τους Έλληνες. Για το ξεσηκωμό άκουσε όμως και ο Ιωάννης Βλάχος ή Δασκαλογιάννης από την Κρήτη που με τα караβιά του σαν έμπορος ταξίδευε συχνά στη Ρωσία. Ο Δασκαλογιάννης μορφωμένος και ευγενικός, θαρραλέος και με ισχύ στη Κρήτη αφού για τα προσόντα του οι Κρήτες του είχαν δώσει την προσφώνηση Δάσκαλος εξού και Δασκαλογιάννης και τον είχαν παραδεχθεί ως αρχηγό, ήρθε πρώτος σε επαφή με τους αυλικούς της Αικατερίνης και συνεννοήθηκε για την επικείμενη βοήθεια της Ρωσίας. Έτσι φτάνοντας στην Κρήτη σε συνεννόηση με του υπαρχηγούς του ετοίμαζε την δική του επανάσταση στην Κρήτη, υπολογίζοντας στη βοήθεια της Ρωσίας.

Κατά την παράδοση αποφάσισαν να κάμουν και ένα καινούργιο πολεμικό χορό που να συμβολίζει το πέμπτο "ζάλο" την πέμπτη δηλαδή εξέγερση κατά σειρά κατά των Τούρκων. Διεμήνυσε λοιπόν στον οργανοπαίχτη Κιώρο από την Ανώπολη Σφακιών να του συνθέσει ένα πολεμικό χορό με πέντε ζάλα (βήματα), και δώδεκα γυρίσματα όσοι και οι αρχηγοί που έπαιρναν μέρος στο ξεσηκωμό. Ο χορός χορεύτηκε με τους στρατιώτες πιασμένους από τους ώμους για να συμβολίζει έτσι την αλληλοστήριξη των πολεμιστών. Η εξέγερση όμως αυτή κατεπνίγει και ο Δασκαλογιάννης όπως και οι καπεταναίοι του σκοτώθηκαν έμεινε όμως ο χορός να θυμίζει τον ξεσηκωμό και κατ' επέκταση το Δασκαλογιάννη.

Άλλη εκδοχή θέλει το Πεντοζάλη να έχει δημιουργηθεί από την συμφωνία πέντε καπεταναίων που ο καθένας είχε το δικό του γύρισμα.

Στο Πεντοζάλη ο πρώτος σε απόλυτη συνεννόηση με του υπόλοιπους χορευτές

έχει περιορισμό αυτοσχεδιασμού, τα βήματα του οίνε τελετουργικά και μετρημένα. Η γυναίκα δεν πιάνει συχνά μπροστά στο Πεντοζάλη.

6.5.4 Σούστα

Η Σούστα είναι ο αντικριστός χορός της Κρήτης που έχει πάρει πολλά στοιχεία από τον αρχαίο πυρρίχιο. Ο ιδιαίτερος τρόπος που χορεύεται το καταμαρτυρεί. Ο χορός χορεύεται από άνδρες και γυναίκες, εναλλάξ πιασμένοι από τις παλάμες όλοι μαζί σχηματίζουν στην αρχή ένα ημικύκλιο χορεύοντας, στη συνέχεια χωρίζουν και στέκονται ο ένας απέναντι στον άλλο σχηματίζοντας δυο ομάδες, ανδρών και γυναικών. Σε όλη τη διάρκεια του χορού ανάμεσα στο ζευγάρι αναπτύσσεται μια ιστορία, ο άνδρας με καλέσματα και αγκαλιάσματα, με στριφογυρίσματα και πηδήματα προσκαλεί τη γυναίκα, την πλησιάζει ερωτικά. Η γυναίκα με τη σειρά της με τσακίσματα και πλησιάσματα με στροφές και απομακρύσματα αντιστέκεται στο ερωτικό κάλεσμα. Με τις κινήσεις των χεριών και του κεφαλιού αναπτύσσεται σιγά σιγά στο ζευγάρι μια συζήτηση. Ώσπου στο τέλος επέρχεται η ένωση. Η εξέλιξη του χορού λοιπόν είναι μια ερωτική ιστορία που ο κάθε χορευτής ανάλογα με την θέση του παίζει το δικό του ρόλο. Ο χορός απαιτεί απόλυτη αλληλεξάρτηση ανάμεσα στο σώμα, τα χέρια και το κεφάλι που όλα σε συνδυασμό συντελούν στην απόλυτη έκφραση του χορού. Ο ρυθμός βασίζεται σε μέτρο 2/4 και η συνοδευτική μουσική παίζεται με λύρα ή βιολί και λαούτο, μαντολίνο ή ασκομαντούρα στα ορεινά. Τα βασικά του βήματα είναι τρία. Η Σούστα σαν χορός έχει τις ρίζες του στον αρχαίο πυρρίχιο που θεωρείται ο αρχαιότερος πολεμικός Κρητικός χορός. Όπως είπαμε στην αρχαιότητα οι Έλληνες πίστευαν ότι οι Κρήτες είχαν εφεύρει την τέχνη του χορού κάτω από θεία έμπνευση και ότι οι αρχαιότεροι χοροί της Κρήτης και γενικότερα όλης της Ελλάδας ήταν οι χοροί των Κουρητών.

Ο πιο γνωστός χορός τους ήταν ο πυρρίχιος που λέγεται έτσι γιατί με τη γενική ονομασία πυρρίχη χαρακτηρίζονται όλοι οι πολεμικοί χοροί. Λέγεται μάλιστα ότι τον χορό εφηύρε ο Κουρήτας Πύρριχος, ένας Κουρήτας θεός που είχε χάρη στο

χορό του. Ο πολεμικός αυτός χορός χορεύονται με όλη τον πολεμικό εξοπλισμό και παρίστανε τη μάχη των πεζών στρατιωτών. Χορεύονταν ποτέ από έναν πολεμιστή μονάχα ή από πολλούς μαζί, οι οποίοι παρίσταναν τις κινήσεις τους αγώνα. Θεωρείται όμως ότι τον πυρρίχιο διέσωσε ο διάσημος Κρητικός μουσικός και σύνθετης Θαλήτας ο οποίος συνέθεσε πολλά τραγούδια για το χορό αυτό. Ο Θαλήτας στην αρχαιότητα ήταν γνωστός για την σύνθεση παιάνων και υπορχημάτων τα οποία τον έκανα ευρύτερα γνωστό. Λέγεται ότι ο Θαλήτας σύμφωνα με χρησμό του μαντείου των Δελφών κλήθηκε στη Σπάρτη για να τη γλιτώσει από ένα λοιμό με τη βοήθεια των παιάνων. Τότε μάλλον έμαθε στους Σπαρτιάτες τον πυρρίχιο. όπου σιγά σιγά διαδόθηκε σε όλη την Ελλάδα. Μάλιστα από αναφορές μαθαίνουμε ότι ο χορός χορεύονταν γύρω στο 60π.χ στην Αθηνά στη γιορτή των Παναθηναίων.

Γύρω στο 300μ.χ ο χορός άρχισε να χορεύεται και από γυναίκες και έτσι πήρε χαρακτήρα ερωτικό. Το σημερινό όνομα του το πήρε κατά την εποχή της ενετοκρατία από την ιταλική λέξη *susta* που σημαίνει έλασμα (ελατήριο) μια και το σώμα κατά τη διάρκεια του χορού το θυμίζει. Με τη διάδοση του κάθε πόλη που τον χόρευε του άλλαζε όνομα διεκδικώντας την πατρότητα του. Επικράτησε όμως στα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη. Στα νησιά ο ρυθμός παίζεται και με νταουλάκι.

Παλιότερα ο χορός έδινε τη δυνατότητα σε έναν άντρα ερωτευμένο να εκδηλώσει τα συναισθήματα του σε μια γυναίκα. Η ποικιλία στους σκοπούς και τα τραγούδια της Σούστας είναι μεγάλη, και δίνει τη δυνατότητα για άπλωμα των χεριών και μεγαλύτερη έκφραση του σώματος. Ένας καλός χορευτής και μια καλή χορεύτρια μπορούν εύκολα κατά τη διάρκεια του χορού να εκτελέσουν μια ερωτική ιστορία από την αρχή μέχρι το ευτυχισμένο τέλος.

6.5.5 Καστρινός Χορός (Μαλεβιζιώτης)

Ο Μαλεβιζιώτης ή Καστρινός πηδηχτός είναι ένας χορός αλματώδης ο οποίος

ολοκληρώνεται σε δεκαέξι βήματα, (οκτώ μπροστά και οκτώ πίσω). Χορεύεται σε ρυθμό με μέτρο 2/4, τη συνοδευτική μουσική παίζουν βιολί ή λύρα με λαγούτο, μαντολίνο ή ασκομαντούρα στα ορεινά. Ο χορός αυτός είναι ενθουσιώδης και δυναμικός. Χορεύεται κυκλικά με τα χέρια πιασμένα από τις παλάμες στο ύψος των ώμων και τους αγκώνες λυγισμένους. Εξελίσσεται με λεβεντιά και ενθουσιασμό και αφήνει τον χορευτή ή τη χορεύτρια που σέρνει το χορό να αυτοσχεδιάσει χωρίς να την περιορίζει ιδιαίτερα ο σκοπός.

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι ο χορός αποτελεί θεία έμπνευση, μια θεϊκή δημιουργία που αποκαλυπτόταν σε εκλεκτούς που αυτοί με τη σειρά τους τους μάθαιναν στους συνάνθρωπους τους. Σαν απόδειξη ήταν ότι όλες οι θεότητες είχαν τους δικούς του τελετουργικούς χορούς που εκτελούνταν από λίγους και εκλεκτούς. Όπως επίσης και οι μεγάλοι ήρωες πολλοί συχνά αποκαλούνταν καλοί χορευτές. Όπως στις μέρες μας που είναι λίγοι αυτοί που μπορούν να χορέψουν πραγματικά όμορφα και με μεγαλοπρέπεια ένα χορό, χωρίς περιττούς θεατρinισμούς ώστε να προκαλέσουν θαυμασμό, πατώντας πάνω στο ρυθμό και στο σκοπό του χορού.

Η θεϊκή προέλευση του χορού έχει κάποια βάση αφού πολλοί χοροί των Ελλήνων έλκουν τις ρίζες τους από τη Μινωική εποχή. Μέσα στα ελληνικά γραπτά συναντούμε που και που ένοπλους επαναστατικούς χορούς όπως ο ορσίτη (αρχαίος Κρητικός χορός) που ο Αθηναίος μας λέει ότι έχει τις ρίζες του στην αρχαία πυρρίχη. Ο όρος όρσος ή όρσες δίνεται στις αλματώδης στριφογυριστές φιγούρες που κάνουν και στις μέρες μας οι χορευτές. Ο χορός πρωτοεμφανίστηκε στην επαρχία μαλεβυζίου γι' αυτό και ονομάζεται μαλεβιζιώτης ή Καστρινός γιατί πρωτοχορεύτηκε στο Ηράκλειο ή Κάστρο. Στα Χανιά ο χορός λέγεται Καστρινή Σούστα. Στη υπόλοιπη Κρήτη διαδόθηκε γύρω στη δεκαετία του 20. Ο Μαλεβιζιώτης έχει και αυτός την αστική και την ορεινή του πλευρά.

Σύγχρονοι μελετητές μας λένε ότι ο αλματώδης και θορυβώδης χορός δεν είναι αναγκάστηκε πολεμικός, αλλά έχει δυο εκδοχές. Είτε είναι τελετουργικός όπου με τις αλματώδεις κινήσεις επιδιώκουν να αυξήσουν την παραγωγή και την

γονιμότητα των σπαρτών πράγμα που υποστηρίζει και η μαγεία, είτε εξαγνιστικός αφού με τις θορυβώδεις μελωδίες έδιωχνα μακριά τα κακά πνεύματα.

Οι Κρήτες είχαν διαφόρων μορφών διασκεδάσεις και χωρίς να διακρίνουν τους χορούς χόρευαν συχνά. Είτε αργά και τελετουργικά είτε αλματωδώς και θορυβωδώς.

Γύρω στο 1546 ένας Γάλλος επισκέπτης στα Σφακιά γράφει: : "Βρισκόμενος σ' ένα χωριό, κοντό στην κατοικία του Ι. Μπαρότσο, κοντά στη χώρα Σφακίων, βρέθηκα σε μια γιορτή που ήρθαν χωρικοί, άλλοι με τις αρραβωνιαστικιές τους άλλοι με τις γυναίκες τους. Είχαν κάνει μεγάλη συντροφιά και αφού ήπιαν πολύ, άρχισαν να χορεύουν στη μεγάλη ζέστη, όχι στη σκιά, αλλά στο δυνατό ήλιο του Ιουλίου. Ήσαν φορτωμένοι όπλα και δεν έπαυαν να χορεύουν έως τη νύχτα. Έτσι παράξενα ντυμένοι και φορτωμένοι με φαρέτρα με 150 περίπου βέλη, που την είχαν πίσω στη ράχη και μ' ένα τόξο καλά τεντωμένο κρεμασμένο στο μπράτσο τους και με μια σπάθα στο πλάι χόρευαν, προσπαθώντας να κάμουν τα ωραιότερα και ψηλότερα πηδήματα".

Στο χορό αυτό ο χορευτής που κρατάει πρώτος έχει τη δυνατότητα αποσπώμενος του κύκλου να κάνει άλματα στριφογυριστά να συνθέσει πολλαπλούς αυτοσχέδιου ενθουσιώδης βηματισμούς και αν είναι καλός γνωστής των Κρητικών χορών να συνθέσει μια δική του χορευτική πράξη. Η γυναίκα στην Κρήτη πιάνει συχνά μπροστά έχοντα και εκείνη τη δυνατότητα με λεπτεπίλεπτους ελαφρά αλματώδης βηματισμούς, με στροφές και καθίσματα, με ντροπαλά ταλίμια να συνδυάσει ποικίλες παραλλαγές βηματισμών ή σε συνδυασμό με το δεύτερο μαζί εκτελούν μια χορευτική πράξη. Ο Γεώργιος Χατζηδάκης γύρω στο 1909 μας περιγράφει μια χαρακτηριστική φιγούρα του αυτοσχεδιασμού του μπροστινού: "άλλοτε ο οδηγός του χορού αποσπάται του κύκλου και χορεύει μόνος κρούοντας χείρας, άλλοτε πάλιν υψών τους πόδας κτυπά αυτούς με τα χείρας του εν ρυθμό. Οι πλέον ευκίνητοι στηριζόμενοι δια της μία χειρός επί του δευτέρου χορευτού και υψούντες το σώμα επί των ποδών, κάμπτουν τούτο προς τα όπισθεν, μέχρις ότου η κεφαλή αυτών αγγίζει το έδαφος. Ανορθούμενοι δ' έπειτα αποτόμως εξακολουθούν χορεύοντας χωρίς να χάσουν τον ρυθμόν".

6.6 Μαντινάδες

Η Κρήτη είναι το πολυτιμότερο κομμάτι, απ' όλο τον ελληνικό χώρο. Και την τιμητική αυτή θέση, την κέρδισε στον στίβο των αγώνων, με την πολυαίμακτη εθνική της πάλη, και στο στίβο του πολιτισμού με την πνευματικότητα του λαού της.

Είναι ο τόπος που υπάρχει έξαψη της πολεμικής αρετής, κι ακόμα, για χάρη της πατρίδας εθελουσία. Είναι ένας τόπος που αν και την κατέστησαν διάφοροι κατακτητές για 650 χρόνια δεν κατακτήθηκε ποτέ η ψυχή της, δεν αφομοιώθηκαν οι κάτοικοι του με τον κατακτητή και διατήρησαν αγέρωχο τον χαρακτήρα τους. Ήταν και έμεινε περιφανώς, σαν τα βουνά του, ήμερος και παιχνιδιάρης, σαν τα ακρογιαλιά του. Είναι το θεμέλιο του ελληνικού πολιτισμού. Είναι ένας τόπος γεμάτος φυσικές ομορφιές κι ευλογημένος από τον θεό, και η ιστορία του, είναι γεμάτη μεγαλείο. Όπου και αν κοιτάξεις, όπου και αν σταθείς, θα νιώσεις πως υπάρχει στην πανάρχαια τούτη γη μια τεραστία καταβολή πολιτισμού και μαχητικότητας, και θα ακούσεις ιστορίες δόξας, από τα παλιά χρόνια ίσαμε τις μέρες μας.

Ανέβηκα σε μια κορφή στον γέρο Ψηλορείτη, και φώναξα ώστε να ζω πως θ' αγαπώ την Κρήτη.

Από την Κρήτη εφώτισεν, η αναμένη δάδα, όλο τον κόσμο κι' έγινε, αθάνατη η Ελλάδα.

Έβγα γοργόνα στο γιαλό, και εγώ στον Ψηλορείτη, κι' εσείς νεράιδες στο χορό, να ξεφάντωση η Κρήτη.

Ευλογημένοι οι γι' άντρες σου Κρήτη μου παινεμένη, μιλιούνια πέσαν πάνω σου και βγήκες κερδισμένη.

Ήθελα να' μουν ουρανός, Θε μου σ' αυτή τη πλάση, να μην αφήσω σύννεφο τη Κρήτη να σκεπάσει.

Ήθελα να' μουν αετός στα σύννεφα ν' ανέβω, κι από τα επουράνια την Κρήτη
ν' αγναντεύω.

Θα το φωνάξω δυνατά, σε ούλο τον πλανήτη, σκύψτε άνθρωποι και θεοί, γιατί
περνά η Κρήτη.

Και πάλι για τση κρητικούς θα πω μια μαντινάδα, πως με την αντρειοσύνη τους
στολίζουν την Ελλάδα.

Κρήτη μ' αδούλωτο νησί, μ' αγώνες και με αίμα, τη λευτεριά γέννησες, μανά
λεβεντογέννα.

Κρήτη με τη λαμπρότερη του κόσμου ιστορία, ποτάμια αίμα έχυσες για την
Ελευθέρια.

Κρήτη μου όμορφο νησί που 'γραψες ιστορία, δίχως στρατό πολέμησες μιαν
αυτοκρατορία.

Κρήτη μου όμορφο νησί, και γλυκοφιλημένο, γύρο σου έχεις θάλασσα, και σ'
έχει αγκαλιασμένο.

Κρήτη μου όμορφο νησί, κι όταν θα σε πατήσω, θα πάρω απ' το χώμα σου,
γλυκά να το φιλήσω.

Κρήτη μου όμορφο νησί, Κρήτη λεβεντογέννα, άπου' ναι τα κοπελιά σου στον
κόσμο τιμημένα.

Κρήτη μου που πολέμησες με πέτρες και μαχαίρι κι έγινες πάλι ξακουστή σ'
ούλα της γης τα μέρη.

Κρήτη μου σε θαυμάζουνε, οι Έλληνες κι οι ξένοι και τ' όνομα σου' ναι γνωστό,
σ' ούλη την οικουμένη.

Κρήτη μου το Αρκάδι σου θα λάμπει στους αιώνες, και θα μαθαίνει τσι λαούς
πως γίνονται οι αγώνες.

Κρήτη πατρίς του Μίνωα, του Βενιζέλου μάνα, χωρίς εσένα δε χτυπά, τση
λευτεριάς καμπάνα.

Κρήτη πεντάμορφο νησί Κρήτη λεβεντογέννα, η ιστορία σου ποτέ δεν γράφεται
με πένα.

Κρήτη ποτέ σου μη δεχθείς μαθήματα των άλλω, σαν το δικό σου το σκολειό
στο κόσμο δεν ειν' άλλο.

Κρήτη τα παλικάριά σου παντού 'ναι ξακουσμένα, και τ' άρματα πολλές φορές
τα 'χουνε τιμημένα.

Μαδάρες με τ' αγρίμια σας και με τη Σαμαριά σας, π 'εχθρός ποτέ δεν πάτησε
πάνω στα χώματα σας.

Μαχαίρι κρητικό βαστώ π' αστράφτει και γυαλίζει, στην ξενιτιά οντε βρίσκομαι
την Κρήτη μου θυμίζει.

Μες το γαλάζιο του γιαλού, στην ατσαλένια αγκάλη, περιφανή, μαγευτική, η
Κρήτη μας προβάλει.

Ο κρητικός στην ξενιτιά την Κρήτη ντουςουντίζει, κι οντε γαείρει και τη δει από
χαρά δακρύζει.

Ο κρητικός στην ξενιτιά, οντε σκεφτεί την Κρήτη, όπως τα χιονιά στα βουνά,
τον εσκεπάζει η λύπη.

Οποίος το χώμα σου πατεί, Κρήτη μου σε θαυμάζει, γιατ' άλλο μέρος σ'
ομορφιά, εσένα δε σου μοιάζει.

Ούλα του κόσμου τα νησιά άπου 'ναι στον πλανήτη, ούλα μαζί να σμίξουνε, δεν
κάνουνε την Κρήτη.

Πάρε τση Κρήτης τα βουνά, και ανέβα πέτρα, σε κάθε πέτρα που πατείς, έναν
αγώνα μέτρα.

Περήφανος αισθάνομαι που 'μαι παιδί τση Κρήτης, όπως είναι περιφανώς ο
Γερο Ψηλορείτης.

Σαν αγναντέψω από μακριά τση Κρήτης τ' ακρογιάλι, περνά ο πόνος τση
καρδιάς κι η πικρά η μεγάλη.

Στη Κρήτη οντε χορεύουνε και οντε τραγουδούνε, βαστούνε τα κουμπουριά
τους και μπαλοτολογούνε.

Τα διαβατάρικα πούλια, στον κόσμο διαλαλούνε, πως μερακλίδικες καρδιές,
στην Κρήτη μόνο ζούνε.

Τα τιμημένα χώματα τση Κρήτης διασκελίζω με μερακλήδες κρητικούς χαίρομαι
να γλεντίζω.

Το Βενιζέλο γέννησες Κρήτη μου που 'ν' αστέρι, και αγωνίστηκε σκληρά τη
Λευτεριά να φέρει.

*Τώρα ο κόσμος κι ο ντουνιάς ολόκληρος το ξέρει, πως έχει η Κρήτη σύμβολο
ειρήνης το μαχαίρι.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 - Ο ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Ο Ν. Ρεθύμνου, ένας από τους τέσσερις νομούς της Κρήτης, βρίσκεται Δ από τον Ν. Ηρακλείου και Α από το Ν. Χανίων, Β βρέχεται από το Κρητικό Πέλαγος και Ν από το Λιβυκό Πέλαγος. Έχει έκταση 1.496 τ. χλμ. και πληθυσμό 69.258 κατοίκους. Πρωτεύουσα του νομού είναι το Ρέθυμνο. Διοικητικά διαιρείται σε τέσσερις επαρχίες : Αγίου Βασιλείου με πρωτεύουσα το Σπήλι, Αμαρίου με πρωτεύουσα το Αμάριο, Μυλοποτάμου με πρωτεύουσα το Πέραμα και Ρεθύμνης με πρωτεύουσα το Ρέθυμνο.

Η επαρχία Ρεθύμνου βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του νομού, η επαρχία Μυλοποτάμου στην ανατολική πλευρά του και συνορεύει με το νομό Ηρακλείου, η επαρχία Αμαρίου είναι στο μέσο του νομού και συνορεύει με τις άλλες τρεις επαρχίες του και η επαρχία Αγίου Βασιλείου στα νότια βρέχεται από το Λιβυκό Πέλαγος. Οι κυριότερες πόλεις και χωριά της περιοχής είναι το Ρέθυμνο , η Αγία Γαλήνη , τα Ανώγεια και το Αμάρι .

7.1 Επαρχίες και Δήμοι του Νομού Ρεθύμνου



7.1.1 Επαρχία Ρεθύμνου



Η επαρχία Ρεθύμνου βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του Νομού και η βόρεια πλευρά του βρέχεται από το Κρητικό Πέλαγος. Στη νότια πλευρά της είναι ο Βρύσινας ενώ δυτικά ο Κρυονερίτης. Η έκταση του είναι 350 τ.χλμ. από τα οποία τα 138 τ.χλμ. είναι καλλιεργήσιμα. Τα κυριότερα προϊόντα που παράγονται στην επαρχία είναι λάδι, εσπεριδοειδή, κρασί, κτηνοτροφικά κτλ.

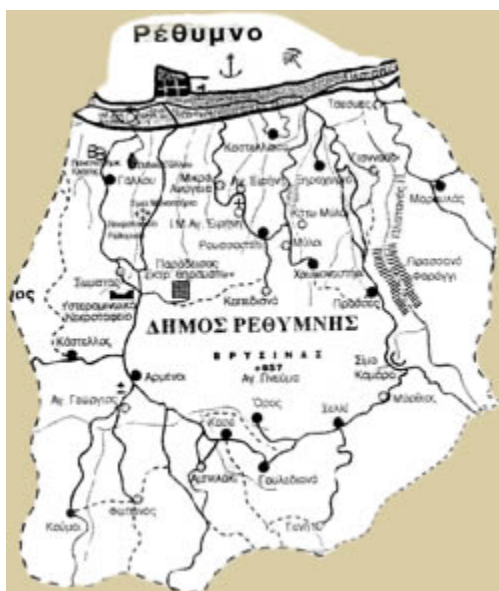
Η επαρχία Ρεθύμνου έχει σαν πρωτεύουσα το Ρέθυμνο από το οποίο πήρε και την ονομασία της. Αρχικά λεγόταν Καστελανιά Μπονεπαριού από το φρούριο Κάστελ Μπονεπάριο (καλό οχυρό) που έχτισε ο Πεσκατόρε στο ύψωμα του χωριού Μονοπάρι. Το 14ο αιώνα έγινε νέα διοικητική διαίρεση του νησιού και η Καστελανιά συγχωνεύτηκε με την πόλη του Ρεθύμνου που έγινε έδρα του

βενετού νομάρχη και πήρε το όνομα επαρχία Ρεθύμνου, όπου και παρέμεινε μέχρι και σήμερα. Το 15ο αιώνα η Επισκοπή προστέθηκε στην επαρχία Ρεθύμνου αυξάνοντας τον πληθυσμό της.

Στην επαρχία Ρεθύμνου βρίσκονται 4 δήμοι:

- Δήμος Ρεθύμνου
- Δήμος Νικηφόρου Φωκά
- Δήμος Αρκαδίου
- Δήμος Λατππαίων

7.1.1.1 Δήμος Ρεθύμνου



έδρα: Ρέθυμνο

Ο Δήμος Ρεθύμνου που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Ρεθύμνου, Καστέλου, Αρμένων, Σελλίων, Ρουσσοσπιτίου, Χρωμοναστηρίου, Μαρουλά, Κούμνων, Καρέ, Γουλεδιανών, Πρασσών και Όρους με πληθυσμό 26.560 κατοίκους και έδρα το Ρέθυμνο.

A map of the region of Arvaniti in the Peloponnese, showing the Ararat river and various settlements. The map is labeled with Greek names for locations such as Ararat, Arvaniti, and various villages. The river Ararat is shown flowing through the region, and the map includes a scale bar and a north arrow.

Πληθυσμιακά Στοιχεία 4.216 κατοίκους

Ο Δήμος Νικηφόρου Φωκά που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Ατσιποπούλου, Γερανίου, Πρινέ, Γωνιάς, Άνω Βαλσαμόνερο, Μαλακίου, Κάτω Βαλσαμόνερο, Φραντζεσκιανών Μετοχίων, Αγίου Κωνσταντίνου, Ζουριδίου, Ρούστικων, Καλονύκτη, Μούντρους, και Σαϊτούρων με πληθυσμό 4.216 κατοίκους και έδρα

τον Αθάνατο.

7.1.1.3 Δήμος Αρκαδίου

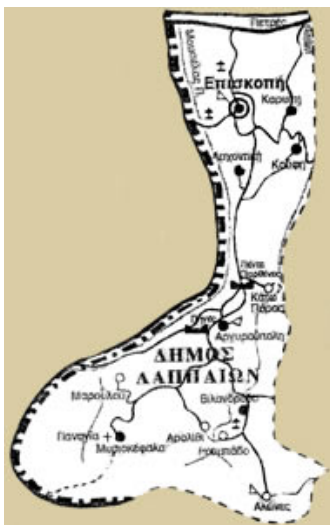


ἔδρα: Ἀδελε

Πληθυσμιακά Στοιχεία 4.745 κατοίκους

Ο Δήμος Αρκαδίου που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Άδελε, Πηγής, Μέσης, Κυρριάννας, Αμνάτου, Παγκαλοχωρίου, Χαμαλευρίου, Πρίνου, Έρφων, Σκουλούφιων, Ελεύθερνας, και Αρχαίας Ελεύθερνας με πληθυσμό 4.745 κατοίκους και έδρα το Άδελε

7.1.1.4 Δήμος Λατππαίων



έδρα: Επισκοπή

Πληθυσμιακά Στοιχεία 2.585 κατοίκους

Ο Δήμος Λαππαίων που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Επισκοπής, Κάτω Πόρου, Αργυρούπολης, Βιλιανδρέου και Μυριοκεφάλων με πληθυσμό 2.585 κατοίκους και έδρα την Επισκοπή.

7.1.2 Επαρχία Αγίου Βασιλείου



Η επαρχία Αγίου Βασιλείου βρίσκεται στο Νότιο τμήμα του Νομού Ρεθύμνης και περιβάλλεται από απόκρημνα βουνά τα οποία δίνουν μια ξεχωριστή ομορφιά στην περιοχή.

Στην επαρχία Αγίου Βασιλείου υπάρχουν δύο φαράγγια το Κουρταλιώτικο φαράγγι και το φαράγγι Κοτσυφού. Τα ποτάμια που υπάρχουν στην επαρχία είναι ο Πλατύς, ο Κουρταλιώτης και ο Ακουμιανός.

Στη βυζαντινή εποχή ονομαζόταν Κάτω Σύβριτος από την αρχαία πόλη Σύβριτος. Επίσης, κατά την ίδια περίοδο αποτελούσε επισκοπή Συβρίτου μαζί με την επαρχία Αμαρίου. Επί Τουρκοκρατίας αποτελούσε μαζί με τις επαρχίες Αμαρίου και Σφακίων, την Επισκοπή Λάμπης και Σφακίων με έδρα το Σπήλι.

Στην επαρχία Αγίου Βασιλείου βρίσκονται 2 δήμοι:

- Δήμος Φοίνικα
- Δήμος Λάμπης

7.1.2.1 Δήμος Φοίνικα

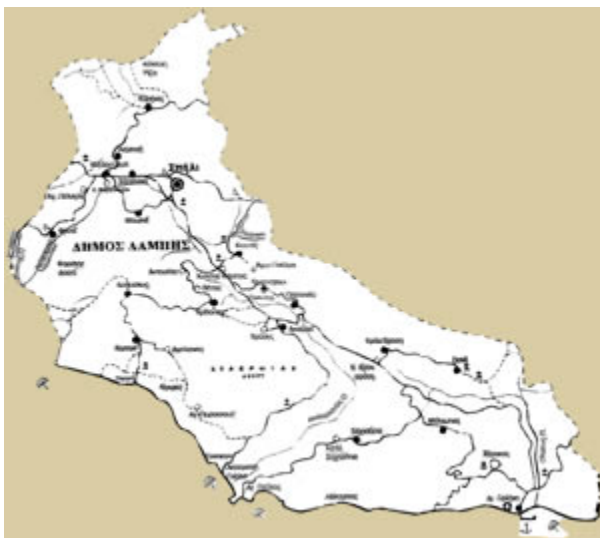


έδρα: Πλακιάς

Πληθυσμιακά Στοιχεία 3.018 κατοίκους

Ο Δήμος Φοίνικα που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Αγίου Βασιλείου, Αγκουσελιανών, Αγίου Ιωάννη, Σελλίων, Ροδάκινο, Μύρθιο, Λευκογείων, Ασωμάτων, Μαρίου και Κοξαρέ με πληθυσμό 3.018 κατοίκους και έδρα τον Πλακιά.

7.1.2.2 Δήμος Λάμπης



έδρα: Σπήλι

Πληθυσμιακά Στοιχεία 5.944 κατοίκους

Ο Δήμος Λάμπης που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Μιξορρούματος, Λαμπινής, Καρίνων, Σπηλίου, Μουρνέ, Κισσού, Αρδάκτου, Δρίμισκου, Κεραμέ, Κεντροχωρίου, Ακουμίων, Κρύας Βρύσης, Ορνέ, Σακτουρίων, Μελάμπων και Αγίας Γαλήνης με πληθυσμό 5.944 κατοίκους και έδρα το Σπήλι.

7.1.3 Επαρχία Μυλοποτάμου



Η επαρχία Μυλοποτάμου βρίσκεται στο Βορειοανατολικό τμήμα του Νομού Ρεθύμνης και στη βόρεια πλευρά του βρέχεται από το Κρητικό Πέλαγος. Το μεγαλύτερο βουνό της Κρήτης ο Ψηλορείτης δεσπάζει στη νοτιοανατολική πλευρά της επαρχίας ενώ στη νότια πλευρά βρίσκεται το βουνό Κουλούκωνας. Το σπήλαιο Ιδαίον Άντρο όπου γεννήθηκε, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο πατέρας των θεών Δίας, βρίσκεται στην επαρχία αυτή.

Η καλλιέργεια της ελιάς και τα αμπέλια είναι η κύρια ενασχόληση των κατοίκων της περιοχής ενώ είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη η κτηνοτροφία.

Η ονομασία της επαρχίας αυτής προέρχεται από τον ποταμό Μυλοπόταμο που τη διαπερνά από Ανατολικά προς δυτικά. Την ονομασία αυτή την πήρε σχετικά πρόσφατα εξαιτίας της παρουσίας πολλών νερόμυλων οι οποίοι δούλευαν με την ροή του. Κατά τα Ενετικά χρόνια η επαρχία αυτή λεγόταν Μεγάλος Ποταμός. Κατά την Τουρκοκρατία η επαρχία Μυλοποτάμου μαζί με την Ρεθύμνης

αποτελούσαν την επισκοπή Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου. Ο Μυλοπόταμος ήταν περιοχή όπου κυριάρχησαν πολλές αιματηρές συγκρούσεις, λόγω της μορφολογίας του.

Στην επαρχία Μυλοποτάμου βρίσκονται 3 δήμοι:

- Δήμος Γεροποτάμου
- Δήμος Κουλούκωνα
- Δήμος Ανωγείων

7.1.3.1 Δήμος Γεροποτάμου



έδρα: Πέραμα

Πληθυσμιακά Στοιχεία 6.710 κατοίκους

Ο Δήμος Γεροποτάμου που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Αλφάς, Αγγελιανών, Μαργαριτών, Ορθέ, Καλανδάρε, Πασαλιτών, Μελισουργακίου, Χουμερίου, Αγίου Μάμαντος, Πανόρμου, Ρουμελί, Περάματος, Μελιδονίου, Αχλαδέ, Σκεπαστής και Σισσών με πληθυσμό 6.710 και έδρα το Πέραμα.

7.1.3.2 Δήμος Κουλούκωνα

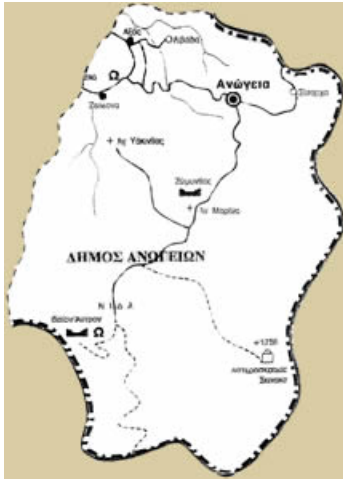


έδρα: Γαράζο

Πληθυσμιακά Στοιχεία 5.725 κατοίκους

Ο Δήμος Κουλούκωνα που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Αγιάς, Δαμαβόλου, Επισκοπής, Γαράζου, Βενίου, Λιβαδίων, Αγίου Ιωάννη, Καλύβου, Απλαδιανών, Δοξαρού, Κρυονερίου, Αίμονα, Χώνους, Θεοδώρας και Αλδίδων με πληθυσμό 5.725 και έδρα το Γαράζο.

7.1.3.3 Δήμος Ανωγείων



έδρα: Ανώγεια

Πληθυσμιακά Στοιχεία 4.285 κατοίκους

Ο Δήμος Ανωγείων που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Ανωγείων και Αξού με πληθυσμό 4.285 κατοίκους και έδρα τα Ανώγεια.

7.1.3 Επαρχία Αμαρίου



Η επαρχία Αμαρίου βρίσκεται στο Νοτιοανατολικό τμήμα του Ν. Ρεθύμνης μετά τις Πρασιές. Απλώνεται από τη γραφική κοιλάδα των Ποταμών μέχρι την Λοχριά.

Η επαρχία Αμαρίου είναι η μικρότερη περιοχή του Ν. Ρεθύμνου αφού έχει έκταση 272τ.μ. από τα οποία τα 85τ.μ. είναι καλλιεργήσιμα. Η επαρχία Αμαρίου φημίζεται για τα άφθονα νερά της, αφού περνάνε μικρά ποτάμια όπως ο ποταμός Λυγιώτης στα νότια, που χύνεται κοντά στην Αγία Γαλήνη, και ο ποταμός Σταυρομάννα στα βόρεια που χύνεται στον Πλατανιά Ρεθύμνου. Στην επαρχία Αμαρίου υπάρχουν μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις εξαιτίας των πηγών της, και τα γεωργικά προϊόντα που παράγονται είναι περίφημα, όπως τα φρούτα, κεράσια κλπ.

Το Αμάρι αναφέρεται από τις αρχές της Ενετοκρατίας και πρέπει να προέρχεται από κάποιον Βενετό Φεουδάρχη που κατοικούσε στο χωριό Αμάρι που σήμερα είναι η πρωτεύουσα της επαρχίας. Στη περίοδο της Τουρκοκρατίας η επαρχία Αμαρίου επαναστάτησε πολλές φορές, αφού λέγεται ότι διοικούνταν από πολύ σκληρούς Τούρκους που τότε λέγονταν 'Αμπαδιώτες'. Κατά τη Γερμανική κατοχή

το Αμάρι ήταν ξανά κέντρο επαναστάσεων που έγινε αφορμή να καούν χωριά όπως: Βρύσες, Άνω Μέρος, Καρδάκι, Γερακάρη, Λοχριά και Σμίλες.

Στην επαρχία Αμαρίου βρίσκονται 2 δήμοι:

- Δήμος Συβρίτου
- Δήμος Κουρητών

7.1.3.1 Δήμος Συβρίτου



έδρα: Αγία Φωτεινή

Πληθυσμιακά Στοιχεία 3.158 κατοίκους

Ο Δήμος Συβρίτου που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Βολιωνών, Παντάνασσας, Πατσού, Αποστόλων, Θρόνου, Καλογέρου, Βισταγής, Μοναστηρακίου, Νευσ Αμαρίου, Άνω Μέρους, Βρυσών, Γερακαρίου, Ελενών, και Μέρωνα με πληθυσμό 3.158 κατοίκους και έδρα την Αγία Φωτεινή.

7.1.3.2 Δήμος Κουρητών



έδρα: Φουρφουράς

Πληθυσμιακά Στοιχεία 2.668 κατοίκους

Ο Δήμος Κουρητών που συγκροτείται από τους Ο.Τ.Α. Λαμπιωτών, Πετροχωρίου, Βυζαρίου, Πλατανιών, Φουρφουρά, Κουρουτών, Νίθαυρας, Αποδούλου, Πλατάνου, Λοχριάς, Αγίας Παρασκευής και Αγίου Ιωάννη με πληθυσμό 2.668 και έδρα το Φουρφουρά.

7.2 Φυσική Γεωγραφία & Κλίμα Νομού Ρεθύμνου

Ο νομός Ρεθύμνου στα βόρεια βρέχεται από το Κρητικό και στα νότια από το Λιβυκό πέλαγος.

Η ομώνυμη πρωτεύουσά του, που ο πυρήνας της είναι χτισμένος πάνω σε ακρωτήρι της βόρειας ακτής του νομού, απέχει 58 χιλιόμετρα από τα Χανιά και 78 από το Ηράκλειο. Η ανάπτυξη της πόλης ακολουθεί την κατεύθυνση της βόρειας αμμώδους παραλίας που το συνολικό της μήκος φθάνει τα 13 χιλιόμετρα, ενώ

στα νότια υψώνεται μια σειρά χαμηλών λόφων με ψηλότερη την κορυφή του Βρύσινα (ύψ. 858μ.).

Το έδαφος του νομού είναι στο μεγαλύτερο μέρος του ορεινό με σχετικά μικρές αλλά ενδιαφέρουσες εναλλαγές στη μορφολογία, όπως εντυπωσιακά φαράγγια, πολυάριθμα σπήλαια, κατάφυτες κοιλάδες και μικρά ποτάμια. Οι πεδινές εκτάσεις περιορίζονται στα βόρεια παράλια και στις περιοχές ανάμεσα στους ορεινούς όγκους. Ομοίως περιορισμένα είναι και τα ποτάμια που εκτός από το Γεροπόταμο ή Αυλοπόταμο που πηγάζει από τον ορεινό Μυλοπόταμο και εκβάλλει στα δυτικά του Πανόρμου και τον Μεγάλο Ποταμό που καταλήγει στη Λίμνη του Πρέβελη, όλοι οι άλλοι στα βόρεια, είναι δευτερεύοντες και συνήθως έχουν νερό μόνο κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Τον κύριο λόγο λοιπόν στη μορφολογία του εδάφους του νομού έχουν τα όρη και οι οροσειρές. Έτσι, στα ανατολικά δεσπόζει η Ίδη ή Ψηλορείτης, το ψηλότερο βουνό της Κρήτης, που το ύψος του φθάνει τα 2456μ. και ο ορεινός του όγκος καταλαμβάνει περίπου το 1/5 της συνολικής έκτασης του νομού. Η οροσειρά του Κέδρους (ύψ 1777μ.) που αναπτύσσεται στα νοτιοδυτικά του Ψηλορείτη οριοθετεί μαζί μ' αυτόν την πανέμορφη κοιλάδα του Αμαρίου. Στο βορειοανατολικό άκρο του νομού υψώνεται ο Κουλούκουνας ή Ταλαία Όρη (ύψ 1083μ.), ακριβώς νότια της πόλης του Ρεθύμνου ο Βρύσινας (ύψ. 858μ.) και στα νοτιοδυτικά ο Κρυονερίτης (ύψ. 1312μ.), η ανατολικότερη κορυφή του δεύτερου σε μέγεθος ορεινού όγκου της Κρήτης, των Λευκών Ορέων.

Χαρακτηριστικά του εύκρατου μεσογειακού κλίματος που επικρατεί στο νομό είναι το ζεστό καλοκαίρι και η μακρά περίοδος βροχοπτώσεων που διαρκεί από το φθινόπωρο ως τον Απρίλιο. Κυρίαρχο ρόλο στα καιρικά φαινόμενα της περιοχής διαδραματίζουν και οι ισχυροί βόρειοι και νότιοι άνεμοι.

7.3 Οικονομία

Ο νομός Ρεθύμνου είναι ο μικρότερος νομός της Κρήτης. Οι κυριότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές του εκτός από τον τουρισμό είναι οι ελιές, το λάδι, η κτηνοτροφία και τα σπρωφόρα δέντρα. Η οικονομία του νομού είναι αγροτική και

τουριστική. Κύριο προϊόν της περιοχής είναι το χαρούπι, που αποτελεί έναν πολύ μεγάλο παράγοντα εισοδήματος. Άλλοι οικονομικοί παράγοντες είναι η πλούσια κτηνοτροφία, τα σταφύλια, το κρασί, τα φρούτα, τα εσπεριδοειδή και τα φιστίκια. Η βιομηχανία δεν είναι αναπτυγμένη, ενώ το εμπόριο συγκεντρώνεται κυρίως στην πρωτεύουσα του νομού. Από τις υπάρχουσες βιοτεχνικές κυρίως επιχειρήσεις καταγράφονται ελαιουργίες, σαπωνοποιεία, βυρσοδεψίες και επιχειρήσεις επεξεργασίας ειδών διατροφής.

7.4 Ιστορική Αναδρομή Νομού Ρεθύμνης

Η αρχή της μακραίωνης ιστορίας του Ρεθύμνου, τοποθετείται στα Νεολιθικά Χρόνια, όπου αρχαιολογικά κατάλοιπα μαρτυρούν πιθανή- κατά περιόδους- κατοίκηση από αλιείς, στο σπήλαιο του Γερανίου. Μαρτυρίες για την ύπαρξη της πόλης αρχίζουν από τον 5ο-4ο αι. Π.Χ. και είναι τα νομίσματα, οι επιγραφές και οι αρχαίοι συγγραφείς.

Η Μινωική περίοδος αποτέλεσε οικονομικό αλλά κυρίως πολιτιστικό σταθμό για το νησί. Από τα μέσα του 12 ου αιώνα πΧ, μέχρι και τα μέσα του 11ου αιώνα π. Χ (Υστερομινωικά Χρόνια), ο Μινωικός πολιτισμός γνώρισε σημαντική άνθηση, με τους Κρητικούς να αναπτύσσουν το εμπόριο και να ξεκινούν τις επαφές τους με Συρία και Αίγυπτο.

Η περίοδος εμπορικής και πολιτισμικής κορύφωσης, τελειώνει απότομα για τους Κρητικούς, την περίοδο του μυθικού Βασιλιά Μίνωα, πιθανότατα λόγω της καταστροφικής έκρηξης του ηφαιστείου της Σαντορίνης και των συνεπειών αυτής. Οι περίοδοι που ακολουθούν δημιουργούν προβλήματα στους κατοίκους του νησιού, καθώς χαρακτηρίζονται από μια σειρά κατακτήσεων. Αρχίζουν οι Δωριείς ακολουθούν οι Ρωμαίοι, οι Ενετοί, οι Τούρκοι, οι Γερμανοί. Η πανέμορφη Κρήτη γίνεται πολυπόθητη και οι αναμφισβήτητα γενναίοι και δυνατοί Κρητικοί αδυνατούν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους.

Το 1204 αρχίζει μια νέα περίοδος για την Κρήτη και πιο συγκεκριμένα για το Ρέθυμνο. Με την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τους

Σταυροφόρους οι αρχηγοί τους μοιράζονται τα εδάφη της, οι οποίοι με τη σειρά τους την παραχωρούν στους Βενετούς, έναντι αμοιβής. Εκείνοι όμως λόγω των πολλαπλών κήσεων τους σε Πελοπόννησο και Αιγαίο, παραμελούν το νέο τους απόκτημα με αποτέλεσμα να κάνουν ευκολότερη την πρόσβαση στους «μνηστήρες» του νησιού.

Το 1538, αποτέλεσε χρονολογία σταθμό για το Ρέθυμνο. Τότε χρονολογείται η επίθεση του Πειρατή Barbarosa, η ιστορία και τα κατορθώματα του οποίου γέμισαν τις σελίδες μεγάλων συγγραφέων, στη σύγχρονη εποχή. Η επίθεση του Barbarosa, οδήγησε τους Ενετούς στο να συνειδητοποιήσουν ότι η πόλη χρήζει οχυρωματικών έργων, που θα την προστατεύσουν από τις επιθέσεις των κατακτητών.

Ως εκ τούτου, αρχίζουν να κατασκευάζουν ένα τείχος που ξεκινούσε από την ανατολική παραλία της πόλης και κατέληγε στην δυτική, προστατεύοντας όμως έτσι το Ρέθυμνο μόνο από την στεριά και αφήνοντας το πλήρως εκτεθειμένο στους κατακτητές από την πλευρά της θάλασσας. Κάποια χρόνια αργότερα, όταν ο πειρατής Ολουτζ Αλή κατέκτησε από τη θάλασσα το Ρέθυμνο με σχετική ευκολία, οι Ενετοί συνειδητοποίησαν το λάθος που είχαν διαπράξει στην οχυρωματική πολιτική τους και μόλις δυο χρόνια μετά, ξεκίνησαν να χτίζουν το κάστρο το οποίο σώζεται μέχρι σήμερα και αποτελεί μοναδική ομορφιά και σημείο κατατεθέν της πόλης, τη Φορτέτζα.

Οι αρχές του 16ου αιώνα βρίσκουν το Ρέθυμνο σε άνθηση. Ο πληθυσμός της πόλης φτάνει την περίοδο εκείνη τους 10.000 κατοίκους, αριθμός που αποτέλεσε τον υψηλότερο πληθυσμό του Ρεθύμνου μέχρι και τα 1940. Τόσο μεγάλη ήταν η δίψα και η θέληση των Ρεθυμνιωτών να αναδείξουν τον πολιτισμό και την ιστορία τους, που καταφέρνουν να επηρεάσουν τον τρόπο ζωής των κατακτητών-Ενετών, οι οποίοι με το πέρασμα του χρόνου άρχισαν να οικειοποιούνται τις καθημερινές συνήθειες των ντόπιων. Ρεθυμνιώτες ευγενείς συνεξουσιάζουν με τον κατακτητή την πόλη τους.

Ακολουθεί η περίοδος της «Κρητικής Αναγέννησης», μια εποχή πολιτισμικής άνθησης, που από όλη την υπόλοιπη Ελλάδα παρατηρείται μόνο στην Κρήτη και

τα Επτάνησα. Η αστική τάξη αφυπνίζεται και αναπτύσσεται ραγδαία. Στο Ρέθυμνο αρχίζουν να επιστρέφουν οι πρώτοι επιστήμονες, γόννοι των αστικών οικογενειών, που κάποια χρόνια νωρίτερα είχαν ταξιδεύσει στην Πάδοβα για να φοιτήσουν στο τοπικό Πανεπιστήμιο.

Είναι η ίδια περίοδος όπου από τη μία ο Γεώργιος Χορτάτζης με το καταπληκτικό και διαχρονικό λαϊκό δράμα που έγραψε, την "Ερωφίλη", και από την άλλη ο Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλέ με τον Κρητικό Πόλεμο, ένα ποιητικό χρονογράφημα που για πρώτη φορά φέρνει στην επιφάνεια στοιχεία της κοινωνική ζωή του Ρεθύμνου στα τελευταία χρόνια της Ενετοκρατίας, διαμορφώνουν και αξιοποιούν τις έννοιες της λογοτεχνίας και της ποίησης.

Αυτός ο πολιτισμικός «οργασμός», διακόπτεται άδοξα και απότομα, το 1669 με την κατάκτηση της Κρήτης από τον Τουρκικό ζυγό. Φυσικό επακόλουθο. Ο οικονομικός και πολιτιστικός μαρασμός της Ρεθεμνιώτικης πόλης. Αντίθετα με την ανοδική πορεία και την πολιτισμική άνθηση που είχαν ως τότε επιτύχει οι κάτοικοι, η πνευματική και καλλιτεχνική ζωή υποβαθμίζεται. Οι Τούρκοι καταφέρνουν έστω και για λίγο, να καταπνίξουν τον Κρητικό Πολιτισμό.

Η πόλη του Ρεθύμνου ερημώνει από κατοίκους. Η λύτρωση έρχεται με την επανάσταση του 1821. Οι Ρεθυμνιώτες, μαζί με τους υπόλοιπους Κρητικούς, αποκτούν την δυνατότητα να αποδείξουν για μια ακόμη φορά, ότι η αγάπη που νιώθουν για τον τόπο τους, τους γεμίζει κουράγιο, δύναμη και αποφασιστικότητα. Η ελευθερία είναι και πάλι πιθανότητα, και δεν αφήνουν κανένα κατακτητή να τους τη στερήσει. Πολεμούν γενναία. Η αποκορύφωση των αγώνων τους έρχεται με το Ολοκαύτωμα της Μονής Αρκαδίου.

Οι προσπάθειες των αγωνιστών της Κρήτης, δεν πάνε χαμένες. Το 1897 η Κρήτη απέκτησε και πάλι την αυτονομία της και το Ρέθυμνο, δειλά μα δυναμικά αρχίζει να κάνει ξανά τα πρώτα βήματα για ανάπτυξη. Κατασκευάζεται ο αμαξωτός δρόμος Ρέθυμνο - Γεωργιούπολη, δημιουργούνται γέφυρες, ανοίγει το πρώτο οδοντιατρείο, το πρώτο νηπιαγωγείο και το πρώτο φωτογραφείο.

Οι δυσκολίες και οι κακουχίες δεν σταματούν εδώ για την όμορφη πόλη του Ρεθύμνου. Η οικονομική και πνευματική άνθηση σταματούν για ακόμη μια φορά

στα 1907,όταν αποχωρούν από την Κρήτη τα στρατεύματα των Μεγάλων Δυνάμεων.

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος αφήνει ως ανάμνηση στους Ρεθυμνιώτες μια πόλη με πολλές καταστροφές.

Μαζεύοντας τα κατάλοιπα του πολέμου, οι Ρεθυμνιώτες κατάφεραν μέσα στα επόμενα χρόνια να ζωντανέψουν ξανά τον πολιτισμό τους. Από τη δεκαετία του 1970, το Ρέθυμνο έχει στηρίξει την οικονομική του ανάπτυξη κυρίως στον τουρισμό, ο οποίος ανθίζει μέχρι σήμερα λόγω της φυσικής ομορφιάς, των πολλαπλών αξιοθέατων που έχει να επιδείξει ο τόπος αλλά κυρίως λόγω της ζεστής φιλοξενίας που προσφέρουν οι ντόπιοι και για την οποία έχουν πλέον γίνει γνωστοί σε όλη την Ευρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 - Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

8.1 Ιστορία της πόλης

Στη θέση του σημερινού Ρεθύμνου βρισκόταν η αρχαία Ρίθυμνα, όπως πιστοποιούν ευρήματα νεκροταφείου της υστερομινωικής περιόδου που βρέθηκαν στο συνοικισμό Μασταμπά.

Η πόλη ήκμασε κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους, ενώ κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ. έχασε τη σπουδαιότητά της, άγνωστο για ποιο λόγο, και αναφέρεται σαν «κώμη». Διατήρησε όμως την αυτονομία και την ανεξαρτησία της, όπως προκύπτει και από τα νομίσματα που εξακολουθούσε να κόβει σαν ελεύθερη πόλη. Στη βυζαντινή εποχή συνέχισε να κατοικείται. Μέσα στην πόλη βρέθηκαν τμήματα από ρωμαϊκά και βυζαντινά μωσαϊκά.

Μεγάλη ακμή γνώρισε κατά τα χρόνια της ενετοκρατίας, μια και οι βενετοί την χρησιμοποίησαν σαν λιμάνι ενδιάμεσο μεταξύ Ηρακλείου και Χανίων και σαν διοικητικό κέντρο της περιοχής.

Έτσι η πόλη εξελίχθηκε σε μια από τις τρεις σημαντικότερες της Κρήτης. Διατήρησε τον ελληνικό χαρακτήρα της περισσότερο από τις άλλες δυο μεγάλες πόλεις, παρόλο που δέχθηκε τη βενετσιάνικη επίδραση, και συγκέντρωνε αρκετούς ευγενείς Κρητικούς. Σαν το σπουδαιότερο κέντρο της περιοχής ήταν έδρα του «ρετούρη»: Βενετού νομάρχη.

Υπέστη επιδρομές, πυρπολήσεις και λεηλασίες από τον τρομερό Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα και τους πειρατές και τελικά κατελήφθη από τους Τούρκους το 1646. Βενετσιάνοι και Έλληνες οχυρώθηκαν στη Φορτέτσα, αλλά μετά από πολιορκία 22 ημερών αναγκάστηκαν να παραδοθούν.

Κατά την εποχή της τουρκοκρατίας περιέπεσε σε αφάνεια, όπως άλλωστε και οι άλλες πόλεις, ενώ κατά τα δύσκολα χρόνια του επαναστατικού ενάντια στους κατακτητές αγώνα, οι κάτοικοί του συμμετείχαν ενεργά, με αποτέλεσμα να εκτελεστούν πολλοί αγωνιστές.

Το 1897 τα ρωσικά στρατεύματα κατέλαβαν την πόλη του Ρεθύμνου και την είχαν

υπό την κατοχή τους μέχρι το 1909. Το 1913 ενώθηκε με την Ελλάδα μαζί με την υπόλοιπη Κρήτη.

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής οι Ρεθυμνιώτες ανέπτυξαν αντιστασιακή δράση δίνοντας το «παρών» στην πάλη κατά του φασισμού.

Η παλιά πόλη στο Ρέθυμνο είναι από τις πιο καλοδιατηρημένες αναγεννησιακές πόλεις. Βρίσκεται στην καρδιά του σημερινού Ρεθύμνου και συνδυάζει την ανατολίτικη όψη της Τουρκοκρατίας με την Ενετική αρχιτεκτονική αναγεννησιακού χαρακτήρα.

Μετά την κατάκτηση της Κρήτης από τους Βενετούς (1204), η οικοδόμηση της πόλης του Ρεθύμνου γίνεται με βάση την ενετική αρχιτεκτονική. Αρχικά χρησιμοποιήθηκαν Βενετοί τεχνίτες, μεταγενέστερα τη θέση τους πήραν Κρητικοί "μουράροι", δηλαδή πρωτομάστορες εκπαιδευμένοι από τους Βενετούς.

Οι κατοικίες του Ρεθύμνου ρυμοτομικά έχουν οργανωθεί σε άμεση σχέση με τη θάλασσα καθώς η κύρια ενετική οδός Ruga Maistra (η σημερινή παραλιακή λεωφόρος Ελ. Βενιζέλου στο Ρέθυμνο) ήταν παράλληλη προς αυτή, σε αντίθεση με το Ηράκλειο και τα Χανιά που η πόλη είναι κλειστή προς τη θάλασσα για αμυντικούς λόγους και ο κεντρικός δρόμος είναι κάθετος προς αυτή.

Τα ιδιωτικά μέγαρα στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου, για οικονομικούς κυρίως λόγους δεν είναι αντίστοιχα της μητρόπολης. Επιπλέον, η έντονη Κρητική παράδοση στην αρχιτεκτονική δεν μπόρεσε να ξεπεραστεί, ενώ οι αναγεννησιακές επιδράσεις είναι εμφανείς κυρίως στις προσόψεις οικοδομών. Τέλος σε αντίθεση με το Ηράκλειο και τα Χανιά, στο Ρέθυμνο επικρατεί ο ελληνικός χαρακτήρας, καθώς οι περισσότεροι ευγενείς ήταν Έλληνες, οι λεγόμενοι "Αρχοντορωμαίοι".

Με την καταστροφή του 1571 από τον Ουλούτζ Αλή καταστράφηκαν πολλά μνημεία με στοιχεία γοθικής αρχιτεκτονικής ενώ το Ρέθυμνο χτίζεται ξανά σχεδόν εξ ολοκλήρου το τρίτο τέταρτο του 16ου.

Διάσπαρτες στα στενά της παλιάς πόλης διατηρούνται πολλές κατοικίες, εξαιρετικά δείγματα τούρκικης αρχιτεκτονικής. Τυπικό χαρακτηριστικό της είναι η ευρεία χρήση ξύλου. Ο τρόπος δόμησης στα χρόνια της τούρκικης κατάκτησης

(1646 - 1898) αλλάζει και η καλοπελεκεημένη πέτρα των ενετών δίνει τη θέση της στον ξύλινο σκελετό γεμισμένο με πέτρες, μικρού μεγέθους χωρίς καμία επεξεργασία, και λάσπη (μπαγδατί). Ο τοίχος κατόπιν επιχρίεται με πλούσιο σοβά. Ο πάνω όροφος σχεδόν πάντα προεξέχει (σαχνισί) και ντύνεται με ξύλο, συχνά με το λεγόμενο καφασωτό, δηλαδή πλέγμα ξύλου. Στο Ρεθύμνο οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν κατά κόρον τα ήδη υπάρχοντα ενετικά δημόσια και ιδιωτικά κτίσματα, τα οποία και διαμόρφωσαν ανάλογα με τις ανάγκες που υπέβαλε η χρήση που ήθελαν να τους δώσουν.

Σήμερα η παλιά πόλη του Ρεθύμνου αποτελεί ζωντανό μουσείο μνημείων των τελευταίων αιώνων. Παρά τις καταστροφές που υπέστη στον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, πολλά ενετικά και τούρκικα μνημεία διατηρήθηκαν καθώς η πόλη δεν έχει πληγεί από σεισμούς.

8.2 Περιήγηση-παλιά πόλη

Στα πλαίσια της έρευνάς μας, κάναμε μία διαδρομή στη πόλη του Ρεθύμνου έτσι ώστε να εντοπίσουμε και να καταγράψουμε τα σημαντικότερα αξιοθέατα της πόλης. Η περιήγησή μας ξεκινά από την αρχή της οδού Αντιστάσεως όπου βρίσκεται η Πόρτα Guora ή Μεγάλη Πόρτα. Αποτελεί το μοναδικό απομεινάρι της αρχικής οχύρωσης του Ρεθύμνου. Κτίστηκε το 1566 ,ε 1568, και πήρε το όνομά της πήρε από τον Rettore J. Guoro. Τη συναντάμε στην αρχή της οδού Αντιστάσεως. Διατηρείται το ημικυκλικό της τόξο και το πλάτος του ανοίγματός της που είναι 2,60μ. Προχωρώντας στον ίδιο δρόμο που αλλιώς ονομάζεται Μικρή Αγορά συναντούμε στα αριστερά μας τον Άγιο Φραγκίσκο και ακριβώς δίπλα το Τούρκικο Δημοτικό Σχολείο. Αξίζει εδώ να παρατηρήσουμε το θύρωμα το εξωτερικό μέρος του οποίου ήταν βενετσιάνικο και στη συνέχεια οι Τούρκοι το μίκρυναν χτίζοντας ένα άλλο στο εσωτερικό του διακοσμημένο με παράσταση κληματαριάς. Δίπλα στις παραστάδες υπάρχουν ζεύγη ανάγλυφων που απεικονίζουν στο μεν κάτω μέρος λιοντάρια στο δε πάνω σύμβολα της

Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η είσοδος του σχολείου που ιδρύθηκε το 1796 βρίσκεται στην οδό Παπαμιχελάκη. Προχωρώντας στην οδό Αντιστάσεως στο δεξί μας χέρι θα συναντήσουμε την οδό Σουλίου στην οποία αξίζει να παρακάμψουμε μια και αποτελεί έναν από τους πιο γραφικούς δρομίσκους γεμάτο μαγαζιά και είδη λαϊκής τέχνης. Βγαίνουμε στην οδό Παλαιολόγου. Στο δεξί μας χέρι, ακριβώς στη συμβολή της Παλαιολόγου με την Αρκαδίου βρίσκεται η Loggia που σήμερα στεγάζει το πωλητήριο γνήσιων αντιγράφων αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Η Loggia (Λέσχη) του Ρεθύμνου είναι ένα από τα λαμπρότερα δείγματα της αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής της Κρήτης. Προοριζόταν για τις δημόσιες ανακοινώσεις των βενετικών αρχών, αλλά χρησίμευε και ως τόπος συγκέντρωσης των αρχόντων της πόλης. Με την Τουρκική κατάκτηση μετατράπηκε σε τζαμί του Κιουτσούκ Χατζή Ιμπραϊμ και ο μιναρές που υψώθηκε στη νότια πλευρά με ενεπίγραφη κρήνη στη βάση του, κατεδαφίστηκε το 1930.

Διασχίζουμε την οδό Παλαιολόγου προς τα δυτικά και φθάνουμε στην περίφημη πλατεία του Πλατάνου (Πλατεία Πετυχάκη) την οποία κοσμεί η βενετσιάνικη κρήνη Rimondi. Η κρήνη Rimondi, βρίσκεται στην πλατεία Πλατάνου, που παλιά ήταν το κέντρο της Βενετσιάνικης πόλης. Κτίστηκε το 1626. Η αρχιτεκτονική της είναι εντυπωσιακή. Αποτελείται από τρεις γούρνες στις οποίες τρέχει νερό από τρεις βρύσες σε σχήμα λεοντοκεφαλής. Οι γούρνες στηρίζονται σε τρεις ραβδωτούς κίονες Κορινθιακού ρυθμού. Αφού θαυμάσουμε την κρήνη και περπατήσουμε στην πλατεία με τα παραδοσιακά καφενεία, τις ταβέρνες και τα καταστήματα, στρίβουμε προς την οδό Βερνάρδου για να συναντήσουμε αμέσως το τζαμί Νερατζές με τον πανύψηλο μιναρέ. Το τζαμί αυτό που εντυπωσιάζει ο τρούλος τους στα χρόνια των βενετών αποτελούσε την εκκλησία της Santa Maria και το μοναστήρι των Αυγουστινιανών Μοναχών που στεκόταν στο κέντρο της βενετσιάνικης πλατείας. Εντυπωσιάζει το θύρωμά του με το κορινθιακά κιονόκρανα και το φουρούσι στο κλειδί του τόξου. Η εκκλησία της Santa Maria μετατράπηκε σε τζαμί το 1657 και το 1890 προστέθηκε ο ψηλότερος μιναρές της πόλης με δύο εξώστες. Λίγο πιο πάνω στο 30 της οδού Βερνάρδου μπορούμε να

επισκεφθούμε το Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου και λίγο παραπάνω να σταματήσουμε σε ένα από τα πιο ξεχωριστά θυρώματα του Ρεθύμνου όπου διαβάζουμε την επιγραφή «VIRTUTE FULCIDA DOMUS. MDCIXKAL. JUNII. (Με την αρετή αστράφτει το σπίτι, πρώτες μέρες του Ιούνιου του 1609). Βγαίνοντας από την οδό Βερνάρδου βρισκόμαστε στην οδό Νικηφόρου Φωκά και στην πλατεία της Κυρίας των Αγγέλων. Η εκκλησία της Μικρής Παναγίας, όπως την αποκαλούν οι ρεθυμνιώτες, οικοδομήθηκε στα χρόνια της Βενετοκρατίας και ήταν αφιερωμένη στην Αγία Μαρία Μαγδαληνή του Τάγματος των Δομηνικανών. Πρόκειται για τρίκλιτη εκκλησία που στα χρόνια της τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε τζαμί και το 1680 προστέθηκε μιναρές που σύντομα κατέρρευσε. Παρακάμπτουμε από την πλατεία της Κυρίας των Αγγέλων στην οδό Αραμπατζόγλου όπου μπορούμε να θαυμάσουμε τις προσόψεις των κατοικιών με τα υπέροχα θυρώματα και τα ξύλινα κιόσκια που εδώ είναι τα περισσότερα που σώζονται σ' όλη την πόλη. Βγαίνουμε από την οδό Αραμπατζόγλου στην οδό Μεσολογγίου και στρίβουμε αριστερά στην οδό Ραδαμάνθους. Στο αριθμό 25 βρίσκεται η είσοδος του Τούρκικο Χαμάμ που σήμερα είναι ιδιωτικό κτήριο και ως εκ τούτου μη επισκέψιμο. Το χαμάμ χτίστηκε το 1670 και αποτελείται από δύο χώρους στεγασμένους με ημικυκλικούς θόλους. Στη δυτική συμβολή της οδού Ραδαμάνθους με την οδό Νικηφόρου Φωκά στρίβουμε δεξιά και προχωρούμε επί της Φωκά. Στρίβουμε στο πρώτο στενό που συναντάμε στα αριστερά μας, στην οδό Κλειδή και για να θαυμάσουμε το περίφημο θύρωμα με την ανάγλυφη διακόσμηση στο νούμερο 13. Προχωράμε ως το τέλος της Κλειδή και στρίβουμε αριστερά στην οδό Ρενιέρη. Αξίζει να παρατηρήσουμε τα θαυμάσια βενετσιάνικα θυρώματα και τα σαχνισιά ώσπου να φθάσουμε στην οδό Πάνου Κορωναίου. Αξιοπρόσεκτο είναι το θύρωμα στο 12 της Κορωναίου με την πλούσια ανάγλυφη φυτική διακόσμηση. Προχωρώντας προς τα δυτικά στην οδό Κορωναίου στη διασταύρωσή της με την οδό Σμύρνης υπάρχουν 5 κρήνες, 2 επί της οδού Κορωναίου και τρεις κάτω από την καμάρα. Η ανάγλυφη επιγραφή της οδού Κορωναίου γράφει: "Αυτή η κρήνη έγινε για να πίνει νερό ο λαός. Όποιος πίνει νερό και ξεδιψάσει ας προσευχηθεί για την ψυχή εκείνου που την έχτισε. 1863."

Αν συνεχίσουμε ως το τέρμα της Κορωναίου θα φθάσουμε στην πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου όπου δεσπόζει το νεοκλασικό Νομαρχιακό Μέγαρο.

Στα δυτικά της πόλης βρισκόμαστε μπροστά στο βενετσιάνικο λιμανάκι η κατασκευή του οποίου είχε ξεκινήσει από το 1300 μ.Χ. αλλά διαρκώς υπήρχαν προβλήματα λόγω της προσάμμωσής του.

Παρατηρούμε το λιμενοβραχίονα που κάποτε προστάτευε το λιμάνι και φτιάχτηκε από τους Ενετούς τον 13ο αιώνα. Ο μικρός βενετσιάνικος λιμενοβραχίονας με τον ψηλό τοίχο κατάφερε με αξιοπρέπεια να αντιμετωπίσει τα αγριεμένα κύματα του Κρητικού Πελάγους και να βγει αλώβητος από την δύσκολη μάχη. Πραγματικά εντυπωσιάζει η άριστη κατάσταση στην οποία διατηρείται παρ' όλο που έχουν περάσει τόσοι αιώνες. Σήμερα εξωτερικά από αυτόν υπάρχει ένας πολύ μεγαλύτερος λιμενοβραχίονας κι ένα νέο λιμάνι, απ' όπου φεύγουν τα επιβατικά πλοία από το Ρέθυμνο για Πειραιά και Σαντορίνη.

Στην άκρη του λιμενοβραχίονα στέκεται επιβλητικά ο φάρος, που όμως δεν είναι κι αυτός βενετσιάνικος, αλλά κτίστηκε από τους Τούρκους μετά τον 17ο αιώνα.

Κατά μήκος του λιμανιού από τη μεριά της πόλης του Ρεθύμνου, εκεί που σήμερα στεγάζονται πολυάριθμες ψαροταβέρνες, η ομοιομορφία των προσόψεων των κτιρίων συνδυάζεται αρμονικά με το αρχικά ενετικά κτίρια και τις μεταγενέστερες τούρκικες προσθήκες σε ένα γραφικό σύνολο.

Το ενετικό λιμάνι του Ρεθύμνου δεν φιλοξενεί πια βενετσιάνικες γαλέρες και τούρκικα πολεμικά πλοία, αλλά οι ψαρόβαρκες που λικνίζονται στα νερά του δημιουργούν μια όμορφη και γαλήνια εικόνα. Το λιμάνι σφύζει από ζωή το καλοκαίρι, όταν οι ταβέρνες βγάζουν τα τραπέζια έξω και προσκαλούν τους περαστικούς να καθίσουν για να απολαύσουν την κουζίνα τους, ελληνική ή ξένη.

Από το Ρέθυμνο ξεκινούν μικρά πλοία για ημερήσιες εκδρομές στις γειτονικές παραλίες. Κάποια από αυτά είναι φτιαγμένα σαν παλιά ξύλινα ιστιοφόρα και συμπληρώνουν την νοσταλγική αίσθηση που προσφέρει το βενετσιάνικο λιμάνι.

Το χειμώνα η εικόνα στο Ρέθυμνο και το παλιό λιμάνι είναι διαφορετική. Οι τουρίστες απουσιάζουν και μαζί τους κλείνουν οι περισσότερες ταβέρνες. Στο καφέ όμως στην άκρη του λιμανιού, που μένει ανοικτό χειμώνα - καλοκαίρι,

ντόπιοι και φοιτητές απολαμβάνουν τις χειμωνιάτικες λιακάδες.

8.3 Η Φορτέτζα στο Ρέθυμνο

Το σημαντικότερο και ίσως πιο εντυπωσιακό αξιοθέατο στη πόλη του Ρεθύμνου είναι αναμφισβήτητα η Φορτέτζα (Fortezza). Πολλές φορές λέγεται λανθασμένα "Φορτέτσα", και είναι το Ενετικό Κάστρο στο Ρέθυμνο, το οποίο δεσπόζει στο λόφο του Παλαιόκαστρου, σχεδόν μέσα στο κέντρο της παλιάς πόλης. Η Φορτέτζα είναι ορατή από κάθε γωνία της πόλης, ενώ παράλληλα έχει πανοραμική θέα σε όλο το Ρέθυμνο και στην δυτική ακτή, κρύβοντας μέσα της ολόκληρη ιστορία αιώνων.

Σύμφωνα με μία θεωρία, ο λόφος πάνω στον οποίο χτίστηκε η Φορτέτζα, στη μακρινή αρχαιότητα ήταν νησίδα, η οποία ενωνόταν με την Κρήτη μέσω μίας στενής λωρίδας γης. Στη διάρκεια των αιώνων με προσχώσεις ενοποιήθηκε με τη στεριά παίρνοντας τη μορφή που έχει σήμερα.

Σ αυτό το χώρο πιθανώς να ήταν η ακρόπολη της αρχαίας πόλης Ρίθυμνας με ναό του Απόλλωνα και ιερό της Άρτεμης, αν και αυτό δεν έχει τεκμηριωθεί επιστημονικά μέχρι σήμερα. Τον 3ο αιώνα μ.Χ., στα Ρωμαϊκά, στο λόφο του Παλαιόκαστρου αναφέρεται ναός της Αρτέμιδος Ροκκαίας (το Ροκκαία πιθανώς προέρχεται από το λατινικό "Rocca", που σημαίνει κάστρο ή φρούριο σε απόκρημνο ύψωμα). Στα χρόνια εκείνα το Ρέθυμνο ήταν κωμόπολη ανεξάρτητη με δικό της νόμισμα, αλλά όχι ιδιαίτερα ισχυρή.

Κατά τη Βυζαντινή περίοδο (10ος-13ος μ.Χ.) ανατολικά από το λόφο Παλαιόκαστρο διαμορφώνεται μία πρώτη μορφή τειχισμένου οικισμού μικρής έκτασης, το Castrum Rethemi ή Castel Vecchio ή Antico Castello (παλιό κάστρο) όπως ονομάστηκε από τους Ενετούς αργότερα.

Στις αρχές του 13ου μ.Χ. αιώνα, ο Γενοβέζος πειρατής Πεσκατόρε, διεκδικητής του νησιού και αντίπαλος των Ενετών, φαίνεται ότι επισκευάζει την βυζαντινή οχύρωση που περιέκλειε τα κτίρια της μικρής πόλης και βρίσκονταν κοντά στο λιμάνι. Το Castrum Rethemi διατηρήθηκε και μετά την Ενετική κατάληψη του νησιού τον 13ο αιώνα μ.Χ., αλλά δυστυχώς σήμερα από την οχύρωση με τους

ορθογώνιους πύργους και τις 2 πύλες δεν σώζεται τίποτα.

Οι Ενετοί, ως ναυτικό κράτος, επεδίωξαν να χρησιμοποιήσουν το Ρέθυμνο σαν καταφύγιο και ενδιάμεσο σταθμό μεταξύ Ηρακλείου και Χανίων φτιάχνοντας λιμάνι, έστω και μικρό. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη του Ρεθύμνου σε πόλη και η επέκταση του οικισμού επέβαλε την ανάγκη νέων οχυρώσεων.

Την ανάγκη της δημιουργίας στο Ρέθυμνο του κάστρου της Φορτέτζας ανέδειξαν τα γεγονότα που ακολούθησαν στη Κρήτη από το πρώτο μισό του 16ου αιώνα, δηλαδή η τούρκικη απειλή και η εξέλιξη των πυροβόλων όπλων, μετά την ανακάλυψη και ευρεία διάδοση της πυρίτιδας. Όλα αυτά συντέλεσαν ώστε να αποφασίσει η Βενετία τη στρατιωτική και αμυντική οργάνωση της Κρήτης.

Στο πρόγραμμα αυτό εντάχθηκε και το Ρέθυμνο και αποφασίστηκε να χτιστούν τείχη με σχέδιο του Βερονέζου αρχιτέκτονα Michele Sanmicheli. Η θεμελίωση ξεκίνησε στις 8 Απριλίου του 1540 και τέλειωσε με αργούς ρυθμούς λίγο πριν το 1570.

Τα τείχη του Ρεθύμνου αποτελούσαν στοιχειώδη αμυντικά έργα, που δυστυχώς δεν ήταν αρκετά για να αντέξουν την επίθεση από τον Ουλούτζ Αλή Ρέις (Uluc Ali Reis), Ιταλό στην καταγωγή που είχε συλληφθεί από τους άντρες του Μπαρμπαρόσσα και αλλαξοπίστησε μετά από κάποια χρόνια, ο οποίος κατάφερε να γίνει πασάς στο Αλγέρι και να πάρει μέρος σε πολλές μάχες εναντίον των χριστιανών της Μεσογείου. Το 1571 Ο Ουλούτζ Αλή επιτέθηκε στο Ρέθυμνο με 40 γαλέρες. Οι Ενετοί το είχαν εγκαταλείψει αφήνοντας μια μικρή φρουρά με 100 άντρες, που δεν κατάφεραν να προβάλουν ουσιαστική αντίσταση. Ο Ουλούτζ Αλή εύκολα εκπόρθησε τα τείχη του Ρεθύμνου και κατέστρεψε ολοσχερώς την πόλη.

Μετά από αυτή τη καταστροφή φάνηκε η ανάγκη ουσιαστικής οχύρωσης της πόλης και οι αρμόδιοι τοπικοί παράγοντες, Ρεθυμνιώτες και Βενετοί, ο απλός λαός του Ρεθύμνου αλλά και η Βενετική Γερουσία, αποφάσισαν να κατασκευάσουν ένα οχυρό που θα μπορούσε να περιλάβει όλες τις κατοικίες της πόλης του Ρεθύμνου. Σαν η καταλληλότερη θέση επιλέχτηκε ο λόφος του Παλαιόκαστρου. Έτσι, ξεκίνησε η θεμελίωση της Φορτέτζας, ενός εκ των

μεγαλύτερων και αρτιότερων οχυρωματικών έργων που δημιούργησε στη Κρήτη η κατοχή των Ενετών.

Η Φορτέτζα χτίστηκε σύμφωνα με το προμαχωνικό σύστημα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής, δηλαδή προμαχώνες, οι οποίοι ενώνονταν μεταξύ τους με τμήματα ευθύγραμμων τειχών με μεγάλο πλάτος και με κλίση εξωτερικά ώστε να εξοστρακίζονται τα βλήματα των εχθρών χωρίς να προκαλούν φθορές στο οχυρό.

Για τη κατασκευή του φρουρίου της Φορτέτζας, εφαρμόστηκε το αρχικό σχέδιο του αρχιτέκτονα Sforza Pallavicini στη συνέχεια όμως κρίθηκαν αναγκαίες κάποιες τροποποιήσεις, βελτιώσεις και επεκτάσεις για να ολοκληρωθεί η ανέγερση του φρουρίου.

Τη πρώτη πέτρα στα θεμέλια της Φορτέτζας, τοποθέτησε ο Βενετσιάνος Ρέκτορας Alvise Lando στις 13 Σεπτεμβρίου του 1573 και ως το 1580 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες στον περίβολο και στα δημόσια κτίρια που υπήρχαν μέσα σε αυτόν.

Στα χρόνια που χρειάστηκαν για να κτιστεί η Φορτέτζα δούλεψαν αγγαρεία 107.142 Κρητικοί και 40.205 επιταγμένα ζώα, ενώ αναφέρεται ότι υπεύθυνος για το χτίσιμο ήταν ο πρωτομάστορας Γ. Σκορδύλης.

Αμέσως όμως μετά το τέλος των εργασιών διαπιστώθηκε ότι ο χώρος που απέμεινε μέσα στη Φορτέτζα για τη κατασκευή ιδιωτικών κατοικιών ήταν ελάχιστος, οπότε το φρούριο καθορίστηκε ως δημόσιας χρήσης και μονάχα σαν έσχατο καταφύγιο των κατοίκων της πόλης σε περίπτωση πολιορκίας.

Αναφέρεται ότι, αν και οι ίδιοι οι Ρεθυμνιώτες είχαν ζητήσει το χτίσιμο του φρουρίου της Φορτέτζας, εν τούτοις μετά την ολοκλήρωσή του αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν την ανασφάλεια του πυρπολημένου Ρεθύμνου με τα ευκολοπάτητα τείχη και να αποκτήσουν τη σιγουριά της ασφάλειας που υποσχόταν η οχυρωμένη Φορτέτζα.

Η μία εξήγηση για την περίεργη αυτή άρνηση, είναι ότι οι κάτοικοι του Ρεθύμνου ήδη από το 1571 είχαν αρχίσει ξανά να κτίζουν τα σπίτια τους με τα υλικά από τα προηγούμενα τείχη. Εννέα χρόνια μετά, όταν ολοκληρώθηκε η κατασκευή της

Φορτέτζας, δεν ήταν διατεθειμένοι να ξεσπιτωθούν ξανά.

Παράλληλα ιδιομορφίες του εδάφους, η μικρή του έκταση καθώς και οικονομικές δυσκολίες και συνεχείς τροποποιήσεις του αρχικού σχεδίου, οδήγησαν στην εφαρμογή των γενικών μόνο κανόνων κατασκευής φρουρίων με προμαχώνες. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το μικρό ανασφάλιστο λιμάνι του Ρεθύμνου δεν ήταν κατάλληλο για τις βενετσιάνικες γαλέρες, καταλήγει κάποιος στο παρακάτω συμπέρασμα: η Φορτέτζα του Ρεθύμνου κάλυπτε τις ανάγκες της ενετικής φρουράς και της διοίκησης, αλλά δεν ήταν φτιαγμένη για να αντέξει σε μια μακριά πολιορκία και να ενισχύσει ουσιαστικά την άμυνα της Κρήτης απέναντι στην τούρκικη απειλή. Αυτό φάνηκε από το ότι έπεσε στα χέρια των Τούρκων σε 23 μόνο μέρες, ενώ το φρούριο του Χάνδακα (Ηράκλειο) άντεξε 21 ολόκληρα χρόνια. Το Ρέθυμνο έπεσε στους Οθωμανούς το 1646. Κατά τη διάρκεια της τούρκικης κατοχής η οργάνωση της Φορτέτζας δε φαίνεται να υπέστη σημαντικές αλλαγές, αν και οι πληροφορίες που μας παραδίδονται δεν μπορεί να θεωρηθούν επαρκείς.

Αρκετά νωρίς οι Τούρκοι μετέτρεψαν τον Ενετικό καθεδρικό ναό του Αγίου Νικολάου μέσα στη Φορτέτζα σε τέμενος του Sultan Ibrahim. Παράλληλα αυξήθηκε ο αριθμός κατοικιών κυρίως στη νότια και ανατολική πλευρά του φρουρίου, καθώς εκεί εγκαταστάθηκε η τουρκική φρουρά και η διοίκηση.

Στις αρχές του 20ου αιώνα το εσωτερικό της Φορτέτζας ήταν σχεδόν ολόκληρο οικοδομημένο. Από τα πρώτα όμως μεταπολεμικά χρόνια άρχισε η μεταφορά των κατοίκων που έμεναν μέσα στη Φορτέτζα σε άλλα σημεία του Ρεθύμνου.

Η επέκταση αυτή του Ρεθύμνου είχε σαν αποτέλεσμα την ολοκληρωτική σχεδόν εξαφάνιση του χερσαίου τείχους και της μικρής τάφρου που το περιέβαλλε. Μέσα στη Φορτέτζα κατεδαφίστηκαν όλα τα ερειπωμένα κτίσματα που ήταν ως επί το πλείστον τούρκικες κατοικίες. Σήμερα δεν σώζεται κανένα τούρκικο κτίριο, αλλά διατηρούνται αρκετά ενετικά. Ακόμα και το τούρκικο τζαμί, αρχικά ήταν ενετικός ναός που μετατράπηκε από τους Τούρκους σε τζαμί.

Η συνεχής και ποικίλη χρήση της Φορτέτζας στη διαδρομή των αιώνων, αλλοίωσε την αρχική της μορφή όχι μόνο εσωτερικά αλλά και εξωτερικά. Το

φρούριο χρειάστηκε μια εικοσαετία περίπου για να αποκατασταθούν οι φθορές και να απομακρυνθούν τα πορνεία του Ρεθύμνου που βρίσκονταν εκεί. Αξίζει να σημειωθεί πως η Φορτέτσα για ένα μεγάλο διάστημα φιλοξένησε ακόμα και τις φυλακές του Ρεθύμνου.

Σήμερα σώζεται ακέραιος ο οχυρός περίβολος της Φορτέτσας και συνεχίζεται η ανασύλωση σε κάποια κτίρια μέσα σ'αυτή. Έτσι, ο επισκέπτης παίρνει μια ικανοποιητική εικόνα από την Φορτέτσα τον καιρό των Ενετών.

Η πρόσβαση στη Φορτέτσα μπορεί να γίνει είτε μέσα από τα στενά της παλιάς πόλης του Ρεθύμνου, είτε ευκολότερα ακολουθώντας τον παραλιακό δρόμο που ξεκινά πίσω από το παλιό ενετικό λιμάνι.

Στη συνέχεια παραθέτουμε ένα χάρτη και μια μικρή ανάλυση των σημαντικότερων κτισμάτων στο εσωτερικό της Φορτέτσας.

1. χάρτης Φορτέτσα στο Ρέθυμνο η ανατολική πύλη της Φορτέτσας
2. η αποθήκη του πυροβολικού
3. ο προμαχώνας της Παναγίας
4. το θέατρο Ερωφίλη
5. προμαχώνας του Αγίου Ηλία
6. ο προμαχώνας του Αγίου Λουκά
7. η δυτική πύλη
8. η Αγία Αικατερίνη
9. Το τζαμί της Φορτέτσας
10. η οικία του Ρέκτορα
11. η κατοικία των συμβούλων
12. οι αποθήκες
13. η πυραμιδόσχημη πυριτιδαποθήκη
14. ο Άγιος Θεόδωρος
15. έξοδος από τη Φορτέτσα (1)



1. Φορτέτζα, η Ανατολική Πύλη

Στη Φορτέτζα μπαίνουμε από την κύρια Ανατολική Πύλη Πρόκειται για μια τοξωτή μεγαλοπρεπή πύλη, η οποία προστατεύεται επιπλέον από μία ημικυκλική πολεμίστρα ακριβώς πάνω από το άνοιγμα του τόξου.

Δυστυχώς ο βενετσιάνικος θυρεός που κοσμούσε την πύλη κάποτε, σήμερα απουσιάζει.

Η μεγάλη εξωτερική πόρτα ανοίγει σε ένα μακρύ σκεπαστό λιθόστρωτο διάδρομο. Περπατώντας πάνω στις πέτρες που έχουν λειανθεί από το χρόνο, είναι σαν να μπαίνει κάποιος σε ένα τούνελ του χρόνου για ένα ταξίδι στο ενετικό παρελθόν του Ρεθύμνου.

2. Φορτέτζα, η Αποθήκη του Πυροβολικού

Βγαίνοντας από τον θολωτό διάδρομο, το πρώτο κτίριο που συναντάμε στα δεξιά μας είναι ένα διώροφο κτίριο με τέσσερις αψίδες στην πρόσοψη.

Αυτό το οικοδόμημα λειτουργούσε ως αποθήκη του πυροβολικού, για τη φύλαξη

κανονιών και οπλισμού στη Φορτέτζα. Σήμερα έχει ανακαινιστεί και φιλοξενεί εκθέσεις τέχνης.

3. Φορτέτζα, ο Προμαχώνας της Παναγίας

Αριστερά από την είσοδο είναι ο προμαχώνας της Παναγίας ή του Αγ. Παύλου. Η ξεναγός εξηγεί ότι αν τον βλέπαμε σε κάτοψη θα διαπιστώναμε ότι έχει σχήμα καρδιάς, ένα σχήμα συνηθισμένο στις ενετικές οχυρώσεις γιατί έδινε στο οχυρό μεγαλύτερη αμυντική ικανότητα.

Στον προμαχώνα αυτό της Φορτέτζας βλέπουμε μερικές από τις πιο καλοδιατηρημένες κανονιοθυρίδες, δηλαδή τους πλακόστρωτους διαδρόμους όπου στήνονταν τα κανόνια και στόχευαν τους εχθρούς μέσα από τετράγωνα ανοίγματα στον εξωτερικό τοίχο του κάστρου. Δεξιά και αριστερά υπερυψωμένες πέτρινες εξέδρες χρησίμευαν για να αποθηκεύονται σε σωρούς οι μπάλες των κανονιών.

4. Φορτέτζα, το θέατρο Ερωφίλη

Επιστρέφοντας στον αρχικό δρόμο και ακολουθώντας μία ευθεία πορεία προς τα δυτικά, θα συναντήσουμε λίγο παρακάτω τον ημι-προμαχώνα του Αγίου Ηλία. Εκεί βρίσκεται σήμερα το θέατρο «Ερωφίλη». Είναι κτίσμα του 20ου αιώνα και πήρε το όνομά του, από το ομώνυμο θεατρικό έργο του σημαντικού ποιητή της Κρητικής Αναγέννησης, Γεώργιου Χορτάτζη, γέννημα της πόλης του Ρεθύμνου.

5. Φορτέτζα, το θέατρο Ερωφίλη

Σήμερα σ' αυτό το χώρο λαμβάνουν χώρα πολυάριθμες πολιτιστικές εκδηλώσεις κάθε καλοκαίρι στα πλαίσια του Αναγεννησιακού Φεστιβάλ, που διοργανώνει ο Δήμος Ρεθύμνου από το 1987. Το θέατρο βρίσκεται σε μια όμορφη κυκλική πλατεία και ψηλά πεύκα χαρίζουν τη σκιά τους στα καθίσματα που βρίσκονται από κάτω.

6. Φορτέτζα, ο προμαχώνας του Αγίου Ηλία

Η θέα από τον προμαχώνα του Αγίου Ηλία είναι όμορφη και από κάτω μας βλέπουμε γειτονιές του Ρεθύμνου με παλιά, μικρά σπίτια κτισμένα στη σκιά της Φορτέτζας. Σήμερα τα σπίτια αυτά προσφέρουν όμορφη θέα προς τα δυτικά παράλια του Ρεθύμνου και τα Λευκά όρη στο βάθος, αλλά κάποτε, πολλούς

αιώνες πριν, οι ιδιοκτήτες τους επέλεξαν τη θέση αυτή για την προστασία που τους πρόσφερε το μεγάλο κάστρο που ορθώνεται ακριβώς από πάνω τους.

Απέναντι βλέπουμε τον προμαχώνα του Αγίου Λουκά, τον νότιο-δυτικό προμαχώνα της Φορτέτζας.

7. Φορτέτζα, ο προμαχώνας του Αγίου Λουκά

Από το θέατρο Ερωφίλλη ο επισκέπτης έχει δύο επιλογές: Όσοι δεν βιάζονται να επιστρέψουν στο Ρέθυμνο και θέλουν να εξερευνήσουν ολόκληρη την Φορτέτζα μπορούν να συνεχίσουν ευθεία. Όσοι επιθυμούν μια πιο σύντομη βόλτα, ας στρίψουν δεξιά ακολουθώντας τον πλακόστρωτο δρόμο προς το τζαμί που φαίνεται στο βάθος.

Εγώ και η ξεναγός δεν βιαζόμαστε και θέλουμε να εξερευνήσουμε κάθε γωνιά της Φορτέτζας, οπότε συνεχίζουμε ευθεία. Λίγο παρακάτω βλέπουμε τον πλήρως αναστηλωμένο επί-προμαχώνα του Αγ. Λουκά σε σχήμα Γ. Ο προμαχώνας αυτός λειτουργούσε ως ενίσχυση της άμυνας του οχυρού δημιουργώντας το ανάλογο πλάτεμα σε ένα υψηλότερο επίπεδο από τον κυρίως προμαχώνα, από όπου μπορούσαν να βάλλουν κανόνια. Η εντυπωσιακή ράμπα του χρησίμευε για το ανέβασμα των κανονιών, του πολεμικού υλικού και των πολεμιστών στον προμαχώνα σώζεται σε άριστη κατάσταση.

8. Φορτέτζα, η δυτική πύλη

Συνεχίζοντας περιμετρικά του περιβόλου συναντάμε τη δυτική βοηθητική πύλη. Ότι σώζεται σήμερα από αυτή, είναι κάποια τοξωτά ανοίγματα και ένας σιγμοειδής λιθόστρωτος δρόμος που κατηφορίζει και οδηγεί σε μία μικρή πύλη, αμπαρωμένη σήμερα για λόγους ασφαλείας.

Επάνω από την πύλη είναι δύο δίδυμες σκεπαστές κανονιοθυρίδες, που χωρίς τα τρομερά κανόνια τους σήμερα μοιάζουν στο αμύητο μάτι μου περισσότερο με υπόστεγα για αποθήκευση υλικών παρά με σημαντικό τμήμα της άμυνας του κάστρου. Ευτυχώς η ξεναγός δίπλα μου που γνωρίζει τη Φορτέτζα καλά, μου εξηγεί την πραγματική χρήση των καμαρών αυτών και με κάνει να νιώσω ευγνωμοσύνη για τις γνώσεις και την παρουσία της δίπλα μου.

9. Φορτέτζα, η Αγία Αικατερίνη

Από το σημείο αυτό της Φορτέτζας δεν θα συνεχίσουμε ευθεία, αν και είναι δυνατό, για λόγους καλύτερης παρουσίασης της περιήγησης μας μέσα στο κάστρο. Επιστρέφουμε στο θέατρο «Ερωφίλη» και στρίβουμε προς το τζαμί που φαίνεται στο βάθος.

Περπατώντας στο λιθόστρωτο δρομάκι συναντάμε πρώτα στα δεξιά μας την ορθόδοξη εκκλησία της Αγ. Αικατερίνης, η οποία λειτουργεί από τα τέλη του 19ου μ.Χ. αιώνα.

Αμέσως βορειότερα, δίπλα από το τζαμί, είναι το λεγόμενο επισκοπικό μέγαρο. Κτίσμα της Ενετικής περιόδου (16ος μ.Χ.). Πρόκειται για επιβλητικό κτίσμα, το οποίο σώζεται σε καλή κατάσταση και προφανώς χρησιμοποιήθηκε στην αρχική του φάση ως έδρα και κατοικία του Λατίνου επισκόπου.

10. Φορτέτζα, το τζαμί

Δίπλα στο Επισκοπικό Μέγαρο βρίσκεται το τζαμί της Φορτέτζας, που ξεχωρίζει από τον εντυπωσιακό σε μέγεθος τρούλο του. Αρχικά χτίστηκε από τους Ενετούς (16ος μ.Χ. αιώνας) ως καθεδρικός ναός του Αγ. Νικολάου της καθολικής Εκκλησίας. Μετά την οθωμανική κατάληψη της πόλης του Ρεθύμνου μετατράπηκε σε οθωμανικό τέμενος του Σουλτάνου Ιμπραήμ.

Το τζαμί είναι ένα τετράγωνο κτίσμα με επιμελημένο χτίσιμο, με πολύ μεγάλο ημισφαιρικό τρούλο και μιναρέ, του οποίου σώζεται σήμερα μόνο η βάση, στη δυτική πλευρά. Μέσα διατηρείται το μιχράμπ, δηλαδή η κόγχη προσευχής, εντοιχισμένο στο κέντρο του νοτιο-ανατολικού τοίχου. Το εσωτερικό του τζαμιού δυστυχώς είναι κλειστό για το κοινό, οπότε το μιχράμπ, μπορέσαμε ίσα-ίσα να το διακρίνουμε πίσω από το τζάμι του παραθύρου.

11. Φορτέτζα, η κατοικία του Ρέκτορα του Ρεθύμνου

Απέναντι από το τζαμί σώζεται ένα τμήμα του συγκροτήματος της κατοικίας του Ρέκτορα του Ρεθύμνου ή Palazzo Pubblico. Ο Ρέκτορας, ή Ρετούρης στο κρητικό ιδίωμα, ήταν ο Βενετός διοικητής του Ρεθύμνου.

Πρόκειται για ένα οικοδόμημα εξαιρετικής κατασκευής που χαρακτηριζόταν από μεγαλοπρέπεια και πολυτέλεια. Το χτίσιμό του ολοκληρώθηκε το 1581 και σήμερα σώζεται μόνο ένα μικρό τμήμα, που λειτουργούσε πιθανώς ως φυλακές.

12. Φορτέτζα, η κατοικία των Συμβούλων

Πίσω από την κατοικία του Ρέκτορα βλέπει κανείς την κατοικία των Συμβούλων. Ο Ρέκτορας, κυβερνήτης της επαρχίας του Ρεθύμνου, ασκούσε εξουσία με τη βοήθεια δύο Συμβούλων, ο ένας εκ των οποίων κατοικούσε στη Φορτέτζα.

Είναι ένα διώροφο κτίσμα, το οποίο αν και υπέστη αρκετές μετατροπές επί τουρκοκρατίας έχει διατηρήσει σε μεγάλο βαθμό τον αρχικό αναγεννησιακό του χαρακτήρα. Σήμερα ανακαινισμένο, στεγάζει το εργαστήριο συντήρησης αρχαιοτήτων.

13. Φορτέτζα, οι αποθήκες

Κατά μήκος του βόρειου περιβόλου της Φορτέτζας τοποθετήθηκαν οι πυριτιδαποθήκες και μια σειρά αποθηκών τροφίμων και δεξαμενών νερού. Η θέση αυτή επιλέχθηκε, γιατί αυτή η πλευρά ήταν πιο ασφαλής, μακριά από την κύρια γραμμή του πυρός.

Φορτέτζα, οι καμάρες στις αποθήκες

Χαρακτηριστικές είναι οι καμάρες στις αποθήκες, που αφενός χώριζαν τους επιμέρους χώρους και αφετέρου στήριζαν την οροφή.

14. Φορτέτζα, η πυριτιδαποθήκη

Συνεχίζουμε την περιήγηση στην Φορτέτζα του Ρεθύμνου προς τα ανατολικά και παράλληλα με τον εξωτερικό τοίχο προς την πλευρά της θάλασσας. Την προσοχή μας τραβάει ένα μικρό κτίριο με σχήμα πυραμίδας. Πρόκειται για μια πυριτιδαποθήκη του κάστρου, που στη βόρεια πλευρά της είναι ανοικτή ώστε το θαλασσινό αέρακι να κρατάει την πυρίτιδα πάντα στεγνή.

15. Φορτέτζα, ο Άγιος Θεόδωρος

Ακολουθώντας το μονοπάτι φτάνουμε στον προμαχώνα του Αγίου Νικολάου. Εκεί υπάρχει ένα κτίριο, του οποίου η οροφή διαμορφώνεται με διπλή καμάρα. Πιθανώς εκεί λειτουργούσαν εργαστήρια κάποιου είδους, αλλά η χρήση του οικοδομήματος δεν είναι εξακριβωμένη.

Ακριβώς δίπλα είναι η ορθόδοξη εκκλησία του Αγ. Θεόδωρου του Τριχινά. Κτίστηκε του 1899 από τον Ρώσο Κυβερνήτη του Ρεθύμνου Theodore de Hiostak επί Κρητικής Πολιτείας (1898-1913) .

Σήμερα πολλοί κάτοικοι του Ρεθύμνου επιλέγουν να τελέσουν τους γάμους τους σ αυτό το εκκλησάκι, λιτά και απέρριτα μέσα στο όμορφο μικρό άλσος με τα πεύκα.

16. Φορτέτζα, το τέλος της περιήγησης

Παίρνοντας το επικλινές πλακόστρωτο δρομάκι αμέσως μπροστά από την εκκλησία το Αγίου Θεοδώρου φτάνουμε στην είσοδο της Φορτέτζας, από όπου και ξεκινήσαμε την περιήγησή μας.

Μπροστά από την είσοδο της Φορτέτζας βρίσκεται από το 1991 το Αρχαιολογικό Μουσείο του Ρεθύμνου, το οποίο στεγάζει σημαντικές αρχαιολογικές συλλογές από διάφορες ιστορικές εποχές της πόλης. Για τους λάτρεις των εικαστικών τεχνών, σε μικρή απόσταση από τη Φορτέτζα, κοντά στο παλιό λιμάνι λειτουργεί η γκαλερί «Κανακάκη» με έργα σύγχρονων ζωγράφων από το Ρέθυμνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 - ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ

9.1 Ροδάκινο

Το Ροδάκινο είναι ένα χωριό που βρίσκεται στα νότια του νομού Ρεθύμνου, δυτικά από το χωριό Σελλιά και είναι χτισμένο αμφιθεατρικά σε δυο υψώματα. Εδώ, στις 24 Μαΐου 1821, υψώθηκε η πρώτη σημαία της επανάστασης από τον ηγούμενο της Μονής Πρεβέλης Μελχισεδέκ Τσουδερό.

Από το Άνω Ροδάκινο μπορείτε να προσεγγίσετε την παραλία του Κόρακα, ενώ ο κανονικός δρόμος φτάνει στη Σκαλωτή και από εκεί η διασταύρωση αριστερά οδηγεί στο Φραγκοκάστελο.

9.2 Πλακιάς

Τουριστικό θέρετρο των κατοίκων του δήμου Φοίνικα και της Κρήτης γενικότερα, αφού τα τελευταία χρόνια γνωρίζει μεγάλη τουριστική κίνηση. Το μήκος της παραλίας του είναι κάτι λιγότερο από 2 χλμ. και καλύπτεται από ψιλή άμμο και βότσαλα σε μερικά σημεία. Η δημιουργία νέων δρόμων και η ασφαλώστρωσή τους διευρύνουν την τουριστική ζώνη με αποτέλεσμα κάθε χρόνο να γίνονται καινούργια ξενοδοχεία και άλλα τουριστικά καταστήματα. Ο Πλακιάς κτίστηκε πριν από 160 χρόνια από επαγγελματίες Σελλιανούς ψαράδες. Είναι κτισμένος στην άκρη ομώνυμου όρμου και η παραλία του ξεπερνάει σε μήκος το ένα χμ. Στον οικισμό παλιότερα είχε μόνο μερικά σπίτια ψαράδων, ενώ σήμερα αποτελεί το αξιολογότερο τουριστικό μέρος στο νότιο τμήμα του Ρεθύμνου. Το όνομά του το οφείλει στο γεγονός ότι κάτω από το χωριό υπάρχει μια τεράστια πλάκα. Στην τοποθεσία Γονατές η παράδοση λέει ότι γονάτισε ο Διγενής και ήπια νερό από την πηγή του Παπαχρόνη -Βρυσίδα ή Μάτι της θάλασσας. Η δεύτερη ονομασία της πηγής οφείλει το όνομά της - σύμφωνα πάντα με την παράδοση - στο ότι κάποτε κατάπια ένα βόδι που πήγε να πει εκεί νερό. Το όνομα στο νεοϊδρυθέντα δήμου δόθηκε, γιατί παλιότερα όλη η περιοχή γύρω από τον Πλακιά ονομαζόταν δήμος Φοίνικα και περιλάμβανε τα γύρω χωριά με έδρα τα Σελλιά. . Από τον

Πλακιά ξεκινάνε καθημερινά караβάκια που κάνουν εκδρομές στις γύρω παραλίες, κυρίως προς τα Σφακιά και την Πρέβελη. Δυτικά υπάρχει μια μικρότερη παραλία προστατευμένη με βράχια και το Ροδάκινο, με ωραία παραλία και καθαρά νερά. 2 χλμ. μετά, βρίσκεται η παραλία του Κόρακα, με ψιλό βότσαλο και άμμο.

9.3 Φαράγγι Κουρταλιώτη

Το φαράγγι του Κουρταλιώτη είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα φυσικά αξιοθέατα του Ρεθύμνου. Ξεκινάει από το χωριό Κοξαρέ, που βρίσκεται στα νότια του νομού και σε απόσταση 22 χλμ. από την πρωτεύουσα. Οι τεράστιες βραχώδεις πλαγιές του φαραγγιού είναι γεμάτες ανοίγματα και σπηλιές. Πρόκειται για ένα επιβλητικό θέαμα που κόβει την ανάσα. Την άγρια αυτή ομορφιά έρχεται να γλυκάνει ο Κουρταλιώτης ποταμός που διασχίζει μέρος του φαραγγιού και εκβάλλει στη Λίμνη Πρέβελη. Τοπία απείρου κάλλους που προκαλούν θαυμασμό για τον τελειότερο δημιουργό. Τη φύση.

9.4 Κοξαρέ

Όμορφο χωριό, χτισμένο σε εύφορη περιοχή, κοντά στο Κουρταλιώτικο φαράγγι με τις βραχώδεις πλαγιές και τις σπηλιές του. Στο φαράγγι βρίσκεται επίσης η μικρή εκκλησία του Αγ. Νικολάου. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, στην περιοχή ασκήτευε ο Άγιος και βασανιζόταν από την έλλειψη νερού. Άγγιξε λοιπόν ένα βράχο κι αμέσως πετάχτηκε άφθονο νερό από τα σημεία που ακούμπησαν τα δάχτυλά του. Πρόκειται για τις πέντε πηγές του Κουρταλιώτη ποταμού. Σ' ένα άλλο εκκλησάκι μέσα στο φαράγγι, του Αγ. Γεωργίου, θα δείτε μια μοναδική στην Ελλάδα τοιχογραφία της Αγ. Τριάδας όπου το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται ως περιστέρι από τα χείλη του Πατρός.

9.5 Μονή Πρέβελη

Σε απόσταση 36 χλμ. από το Ρέθυμνο και σε μια πανέμορφη τοποθεσία βρίσκεται η Μονή Πρέβελη. Το Πίσω μοναστήρι του Πρέβελη είναι κτισμένο σε

ύψωμα και χρονολογείται από το 1836. . Εκεί, βρίσκεται η έδρα του ηγούμενου και τα κελιά των μοναχών. Το παλιό θολωτό κτίσμα που βλέπουμε μπροστά μας φιλοξενεί μουσείο όπου ο επισκέπτης, αφού κεραστεί ρακή και φιστίκια από τους μοναχούς, θα θαυμάσει μεταβυζαντινές εικόνες, άμφια, ιερά σκεύη, παλιά βιβλία και πλήθος αφιερωμάτων πιστών. Εντυπωσιακό είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο, το προσκυνητάρι και ο άμβωνας του ναού. Ανάμεσα στα κειμήλια της μονής είναι ο θαυματουργός χρυσός σταυρός. Σύμφωνα με την παράδοση δύο φορές επιχείρησαν να τον κλέψουν: μια οι Τούρκοι και την άλλη οι Γερμανοί. Λέγεται μάλιστα πως ο σταυρός έκανε το ναζιστικό αεροπλάνο που θα τον μετέφερε στη Γερμανία να μην μπορεί να απογειωθεί. Η μονή έχει ιστορικό ενδιαφέρον καθώς αποτέλεσε κρυσγήγετο των επαναστατών κατά το 1866.

Σε απόσταση 3 χλμ. συναντάμε την Κάτω Μονή Πρέβελη. Είναι ένα βυζαντινό μοναστήρι που όμως είναι εγκαταλειμμένο και φέρει τα σημάδια του χρόνου. Είναι αφιερωμένη στον Ιωάννη το Θεολόγο τον Ευαγγελιστή και η καμπάνα της φέρει τη χρονολογία 1629. Η εγκατάλειψη και οι βανδαλισμοί έχουν αφήσει τα σημάδια τους στο ναό, στα κελιά που δεν έχουν πια στέγες και στη κρήνη της εισόδου που έχει όμως ακόμη τρεχούμενο νερό. Ωστόσο, ακόμα και μέσα από τα ερείπια, διασώζεται η λαϊκή κρητική αρχιτεκτονική ταξιδεύοντας τους επισκέπτες στο μακρινό παρελθόν.

9.6 Παραλία Πρέβελη

Η παραλία με τους φοίνικες βρίσκεται στην νότια ακτή της Κρήτης κοντά στο Μοναστήρι Πρέβελη. Καθώς βγαίνετε από τη μονή μπορείτε να παρκάρετε στο δρόμο, κοντά σε μια καντίνα και να περπατήσετε προς την παραλία με τους Φοίνικες. Η παραλία με τους Φοίνικες είναι αμμώδης και βρίσκεται στο τέλος του Κουρταλιώτικου φαραγγιού. Η περιοχή μοιάζει με τροπική λίμνη με φοίνικες, ροδοδάφνες και καταρράκτες που καταλήγουν στην θάλασσα. Εδώ θα βρείτε επίσης θαλάσσια ποδήλατα που μπορείτε να πάρετε για να κάνετε μια βόλτα στο ποτάμι. . Μετά από 200 περίπου μέτρα περπατώντας προς το φαράγγι θα συναντήσετε διαδοχικές λίμνες που σχηματίζονται από μικρούς καταρράχτες,

που πέφτουν από τα λειασμένα βράχια, ιδανικές παγωμένες «πισίνες» που θα σας μείνουν αξέχαστες

9.7 Λίγκρες

Η παραλία Λίγκρες σε σημεία μακριά από τον κόσμο. Εκτεταμένη αμμουδιά με πολύ λίγο κόσμο. Υπάρχει μια ταβέρνα με πολύ λίγα δωμάτια. Εδώ φθάνετε από τον δρόμο που περνά από τα χωριά Κεραμές και Αγαλιανός

9.8 Τριόπετρα

Η Τριόπετρα είναι ένα παραδοσιακό παραθαλάσσιο χωριό και βρίσκεται ανάμεσα στον Πλακιά και την Αγία Γαλήνη. Έχει μια φανταστική αμμώδης παραλία, κατάλληλη για κολύμβηση. Η καθαρή θάλασσα της Τριόπετρας είναι ιδανική για εξερεύνηση. Κοντά στην Τριόπετρα υπάρχουν επίσης οι παραλίες Αγία Φωτεινή, Σχινάρια, το Αμμούδι κτλ. Από την Τριόπετρα υπάρχει η δυνατότητα μικρών εκδρομών στη Μονή Πρέβελη, στο ψαροχώρι Αγία Γαλήνη, με το γραφικό λιμανάκι, και στο Κουρταλιώτικο φαράγγι.

9.9 Αγ.Παύλος

Ο Άγιος Παύλος βρίσκεται στα νότια του νομού Ρεθύμνου και είναι μια από τις πιο εντυπωσιακές παραλίες της Κρήτης. Η άμμος στην παραλία του Αγίου Παύλου ξεκινάει από το βυθό της θάλασσας και τελειώνει... πάνω στο βουνό! Η παραλία έχει τρεις μυχούς με μεγάλους βράχους ανάμεσά τους: ο δυτικός και ο κεντρικός είναι εντελώς ερημικοί, ενώ στον ανατολικό μυχό υπάρχουν μερικά πολύ συμπαθητικά ενοικιαζόμενα δωμάτια και ταβέρνες, που σερβίρουν νόστιμα φαγητά σε καλές τιμές.

9.10 Αγ.Γαλήνη

Ο όρμος της Αγίας Γαλήνης μόνο την ηρεμία δεν φέρνει στο μυαλό του σημερινού επισκέπτη. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση η περιοχή οφείλει το όνομά της σ' ένα τάμα της βασίλισσας Ευδοκίας του Βυζαντίου. Λέγετε ότι η

βασίλισσα καθώς ταξίδευε έπεσε σε θαλασσοταραχή και παρακάλεσε την Παναγία να γαληνέψει το πέλαγος. Η προσευχή της εισακούστηκε και το μέρος στο οποίο κόπασε η φουρτούνα, ονομάστηκε Αγία Γαλήνη. Το όνομά της όμως στην πραγματικότητα δηλώνει την ανακούφιση των παλιών ναυτικών όταν μετά τις φουρτούνιασμένες θάλασσες έφταναν στα απάγκια νερά του. Ο παραλιακός οικισμός είναι επίνειο του ορεινού χωριού Μέλαμπες και ήταν ένα μικρό ψαροχώρι. Η τουριστική εξέλιξη, σε συνδυασμό με το φυσικό κάλλος και την υπέροχη παραλία μετά τον ποταμό δημιούργησαν το σημερινό τουριστικό θέρετρο. Βρίσκεται 56 χλμ. νοτιοανατολικά του Ρεθύμνου, στα παράλια του Λιβυκού Πελάγους. Το χωριό και το λιμάνι αναγνωρίζονται εύκολα καθώς τα ξενοδοχεία και τα σπίτια του χωριού είναι χτισμένα πάνω στους λόφους του φαραγγιού. Το λιμάνι βρίσκεται μπροστά από το χωριό. Ένας φάρος βρίσκεται στη νοτιοδυτική γωνία του τείχους του λιμανιού. Από την Αγία Γαλήνη τα καΐκια μεταφέρουν τους τουρίστες στη λίμνη Πρέβελη, τον Άγ. Γεώργιο και τον Άγ. Παύλο. Οι παραλίες της περιοχής είναι υπέροχες, ενώ η μορφολογία τους με τις βραχώδεις ακτές και τις σπηλιές είναι από μόνη της αξιοθέατο. Η πρόσβαση στο λιμάνι το χειμώνα γίνεται δύσκολη εξαιτίας των δυνατών κυμάτων που αναπτύσσονται στην περιοχή.

9.11 Ελεύθερνα

Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Ελεύθερνας Βρίσκονται 37 χλμ. νοτιοανατολικά του Ρεθύμνου, στην κορυφή ενός λόφου κατάφυτου από ελαιόδεντρα και χαρακτηρίζεται από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Τα σπίτια του χωριού –με αψιδωτά παράθυρα και αυλόπορτες– είναι κτισμένα στη θέση όπου υπήρχε κάποτε η αρχαία πόλη, σημαντική ελληνορωμαϊκή πόλη-κράτος, κτισμένη κλιμακωτά την περίοδο 900-800 π.Χ. Στην αρχαιότητα ήταν γνωστή με το όνομα Απολλωνία, γεγονός που πιστοποιεί τη λατρεία του Απόλλωνα στην περιοχή. Στο χώρο των αρχαιοτήτων διακρίνονται τα λείψανα του τείχους, του υδραγωγείου και υπολείμματα από τις λίθινες γέφυρες που περνούσαν πάνω από τους χειμάρρους. Στη θέση της πολύ μεταγενέστερης εκκλησίας της Αγ. Ειρήνης

–ερειπωμένης σήμερα– εικάζεται πως υπήρχε ο ναός του Απόλλωνα. Στη θέση Πυργί έχουν αποκαλυφθεί τμήματα ρωμαϊκών κτιρίων, ενώ στη θέση Ορθή Πέτρα έχει έρθει στο φως νεκρόπολη των γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων. Στο νεκροταφείο του χωριού σώζεται ο βυζαντινός ναός του Σωτήρα Χριστού που χρονολογείται τον 12ο αι. Τα ευρήματα που έχουν έρθει στο φως βρίσκονται στα Αρχαιολογικά Μουσεία του Ηρακλείου και του Ρεθύμνου.

9.12 Αρκάδι

Στο Αρκάδι βρίσκεται η ομώνυμη Μονή Αρκαδίου, ιστορικό Μοναστήρι που έχτισε ο Ηράκλειτος ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου. Ο 14ος αιώνας μ.Χ. είναι ο πιο πιθανός για την ίδρυσή της. Η μεγάλη ιστορική σημασία του Αρκαδίου συνίσταται στην προσφορά του στην επανάσταση της Κρήτης εναντίον των Τούρκων. Η Μονή Αρκαδίου έχει χαραχθεί στη μνήμη όλων των Ελλήνων από το ολοκαύτωμα της 8ης Νοεμβρίου 1866. Το ιστορικό αυτό μοναστήρι απέχει 22 χλμ από την πόλη. Η παράδοση λέει ότι ιδρύθηκε από έναν μοναχό, τον Αρκάδιο, στα χρόνια του Βυζαντίου. Το παλαιότερο εύρημα είναι μια επιγραφή του 14ου ή 15ου αι. η οποία αναφέρει το όνομά της. Πιθανότερος ιδρυτής της ήταν κάποιος μοναχός με το όνομα Αρκάδιος. Από το 16ο αι. η μονή αποτελούσε κέντρο γραμμάτων και τεχνών και ήταν φημισμένη για την πλούσια βιβλιοθήκη της

Την ημέρα του ολοκαυτώματος οι μοναχοί και τα γυναικόπαιδα που ήταν κλεισμένοι στη μονή, πολιορκούνταν από τον Μουσταφά Πασά. Ο ηγούμενος Γαβριήλ, που εμψύχωνε του κόσμο, τους προέτρεψε να επιλέξουν έναν ηρωικό και περήφανο θάνατο, όπως αρμοζε στην αδούλωτη ψυχή των Κρητών, από το να πέσουν στα Τούρκικα χέρια. Έτσι, ανατίναξαν την πυριταποθήκη.

Αργότερα αναστηλώθηκαν όλα τα κτίσματα της μονής και η πυριταποθήκη, που καταστράφηκαν στο ολοκαύτωμα.

Από το αρχικό κτίσμα σώζονται το Καθολικό της Μονής που είναι αφιερωμένο στους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη. Η πρόσοψη της μονής είναι αναγεννησιακού ρυθμού.

Στο μουσείο της μονής μπορείτε να δείτε εκκλησιαστικά κειμήλια ανεκτίμητης

αξίας και τα όπλα των αγωνιστών. Στο περίβολο υπάρχει το οστεοφυλάκιο των θυμάτων του ολοκαυτώματος. . Στο μουσείο της μονής εκτίθενται εκκλησιαστικά κειμήλια, εικόνες και όπλα των αγωνιστών.

9.13 Σπήλαιο Μελιδόνι

Στο χωριό Μελιδόνι, σε απόσταση 30 περίπου χιλιομέτρων από το Ρέθυμνο, βρίσκεται το ομώνυμο σπήλαιο. Το σπήλαιο βρίσκεται βορειοδυτικά του χωριού Μελιδόνι, λέγεται και "Γεροντόσπηλιο" και είναι από τα πιο ενδιαφέροντα -από ιστορική, αρχαιολογική και σπηλαιολογική άποψη- σπήλαια της Κρήτης. Το εσωτερικό του σπηλαίου είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό. Οι σταλακτίτες και οι σταλαγμίτες δημιουργούν πανέμορφα σχέδια που μαγνητίζουν τη ματιά. Το μήκος του σπηλαίου φτάνει τα 250 μέτρα. Τη νεολιθική και μινωική εποχή ήταν τόπος λατρείας του γίγαντα της Κρήτης "Τάλω". Τη ρωμαϊκή περίοδο ήταν αφιερωμένο στη λατρεία του Ερμή. Τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας το σπήλαιο του Μελιδονιού συνδέθηκε με τους αιματοβαμμένους αγώνες του Κρητικού λαού. Το 1823 κατέφυγαν στο σπήλαιο 350 άνδρες, γυναίκες και παιδιά από το χωριό Μελιδόνι, κυνηγημένοι από τους Τούρκους. Είχαν μαζί τους τρόφιμα και έμειναν κρυμμένοι 6 μήνες. Όταν οι Τούρκοι ανακάλυψαν την κρυψώνα τους και μετά την άρνησή των έγκλειστων κρητικών να παραδοθούν, έβαλαν φωτιά στο στόμιο της σπηλιάς κι όλοι όσοι βρίσκονταν εκεί, πέθαναν από ασφυξία. Το σπήλαιο αποτελείται από την Κεντρική Αίθουσα "των Ηρώων", με πολλούς σταλακτίτες και στύλους, όπου βρίσκεται και το Μνημείο - Οστεοφυλάκιο.

9.14 Αξός

Το χωριό Αξός βρίσκεται 46 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του Ρεθύμνου σε μια πλούσια κοιλάδα σε υψόμετρο 550 μέτρα, στις βόρειες υπώρειες του Ψηλορείτη (όρος Ίδη). Έχει αφθονία νερού κι ένα δημόσιο σιντριβάνι, που χρησιμοποιείται από το Μεσαίωνα ως σήμερα. Μπαίνοντας κανείς στο χωριό της σύγχρονης Αξού αμέσως μπορεί να διαπιστώσει ότι είναι απομεινάρι ενός σπουδαίου πολιτισμού. :

Στην περιοχή υπάρχουν λείψανα κυκλώπειων τειχών και υστερομινωικά όστρακα, ενώ σε ανασκαφές βρέθηκαν πήλινα γυναικεία ειδώλια δαιδαλικού ρυθμού και επιγραφές. Η αρχαία Αξός ήταν μια από τις πιο καλά οχυρωμένες ακροπόλεις, πόλεις-κράτη των Κλασικών χρόνων στην Κρήτη. Κατά τη μυθολογία ιδρυτής της πόλης ήταν ο ήρωας Όαξος, εγγονός του Μίνωα και της Πασιφάης. Κατά μian εκδοχή η Αξός καταστράφηκε από τους Βενετούς και οι κάτοικοι κατέφυγαν στην περιοχή του Ψηλορείτη όπου έχτισαν τα Ανώγεια. Οι θολωτοί τάφοι, η Ακρόπολη, ο ναός της Αφροδίτης, τα απομεινάρια των τοίχων - σημάδια των αρχαίων χρόνων - αλλά και οι βυζαντινές πετρόκτιστες εκκλησίες (άλλες με ψηφιδωτά και άλλες με τοιχογραφίες) έχουν γίνει κατά καιρούς αντικείμενο μελέτης διαφόρων ιστορικών με αποτέλεσμα να συνθέσουν την Ιστορία της Αξού από τα αρχαία χρόνια έως σήμερα.

9.15 Ζωνιανά

Πρόκειται για μία από τις πολυπληθέστερες κοινότητες της μεγαλονήσου, σε απόσταση 46 χλμ. από το Ρέθυμνο και 2 χλμ. από τα Ανώγεια. Είναι χτισμένο στους βόρειους πρόποδες του Ψηλορείτη σε υψόμετρο περίπου 640 μέτρων 1500 κατοίκων περίπου .Φημίζεται για τα εξαιρετικής ποιότητας τυροκομικά προϊόντα του, μια που κύρια ασχολία των κατοίκων του είναι η κτηνοτροφία. Περίφημα είναι επίσης τα υφαντά του. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σπήλαιο Σεντόνι (ή Σφεντόνι) με τους σταλακτίτες, ένα από τα πιο εντυπωσιακά της Κρήτης. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, το ανακάλυψε μια χωριατοπούλα, η οποία συνεπαρμένη από την ομορφιά του μπήκε μέσα. Τη βρήκαν οχτώ μέρες αργότερα, στο βάθος του σπηλαίου, νεκρή, μ' ένα χαμόγελο χαραγμένο στο πρόσωπό της, και συμπέραναν πως τη μάγεψαν οι νεράιδες. Στο χωριό οργανώνονται κάθε χρόνο από τον πολιτιστικό σύλλογο τα «Σφεντόνια», εκδηλώσεις στις οποίες πρωταγωνιστούν οι ντόπιοι λυράρηδες.

9.16 Σπήλαιο Σεντόνη (Σφεντόνι)

Στο χωριό Ζωνιανά, σε απόσταση 46 χλμ. από την πόλη, συναντάμε το σπήλαιο

Σεντόνι. Πρόκειται για ένα επιβλητικό σπήλαιο που το μήκος του φτάνει τα 150 μέτρα. Καταλαμβάνει επιφάνεια 3.400 τ.μ. και περιλαμβάνει πολλούς θαλάμους με εξαιρετικό διάκοσμο, ο οποίος έχει εξάψει τη φαντασία των ερευνητών που τους έδωσαν επιβλητικά ονόματα. Έτσι έχουμε το θάλαμο των αρμονιών, το ανάκτορο του Δία, τον Παρθενώνα, τη μητρόπολη, το άδυτο και τα απολιθωμένα κύματα, που όλα μαζί σχηματίζουν μια συναρπαστική εικόνα.

9.17 Ανώγεια

Διάσημη ορεινή κωμόπολη, που συνδυάζει αρμονικά την παράδοση με την εξέλιξη και την τουριστική ανάπτυξη. Αυτό που γοητεύει κυρίως στα Ανώγεια είναι οι κάτοικοι, που έχουν διατηρήσει την τοπική διάλεκτο και φορεσιά, αλλά κυρίως την αίσθηση της κρητικής φιλοξενίας. Οι μουσικές εκδηλώσεις «Ανώγεια», που διοργανώνονται κάθε χρόνο από τις 10 ως τις 15 Αυγούστου, με διαγωνισμό κρητικού χορού και τραγουδιού, είναι πόλος έλξης για ντόπιους και επισκέπτες. Επίσης στη γιορτή της Αναλήψεως γίνεται μεγάλο πανηγύρι και προσφέρεται από τους κτηνοτρόφους κρέας, ψωμί και τυρί.

Από το χωριό αξίζει ν' ανεβεί κανείς προς τον Ψηλορείτη, να θαυμάσει το τοπίο στο ερημικό οροπέδιο της Νίδας (υψόμετρο περίπου 1.400 μ.) και να επισκεφθεί το σπήλαιο Ιδαίον Άντρο

9.18 Ιδαίον Άντρον

Στο οροπέδιο της Νίδας, σε υψόμετρο 1538 μ. βρίσκεται η «Σπηλιάρα της Βοσκοπούλας», το σπήλαιο όπου κατά τη μυθολογία μεγάλωσε, ή και γεννήθηκε, ο πατέρας των Θεών, ο Δίας. Για την ακρίβεια η Ρέα έκρυψε στο σπήλαιο αυτό το νεογέννητο μωρό της για να το γλιτώσει από τη μανία του Κρόνου να καταβροχθίζει τα παιδιά του, επειδή φοβόταν ότι κάποιος απ' αυτά θα του έπαιρνε την εξουσία. Κρυμμένος στην σπηλιά ο Δίας μεγάλωνε με το γάλα της κατσίκας Αμάλθειας ενώ όταν έκλαιγε οι Κουρήτες κάλυπταν τις φωνές του χτυπώντας δυνατά τις χάλκινες ασπίδες τους. Συνδεδεμένο λοιπόν το Ιδαίο Άντρο με το μύθο

αυτό απέκτησε μεγάλη φήμη κατά την αρχαιότητα και αποτέλεσε λατρευτικό κέντρο με διαχρονική αξία από τα μινωικά χρόνια έως και τα ύστερα ρωμαϊκά. Η ιερότητα του σπηλαίου αποδείχθηκε από τις ανασκαφικές έρευνες που ξεκίνησαν το 1885 από τον Ιταλό αρχαιολόγο Federico Halbherr και συνεχίστηκαν συστηματικά από το 1983 κ.εξ. από του αρχαιολόγους Γιάννη και Έφη Σακελλαράκη

9.19 Ρούστικα

Τα Ρούστικα είναι ένα όμορφο κεφαλοχώρι με 310 κατοίκους και είναι κτισμένο σε αμφιθεατρική θέση, πνιγμένη στο πράσινο. Αναφέρεται πρώτη φορά το 1577 και διατηρεί μέχρι σήμερα την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική του φυσιογνωμία. Στο κέντρο του χωριού βρίσκεται η Κοίμηση της Θεοτόκου, ναός του 1380 με τοιχογραφίες στο βόρειο κλίτος. Στα ΝΑ του χωριού βρίσκεται η Μονή Προφήτη Ηλία η ανέγερση της οποίας, σύμφωνα με τις επιγραφικές μαρτυρίες, ξεκίνησε το 1637. Η Μονή διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας λειτουργώντας σαν σχολείο και συμμετέχοντας στους επαναστατικούς αγώνες. Στη Μονή λειτουργεί μουσείο. Στα Ρούστικα επίσης λειτουργεί ιδιωτικό μουσείο Ελληνικών παραδοσιακών ενδυμασιών.

9.20 Φαράγγι Αγ. Αντωνίου -Πατσός

Κοντά στον Πατσό, βρίσκονται δύο σπηλιές στο λόφο Σωρός. Στο σπήλαιο του Ερμή του Κρανέου υπήρχε τόπος θυσιών κατά την αρχαιότητα. Δεν έχουν γίνει ακόμα συστηματικές ανασκαφές αλλά περιοδικά έχουν βρεθεί αντικείμενα των Μινωικών, των Ελληνιστικών και των Ρωμαϊκών χρόνων. Το σπήλαιο του Ερμή του Κρανέου είναι γνωστό στους ντόπιους ως σπήλαιο του Αγίου Αντωνίου, επειδή έχει χτιστεί μια μικρή εκκλησούλα του Αγίου Αντωνίου μέσα. Το σπήλαιο βρίσκεται μέσα σ' ένα πανέμορφο πάρκο σ' ένα μικρό φαράγγι. Πιστεύεται ότι ο Πατσός έχει χτιστεί πάνω σε παλαιότερη πόλη.

Οι πρώτες ανασκαφές στο Σπήλαιο έγιναν το 1885-6 από τον F. Halbherr, στο χώρο που βρίσκεται σήμερα το εκκλησάκι του Αγ. Αντωνίου. Οι ανασκαφές

έδειξαν ότι η μινωική λατρεία ετελείτο κυρίως στο χώρο της Βραχοσκεπής και βρέθηκαν οστά ζώων που είχαν τεθεί στην πυρά, όπως επίσης και αγγεία-ειδώλια. Στις ίδιες ανασκαφές, τέλος, βρέθηκε αγαματίδιο του μυθικού θεού Πάνα. Σήμερα ο χώρος αυτός έχει διαμορφωθεί με διάφορες αισθητικές επεμβάσεις της Δ/σης Δασών, ένας επισκέψιμος χώρος σε συνδυασμό με το προσκύνημα στο εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου, το οποίο είναι κάτω από τη Βραχοσκεπή του Φαραγγιού.

Βόρεια του χωριού ευρίσκεται το Σπήλαιο του Κραναίου Ερμού, μέσα στο Φαράγγι του Αγίου Αντωνίου. Το σπήλαιο αυτό ήταν ο τόπος λατρείας του Κραναίου Ερμή, όπως προκύπτει από την αναθηματική επιγραφή "Ερμή Κραναίω, Δώρος Στεφάνω ευχήν".

9.21 Σπήλι

Το Σπήλι είναι ένα γραφικό κεφαλοχώρι που βρίσκεται 30 χλμ νότια του Ρεθύμνου, στους πρόποδες μικρού βουνού, προέκταση του γνωστού βουνού Κέδρου. Το όνομα του χωριού μάλλον οφείλεται στη "σπηλαιώδη" θέα που βλέπει κανείς από 'κεί. Η διαδρομή από το Ρέθυμνο προς το Σπήλι περιλαμβάνει μέρη μοναδικής ομορφιάς. Στενά πλακόστρωτα δρομάκια, κληματαριές πάνω από τις ασπρισμένες αυλές, χρωματιστά λουλούδια, η παλιά εκκλησία με το σκαλιστό μαρμάρινο καμπαναριό και η εντυπωσιακή πλατεία με τη βρύση με τις σκαλισμένες λεοντοκεφαλές απ' όπου τρέχει κρυστάλλινο νερό μας προκαλούν για μια στάση στο γραφικό Σπήλι.

9.22 Υστερομινωικό Νεκροταφείο Αρμένων

Σε απόσταση 10 χιλιομέτρων νότια της πόλης του Ρεθύμνου, δίπλα στο ομώνυμο χωριό και μέσα σ ένα θαυμάσιο δάσος από βελανιδιές, έχει αποκαλυφθεί το περίφημο νεκροταφείο των Αρμένων που χρονολογείται στην Υστερομινωική περίοδο (13ος / 12ος αι. π.Χ.). Η συστηματική ανασκαφική έρευνα που ξεκίνησε το 1969 έχει αποκαλύψει άνω των 220 τάφων και συνεχίζεται με στόχο την αποκάλυψη και της σχετικής πόλης. Οι τάφοι είναι θαλαμωτοί, λαξευμένοι στο

μαλακό φυσικό βράχο, έχουν προσανατολισμό από ανατολή προς δύση και περιλαμβάνουν μακρόστενο λαξευτό επίσης διάδρομο που οδηγεί στο εσωτερικό τους. Μόνο ένας από τους τάφους που αποκαλύφθηκαν είναι κτιστός θολωτός. Περιείχε εκτός από κεραμική και όπλα, χάνδρες καθώς και ένα περίαπτο με επιγραφή σε γραμμική Α γραφή.

9.23 Επισκοπή-Πετρές

Η παραλίες της Επισκοπής και του Πετρέ είναι αρκετά μεγάλες και είναι κυρίως με ψιλή άμμο. Μπορεί κάποιος να πάει σε αυτές τις παραλίες από τον εθνικό δρόμο προς Χανιά και η διαδρομή είναι περίπου 20 λεπτά. Αρκετά ξενοδοχεία έχουν κτιστεί κοντά στην παραλία αυτή για να εκμεταλλευτούν την ομορφιά της. Επειδή η παραλία έχει μεγάλο μήκος δεν έχουν οργανωθεί όλα τα μέρη όπου υπάρχουν επισκέπτες. Έτσι στα κομμάτια αυτά που υπάρχει οργάνωση είτε λόγω των ξενοδοχείων είτε λόγω της τοπικής αρχής υπάρχουν ναυαγοσώστες για την ασφάλεια των επισκεπτών και ομπρέλες και ξαπλώστρες για ενοικίαση. Επίσης υπάρχουν κάποια beach bars ή εστιατόρια για φαγητό και ποτό.

9.24 Δαμνώνι-Αμμούδι

Το Δαμνώνι και το Αμμούδι είναι δύο παραλίες οι οποίες είναι η μια δίπλα στην άλλη στην νότια πλευρά της Κρήτης. Ο χρόνος που χρειάζεται για να πάει κάποιος στις παραλίες αυτές με το αυτοκίνητο είναι περίπου 30 λεπτά. Το Δαμνώνι είναι πιο μεγάλη παραλία σε μέγεθος και είναι πιο οργανωμένη από το Αμμούδι. Κοντά στην παραλία υπάρχει ταβέρνα και ένα ξενοδοχείο που φιλοξενεί εκατοντάδες τουρίστες το καλοκαίρι. Το Αμμούδι είναι πιο μικρό και γραφικό και γι' αυτό είναι συνεχώς γεμάτο κόσμο. Επίσης προσφέρεται και για γυμνισμό αφού θεωρείται πλέον γνωστή στους γυμνιστές του νησιού αλλά και τους επισκέπτες. Και οι δύο παραλίες είναι από ψιλό βότσαλο και είναι γνωστές για τα καθαρά και παγωμένα νερά τους. Και οι δύο παραλίες έχουν ενοικιαζόμενες ξαπλώστρες και ομπρέλες αλλά στο Δαμνώνι δεν είναι σε όλο της το μήκος και γι' αυτό καμιά φορά δεν επαρκούν για να εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες.

9.25 Μονή Αντιφωνήτριας Μυριοκεφάλων

Το μοναστήρι βρίσκεται στο χωριό Μυριοκέφαλα και είναι αφιερωμένο στην Παναγία. Ιδρύθηκε τον 11ο αιώνα από τον Άγιο Ιωάννη τον Ξένο, ο οποίος λέγεται ότι έφερε από την Κωνσταντινούπολη πολλά από τα εκκλησιαστικά σκεύη με τα οποία εξόπλισε την μονή, αλλά και αρκετές εικόνες. Το καθολικό της μονής ανήκει στον τύπο του ελεύθερου σταυρού με τρούλο. Οι τοιχογραφίες του ναού χρονολογούνται από τον 11ο και 13ο αιώνα. Η μονή λειτουργούσε σε όλη τη διάρκεια της Ενετικής κυριαρχίας και της Τουρκοκρατίας.

9.26 Αργυρούπολη

Η Αργυρούπολη απέχει 27χλμ. από το Ρέθυμνο και βρίσκεται στη διαδρομή της παλαιάς εθνικής οδού Ρεθύμνου - Χανίων. Το χωριό είναι χτισμένο στη θέση της αρχαίας Λάππας και συνδυάζει σπάνια φυσική ομορφιά και ιστορία. Η Λάππα ήταν μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Δυτικής Κρήτης κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και υπολογίζεται ότι κατοικούσαν σ' αυτή περί τους δέκα χιλιάδες άνθρωποι. Η πόλη όμως είναι πολύ αρχαιότερη και η δράση της ένδοξη, ήδη από το 220 π.Χ., όταν παρείχε άσυλο στους εκδιωκόμενους Λυττίους από την ισχυρή Κνωσό. Αν βρεθείτε στην περιοχή, αξίζει να επισκεφθείτε τις πηγές στη θέση Αγία Δύναμη, όπου μέσα στο σπήλαιο βρίσκεται το ομώνυμο εκκλησάκι. Οι μικροί γραφικοί καταρράκτες, οι ξύλινοι νερόμυλοι και η πυκνή βλάστηση χαρακτηρίζουν το τοπίο. Στην πλατεία του χωριού βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη, χτισμένη τον 17ο αιώνα, δίπλα στο λαογραφικό μουσείο όπου ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να δει είδη λαϊκής τέχνης, ενδυμασίες, εργαλεία και οικιακά σκεύη που χρησιμοποιούνταν κατά το παρελθόν. Η Αργυρούπολη κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας θα πρέπει να διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, καθώς μνημεία της εποχής σώζονταν στις αρχές του αιώνα μας. Σ' ένα από αυτά τα μέγαρα του

1500 αναγραφόταν στην πόρτα του το «omnia mundi fumus et umbra», δηλαδή, «πάντα τα εγκόσμια είναι καπνός και σκιά».

9.27 Κορυφές Ψηλορείτη

Αυτή η «άγρια» διαδρομή μέχρι το αλπικό τοπίο του Ψηλορείτη οδηγεί στο ψηλότερο σημείο του νησιού όπου μπορεί να φτάσει μηχανοκίνητο όχημα. Η Λοχριά είναι ένα όμορφο χωριό, στα νοτιοανατολικά σύνορα του Νομού Ρεθύμνου με τον Νομό Ηρακλείου. Στην έξοδο του χωριού, ο δρόμος οδηγεί αριστερά προς Κουρουπητό και τις κορυφές του Ψηλορείτη. Τα πρώτα 3,5 ασφάλτινα χιλιόμετρα είναι εύκολα και ευχάριστα, όμως ο χωματόδρομος που ακολουθεί στριφογυρίζει τα «Ζωνάρια» του βουνού κερδίζοντας ύψος σε κάθε φουρκέτα, και κρατάει χιόνια στα σκιερά σημεία του μέχρι το τέλος της άνοιξης. Στα 10 χλμ. θα φτάσετε στο ξερό, πέτρινο τοπίο των κορυφών του βουνού και στα δύο μικρά πλατώματα που φιλοξενούν μικρά, μονόχωρα καταφύγια, όπου μπορείτε να σταματήσετε για λίγο. Αν συνεχίσετε με κατεύθυνση ανατολική, θα βγείτε στον δρόμο της κορυφής Χάμπαθα στα 1.983 μ. και θα συναντήσετε το μονοπάτι που οδηγεί στο Ιδαίο Άντρο.

9.28 Σίβρυτος (Σύβριτα)

Αρχαία Μινωική πόλη στο Νομό Ρεθύμνου, νότια της επίσης αρχαίας πόλης ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ. Βρίσκεται 31 χιλ από την πόλη του Ρεθύμνου (αρχ. Ρίθυμνα ή Ριθυμνία) στην επαρχία Αμαρίου στις ρίζες του Ψηλορείτη, στη θέση των σημερινών χωριών Θρόνος και Αγία Φωτεινή. Ιδρύθηκε κατά τους ύστερους Μινωικούς χρόνους και άκμασε έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους, ακόμη και τα πρώτα χρόνια της Βενετοκρατίας. Η πόλη ήταν οχυρωμένη πάνω σε λόφο (σημ. "Κεφάλα") και είχε "κτήσεις" στις σημερινές επαρχίες Αμαρίου (Μοναστηράκι) και Αγίου Βασιλείου. Λιμάνι της ήταν η αρχαία Σουλία (σημ. Αγία Γαλήνη). Στα ερείπια της πόλης βρέθηκαν τμήματα ακρόπολης, ερείπια οικιών με μωσαϊκά, αγγεία, ειδώλια και μεταλλικά σκεύη. Το νεκροταφείο αποκαλύφθηκε

στα νοτιοδυτικά του χωριού Θρόνος. Διέθετε υδροδοτικό δίκτυο με μεταφορά του νερού από μεγάλη απόσταση. Ήταν μια από τις πρώτες κρητικές πόλεις που έκοψαν νομίσματα, (περίπου 15) με τη μορφή του Διονύσου, του Ερμή και του ΔΙΑ, και την λέξη ΣΙΒΡΥΤΙΩΝ στην όψη. Πρέπει να καταστράφηκε από τους Άραβες Σαρακηνούς. Έδωσε το όνομα στον σημερινό "Καποδιστριακό" Δήμο ΣΥΒΡΙΤΟΥ ο οποίος έχει έδρα το χωριό Αγία Φωτεινή και συγκροτείται από τους ο.Τ.Α. Βολιωνών, Παντάνασσας, Πατσού, Αποστόλων, Θρόνου, Καλογέρου, Βισταγής, Μοναστηρακίου, Νευσ Αμαρίου, Άνω Μέρους, Βρυσών, Γερακαρίου, Ελενών, και Μέρωνα με πληθυσμό περίπου 3.160 κατοίκους.

9.29 Μονοπάρι

Το όνομα 'Μονοπάρι' είναι παραφθορά της ιταλικής λέξης 'Bomiraro', η οποία σημαίνει 'Καλό Οχυρό'. Έτσι έλεγαν ένα φρούριο που βρισκόταν σε ένα ψηλό, απόκρημνο και απομονωμένο ύψωμα, τον Κάστελο. Το όνομα του λόφου αυτού έχει διασωθεί και στο όνομα άλλου παρακείμενου χωριού. Μέρος από τα τείχη του φρουρίου και τοίχοι μερικών κτηρίων σώζονται ακόμα και σήμερα. Το φρούριο είναι ενετικό και πιθανότατα το έκτισε ο γνωστός Pescatore. Το φρούριο από τη βορεινή πλευρά έχει δύο σειρές τείχη και από Α προς Δ είχε τρεις πύργους. Από βορά, ανατολή και νότο δεν υπήρχε τείχος γιατί ήταν κρημνός

9.30 Μονή Βενίου

Μονή Χαλεβή - Βένη, η ύπαρξη του μοναστηριού χρονολογείται από τον 16^ο και τον 17^ο αιώνα, όπου από το 1991 και μέχρι σήμερα προσαρτήθηκε στη μονή της Αγίας Ειρήνης λόγω της διάλυσης του παλαιού μοναστηριού. Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου που βρίσκεται μέσα στο χώρο του μοναστηριού χρονολογείται από το 1864.

9.31 Μυριοκέφαλα

Τριανταεπτά χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Ρεθύμνου φτάνουμε στο χωρίο Μυριοκέφαλα. Την ονομασία του την πήρε λόγω των πολλών λόφων της περιοχής. Μέσα στο χωρίο βρίσκεται η μονή Μυριοκεφάλων, στην οποία τιμάται το Γενέθλιο της Θεοτόκου (β Σεπτεμβρίου). Η μονή χτίστηκε από τον Ιωάννη τον Ερημίτη γύρο στο 1000, η εικόνα της Θεοτόκου που βρίσκεται στο ναό χρονολογείτε αρχές του 15ου αιώνα. Σήμερα η μονή αποτελεί μεγάλο τόπο προσκύνησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ρέθυμνο : Οδηγός για την πόλη και τα περίχωρά της, Μαλαγάρη, Αλκμήνη.
1991
- Ρεθυμνοδωνυμικά : ...κάθε δρόμος και μια ιστορία... Ενιαίο Πολυκλαδικό
Λύκειο Ρεθύμνου. 1992
- Rethymno Crete turist guide = Ρέθυμνο Κρήτη τουριστικός οδηγός /,
Καρτσάκης, Μιχάλης.
- Βενετσιάνικα μνημεία του νομού Ρεθύμνου, Ρέθυμνο : Πανεπιστήμιο Κρήτης,
1980.
- Ενθύμιον Ρεθύμνου = Souvenir of Rethymno : Καρτ-ποστάλ – φωτογραφίες,
Παπαδάκης, Μιχάλης Μ.
- www.rethymnoguide.gr/didromes.htm
- www.crete.tournet.gr
- www.rethymnon.gr
- www.rethimno.gr
- www.cretan-music.gr
- www.creteonthe.net/rethymno-gr.htm
- www.creta-info.gr/content.php
- www.cretatv.gr/greek/creteinfo.htm
- www.explorecrete.com/greek/
- www.hellenica.de/Griechenland/Geo/GR/DimosLappaion.html

- www.greekhotel.com/crete/rethymno
- www.oadyk.gr/index.php
- www.e-city.gr/rethymno/home/view/view.php
- www.4crete.gr/cretguide/rethymno.htm
- Ένθετο εφημερίδας “Ημερησίας”, “Στο νομό Ρεθύμνου”, κείμενα Αλέξανδρος Τσαντούλας, Μάρτιος 2007.
- Ταξιδιωτικός οδηγός, “Ανεξερεύνητη Κρήτη”. Στέφανος Ψημένος, 1999.
- Ένθετο εφημερίδας “Τα Νέα”, ” ΝΟΤΙΑ ΚΡΗΤΗ”, Μάιος 2007.
- Ένθετο εφημερίδας “Ελεύθερος Τύπος”, ”ΚΡΗΤΗ”, Μάιος 2007.
- Βιβλίο Ιστορίας Γ’ Λυκείου.
- www.greekislands.com/rethymno/
- www.greekhotel.com/crete/rethymno/
- Σημειώσεις “Εφαρμογές πολυμέσων”, Φώτης Μουρατίδης, 2004.
- Ενημερωτικό φυλλάδιο από το μουσείο Loggia του Ρεθύμνου.
- Ενημερωτικό φυλλάδιο από το Σπήλαιο του Μελιδονίου.
- Ενημερωτικό φυλλάδιο από το Φρούριο Fortezza του Ρεθύμνου.
- Αρχείο κειμένων Δ. Σκαρτσιλάκη.
- Τουριστικός οδηγός Ρεθύμνου, εκδόσεις Road.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελεί προϊόν έρευνας 2 ετών, κατά τη διάρκεια των οποίων, λάβαμε πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση από κάποια άτομα, τα οποία θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε.

Ευχαριστούμε τον εισηγητή της πτυχιακής εργασίας, Αντώνη Παπαλεξάκη για τη συμβολή του και τις καταλυτικές του παρεμβάσεις καθόλη τη περίοδο εκπόνησης της εργασίας. Επίσης, τον Σπύρο Καλοζάκη για τις συμβουλές του πάνω στην ηχογράφηση, και τη Νάντια Κούρτη για την πολύτιμη βοήθεια σε κρίσιμα σημεία της εργασίας, καθώς και για τη συμβολή της κατά τη διαδικασία της ηχογράφησης. Ευχαριστούμε ακόμα τον Δημήτρη Σκαρτσιλάκη για την Βοήθεια του στο ιστορικό μέρος της εργασίας καθώς και για τον δανεισμό ανέκδοτων φωτογραφιών, που χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία, από την προσωπική του συλλογή.

Τέλος θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους αδερφούς Κωνσταντακάκη και στον Χρήστο Βότση που μας χάρισαν από τον πολύτιμο χρόνο τους για την ηχογράφηση της μουσικής της πτυχιακής εργασίας, καθώς επίσης και τους Βασίλη Γρύλλη, Γιώργο Παυλιδάκη και Κώστα Φιτσανάκη για την μικρή αλλά σημαντική βοήθεια που μας παρείχαν.